

Razumkov
centre

УКРАЇНА ПІСЛЯ ВИБОРІВ: СУСПІЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ, ПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проект здійснювався Центром Разумкова спільно з
Представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні

КИЇВ-2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ НОВОЇ ВЛАДИ: ПРОПОЗИЦІЇ ЕКСПЕРТІВ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА	4
ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ-2019: ШАНС НА РЕАЛЬНІ ЗМІНИ ЧИ ЕКСПЕРИМЕНТ З НЕВІДОМИМИ НАСЛІДКАМИ? (Аналітична доповідь)	40
1. УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО МІЖ ПРЕЗИДЕНТСЬКИМИ І ПАРЛАМЕНТСЬКИМИ ВИБОРАМИ	42
1.1. Оцінка громадянами ситуації у країні та перспектив її розвитку	42
1.2. Ставлення до реформ та очікування щодо їх майбутнього	43
1.3. Довіра до соціальних інститутів	44
1.4. Запит на оновлення політичному	45
1.5. Громадська думка щодо ключових проблем	45
1.6. Очікування громадян щодо створення парламентської коаліції	46
2. ПОЗАЧЕРГОВІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ: ЕЛЕКТОРАТ, ПАРТІЇ, КАНДИДАТИ	47
2.1. Динаміка електоральних симпатій у міжвиборчий період	47
2.2. Чинники вибору під час голосування на парламентських виборах	47
2.3. Вплив партійних симпатій під час голосування в мажоритарних округах	48
3. ПАРТІЇ-ПЕРЕМОЖНИЦІ: ХАРАКТЕРИСТИКИ І ЗАПИТИ ЕЛЕКТОРАТУ, МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ СПІВПРАЦІ	53
3.1. Соціально-демографічний портрет електорату партій-переможниць	53
3.2. Орієнтації електорату щодо програмних пропозицій партій-переможниць	55
3.3. Ідеологічні орієнтації прихильників різних партій	59
4. “ЗЕЛЕНЕ СВІТЛО” ТА “ЧЕРВОНІ ЛІНІЇ” ДЛЯ НОВОЇ ВЛАДИ	67
4.1. Новий політичний ландшафт: ставлення громадян до влади і опозиції	67
4.2. Сприйняття суспільством деяких ініціатив нової влади	68
5. ВИСНОВКИ ТА ПРОГНОЗИ	70
<i>ДОДАТОК</i>	
Дані соціологічних досліджень, узагальнені в діаграмах і таблицях	72
ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ, ОЦІНКИ ДІЙ НОВОЇ ВЛАДИ, ПРОБЛЕМА ОПОЗИЦІЇ: ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ	94
НОВА ВЛАДА ОЧИМА ГРОМАДЯН: РЕЗУЛЬТАТИ ФОКУС-ГРУПОВИХ ДИСКУСІЙ	102
ПЕРЕДВИБОРЧІ ПРОГРАМИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ - ПЕРЕМОЖНИЦЬ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ-2019: МОЖЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ І ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ	115
<i>СТАТТЯ</i>	
ПОЛІТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ (КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР) Петро СТЕЦЮК	134

Ідея проекту Центру Разумкова та Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні, результати якого містяться у представленому виданні, виникла ще до президентських і парламентських виборів 2019р., коли політична динаміка дозволяла розраховувати на регулярний характер виборчих процесів. Результатом дослідження мали стати експертні пропозиції до проекту коаліційної угоди в новому Парламенті України, підготовлені на основі вивчення запитів громадян, програмних пропозицій політичних партій, аналізу потреб в удосконаленні різних напрямів державної політики і продовження євроінтеграційних реформ, з урахуванням напрацювань Верховної Ради VIII скликання та влади в цілому, а також зарубіжного досвіду коаліційного будівництва.

Однак розвиток політичної ситуації у країні пішов за іншим сценарієм. Результати президентських виборів зумовили дочасний характер виборів Верховної Ради. Підсумком обох виборів стало радикальне оновлення політичних еліт, утвердження однопартійної більшості у Верховній Раді і створення фактично однопартійної влади в цілому. Такою була відповідь суспільства на розчарування діями влади, тривале незадоволене очікування її оновлення, нереалізований запит на зміну загальних правил гри, справедливості, відкритості політики, і, врешті решт, мир у країні та нову якість життя.

Такий розвиток ситуації вплинув на зміни в підходах. Йдеться про те, що вся влада продемонструвала монолітність за політичними ознаками, отже, їй вдалося уникнути втрати часу й ресурсів на переговори з формування парламентської коаліції та призначення Уряду. Таким чином, для нової влади об'єктивно існує можливість виступити єдиним цілим у реформуванні країни, спираючись на довіру і підтримку суспільства. Відтак, Центр Разумкова окреслив деякі пропозиції для нової влади в цілому, розраховуючи на її здатність діяти узгоджено і послідовно.

Під час реалізації проекту було детально вивчено та проаналізовано очікування громадян від нової влади та оцінки її перших дій через кількісні та якісні дослідження (фокус-групи), проаналізовано партійні програми та програмно-ідеологічні орієнтації виборців різних партій, з'ясовано позиції експертів щодо політичних ініціатив влади та позиціонування парламентських партій.

Окремим напрямом реалізації проекту був аналіз стану виконання попередньої Коаліційної угоди. Адже слід визнати, що порядок денний нової влади формується далеко не лише суспільними очікуваннями. Підписавши Угоду про асоціацію та створення Зони вільної торгівлі з ЄС Україна добровільно взяла на себе зобов'язання із здійснення реформ, модернізації на європейських засадах. У цьому напрямі попередньою владою було зроблено немало, і позитивні вектори мають отримати подальший розвиток.

З іншого боку, від попередніх урядів нова влада успадкувала також чимало прорахунків і не вирішених проблем. Йдеться і про невиконані зобов'язання, які брав на себе попередній Парламент, або про ті рішення, які виявилися просто неефективними. Структурна деградація економічної системи, розбалансованість соціальної політики лише підкреслюють, що діяти доведеться у зовсім непростих умовах. Можливості нового керівництва держави також обмежуються зовнішніми чинниками, такими як російська агресія (збройна і гібридна), перереформування зовнішнього оточення у значно менш сприятливий для України вигляд, турбулентність, що набрала ознак загальносвітової і може призвести до глобальної кризи.

За цих умов для нової української влади було б надважливо здійснити вдумливий аудит наявних напрацювань, досягнень і помилок з боку попередників, досягти оптимального балансу між збереженням послідовності у загальному курсі державної політики, задоволенням суспільного запиту та необхідністю коригувати політику з урахуванням як потреб розвитку, так і реалій, а також тими “червоними лініями”, які суспільство окреслило досить виразно.

Над виданням працювали:

Ю.Якименко (керівник проекту), А.Биченко, М.Білявський, В.Голуб, В.Замятін, К.Маркевич, О.Мельник, М.Міщенко, В.Мусіяка, В.Омельченко, М.Пашков, О.Пищуліна, О.Розумний, В.Сіденко, А.Стецьків, М.Сунгуровський, Л.Шангіна, В.Юрчишин

ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ НОВОЇ ВЛАДИ: ПРОПОЗИЦІЇ ЕКСПЕРТІВ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА

За результатами президентських і позачергових парламентських виборів 2019р. в Україні утворилась унікальна внутрішньополітична ситуація. У Верховній Раді склад депутатського корпусу оновився більше, ніж на $\frac{3}{4}$, і вперше з радянських часів створено єдинопартійну більшість (з членів фракції партії “Слуга Народу”), яка повністю орієнтується на Президента. Відсутність потреби у формуванні парламентської коаліції спростила процес формування складу Кабінету Міністрів.

Така ситуація стала відповіддю суспільства на нереалізований запит на оновлення і складу політикуму, і якості політики, про який неодноразово попереджали експерти Центру. Водночас, у нових умовах на оновлену владу покладається підвищена політична відповідальність, що зумовлюється безпрецедентним рівнем наданої їй суспільством підтримки.

Для нового керівництва держави важливо втриматися від спокуси нівелювати роль Парламенту і Уряду у процесі управління державою, звівши їх роль до виконавців волі Президента. Разом з тим, необхідністю є рішучість і спільність дій у розв’язанні проблем, які накопичувалися протягом усього періоду незалежності України і які потребують непопулярних рішень. Російська збройна агресія суттєво ускладнює й без того непрості завдання.

У лавах нової парламентської більшості і серед нових урядовців можна знайти носіїв різних ідеологічних поглядів і підходів. Водночас, викликом є брак у значній частині нових керівників досвіду державного управління і стратегічного планування.

Ситуація, успадкована новими політичними елітами, є неоднозначною. Так, на час президентських і парламентських виборів 2019р. у країні вже були закладені основи демократичного державного устрою (які й уможливили фундаментальне оновлення влади на персональному рівні), вийшов на новий рівень процес формування політичної нації. В економічному житті поступово, хоча й далеко небезпроблемно, утверджувалися основи ринкової економіки. Були зроблені важливі кроки в напрямі реформування освіти, системи охорони здоров’я. Порівняно з 2014р. значно зміцніла обороноздатність держави. Українське суспільство у складних умовах зовнішньої агресії виявило високу здатність до самоорганізації, патріотизм і готовність до захисту своєї країни. Україна досягла асоціації з ЄС і поглибила співпрацю з НАТО.

У той же час, значний потенціал суспільного розвитку дедалі більше гальмувався цілою низкою суперечливих і негативних явищ, що стали наслідками довготривалих системних прорахунків, як успадкованих “пост-Майданною” владою від численних попередників, так і її власних.

Державні інститути, як і раніше, були вражені корупцією і не були здатні належно виконувати функції врядування і правосуддя. Стан економіки характеризувався структурною деградацією, розвиток і підприємницьку ініціативу стримували монополізація цілих галузей і сфер, неналежна регуляторна політика. Здійснювані реформи часто мали невиправдану високу соціальну ціну, що суттєво підірвало довіру суспільства до державних інституцій.

З огляду на необхідність забезпечення послідовної державної політики, спрямованої на реалізацію національних інтересів, експерти Центру Разумкова виробили комплекс пропозицій, адресований новій владі. Ці пропозиції ґрунтуються на багаторічних дослідженнях політики в різних сферах, вивченні громадської думки та позицій представників різних суспільних груп.

У внутрішній політиці головними пріоритетами є повернення довіри суспільства до держави, зміцнення представницьких інституцій, відокремлення бізнесу від влади, суттєве зниження рівня корупції. У зовнішній і безпековій політиці – створення передумов для припинення війни на українських умовах, подальше зміцнення обороноздатності й виконання всіх необхідних процедур на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції.

В економічній політиці пропонується досягти необхідних передумов для втілення сучасної, конкурентоспроможної економічної моделі, чітко визначити роль, яку повинна відігравати держава. Це має стати вагомим опором для здійснення нової соціальної політики. Гуманітарна політика повинна нарешті стати основою формування сучасної ідентичності українців, нової системи національних цінностей і орієнтирів.

Особливе місце посідають пропозиції стосовно судової реформи, удосконалення всієї системи державного управління, зміцнення парламентаризму, забезпечення принципів безперервності, спадковості та демократичного розподілу влади, розвитку людського капіталу. Нові підходи до фінансової політики, підтримки підприємництва, вироблення соціальної відповідальності бізнесу також є серед пріоритетів.

Представлені пропозиції не претендують на вичерпність і можуть бути доповнені та розвинуті в результаті експертних дискусій. Позитивного ефекту можливо досягти лише за умови їх комплексного виконання, оскільки всі без винятку сфери державної політики є взаємопов’язаними.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА

Сильна позиція України сьогодні та на перспективу зумовлюватиметься потенціалом її Системи забезпечення національної безпеки (СЗНБ); рішучістю, конструктивністю і гнучкістю політики з розв'язання російсько-українського збройного конфлікту; послідовністю стратегічного курсу розвитку країни та її сектору безпеки, ефективністю політики зі зміцнення зовнішніх гарантій безпеки України.

Створення ефективної моделі забезпечення національної безпеки потребує здійснення комплексу послідовних, технологічно взаємопов'язаних (за термінами, ресурсами, виконавцями, завданнями та результатами) заходів у політичній, безпековій, соціальній, економічній, інформаційній сферах, спрямованих на запобігання загрозам, реагування на них і ліквідацію їх наслідків. Оборонний потенціал України має забезпечувати надійний захист суверенітету та територіальної цілісності від збройної агресії, бути потужним чинником стримування агресора.

Політика України з розв'язання російсько-українського збройного конфлікту, деокупації та реінтеграції окупованих територій має складатися з комплексу взаємопов'язаних, узгоджених і скоординованих заходів дипломатичного, військового, економічного та гуманітарного характеру, спрямованих на відновлення суверенітету, територіальної цілісності України та адекватне покарання агресора. Актуальним залишається питання отримання належних зовнішніх гарантій безпеки.

Необхідні заходи забезпечення ефективного функціонування системи національної безпеки та її розвитку реалізуватимуться за наступними пріоритетними напрямками та з метою досягнення визначених цілей.

ПРІОРИТЕТ I. Посилення обороноздатності та відсіч російської агресії

Мета 1. Удосконалення системи оборони в зоні конфлікту

Необхідні заходи:

- Підвищення мобільності, керованості, бойової могутності та живучості Об'єднаних сил у зоні конфлікту. Поступовий перехід від тактики позиційної оборони до сучасних методів мобільного, високо-технологічного, безконтактного контролю лінії розмежування та прилеглих територій.

- Належне нормативно-правове забезпечення застосування сил і засобів у зоні конфлікту з метою врахування практичного досвіду та приведення у повну відповідність до норм міжнародного права.

Мета 2. Зміцнення надійності “тилу”

Необхідні заходи:

- Своєчасна ідентифікація та нейтралізація воєнних загроз внутрішній соціально-політичній стабільності; посилення контррозвідувальної і протидиверсійної діяльності; виявлення та ліквідація російської агентури, протидія діяльності проросійських сил в Україні.

- Розвиток оборонної інфраструктури, забезпечення захищеності критичної інфраструктури від фізичних і кібернетичних атак, а також рівня їх експлуатаційної безпеки.

- Активна протидія ворожій пропаганді шляхом державної підтримки створення та активного

розповсюдження якісного українського інформаційно-культурного продукту, недопущення російської експансії в українському інформаційному просторі.

Мета 3. Ефективне залучення міжнародних партнерів

Необхідні заходи:

- Забезпечення ефективного використання іноземної фінансової, консультативної та військово-технічної допомоги.

- Активізація дипломатичної роботи на рівні двосторонніх відносин з метою збереження та розвитку підтримки країнами-партнерами, а також впливу на позиції урядів держав, що дотримуються “нейтральних” або проросійських позицій.

ПРІОРИТЕТ II. Урегулювання російсько-українського збройного конфлікту, деокупація та реінтеграція окупованих територій

Мета 1. Створення умов для розв'язання російсько-українського конфлікту та наступної деокупації та реінтеграції

Необхідні заходи:

- Затвердження Концепції врегулювання російсько-українського збройного конфлікту, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу.

- Підтримка, посилення та формування проукраїнських настроїв на окупованих територіях шляхом активізації інформаційного впливу, надання

матеріальної та правової підтримки громадянам, які проживають на окупованих територіях, і внутрішньо переміщеним особам. Надання підтримки діям Меджлісу, громадським організаціям та ініціативам, діяльність яких сприяє досягненню зазначеної цілі (мета 1, пріоритет II).

- Створення адміністративних, ресурсних, кадрових спроможностей для забезпечення процесу відновлення контролю над окупованими територіями, їх наступної реінтеграції з урахуванням імовірних сценаріїв врегулювання конфлікту.

- Активізація та підвищення ефективності заходів на міжнародній арені: (а) порушення в міжнародних судах справ проти Росії, створення бази даних для наступних судових позовів; (б) сприяння збереженню, імплементації та розвитку політики міжнародних санкцій проти Росії; (в) залучення міжнародних правозахисних організацій до формування спільних з Україною дій стосовно протиправної діяльності Росії на окупованих територіях та в зоні збройного конфлікту; (г) формалізація статусу Росії як держави-агресора на міжнародному рівні з метою позбавлення її права голосу в РБ ООН з питань російсько-українського конфлікту (згідно зі ст.27 Статуту ООН).

Мета 2. Припинення бойових дій на Сході України

Необхідні заходи:

- Активізація зусиль з розведення сил, дотримання двосторонніх зобов'язань з припинення вогню, обміну полоненими, розмінування територій.

- Зміцнення спроможностей (політико-дипломатичних, економічних, військових) стримування агресора, попередження провокацій.

- Ефективне реагування (інформаційне, політико-дипломатичне, силове) на провокації та порушення досягнутих домовленостей стосовно припинення вогню та інших заходів з врегулювання конфлікту.

- Максимально ефективно залучення наявних переговорних форматів і майданчиків міжнародних організацій для реалізації ініціативи з розгортання комплексної миротворчої місії ООН на всій території ОРДЛО (або, за неможливості – обмеженого варіанту на лінії розмежування чи частині території).

ПРІОРИТЕТ III. Реформування та розвиток СЗНБ у напрямі підвищення її ефективності та стійкості

Головна мета – побудова системи безпеки, здатної запобігати максимально широкому діапазону загроз і кризових ситуацій, своєчасно та ефективно реагувати на них і ліквідувати їх наслідки, бути стійкою в умовах мінливого та невизначеного безпекового середовища.

Мета 1. Підвищення ефективності оборонної функції держави та удосконалення політичного керівництва

Необхідні заходи:

- Розширення повноважень Міністерства оборони шляхом покладання на нього відповідальності за координацію підготовки всіх силових структур і

країни в цілому до виконання завдань національної оборони, в т.ч. протидії зовнішній агресії.

- Запровадження посади віце-прем'єр-міністра з питань національної безпеки з функціями координації питань всебічного ресурсного забезпечення сил оборони та цивільної безпеки; створення при ньому міжвідомчого Комітету координації ресурсного забезпечення силових структур.

- Поступова структурна перебудова СЗНБ та її складових із запровадженням елементів антикризового менеджменту, які забезпечують реагування на весь діапазон загроз і на процеси їх ескалації.

Мета 2. Реформування Збройних Сил

Необхідні заходи:

- Продовження курсу реформ, визначеного чинним Стратегічним оборонним бюлетенем (2016р.), з акцентом на створенні мобільної оборони, швидкому посиленні спроможностей Військово-морських сил і протиповітряної оборони, удосконаленні системи мобілізації та призову, створенні дієздатного резерву. Запровадження модульного принципу формування та підготовки військ (сил).

- Модернізація парку озброєнь, військової і спеціальної техніки з акцентом на захищених системах управління, стійких до перешкод засобах протиповітряної і берегової оборони, високоточної зброї, безпілотних літальних апаратах, засобах радіоелектронної боротьби. Максимальне використання офсетних схем іноземних закупівель з дотриманням балансу потреб ЗСУ, інших військових формувань та інтересів оборонної промисловості.

Мета 3. Оптимізація сектору цивільної безпеки

Необхідні заходи:

- Здійснення функціонального аналізу органів цивільної безпеки, удосконалення розподілу їх повноважень і структури з урахуванням потреб у підвищенні їх ефективності та зменшення тиску на бізнес, оптимізація чисельності персоналу. Утворення Служби (Бюро) фінансових розслідувань, розмежування на законодавчому і практичному рівнях його повноважень з повноваженнями Державного бюро розслідувань, Податкової міліції, Національної поліції та СБУ.

- Демілітаризація, деполітизація та “дееконімізація” діяльності СБУ, посилення її спроможностей контррозвідки, боротьби з тероризмом, кіберзахисту.

- Продовження та поширення пілотних проєктів з децентралізації функцій поліції громадського порядку, утворення муніципальних структур цивільної безпеки.

Мета 4. Забезпечення професіоналізму та доброчесності персоналу в секторі безпеки

Необхідні заходи:

- Оновлення кадрового складу органів сектору безпеки на принципах верховенства права, професійності та доброчесності із запровадженням компенсаційних механізмів на випадок браку компетентних кадрів (інституту державних консультантів з числа звільнених фахівців і незалежних експертів).

- Запровадження в усіх безпекових структурах стандартизованої системи кадрового менеджменту, яка б ефективно пов'язувала освіту, службу підготовку та кар'єрний ріст. Оптимізація системи спеціальних навчальних закладів і підвищення якості освіти.

- Підвищення мотивації громадян до служби в безпекових структурах шляхом запровадження привабливих соціальних пакетів у поєднанні з правовим захистом, підвищенням їх соціального статусу, забезпеченням конкурентних переваг на ринку праці.

- Використання іноземної допомоги і вдосконалення за стандартами НАТО вітчизняної системи бойової і спеціальної підготовки військ (сил), персоналу правоохоронних органів.

Мета 5. Реструктуризація і розвиток оборонної промисловості

Необхідні заходи:

- Реструктуризація, акціонування оборонних підприємств (згідно з результатами всебічного аудиту), стимулювання створення проєктоорієнтованих інтегрованих компаній. Мірою просування цього процесу – ліквідація “Укроборонпрому”.

- Закупівля техніки, обладнання та технологій відповідними міністерствами, відомствами, підприємствами з можливим (а не обов'язковим) залученням профільних посередників.

- Лібералізація регуляторних функцій держави, в рамках якої мають залишитися наступні важелі: формування військово-технічної політики; прозоре формування державного замовлення та контроль над цільовим використанням бюджетних коштів; антимонопольна політика; ліцензування виробничої, торговельної, посередницької діяльності та експортний контроль; оподаткування та податковий моніторинг; моніторинг стану галузі з метою своєчасного коригування процесу реструктуризації і запобігання негативним соціальним наслідкам.

Мета 6. Удосконалення демократичного цивільного контролю

Необхідні заходи:

- Укомплектування політичних посад МО та МВС, штатів центральних апаратів цих міністерств професійними цивільними фахівцями, в т.ч. з урахуванням гендерних аспектів.

- Створення у Верховній Раді комітету з питань розвідувальних органів і спеціальних служб, формалізація процедур роботи його представників з таємною інформацією, запровадження в його діяльності найкращих іноземних практик, адаптованих до українських реалій. Запровадження обов'язкових процедур підзвітності керівників міністерств і відомств перед відповідними профільними парламентськими комітетами.

- Опрацювання з громадським активом процедур формування та діяльності Громадських рад при безпекових структурах, нормативно-правове оформлення цих процедур.

ПРІОРИТЕТ IV. Зміцнення довгострокових зовнішніх гарантій безпеки

Мета 1. Поглиблення партнерства зі США

Необхідні заходи:

- Створення сприятливих умов для набуття Україною статусу основного союзника США поза НАТО, розширення партнерства на безпекову сферу.

Мета 2. Підготовка до набуття членства в НАТО

Необхідні заходи:

- Активна участь України в механізмах Програми НАТО “Партнерство заради миру”, безпекових ініціативах і поточних операціях Альянсу.

- Наповнення практичним змістом і чітке виконання Річної національної програми під егідою Комісії Україна-НАТО, її максимальна гармонізація з довгостроковими державними програмами та річними планами діяльності Уряду.

- Координація переходу на стандарти НАТО з процесом реформування ЗСУ та інших силових структур.

- Ефективне використання трастових фондів НАТО.

- Інституційна співпраця з Центрами передового досвіду НАТО з протидії сучасним загрозам і зміцнення безпеки (*Centres of Excellence*).

Мета 3. Розбудова ефективного партнерства з ЄС у сфері безпеки

Необхідні заходи:

- Залучення України до участі в проєктах, програмах, ініціативах ЄС, що сприяють зміцненню національної безпеки та авторитету України як активного контрибутора міжнародного миру та безпеки.

- Активізація співробітництва безпекових структур України з відповідними агентствами ЄС.

- Участь України в операціях ЄС з урегулювання криз.

Мета 4. Розвиток взаємовигідного двостороннього партнерства з країнами-членами ЄС і НАТО

Необхідні заходи:

- Забезпечення у країні привабливого інвестиційного клімату як необхідної передумови розвитку взаємовигідного співробітництва та, відповідно, покращення іміджу України як надійного економічного та військово-технічного партнера.

- Взаємовигідна участь у спільних програмах розвитку озброєнь, військової і спеціальної техніки та технологій, створення спільних підприємств.

- Співробітництво у просуванні оборонної продукції на ринки третіх країн, створення для цього потрібних нормативно-правових, організаційних та економічних засад і стимулів.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Головною метою зовнішньої політики держави є забезпечення сприятливих зовнішніх умов для внутрішнього розвитку країни, а також надійного захисту громадян за кордоном. Зовнішня політика повинна ґрунтуватися на чітко визначених національних інтересах, здійснюватися консолідовано, за принципом “одного голосу”, на засадах публічності, послідовності, передбачуваності. Ефективна політика має спиратися на суспільну підтримку, бути підзвітною громадськості і зрозумілою для країн-партнерів.

Українсько-російські міждержавні відносини в умовах неоголошеної війни тривалий час здійснюватимуться в режимі конфронтації, обмежених контактів, жорсткого відстоювання національних інтересів за допомогою міжнародного посередництва. Україна має бути готовою до військової, економічної, гуманітарної, інформаційної, кібернетичної ескалації російської агресії.

ПРІОРИТЕТ І. Реформування зовнішньої політики України

Мета 1. Запровадження нової моделі зовнішніх відносин України, базованої на:

(а) чіткій стратегії послідовного відстоювання і просування національних інтересів на світовій арені активним і передбачуваним для зовнішніх партнерів та українського суспільства способом;

(б) ефективній системі забезпечення зовнішніх зносин;

(в) високопрофесійній, компактній, мобільній дипломатичній службі європейського зразка, зорієнтованій на інноваційні випереджувальні дії, гнучке, оперативне реагування на зовнішні виклики і загрози.

Мета 2. Законодавчо-правове визначення засад і пріоритетів зовнішньої політики України

Необхідні заходи:

- Розробка та ухвалення нового **Закону “Про засади зовнішньої політики України”**, в якому визначити базові принципи і норми державної політики країни на світовій арені, з огляду на національні інтереси та сучасні геополітичні реалії.

- Розробка та затвердження Указом Президента комплексної, збалансованої на ключових напрямках, адекватної світовим тенденціям **Стратегії зовнішньої політики України**, яка має окреслити цілі, завдання, пріоритети, механізми державної політики на світовій арені, з урахуванням внутрішньої ситуації і наявних ресурсів. Зокрема, стратегічними векторами зовнішньополітичного курсу України, базовими пріоритетами системи зовнішніх відносин є – європейська (ЄС) і євроатлантична (НАТО) інтеграція, партнерство зі США, відсіч російській агресії.

- Формування **Концепції державної політики на російському напрямі**. Концепція має охоплювати всі сфери – безпекову, політико-дипломатичну, торговельно-економічну, енергетичну, інформаційну, гуманітарну тощо (включно з планами відновлення

державного суверенітету у Криму і тимчасово окупованих районах Донецької і Луганської областей).

- У рамках загальної стратегії Зовнішньої політики України забезпечення розробки та запровадження **середньострокових адресних стратегій дій (державних політик)** на значимих для України зовнішньополітичних напрямках: (а) відносини з провідними країнами світу (США, країни ЄС, Велика Британія, Китай, Канада, Японія, Австралія, Туреччина, Південна Корея та ін.); (б) відносини з країнами-сусідами (Білорусь, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина); (в) співробітництво з провідними, важливими для України міжнародними інституціями (НАТО, ЄС, ООН, ОБСЄ, РЕ, СОТ, МАГАТЕ тощо).

- **Інвентаризація договірно-правових відносин** (баз документів) на двосторонньому рівні і у відносинах з міжнародними інституціями. Мета – виокремлення документів, які є: (а) нікчемними, застарілими і такими, що не відповідають сучасним реаліям і національним інтересам України; (б) потребують удосконалення, коригування з урахуванням сучасних реалій; (в) загрожують національним інтересам України.

Мета 3. Удосконалення системи забезпечення зовнішніх відносин

Необхідні заходи:

- Чітке розмежування завдань, функцій і повноважень Президента, Уряду, Верховної Ради, профільних міністерств, органів місцевої влади у сфері зовнішньої політики. До Закону “Про дипломатичну службу”, інших законодавчих і нормативних актів, що регулюють дії органів влади у сфері зовнішньої політики, внести відповідні зміни, якими:

(а) чітко окреслити і вточнити координуючі функції МЗС щодо національних суб’єктів, залучених до системи забезпечення зовнішніх відносин;

(б) розмежувати завдання, функції і повноваження у сфері зовнішньої політики між МЗС, Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції, РНБО та Офісом Президента України;

(є) ліквідувати дублювання функцій між Офісом Президента і МЗС у сфері зовнішньої політики (зокрема створити єдиний Головний департамент державного протоколу під егідою МЗС);

(з) забезпечити самостійність і відповідальність МЗС за планування і практичну реалізацію державної політики в рамках затверджених адресних зовнішньополітичних стратегій (державних політик);

(д) унеможливити командно-адміністративне втручання у діяльність МЗС, його кадрову політику тощо.

• Формування системи прозорого та відкритого парламентського і громадського контролю щодо реалізації державної політики в зовнішньополітичній сфері. Зокрема, з цією метою:

(а) запровадити практику погодження з профільними парламентськими комітетами кандидатур керівників закордонних дипломатичних установ (посольств), представників і голів місій України при міжнародних організаціях;

(б) проводити регулярні публічні парламентські (щорічні) і комітетські (щоквартальні) слухання з питань здійснення державної політики на основних зовнішньополітичних напрямках.

Мета 4. Реформування дипломатичної служби України

Необхідні заходи:

• Комплексна структурно-кадрова реорганізація МЗС. Зокрема:

(а) здійснити переатестацію усього кадрового складу. За її підсумками запровадити горизонтальну та вертикальну ротацию кадрів, відрядження до центрального апарату співробітників посольств, залучення представників інших відомств, оголошити конкурси на звільнені посади;

(б) створити високопрофесійну, самостійну, з відповідними правами та обов'язками середню ланку “вповноважених дипломатів за напрямками” (дескофіцерів) з числа фахівців з ефективним закордонним досвідом роботи на профільному напрямі, знанням мови країни-адресата, її внутрішньої ситуації. Вони мають стати основною функціональною структурою МЗС;

(в) встановити обов'язковість проходження стажувально-контрольних курсів перед закордонним відрядженням, регулярне підвищення кваліфікації в Дипломатичній академії МЗС. Передбачити організацію курсів стажування в міністерствах закордонних справ провідних країн світу;

(г) забезпечити зміцнення консульської служби як головного інструмента захисту прав українських громадян під час їх перебування за кордоном. Зокрема, розробити та запровадити систему оперативного кредитування громадян України за кордоном, які потрапили у форс-мажорні обставини;

(д) запровадити публічну, прозору і справедливу кадрову політику в системі дипломатичної служби.

• Комплексний аудит, інвентаризація майна, функціональне обстеження з метою реорганізації системи закордонних установ України. На основі цього розробити та реалізувати *Програму оптимізації системи закордонних установ України*, в рамках якої здійснити:

(а) удосконалення матеріально-фінансової, кадрової політики в системі дипломатичної служби;

(б) оптимізацію системи закордонних установ;

(в) визначення країн і регіонів для діяльності послів з резиденцією у Києві;

(г) удосконалення кадрового складу закордонних представництв.

• Забезпечення всіх посольств України власними будівлями, поступова відмова від практики оренди приміщень; забезпечення всіх діючих українських посольств засобами спецзв'язку та системами електронного захисту. У рамках дипломатичної служби запровадити сучасну, надійно захищену систему внутрішнього електронного документообігу та інформаційного зв'язку для забезпечення належного рівня безпеки комунікацій і оперативності взаємодії дипломатів.

ПРІОРИТЕТ II. Опір російській агресії (зовнішній аспект)

Мета 1. Забезпечення необхідних зовнішніх умов для примушення Росії до миру, припинення російсько-українського збройного конфлікту та повернення анексованої території АР Крим та окупованих територій Донбасу до складу України

Необхідні заходи:

• Забезпечення політико-дипломатичним шляхом (у рамках Нормандського формату, Тристоронньої контактної групи, на інших міжнародних майданчиках) припинення бойових дій на Донбасі, встановлення стабільного і довгострокового перемир'я. З цією метою:

(а) домагатися відведення військ і відновлення інфраструктури у визначених “пілотних” точках – Золоте, Петровське, ст.Луганська – і далі по лінії зіткнення. Забезпечити ефективний контроль у “сірій зоні”;

(б) активізувати політико-дипломатичний діалог з РФ за участі міжнародних посередників. Ініціювати в рамках “Нормандської четвірки” ухвалення Меморандуму про довгострокове перемир'я на основі перших трьох пунктів Мінських домовленостей. Винести питання про перемир'я на Донбасі на обговорення в ГА ООН;

(в) ухвалити Концепцію врегулювання російсько-українського збройного конфлікту, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу;

(є) сприяти “інтернаціоналізації” процесу врегулювання конфлікту на Донбасі – використовувати міжнародні механізми і майданчики, долучати до миротворчого процесу різних міжнародних гравців. Зокрема забезпечити присутність на Донбасі місії ООН, ОБСЄ, ПАРЄ, Комітету Червоного хреста, репортерів без кордонів, міжнародних правозахисних і гуманітарних організацій;

(д) продовжити процес обміну полоненими з російською стороною. Опрацювати ідею укладення двосторонніх домовленостей щодо спрощення процедур обміну. Ініціювати участь міжнародних посередників у процесі обміну.

- Ініціювання на переговорах майданчиках (насамперед у Нормандському форматі) плану запровадження на всій окупованій території Донецької і Луганської областей військово-цивільної миротворчої місії ООН (Міжнародна тимчасова адміністрація). Разом з країнами-партнерами створювати умови, що примушуватимуть Росію до компромісу.

- Максимальне сприяння зміцненню і розширенню кола країн, що підтримують суверенітет і незалежність України. Використання контактів з країнами – світовими і регіональними лідерами для розширення географічних меж підтримки України у протистоянні агресії РФ в найбільш проблемних регіонах – Середня та Південно-Східна Азія, Африка, Латинська Америка, пострадянський простір тощо. Розширення групи підтримки України серед країн-членів ООН, для просування українських інтересів у рамках ГА ООН.

- Відстоювання і просування на міжнародному рівні, в т.ч. шляхом народної, культурної, бізнес-дипломатії ідеї спільного протистояння загрози агресивної зовнішньої політики РФ. Сприяння формуванню уявлення у світовій спільноті, в політичному істеблішменті провідних країн світу реальних цілей геополітики Кремля. Водночас (використовуючи, серед інших, можливості української діаспори за кордоном) забезпечувати широке і професійне донесення до світової громадськості реальної інформації про злочини і наслідки російської агресії в Україні.

- Забезпечення утримання (підвищення) нинішнього рівня політико-дипломатичної солідарності, воєнної, фінансово-економічної, гуманітарної підтримки з боку провідних країн світу і міжнародних інституцій. У рамках воєнно-політичного партнерства з провідними країнами світу та міжнародними організаціями створювати умови для зміцнення і модернізації оборонного потенціалу України, зокрема, шляхом:

(а) поглиблення співпраці з НАТО в рамках Річних національних програм, Комплексного пакета допомоги і Програми посилення можливостей;

(б) активізації двостороннього військово-технічного співробітництва, насамперед зі США, Канадою, іншими країнами-членами НАТО;

(в) розширення співпраці з оборонними та безпековими структурами ЄС (Європейське оборонне агентство, центри протидії гібридним загрозам, об’єднання PESCO), активної участі в оборонних реформах у рамках ЄС.

- Сприяння утриманню і зміцненню санкційної політики Заходу проти Росії. Координувати насамперед з ЄС і США українську політику санкцій (у т.ч. в рамках відповідного рішення РНБО від 19 березня 2019р. про застосування обмежувальних заходів щодо РФ).

- Забезпечення в рамках міжнародних організацій координації дій з країнами-партнерами для ефективного опору спробам РФ нав’язати власний порядок денний, скасувати/послабити санкційні заходи, відновити режим відносин Кремля з західними країнами в форматі “business as usual”.

- Максимальне запобігання всіма можливими засобами зникненню з актуального світового порядку денного теми анексованого Криму та окупованого Донбасу – активно просувати ці теми на майданчиках ООН, ПАРЄ, ОБСЄ, ЄС, НАТО, інших міжнародних заходах.

- Ужиття всіх можливих політико-дипломатичних, інформаційно-пропагандистських та ін. заходів для визнання світовою спільнотою, міжнародними судовими інстанціями, провідними міжнародними організаціями, насамперед ГА ООН, Росію – країною-агресором, стороною міждержавного російсько-українського конфлікту. З цією метою:

(а) адресно та цілеспрямовано просувати цю ідею на вищому і високому рівнях у рамках двосторонніх відносин з країнами-партнерами (насамперед із групою країн, які утрималися під час голосування за Резолюції ГА ООН по Криму);

(б) жорстко відстоювати позицію засудження російської агресії у відносинах з пострадянськими країнами;

(в) намагатися заручитися допомогою з боку США стосовно переконання “нейтральних” країн-членів ООН щодо підтримки ідеї визнання Росії стороною міждержавного конфлікту;

(г) активізувати відповідну роботу Постійного представництва України при ООН з національними делегаціями в рамках комітетів ГА ООН. Здійснювати різноманітні політико-дипломатичні, інформаційно-пропагандистські та ін. заходи, що демонструють наслідки російської окупації Криму і війни на Донбасі.

- Активна підтримка і просування разом з іншими країнами-партнерами ідеї реформування РБ ООН, серед іншого – норми, яка передбачає, що під час ухвалення рішення про врегулювання конфлікту, країна, яка є стороною цього конфлікту, обов’язково утримується від використання права вето.

- Забезпечення необхідного фінансування і професійного юридичного супроводження позовів проти РФ стосовно окупації Донбасу та анексії Криму, що розгортаються у різних міжнародних судових інстанціях, – Міжнародному суді ООН, Європейському суді з прав людини, Канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду, палаті Третейського суду ООН та ін. Максимально сприяти міжнародному судовому процесу щодо катастрофи літака МН-17, збитого російською системою “Бук”.

ПРІОРИТЕТ III. Удосконалення і зміцнення європейської інтеграції України

Мета 1. “Побудова Європи в Україні”, досягнення європейських норм, правил, соціально-економічних, демократичних стандартів у повсякденному житті українських громадян. Забезпечення умов для вступу до ЄС, що є не самоціллю і кінцевим пунктом євроінтеграції, а засобом ефективного розвитку країни.

Необхідні заходи:

1. Удосконалення інституційних механізмів реалізації та координації політики європейської інтеграції України.

- На законодавчому рівні (шляхом внесення змін до Закону “Про Кабінет Міністрів України”) закріпити у структурі КМУ посаду віце-прем’єр-міністра, до повноважень якого належать питання європейської та євроатлантичної інтеграції України. Надати профільному віце-прем’єр-міністру право вето під час розгляду Урядом законопроектів, що суперечать Угоді про асоціацію з ЄС.

- Внести зміни до Положення про Урядовий офіс, якими надати йому повноваження з контролю за виконанням завдань щодо розробки міністерствами та іншими ЦОВВ законопроектів у сфері європейської інтеграції (євроінтеграційні законопроекти).

- Включити до структури щорічного звіту, який готує Урядовий офіс, інформацію про практичний вплив адаптованих норм директив і регламентів ЄС на ситуацію у відповідній галузі. Визначити головним індикатором – характер і рівень впливу виконання Угоди про асоціацію на соціальне самопочуття громадян. Запровадити обов’язковість розгляду звіту про виконання Угоди про асоціацію на пленарному засіданні Верховної Ради України.

- Надати Комітету ВРУ з питань інтеграції України з ЄС повноваження із здійснення парламентського контролю за наближенням законодавства України до *acquis* (правової системи) ЄС та оцінкою відповідності законопроектів зобов’язанням України у сфері європейської інтеграції.

- Утворити спільну парламентсько-урядову комісію з питань імплементації Угоди про асоціацію для забезпечення ефективного механізму взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади, громадянського суспільства.

2. Удосконалення законодавчих процедур розгляду та прийняття євроінтеграційних законопроектів¹.

- Ухвалити новий закон, що стосується виконання зобов’язань, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС². Привести нормативно-правові акти Уряду у відповідність до цього закону.

- Внести зміни до Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію, якими передбачити посилення відповідальності органів державної влади за несвочасність виконання завдань, передбачених планом. Забезпечити

контроль над внесенням до Плану заходів та Дорожньої карти винятково законопроектів, необхідних для виконання Угоди про асоціацію.

- Запровадити механізм погодження євроінтеграційних законопроектів з відповідними структурами ЄС на переговорному рівні перед їх внесенням до ВРУ.

- Внести зміни до Регламенту ВРУ, які передбачають унормування процедури проходження євроінтеграційних законопроектів:

(а) обов’язкове подання на всіх стадіях законодавчого процесу експертного висновку щодо відповідності законопроектів зобов’язанням України у рамках Угоди про асоціацію³;

(б) підготовка експертних висновків розробниками законопроектів (міністерствами та іншими ЦОВВ) під контролем Урядового офісу;

(в) вилучення з Регламенту ВРУ норми щодо підготовки Комітетом з питань інтеграції України з ЄС експертного висновку на відповідність *acquis* ЄС на етапі попереднього розгляду законопроекту. Водночас, закріплення за Комітетом функції розгляду та затвердження поданого розробниками експертного висновку. У разі затвердження експертного висновку такий законопроект допускається до розгляду на пленарному засіданні ВРУ.

- Визначити підставою для повернення законопроектів без включення до порядку денного пленарного засідання ВРУ висновок щодо невідповідності законопроектів зобов’язанням у рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

- Забезпечити першочерговий розгляд у Парламенті євроінтеграційних законопроектів у разі наближення крайніх строків їх імплементації до національного законодавства України.

3. Забезпечення повного та своєчасного виконання зобов’язань України, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС.

- Забезпечити продовження і зміцнення позитивної динаміки впровадження реформ у галузях децентралізації, пенсійного забезпечення, державного управління та державних закупівель.

- Здійснити імплементацію у національне законодавство України нових енергетичних стандартів у рамках оновленого додатка XXVII до Угоди про асоціацію, що передбачає повну інтеграцію енергетичних ринків України та ЄС.

¹ Деякі зазначені пропозиції знайшли відображення у проекті Закону України “Про засади державної політики у сфері європейської інтеграції”, реєстр. №1206 від 29 серпня 2019р., ініціатори – депутатами від фракції політичної партії “Європейська Солідарність”. Реформування законодавчих процедур у частині забезпечення пріоритетного розгляду євроінтеграційних законопроектів сприятиме збільшенню ефективності виконання зобов’язань у рамках Угоди про асоціацію.

² Чинна “Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС” була прийнята у 2004р. і стосувалася виконання зобов’язань у рамках Угоди про партнерство і співпрацю.

³ Такий висновок має містити таблицю відповідності положень законопроектів з відповідними положеннями законодавчих актів ЄС, а також оцінку впливу на політичну, економічну та соціальну ситуацію у країні.

- Максимально сприяти наближенню законодавства України до законодавства ЄС у сфері цифрової економіки. Забезпечити виконання зобов'язань у сфері телекомунікаційних послуг для інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС, що передбачає:

(а) відкриття доступу до онлайн-ринків та електронних послуг країн ЄС;

(б) усунення правових та адміністративних бар'єрів;

(в) спрощення процедури цифрових контрактів, ліцензування, оподаткування та ін.;

(г) здійснити оновлення відповідного додатка XVII-3 до Угоди про асоціацію.

- Активізувати переговорний процес з ЄС щодо укладення угоди АССА (т.зв. “промисловий безвіз”). Угода АССА спростить доступ української промислової продукції на ринок ЄС за рахунок усунення технічних бар'єрів у двосторонній торгівлі.

- Сформувати план-графік вирішення проблемних питань, що потребують першочергового розгляду (врегулювання суперечки з ЄС навколо мораторію на експорт необробленої деревини, відкриття ринку землі та спірного питання щодо запровадження пріоритетного доступу вітчизняних виробників до державних закупівель тощо).

- Прискорити виконання зобов'язань України в митній і транспортній сферах. У митній сфері: запровадити комп'ютеризовану систему на митниці та європейські протоколи митних процедур; запровадити систему для звільнення від сплати мит та податку на додану вартість і акцизів на товари, що ввозяться особами, які подорожують з третіх країн⁴. У транспортній сфері: ухвалити закони щодо регулювання галузей мультимодальних перевезень, поштового зв'язку, регулювання ринку послуг автомобільного транспорту, запровадження обов'язкового страхування відповідальності перевізника за шкodu, заподіяну життю, здоров'ю пасажирів і третіх осіб⁵.

- Погодити з ЄС питання перегляду Угоди про асоціацію з метою врахування актуальних змін у законодавстві ЄС.

4. Дотримання критеріїв візової лібералізації.

- Дотримуватися критеріїв Плану дій з візової лібералізації в частині боротьби з корупцією. Забезпечити сталість і незворотність впроваджених реформ.

- Зміцнювати оперативну співпрацю між прикордонними службами України та державами-членами ЄС щодо скорочення нелегальної міграції українських громадян до ЄС.

- Продовжити кампанію інформування громадян про права і обов'язки безвізових подорожей до країн ЄС з метою зменшення показника відмов українцям у в'їзді до ЄС.

5. Продовження співпраці з ЄС у сфері макрофінансової допомоги Україні.

- Забезпечити виконання умов для отримання другого траншу в рамках четвертої програми макрофінансової допомоги Україні, зокрема:

(а) ухвалити закони щодо протидії відмиванню грошей;

(б) ухвалити закон про авторизованих економічних операторів;

(в) ухвалити середньостроковий план реформування митної та податкової адміністрації;

(г) забезпечити ефективно діючу систему перевірки електронних декларацій;

(д) розпочати імплементацію закону про ринок електричної енергії.

- Розпочати переговори з ЄС щодо розробки нової програми макрофінансової допомоги Україні на середньострокову перспективу та визначення критеріїв для її отримання.

6. Удосконалення формату “Східного партнерства”.

- Запропонувати для трьох країн-лідерів формату “Східне партнерство” (Україна, Грузія, Молдова) визначити нові амбітні цілі – глибока секторальна інтеграція до чотирьох союзів ЄС (т.зв. формат “Східного партнерства+”): Митного Союзу, Енергетичного Союзу, Шенгенської зони та Єдиного цифрового ринку.

- Здійснювати активне лобіювання серед держав-членів ЄС питання надання трьом державам-лідерам “Східного партнерства” перспективи членства в ЄС.

ПРІОРИТЕТ IV. Розвиток і поглиблення партнерства зі США

Мета 1. Досягнення нової якості відносин зі США на основі активізації політико-дипломатичного діалогу, розширення військово-технічного, торгово-економічного, енергетичного співробітництва, ефективної координації дій у протистоянні геополітичній експансії РФ

Необхідні заходи:

- У базових зовнішньополітичних документах (Закон “Про Засади зовнішньої політики”, Стратегія зовнішньої політики, Стратегія національної безпеки) визначити, що одним з ключових зовнішньополітичних пріоритетів України є поглиблення партнерських (у перспективі союзницьких) відносин зі США.

- Активізація роботи двосторонніх міждержавних механізмів. **Перше.** Ініціювати засідання Комісії стратегічного партнерства Україна-США в оновленому

⁴ На виконання ключових зобов'язань України в митній сфері, зокрема в частині створення інституту авторизованих економічних операторів, імплементації до національного законодавства України положень Конвенції про єдиний режим транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами, захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення через митний кордон України, у ВРУ IX скликання зареєстровані відповідні законопроекти.

⁵ У цьому контексті слід звернути увагу на те, що також з виконання інших зобов'язань України у транспортній сфері, зокрема щодо регулювання галузей внутрішнього водного транспорту, залізничного транспорту та перевезення небезпечних вантажів у ВРУ IX скликання зареєстровані відповідні законопроекти.

складі, розпочавши роботу новостворених двосторонніх робочих груп (з питань безпеки та протидії російській агресії, економіці та енергетиці, гуманітарних питань). *Друге.* Запровадити практику регулярних консультацій на рівні зовнішньополітичних відомств для вироблення спільних позицій з питань глобальної та регіональної безпеки, євроатлантичної інтеграції України, спільної протидії російському впливу у світі, координації зусиль у рамках міжнародних інституцій (ООН, ОБСЄ, ПАРС тощо). *Третє.* Розширювати міжпарламентське співробітництво. Запропонувати організацію постійно діючого круглого столу Верховна Рада-Конгрес США, створення міжпарламентської комісії Україна-США.

- Активне лобювання на вищому і високому рівнях внесений у 2019р. до Конгресу США законопроект H.R.3047 “Про здійснення підтримки Україні у захисті її незалежності, суверенітету та територіальній цілісності, а також для інших цілей”, яким передбачається надати Україні статус основного союзника США поза НАТО. Це розширюватиме можливості співпраці і зміцнюватиме оборонний потенціал України.

- Поглиблення військово-технічного співробітництва зі США як у рамках фінансово-кредитної допомоги з оборонного бюджету США, так і у форматі співпраці оборонних відомств країн, залучення американської сторони до модернізації воєнно-промислового комплексу України тощо. Зміцнювати контакти в рамках спільних навчань, у т.ч. під егідою НАТО.

- Розвиток системи комунікацій між виробничими, фінансовими, комерційними, інформаційними і громадськими структурами обох країн. Ініціювати проекти поглиблення співпраці в галузі високих технологій, реформи оборонно-промислового комплексу, енергетичної безпеки, інформаційних технологій тощо. Активізувати співробітництво з українською діаспорою у США (за участі Світового Конгресу українців) для просування інтересів України у США.

- Переведення у практичну площину енергодіалогу зі США стосовно залучення американського бізнесу до розробки в Україні нових нафтогазових родовищ, розбудови енергетичної інфраструктури країни, запровадження нових енергозберігаючих технологій.

- Декларація категоричного невтручання у внутрішньополітичні процеси США, насамперед передвиборчі. Рішуче уникати того, щоб Україна використовувалась як джерело постачання і легітимізації будь-якого “компромагу” на опонентів у президентських перегонах – як на офіційному, так і неофіційному рівнях.

ПРІОРИТЕТ V. Здійснення ефективної регіональної політики

Мета 1. Забезпечення зони стабільності, безпеки і добросусідства вздовж кордонів України

Для цього Україна має здійснювати адресну, виважену і гнучку регіональну політику, спрямовану на вирішення проблемних питань з країнами-сусідами, утвердження відносин пріоритетного партнерства.

Необхідні заходи:

- Забезпечення ефективного врегулювання на державно-політичному рівні існуючих, спільно визначених проблем і суперечностей (наприклад, пов'язаних з історичними аспектами і питаннями етнічних меншин) із західними країнами-сусідами, зокрема, Польщею, Угорщиною, Румунією шляхом укладення відповідних міждержавних домовленостей (зокрема з Польщею про історичне порозуміння і примирення). Можливо, із залученням до цього процесу інституцій ЄС.

- Здійснення активної відсічі на двосторонньому рівні і в рамках міжнародних організацій будь-яким проявам ідеології “історичного реваншизму”, територіальних зазіхань, спроб перегляду існуючих кордонів і адміністративно-територіального устрою інших країн, а також спроб впливати на внутрішні процеси.

- Посилення політико-дипломатичного діалогу, торгово-економічного партнерства, добросусідських гуманітарних контактів з Молдовою і Білоруссю.

- Продуктивне використання потенціалу та співробітництва з європейськими регіональними організаціями і міждержавними об'єднаннями (ОЧЕС, Вишеградська група, ГУАМ, Центральньо-європейська ініціатива (ЦЕІ), Веймарський трикутник та ін.).

ПРІОРИТЕТ VI. Зміцнення позицій України в різних регіонах світу і міжнародних організаціях

Мета 1. Реалізація політики, за якої Україна має стати надійним, бажаним і привабливим партнером для світу

Необхідні заходи:

- Виходячи з національних інтересів (безпека і розвиток), внутрішніх потреб і наявних ресурсів, забезпечення розвитку пріоритетного партнерства в загальному масиві двосторонніх контактів з країнами світу, окреслення масштабів участі в системі міжнародних організацій та рівня присутності в різних регіонах світу. При цьому Україна не братиме участь у жодних інтеграційних об'єднаннях на пострадянському просторі під егідою РФ.

- Зміцнення і забезпечення висхідної динаміки політико-дипломатичних контактів, торговельно-економічного, військово-технічного, гуманітарного співробітництва на ключових зовнішніх напрямках. Пріоритетними є контакти зі США, країнами ЄС, Канадою, Великою Британією, Туреччиною, Австралією; країнами-лідерами Азійсько-Тихоокеанського регіону – Японією, Китаєм (зокрема, інфраструктурний проект “Один пояс, один шлях”), Республікою Кореєю та ін. Важливим є розвиток взаємовигідних відносин з країнами - регіональними лідерами Близького Сходу, Середньої Азії, Південної Америки і Північної Африки. З безпекової точки зору, ключовими для України є партнерство з НАТО, ЄС, ООН, ОБСЄ, співпраця з державами Північної Америки (США, Канада), Туреччиною, країнами Балтії, країнами-сусідами (в т.ч. в рамках ГУАМ).

- Забезпечення максимального сприяння розвитку взаємовигідного торгово-економічного співробітництва з державами-партнерами, фінансовими інституціями і міжнародними структурами для:

(а) зміцнення позицій українських товаровиробників на світових ринках;

(б) отримання ресурсів, нових технологій, досвіду для модернізації і зміцнення національної економіки;

(в) забезпечення сприятливих умов для збереження і розвитку людського та інтелектуального потенціалу країни;

(г) розвитку науки і освіти;

(д) стимулювання інноваційної діяльності, модернізації інфраструктури.

- Через систему дипломатичних представництв здійснення ефективної політико-дипломатичної, юридичної, інформаційної, адміністративної підтримки українським підприємствам і компаніям в умовах їх входження на конкурентні зарубіжні ринки. Лобіювання інтересів національного бізнесу має бути ключовим напрямом діяльності держави на світовій арені.

- Україна, виходячи з власних ресурсів і можливостей, має створити в окремих регіонах світу і країнах, найбільш перспективних у плані торгово-економічного співробітництва, мережу торговельних представництв, підпорядкованих МЕРТ. МЗС і відповідні посольства України забезпечуватимуть всіляку

підтримку торговельним представництвам України. Відповідні установи утворити при ЄС, в окремих країнах Європи (зокрема, Німеччині, Італії, Польщі, Великій Британії та ін.), в США, Канаді, Китаї, Японії, Південній Кореї, Туреччині та ін.).

- Євроінтеграційна політика України в її економічному вимірі має створювати стабільні передумови для:

(а) розширення практичної кооперації українських компаній з європейськими партнерами на різних рівнях (центральному, регіональному, галузевому і місцевому);

(б) включення до європейських інфраструктурних мереж (зокрема, транспортної інфраструктури ЦСЄ, у т.ч. для розвитку Карпатського регіону “Via Carpatia”);

(в) розвитку співпраці з енергетичними інституціями ЄС, такими як Енергетичне співтовариство, Євроатом та ін.

- Твердо відстоювати власні національні інтереси у відносинах з ЄС, орієнтуючись на диверсифікацію зовнішньоекономічних контактів і включення до більш широкої мережі світової економічної співпраці. При цьому диверсифікація зовнішньоекономічного співробітництва має сприяти ліквідації (мінімізації) в середньостроковій перспективі залежності від критичного імпорту – насамперед російського (зокрема в атомній енергетиці).

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

ПРІОРИТЕТ I.

Підвищення ефективності влади, забезпечення її спроможності успішно протистояти російській агресії, іншим викликам і загрозам внутрішнього і зовнішнього характеру

Мета 1. Удосконалення конституційних засад діяльності влади та її реального поділу

Необхідні заходи:

- Перегляд чинної законодавчої бази функціонування органів (суб'єктів) державної влади (насамперед, Президента України), їх повноважень і функцій на предмет відповідності Конституції України. Скасування всіх законодавчих норм, що позаконституційно розширюють (звужують) їх повноваження.

- Ухвалення Закону “Про порядок здійснення конституційних повноважень Президента України”, яким унормувати належне забезпечення здійснення Президентом конституційних повноважень гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод

людини і громадянина, інших конституційних повноважень, визначити правовий статус і вичерпний перелік функцій допоміжного органу для забезпечення здійснення повноважень Президентом.

- Передбачення пріоритетного дискреційного права глави держави звільняти міністрів оборони і закордонних справ.

- Запровадження інституту конструктивного вотуму недовіри Кабінету Міністрів і принцип індивідуальної відповідальності міністрів перед Парламентом – можливість звільнення Верховною Радою окремих міністрів (крім міністрів оборони і закордонних справ) за власною ініціативою.

ПРІОРИТЕТ II.

Забезпечення дієвого механізму представництва інтересів громадян органами влади через удосконалення інститутів представницької та безпосередньої демократії

Мета 1. Сприяння інституціоналізації політичних партій, розвитку їх спроможності адекватно реалізовувати свою конституційну роль та суспільні функції, відображати весь спектр суспільних інтересів

Необхідні заходи:

• Внесення змін до Закону “Про політичні партії в Україні, якими передбачити:

(а) удосконалення процедур утворення та реорганізації партій, регламентацію найменування партій (з метою уникнення створення партій-клонів, “іменних” партій, місцевих та регіональних партій);

(б) посилення програмно-ідеологічної функції партій (стимулювання партій до того, щоб вони стали центрами, які пропонують загальнонаціональні програми суспільного розвитку, встановлення чітких вимог до змісту як партійних, так і виборчих програм, встановлення вимог щодо обсягу фінансування з державного бюджету, який має спрямовуватися на програмно-ідеологічну роботу);

(в) реального забезпечення та дотримання “всеукраїнського” статусу партій (включно з спроможністю забезпечити всеукраїнську діяльність через утворення місцевих організацій);

(г) врегулювання питань членства, процедур вступу та виходу з партій;

(д) забезпечення внутрішньопартійної демократії;

(е) забезпечення прозорості партійних фінансів;

(є) здійснення ефективного контролю за дотриманням партіями встановлених законом вимог до їх діяльності.

• Перевірка всіх зареєстрованих політичних партій на їх відповідність вимогам оновленого законодавства. За її результатами вжити передбачених законом заходів скасування реєстрації партій, які не відповідають цим вимогам.

• Відновлення державного фінансування партій, які набрали понад 2% голосів виборців на виборах до Верховної Ради України за партійними списками, що має уможливити створення конкурентного партійного середовища та послабити олігархічний вплив на політичні партії.

Мета 2. Удосконалення інституту парламентаризму, підвищення дієздатності Парламенту як вищого представницького і єдиного законодавчого органу в системі влади, посилення його контрольних функцій, відновлення довіри до нього з боку суспільства

Необхідні заходи:

• Ухвалення нового Закону “Про Регламент Верховної Ради України”, в якому:

(а) передбачити наявність розділів, що регламентують діяльність Коаліції депутатських фракцій (парламентської більшості) та парламентської опозиції;

(б) встановити примат прав партійних фракцій над правами депутатських об’єднань (груп), особливо – створеними депутатами, виключеними зі своїх фракцій;

(в) деталізувати вимоги щодо наявності в депутатських фракціях і групах внутрішніх правил функціонування, демократичності принципів їх побудови та механізмів ухвалення рішень. Передбачити відкритість відповідних правил для громадськості.

• З метою завчасного ознайомлення народних депутатів і громадськості з основними напрямками майбутньої політики Уряду:

(а) запровадити обов’язковість завчасного подання проекту Програми діяльності Уряду до Парламенту напередодні розгляду питання про його формування і сформулювати вимоги до структури і змісту урядового документа;

(б) визначити подання Програми діяльності обов’язковим елементом формування Кабінету Міністрів, без якого його склад не може бути затвердженим.

• Розробка Програми та, особливо, процес її виконання має передбачати докладний і постійний моніторинг та потужний аналітичний супровід, метою якого є оперативне реагування на виявлення проблем, ризиків і загроз та відповідне коригування тактичних пріоритетів і кроків. Передувати розробці програм має аудит, оцінка ефективності попередньо наданих пільг, преференцій тощо, а також – *оцінка ризиків*, яка має бути врахована.

• Приведення структури комітетів Верховної Ради до максимально можливої відповідності до структури Кабінету Міністрів; передбачити серед повноважень комітетів пріоритетність розгляду законодавчих ініціатив Кабінету Міністрів та контролю реалізації ним відповідних напрямів політики.

• Ухвалення Закону “Про тимчасові слідчі і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України”. Надати їм виключних повноважень, унеможливити відмови будь-яких посадових осіб від свідчень (пояснень) на вимогу комісії. Передбачити можливість залучення до роботи комісії працівників правоохоронних органів. У випадку виявлення комісією порушення закону (складу злочину) має автоматично починатися досудове розслідування;

• Підвищення відповідальності за неналежне виконання контрольних функцій парламентськими комітетами та Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради; припинення практики винесення на сесійні засідання законопроектів з негативним висновком науково-експертного управління та/або без висновку профільного комітету.

• Посилення ролі Рахункової палати як органу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) та відповідальність об’єктів контролю за неналежне реагування на рішення Рахункової палати, ухвалені за результатами аудиту.

• Посилення відповідальності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об’єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, посадових і службових осіб за відмову співпраці з Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, невиконання вимог усунення виявлених Уповноваженим порушень прав і свобод людини і громадянина.

Мета 3. Удосконалення інституту виборів, розвиток інститутів безпосередньої демократії відповідно до сучасних потреб та суспільних запитів, підвищення рівня підзвітності й підконтрольності влади суспільству

Необхідні заходи:

- Ухвалення законів “Про Всеукраїнський і місцевий референдум” та “Про мирні збори, мітинги, походи і демонстрації громадян”, забезпечивши їх безумовну відповідність чинній Конституції України (ст.39).

- Запровадження Законом обов’язкового проведення загальнонаціонального референдуму з питання суспільної довіри (вотуму довіри) до інститутів влади – Президента, Парламенту, Уряду. Передбачити, що референдум відбувається через 2 роки після обрання нового складу Парламенту і призначення складу Уряду; висловлення недовіри більшістю голосів громадян є підставою для припинення їх повноважень та оголошення дострокових президентських, а також парламентських виборів з наступним формуванням нового складу Уряду. Внести відповідні зміни до Конституції України. Такий референдум може бути проведений за народною ініціативою не раніше ніж через 2 роки після останніх виборів Верховної Ради чи Президента України і не пізніше ніж за 1 рік до наступних чергових виборів цих інститутів влади.

- Під час оновлення Виборчого кодексу, передбачити у його перехідних положеннях, що на наступних парламентських виборах (чергових або позачергових), суб’єктами виборів можуть бути блоки (передвиборні альянси) політичних сил, і визначити диференційовані прохідні бар’єри (4% – для окремих політичних партій, 6% – для блоків (альянсів) з двох партій, із збільшенням бар’єру на одиницю для кожного наступного учасника альянсу);

- Посилення відповідальності за порушення виборчого законодавства, зокрема за: неналежне поводження з виборчими документами; спроби втручання в діяльність керівництва і членів виборчих комісій, спостерігачів, ЗМІ; спроби керівництва і членів виборчих комісій ухилятися від належного виконання своїх обов’язків; незаконне використання виборчих бюлетенів; порушення правил голосування.

- Ініціювання оприлюднення політичними партіями під час парламентської виборчої кампанії їх бачення майбутніх напрямів державної політики в різних сферах, потенційних коаліційних партнерів, кандидатур на посади в Уряді та інших органах влади, у формуванні яких бере участь Парламент.

- Закріплення принципу партійності (членства в політичній партії або публічної декларації про підтримку програмно-ідеологічних настанов певної партії) – як обов’язковий для потенційних кандидатів на міністерські посади, а також публічну відповідальність партій за своїх номінантів до складу Уряду (ініціювання відставки відповідних посадових осіб у разі їх неефективної діяльності, причетності до корупційних дій, порушення етичних стандартів та ін.).

Мета 4. Забезпечення прозорості бюджетного процесу, формування збалансованого, реалістичного державного бюджету і спрощення контролю його виконання

Необхідні заходи:

- Внесення змін до організації бюджетного процесу. А саме: запровадження практики середньострокового бюджетування, за якої разом з Проектом бюджету на наступний рік Уряд подає до Верховної Ради:

(а) основні напрями бюджетної політики на найближчі роки, де визначаються заходи зі скорочення кількості податків чи їх ставок, розширення податкової бази, спрощення податкового адміністрування;

(б) результати аналізу ефективності податкових пільг та інших видів бюджетної допомоги суб’єктам господарювання, а також відповідних втрат бюджетних доходів.

- Зміна порядку розгляду бюджету: на першому читанні проекту Закону про держбюджет встановлюються основні прогностичні макроекономічні показники, гранично допустимий дефіцит державного бюджету, джерела та обсяги фінансування боргових зобов’язань, загальний обсяг бюджетних видатків (лише в межах затверджених показників доходів і дефіциту бюджету); на другому читанні ухвалюється рішення про видатки державного бюджету за розділами функціональної класифікації (у межах затвердженого загального обсягу видатків) за кожною з 10 функціональних груп видатків; на третьому – затверджуються видатки за підрозділами функціональної класифікації у межах відповідної функціональної групи видатків. Кожна пропозиція збільшення видатків має отримати більшість голосів для відповідного зменшення інших асигнувань у межах тієї ж функціональної групи видатків, тобто не перевищувати обсяг видатків, затверджений на другому читанні за відповідним розділом. Показники видатків за головними розпорядниками бюджетних коштів можуть обговорюватись і затверджуватись лише після визначення обсягів видатків за підрозділами функціональної класифікації.

- Запровадження, що операції Пенсійного фонду та інших фондів обов’язкового соціального страхування залучаються до бюджетного процесу з метою забезпечення уніфікованого контролю за бюджетно-податковою політикою. Запровадити практику затвердження видатків таких фондів Верховною Радою.

- Заборона внесення суб’єктами законодавчої ініціативи змін до Проекту Закону про Державний бюджет, які збільшують сукупні витрати та/або дефіцит бюджету, без зазначення джерел поповнення бюджету на суму збільшення витрат; внести відповідне положення до Бюджетного кодексу України. Заборонити запровадження будь-якого нового податку, податкових вилучень чи підвищень ставки податку, які можуть призвести до посилення податкового тиску, інакше, ніж за підтримки таких змін кваліфікованою більшістю Верховної Ради.

Мета 5. Впорядкування і здешевлення обслуговування та матеріально-технічного забезпечення вищих органів влади

Необхідні заходи:

- Зменшення витрат на утримання Верховної Ради. Зокрема: передбачити надання іногороднім народним депутатам на час повноважень службового житла, без права його приватизації, у спеціально побудованому будинку економ-класу; скоротити витрати на здійснення депутатських повноважень; зменшити число помічників-консультантів, які працюють за трудовим договором на постійній основі, та ін.

- Реформування системи матеріально-технічного та іншого забезпечення вищих органів влади: ліквідувати Державне управління справами (ДУС) і створити відповідний орган у підпорядкуванні Кабінету Міністрів. Здійснити інвентаризацію об'єктів державної власності, що перебувають у підпорядкуванні ДУС, вирішити питання про їх подальше підпорядкування відповідним ЦОВВ або приватизацію. Передати медичні заклади, що перебувають у підпорядкуванні ДУС, Міністерству охорони здоров'я (зокрема, клінічну лікарню “Феофанія” для створення на її базі центрального реабілітаційного центру для учасників АТО/ООС).

- Перегляд системи оплати праці осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, керівників підприємств державної і комунальної форм власності. Упорядкувати структуру заробітної плати зазначених категорій осіб у пропорції: оклад – 70%, надбавки – 30% (у т.ч. премії – не більше 10%). Встановити залежність посадових окладів від рівня номінальної середньої заробітної плати та обмежити максимальний допустимий розмір посадового окладу сімома номінальними середніми заробітними платами.

- Розробити стандарти підвищення кваліфікації і переатестації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

- Внесення змін до Закону “Про державну службу”, спрямованих на:

(а) підвищення публічності та об'єктивності конкурсів на обіймання вакантних посад;

(б) запровадження показників ефективності роботи для кожного державного службовця, заснованих на його внеску у виконання суспільної місії відповідного органу виконавчої влади;

(в) узалежнення персональних санкцій (премій і стягнень) від рівня досягнутих державним службовцем показників ефективності праці.

ПРІОРИТЕТ III.

Відокремлення бізнесу від влади, суттєве зниження рівня корупції

Мета 1. Створення дієвого механізму боротьби з корупцією серед високопосадовців, запобігання конфлікту інтересів, забезпечення незалежності та рівновіддаленості від усіх гілок влади антикорупційних органів, виведення із “сірої зони” наявних в Україні лобістських практик

Необхідні заходи:

- Інвентаризація масиву нормативно-правових актів міністерств, відомств, органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування на предмет їх відповідності Конституції України та чинним антикорупційним законам.

- Внесення змін до Закону “Про запобігання корупції”, якими: встановити обов'язковість перевірки на потенційний конфлікт інтересів під час вступу на державну службу чи зміни державним службовцем посади, подання кандидатур на виборні посади; регламентувати наслідки виявленого потенційного конфлікту інтересів у процедурах конкурсів на зайняття посад на державній службі та балотуванні на виборні посади.

- **Законодавче внормування лобістської діяльності:**

(а) надати визначення основних понять у сфері лобізму;

(б) встановити чіткі межі законного та незаконного лобіювання;

(в) передбачити механізм акредитації лобістів при органах влади, щодо яких вони здійснюють свою діяльність, а також обов'язкову публікацію списку лобістів кожним органом, при якому вони працюють;

(г) зобов'язати лобістів декларувати їх доходи, натомість передбачити для них спрощений доступ до взаємодії з органами влади (присутність на громадських слуханнях, першочергова реакція на їх запити до органів влади тощо).

- **Запровадження практики видання т.зв. “зелених” і “білих” книг** (використовуючи відповідний міжнародний досвід).

- Запровадження практики постійної комунікації із суспільством, насамперед, цільовими групами, інтересів яких торкаються пропоновані лобістами законодавчі новації. **Така комунікація може здійснюватися** через телеканал “Рада” та видання “Голос України”: в цих ЗМІ мають об'єктивно висвітлюватися ефекти від зазначених новацій для різних суспільних груп (хто виграв, хто програв і хто зміни не помітить).

- Внесення до структури як Пояснювальної записки до пропонованих лобістами законопроектів, так і Висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради стосовно такого законопроекту обов'язкову рубрику про вплив положень законопроекту на становище цільових суспільних груп (груп, інтересів яких можуть торкнутися пропоновані новації).

- Внесення змін до Кримінального та Кримінального Процесуального кодексів України, якими: розмежувати дозволене в рамках проведення негласних слідчих дій фіктивне хабарництво і провокацію хабаря, яка є незаконною; чітко регламентувати процедуру негласних слідчих дій, зокрема в роботі НАБУ та ДБР. Гарантувати судовий нагляд за такими діями.

- Внесення до чинного законодавства змін, якими посадові та інші публічні особи будуть зобов'язані підтвердити законність походження задекларованого ними майна; унормувати відповідні процедури та санкції.

- Посилення незалежності антикорупційних органів України від інших органів та інститутів влади, політичних впливів, протиправного втручання в їх діяльність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів. Передбачити відповідальність за втручання чи перешкоджання діяльності цих органів.

- Внесення до чинного законодавства змін, якими: посилити запобіжники проти політизації антикорупційних органів (у т.ч. з боку їх працівників), відповідальність їх керівництва і працівників за дотримання принципів верховенства права і презумпції невинуватості, за розголошення службової інформації та ін.

- Підвищення рівня професіоналізму працівників антикорупційних органів. Встановити кваліфікаційні вимоги до професійної придатності кандидатів на посади працівників цих органів на законодавчому рівні.

- Упровадження системи інтегрованої взаємодії всіх створених антикорупційних структур у попередженні та виявленні злочинів корупційного характеру. Створити міжвідомчий антикорупційний моніторингово-аналітичний центр, завданням якого буде виявлення потенційно корупціогенних зон і можливих корупційних схем, вироблення заходів з їх унеможливлення.

ПРІОРИТЕТ IV. **Забезпечення права громадян на справедливий суд**

Мета 1. Забезпечити належне здійснення правосуддя в державі, його доступність для всіх громадян і суб'єктів господарювання

Необхідні заходи:

- Ухвалення Закону “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” з метою виправлення її тексту, оновленого у 2016р. Зокрема:

(а) відновити принцип законності як конституційний принцип у діяльності органів судової влади, ліквідувати обмеження конституційного права громадян обирати захисника своїх прав у суді лише адвокатами;

(б) ч.6 ст.124 Конституції викласти в такій редакції: “Україна визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду”. Відповідно, внести зміни до пункту 1 Розділу II “Прикінцеві і перехідні положення” такого змісту після слів “за днем його опублікування”: “крім частини шостої статті 124 Конституції України в редакції цього закону, яка набуває чинності з дня ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду”;

(в) із другого речення ст.151-1 вилучити положення: “Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпані”; відновити повноваження Конституційного Суду “на офіційне тлумачення законів України за конституційним зверненням громадян”;

(г) ухвалити нову редакцію Закону “Про судоустрій і статус судів”, яка б повною мірою відповідала положенням Конституції. Внести зміни до процесуальних кодексів (наразі понад 90 положень процесуальних кодексів суперечать вимогам Конституції);

(д) виконати всі передбачені законодавством про судоустрій і статус судів процедури для започаткування в Україні функціонування суду присяжних.

- Зменшення розміру судового збору, що має забезпечити доступ до правосуддя всім громадянам, незалежно від їх майнового стану. Відновити систему судів, що функціонували до т.зв. “оптимізації” (укрупнення) судів у рамках судової реформи 2017р.

- Створення реальних правових та організаційних механізмів забезпечення для громадян - суб'єктів господарювання можливості оскарження в судах протиправних дій чиновників і працівників правоохоронних органів, реалізації конституційного права на компенсацію моральної та/або матеріальної шкоди, завданої громадянину незаконними діями держави – державними органами та посадовими особами.

- З метою кардинального покращення підготовки фахівців правничих професій (суддів, адвокатів, прокурорів) здійснити докорінне реформування системи підготовки фахівців правничих професій, яке передбачатиме:

(а) оптимізацію мережі вищих навчальних закладів, що готують таких фахівців, позбавлення ліцензій тих закладів вищої освіти, які не мають належного професорсько-викладацького корпусу та/або відповідної матеріально-технічної бази;

(б) підвищення прохідного балу за результатами ЗНО для абітурієнтів;

(в) запровадження єдиного кваліфікаційного іспиту для випускників як обов'язкової умови доступу до професії.

- З огляду на досить тривалий період, необхідний для ефективного перезавантаження судової влади, вивчити можливість передачі на цей час певних функцій судочинства, зокрема справи з господарських спорів, включно з питаннями власності і приватизації, спеціальному судовому органу, який складався б з міжнародних (закордонних) фахівців у галузі права і у своїй діяльності застосовував, наприклад, британське право (право Англії та Уельсу).

ПРІОРИТЕТ V. **Удосконалення системи державного управління та місцевого самоврядування**

Мета 1. Побудова ефективної системи виконавчої влади, здатної здійснювати продуману, цілісну та послідовну політику, спрямовану на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, працювати на принципах публічного сервісу

Необхідні заходи:

- З метою з'ясування реального стану системи органів виконавчої влади, ефективності виконання нею її функцій та використання коштів платників податків:

(а) здійснити незалежне комплексне обстеження поточного стану системи органів виконавчої влади із залученням вітчизняних і міжнародних експертів. Визначити оптимальний варіант і законодавчо впровадити статус, функції і повноваження Загальнонаціонального органу координації реформ (Національної ради реформ);

(б) здійснити аудит проектів міжнародної технічної допомоги, що реалізуються в Україні, на предмет їх відповідності потребам країни, ефективності реалізації та використання наданих коштів суб'єктами, залученими до їх виконання. Запровадити постійний моніторинг виконання проектів міжнародної технічної допомоги.

• 3 метою звільнення Уряду від виконання невластивих йому повноважень, зосередження його роботи на загальній координації політик, що здійснюються міністерствами, та з урахуванням результатів комплексного обстеження:

(а) внести зміни до законів “Про Кабінет Міністрів України” та “Про центральні органи виконавчої влади”, спрямовані на: перегляд сфер та обсягів відповідальності міністерств та інших органів виконавчої влади, оптимізацію їх кількості, структури і штатного розпису; розмежування функцій міністерств та інших ЦОВВ, відповідно до європейських стандартів публічного врядування; забезпечення чіткої ієрархічної підзвітності, що складається з трьох ланок: Кабінет Міністрів – міністерства – інші ЦОВВ;

(б) запровадити інтегровану міжвідомчу електронну систему обміну інформацією, яка має забезпечувати ефективний документообіг у процесі формування та реалізації політики, оперативний пошук документів, необхідних для роботи, а також бути надійно захищеною від кіберзагроз. Ввести в експлуатацію Національним агентством з питань державної служби інформаційну систему управління людськими ресурсами на державній службі, що спростить ухвалення кадрових рішень, забезпечить їх оперативність та полегшить моніторинг.

• 3 метою забезпечення законності та передбачуваності адміністративних дій, підвищення якості та доступності адміністративних послуг, процедури, інфраструктури, технічної спроможності системи надання адміністративних послуг:

(а) ухвалити Закон “Про адміністративну процедуру”, яким запровадити загальну адміністративну процедуру та гарантії дотримання базових принципів і прав згідно з європейськими стандартами: принцип законності, встановлення дійсних фактів, право бути почутим, право на ефективний захист прав, на одержання письмового рішення з чітким зазначенням підстав його ухвалення, право на поза-судове оскарження, право на судове оскарження тощо. Врегулювати законом створення реєстрів і критерії оплати адміністративних послуг;

(б) створити системи функціонально сумісних реєстрів усіх даних, необхідних для надання громадянам і юридичним особам адміністративних, соціальних та ін. послуг, забезпечення прозорості і законності набуття (переходу) прав власності, контролю надходження податків, соціальних внесків тощо. Забезпечити стандартизацію реєстрів і доступ до них усіх уповноважених на відповідні дії установ – що дозволить суттєво скоротити кількість довідок, які громадяни змушені оформляти самостійно (кожен елемент даних повідомлятиметься і вводиться до реєстру один раз). Заборонити державним установам, органам місцевого самоврядування вимагати від громадян довідки на підтвердження даних, уже внесених до єдиного реєстру;

(в) розширювати практику дедалі більш повного надання адміністративних послуг в електронному вигляді, зокрема – використовуючи можливості, надані Законом “Про електронні довірчі послуги”. Послідовно забезпечувати організаційні, технічні умови, впровадження стандартизованого програмного забезпечення для реалізації унормованих ним послуг;

(г) послідовно збільшувати кількість центрів надання адміністративних послуг, розширювати асортимент послуг, що надаються через такі центри, підвищувати оперативність і якість їх надання.

• 3 метою продовження процесу децентралізації повноважень і бюджетів, розвитку місцевого самоврядування, інституційного зміцнення територіальних громад:

(а) ухвалити Закон “Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації)”, в якому, серед іншого, передбачити, що: закон має містити визначення понять “місцеве самоврядування”, “територіальна громада”; розділ “Адміністративно-територіальний устрій України” має містити перелік адміністративно-територіальних одиниць – областей (регіонів); виконавчу владу у районах і областях здійснюють урядові уповноважені, які призначаються Кабінетом Міністрів, та територіальні органи виконавчої влади. Закон має встановити також процедуру і наслідки тимчасового зупинення здійснення повноважень органів місцевого самоврядування;

(б) надалі (в середньостроковій перспективі), після внесення змін до Конституції, ухвалити закони “Про Урядового уповноваженого”; “Про територіальні органи виконавчої влади”; “Про внесення змін до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, передбачивши дотримання балансу центрального управління і децентралізації, державного управління і місцевого самоврядування.

• 3 метою запровадження сучасних методів стратегічного планування, поєднання і взаємоузгодження економічних і соціальних процесів у суспільстві:

(а) змінити підходи до планування соціально-економічного розвитку країни. Відмовитися від нинішньої практики створення масиву різноманітних програм, які стосуються окремих секторів, мають “точковий” характер, у більшості своїй – не узгоджені в секторальному, просторовому і часовому вимірах; надмірна кількість розрізнених державних, національних та ін. програм зумовлює розпорошення коштів, недофінансування, створює можливості зловживань і призводить, як правило, до їх невиконання у заплановані терміни і запланованим обсягом коштів;

(б) розробити та затвердити постановою КМУ єдину методiku підготовки документів стратегічного планування, моніторингу їх виконання та оцінки впливу на підставі аналізу стану справ у сфері відповідальності міністерств;

(в) запровадити практику формування міжвідомчих інтегрованих (комплексних) довгострокових програм, в яких поєднуються і взаємоузгоджуються у просторі і часі секторальні проекти, виконання яких дозволить об'єднати фрагментовані джерела фінансування та радикально оптимізувати використання фінансових інструментів,

здійснювати ефективний контроль як витрачання коштів, так і виконання робіт (заходів), передбачених Програмою. Над завданням, стратегічною метою інтегрованих програм має бути саме їх соціальний ефект: підвищення зайнятості; конкурентоспроможна заробітна плата (через консолідацію коштів і жорсткий контроль їх цільового використання);

(з) сформувати в якості пілоотної інтегрованої довгострокову програму “Інфраструктура і розвиток території України”. Визначення мети програми як формування єдиного цілісного економічного і соціального простору шляхом побудови ефективного транспортно-логістичної інфраструктури (дороги, залізнична інфраструктура, водне та авіасполучення) на хабовому принципі, забезпечення шляхами сполучення всіх регіонів і населених пунктів країни. Виконання цієї програми забезпечило б можливості для громадян вільного і зручного пересування всією територією країни, вільного доступу медичних, освітніх, культурних, туристичних, адміністративних, побутових та ін. послуг і в підсумку – стало б дієвим, ефективним засобом суспільної консолідації, створення єдиного гуманітарного простору України.

ПРІОРИТЕТ V. **Державна інформаційна політика, формування і захист національного інформаційного простору**

Мета 1. Формування цілісного національного інформаційного простору, забезпечення його ефективного захисту від інформаційних атак, маніпуляцій, спрямованих проти інтересів суспільства і держави

Необхідні заходи:

- Аудит всієї адміністративної та регуляторної системи (Міністерство інформаційної політики, Держкомтелерадіо, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення та ін.) з переглядом функцій, встановленням чітких норм, які регламентують вимоги дотримання чинного законодавства, забезпеченням необхідних механізмів та інструментів. За його підсумками провести реорганізацію цієї системи.

- Спрощення процедури реєстрації та отримання ліцензії. Розробити та запровадити механізми контролю за дотриманням законодавства з боку ЗМІ та в разі необхідності – позбавлення ліцензій.

- Формування нормативно-правової бази для створення постійно діючого органа для вироблення національної інформаційної політики – Національної ради, до складу якої залучити представників державних і недержавних інституцій, фахівців з інформаційної політики та інформаційної безпеки, представників власників мас-медіа, медіа-асоціацій і спілок, громадськості.

- Перегляд чинного законодавства та внесення змін, спрямовані на:

(а) посилення відповідальності за розпалювання ворожнечі, антидержавну діяльність;

(б) посилення відповідальності за перешкоджання роботі журналістів як представників суспільно важливої професії;

(в) надання певних податкових пільг ЗМІ, що постійно транслюватимуть освітні просвітницькі, культурні програми, будуть залучені до реалізації програм з громадянської освіти і просування демократичних цінностей.

- Створення правової бази та інструментарію для монополізації ринку ЗМІ, перетворення його на конкурентний ринок з урахуванням тенденцій розвитку мережевих ЗМІ, чинників соціальних мереж та ін.

- Ініціювання заборони політичної реклами у ЗМІ в період між виборчими кампаніями. Розробити (разом з громадськістю) принципи обмеження політичної реклами під час кампаній, а також ефективні контрольні механізми (з чіткою відповідальністю сторін).

- Життя заходів з надання державної підтримки ініціативам (як державним, так і громадським, та ініціативам самих мас-медіа), спрямованим на зміцнення суспільної єдності, популяризацію українських досягнень, внутрішнього туризму та ін., а також – на припинення маніпулювання чутливими для суспільства темами (мова, релігія, національні особливості тощо).

ПРІОРИТЕТ VI. **Сприяння зміцненню громадянського суспільства, формуванню демократичної політичної культури громадян України**

Мета 1. Сприяння розвитку самодостатніх та активних інститутів громадянського суспільства, налагодження дієвих механізмів взаємодії між державою і громадянським суспільством; створення розгалуженої і скоординованої мережі інститутів громадянської освіти

Необхідні заходи:

- Ініціювання змін у пріоритетах діяльності Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства в напрямі, насамперед: розробки нових пріоритетів розвитку громадянського суспільства на основі Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020рр.; формування пропозицій стосовно фінансування діяльності громадських організацій, громадських ініціатив і проектів, у т.ч. створення Фонду підтримки громадянського суспільства.

- Ухвалення Закону “Про підтримку громадянського суспільства”, яким передбачити створення відповідного Фонду та джерела його фінансування.

- Внесення змін до податкового законодавства, якими передбачити стимули для підтримки організацій громадянського суспільства вітчизняним бізнесом.

- Ухвалення необхідних нормативних документів, спрямованих на унормування порядку доступу недержавних аналітичних центрів та інших організацій громадянського суспільства до конкурсів і тендерів на здійснення аналізу політики, розробку цільових та інших програм, експертизу пропонуєних державних рішень тощо.

- Розробка Концепції громадянської освіти в Україні. Створення Координаційного центру, на який покласти завдання формування системи державних і недержавних інститутів, необхідних для здійснення громадянської освіти представників різних вікових груп у всіх регіонах держави.

ЕКОНОМІКА

I. ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

Система державних фінансів, виступаючи головною складовою соціально-економічної політики держави, потребує чіткості, раціональності, прозорості, прогнозованості. Задекларований перехід до 3-річного бюджетування є виправданим і виваженим кроком і означає, що законодавці, урядовці, громадськість будуть завчасно інформовані та ознайомлені з основними орієнтирами та показниками бюджетно-податкової політики, а з тим можуть раціонально планувати власну життєдіяльність, а також усвідомлювати напрями дій влади. Такий підхід до економічної політики буде продовжуватись, закріплюватись і вдосконалюватись у практиці державного управління.

ПРІОРИТЕТ I.

Забезпечення прозорості державних фінансів через безумовне закріплення практики середньострокового бюджетування і посилення контролю за бюджетним процесом

Мета 1. Упорядкування і зрозуміле поєднання як короткотермінових (стабілізаційних), так і стратегічних (стимулюючих) заходів

Необхідні кроки:

- Зменшення обсягів перерозподілу коштів через бюджетну систему таким чином, щоб відношення доходів Зведеного бюджету до ВВП не перевищувало 30%, а державного – мало чітку тенденцію до зниження до рівня 22-24%.

- Для посилення прозорості та раціональності разом з Проектом бюджету на наступний рік подаватимуться плановані зміни (бюджетної політики), де визначаються напрями і заходи (з визначенням термінів запровадження), якими **передбачається скорочення кількості податків та/або їх ставок**, розширення податкової бази, спрощення податкового адміністрування та ін.

- Двічі на рік (у квітні, під час перегляду головних показників затвердженого держбюджету, і у вересні, під час подачі проекту бюджету до Верховної Ради) Міністерство фінансів оприлюднюватиме **детальний аналіз** поточного стану виконання консолідованого (зведеного) бюджету з обов'язковим вказанням чинників, причин, складових відхилень (недовиконання чи перевиконання доходів і видатків, трансфертів⁶), а також напрямів і заходів усунення диспропорцій.

- Запровадження практики, відповідно до якої **податкові пільги**, як і інші форми державної підтримки підприємств, носитимуть **винятково тимчасовий характер**, піддаватимуться регулярному моніторингу та аналізу:

(а) з метою поступової відмови від пільг взагалі та можливості їх заміни ринковими рішеннями⁷;

(б) разом з проектом державного бюджету надавати аналіз існуючих податкових пільг та інших видів бюджетної допомоги суб'єктам господарювання, а також відповідних втрат бюджетних доходів.

ПРІОРИТЕТ II.

Посилення жорсткості і контролю податкової системи

Мета 1. Утримання жорсткого контролю за виконанням поточних бюджетів, насамперед, у частині неприпустимості збільшення дефіциту

Необхідні кроки:

- Зважаючи на перехід до середньострокового бюджетування (із заздалегідь відомими основними макроекономічними та бюджетними параметрами), впорядковується підхід до наповнення доходної частини бюджетів і головних видаткових напрямів:

(а) результатом розгляду проекту Закону про держбюджет у першому читанні стануть основні прогнозні макроекономічні показники, гранично допустимий дефіцит державного бюджету, **обсяги доходів** державного і місцевих бюджетів (у т.ч. з урахуванням необхідних трансфертів), джерела та обсяги фінансування боргових зобов'язань держави;

(б) загальний обсяг бюджетних видатків “автоматично” встановлюється **у межах затверджених показників доходів бюджету та дефіциту**;

(в) друге читання проекту Закону про держбюджет спрямоване на ухвалення рішень стосовно видатків державного бюджету за розділами функціональної класифікації (у межах затвердженого загального обсягу видатків у другому читанні).

- Забезпечення **недопустимості неконтрольованого нарощування видаткової частини** бюджетів, насамперед, державного:

(а) затвердження видатків за підрозділами функціональної класифікації ухвалюється на третьому читанні в межах відповідної групи функціональних видатків;

⁶ У нинішній практиці бюджетної звітності представляються лише окремі числові показники відхилень чи порівнянь з попереднім роком, проте немає системного аналізу ускладнень та очікуваних заходів їх нейтралізації.

⁷ Надання податкових пільг, крім зменшення бюджетних надходжень, збільшує ризики негативних макроекономічних наслідків, що виникають унаслідок зміни відносних цін і порушення умов конкуренції, а отже – уповільнюють процеси структурної перебудови та відповідно зростання національної економіки.

(б) кожна пропозиція щодо збільшення видатків має відбуватися лише за рахунок відповідного зменшення інших асигнувань у межах тієї ж функціональної групи видатків, чим забезпечуватиметься не перевищення обсягу видатків, затверджений на другому читанні;

(в) запровадження послідовного аналізу (у 2-3-річному циклі) видатків за всіма бюджетними програмами і по всіх розпорядниках бюджетних коштів (на що витрачаються кошти, де є недофінансування чи дублювання);

(г) показники видатків за головними розпорядниками бюджетних коштів затверджуватимуться лише після визначення обсягів видатків за підрозділами функціональної класифікації⁸. Водночас, при цьому визначаються критерії та терміни досягнення результатів.

• Ресурси та операції Пенсійного фонду та інших фондів обов'язкового соціального страхування включаються до бюджетного процесу з тим, щоб забезпечувати здійснення уніфікованого контролю за соціальною і бюджетно-податковою політикою. Видатки вказаних фондів ухвалюватимуться під час розгляду і затвердження видатків держбюджету.

ПРІОРИТЕТ III. Контроль бюджетного інвестування та державних преференцій

Мета 1. Забезпечення результативності бюджетного інвестування, а також дотримання відповідності всіх галузевих пільг і пільг окремих підприємствам результатам їх діяльності з врахуванням наданих пільг

Необхідні кроки:

• Зміна структури бюджетного фінансування т.зв. економічної діяльності шляхом зменшення бюджетних трансфертів державним підприємствам і галузям, що постійно дотуються, та збільшення бюджетних інвестицій у розвиток об'єктів інфраструктури (насамперед, транспортної інфраструктури, логістичних центрів), а також у фінансування сільського господарства та IT-проектів (останнє – на паритетних умовах з приватним бізнесом).

• Послідовне впровадження умов фіскального стимулювання інвестиційної діяльності⁹.

(а) під час формування та затвердження середньострокового фінансового плану, а також проекту бюджету на наступний фінансовий рік визначаються доцільність, цільова спрямованість і очікувана результативність, та галузева структура пропонованих і вже наданих пільг, а також

визначається можлива зміна функціональної структури витрат бюджету в результаті впровадження пільг у системі підтримки підприємств;

(б) пільги надаються на зрозумілих відкритих умовах і не повинні бути пов'язані з вимогами виконання підприємствами певних (часто соціальних) визначених умов чи фінансування окремих політичних напрямків.

II. СТИМУЮЧА І СОЦІАЛЬНО СПРАВЕДЛИВА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

Зниження податкового тиску і перехід до фіскального стимулювання є необхідною умовою прискорення економічного зростання і розвитку. Поряд з цим, фіскальне стимулювання має на увазі забезпечення належної стійкості податкового середовища, що надасть бізнесу чітких сигналів до перспектив розширення.

ПРІОРИТЕТ I. Перехід до зниження податкового навантаження і стабілізація податкової системи

Необхідні заходи:

• Запровадження зниження ставки ПДВ до 15% (мінімально допустимої стандартної ставки для країн ЄС¹⁰) та знижених ставок – на рівні 5-7%¹¹ – для окремих, чітко регламентованих соціально значущих товарів і послуг таких, як харчові продукти, послуги водопостачання, фармацевтична продукція, медичне обладнання для інвалідів, надання послуг медичної та стоматологічної допомоги, пасажирські перевезення, будівництво та ремонт житла в межах соціальної політики, надання послуг з прибирання вулиць, вивезення сміття та переробки відходів, поставка товарів і послуг у сфері соціального забезпечення, користування спортивними об'єктами тощо.

• Законодавче закріплення недопустимості впровадження будь-якого нового податку чи фіскальних вилучень чи підвищення жодної ставки податку, що може призвести до посилення податкового тиску, інакше, ніж за наявності підтримки таких змін (що посилюють податковий тиск) конституційною більшістю Верховної Ради.

• Ухвалення принципових змін до податкової системи (ПДВ, податок на прибуток, податок з доходів фізичних осіб) своєю важливою складовою має запровадження мораторію на будь-які інші додаткові бюджетно-податкові зміни упродовж 2 років, чим досягається стійкість і незмінність податкового середовища для бізнесу.

⁸ Така практика прийнята у скандинавських країнах. Так, у Швеції повноваження Парламенту щодо внесення змін до проекту бюджету на стадії його ухвалення фактично обмежуються лімітами на асигнування, ухвалені Парламентом раніше. У Норвегії Парламент також встановлює ліміти видатків до розгляду детального бюджету, що обмежує його повноваження з внесення змін на етапі розгляду бюджету у другому читанні, коли Парламент може лише перерозподіляти видатки в межах встановлених лімітів.

⁹ Важливим є те, що практично в усіх країнах заходи спрямовуються на зменшення податкового тиску в частині інвестицій. Зокрема, вилучення інвестиційних видатків з обсягів оподаткування, звільнення від податку на прибуток підприємств коштів, які спрямовуються на нові інвестиції, впровадження прискореної амортизації основних фондів, що сприятиме капіталізації та оновленню виробництва.

¹⁰ Уточнюється у відповідній Директиві ЄС "COUNCIL DIRECTIVE 2006/112/EC". – The EU's common system of value added tax (VAT), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A131057>.

¹¹ Допустимий (згідно з Директивою ЄС) розмір знижених ставок не може бути нижчим 5%.

ПРІОРИТЕТ II. Соціальна справедливість податкової системи

Мета 1. Трансформація діючої системи оподаткування доходів фізичних осіб для посилення справедливості в розподілі доходів шляхом переходу від оподаткування доходів фізичних осіб (індивідів) до сукупного доходу сім'ї з врахуванням мінімальної соціальної забезпеченості

Необхідні заходи:

- Величина оподатковуваного доходу (індивідуального, а надалі сукупного доходу сім'ї), відповідно до європейської практики, **не включатиме витрати, без яких отримання доходу є неможливим**, зокрема¹²:

(а) витрати на задоволення мінімальних життєвих потреб, включаючи певну суму коштів на оплату житла;

(б) витрати на утримання дітей, інвалідів, майбутніх матерів;

(в) витрати на отримання освіти, в т.ч. вищої, у визначеній категорії навчальних заходів;

(г) витрати на покриття додаткових потреб людей похилого віку та витрати з обов'язкового соціального страхування.

- Встановлення нової системи **розподілу надходжень від податку з доходів фізичних осіб** з метою забезпечення більш справедливого міжрегіонального розподілу доходів:

(а) перерозподіл податку на доходи фізичних осіб між місцевими бюджетами за принципом як місця походження (за місцем роботи платника податків – 75% обсягу), так і місця проживання (реєстрації) платника податків (25%)¹³;

(б) з доходів, що перевищують 15 прожиткових мінімумів, у частині, яка має сплачуватись за місцем роботи платника – 75% надходження безпосередньо до відповідного бюджету, а решта (25%) – на індивідуальні накопичувальні пенсійні рахунки чи приватні пенсійні фонди¹⁴.

- Встановлення положення, що **максимальна пенсія, яка виплачується за рахунок державного бюджету, не може перевищувати мінімальну** більше,

¹² Підхід до визначення бази оподаткування, що гарантує звільнення від податку певного (прожиткового) "мінімуму" доходів, забезпечує не тільки зниження податкового навантаження на отримувачів низьких доходів, але й підвищує ефективність податкового адміністрування.

¹³ Відбуватиметься зарахування частини надходжень від податку на доходи фізичних осіб до бюджетів місця проживання працівників (а не переважно за місцем роботи, як за діючої практики).

¹⁴ Таким чином, з одного боку, частина оподаткованого доходу фактично спрямовується на майбутні власні потреби платника податку, з іншого – формується базис "довгих" ресурсів, які зможуть використовуватися на інвестиційне зміцнення.

¹⁵ ...функціональні повноваження визначаються Законом України "Про місцеве самоврядування", видаткові – Бюджетним кодексом України.

¹⁶ Розподіл видаткових зобов'язань між різними видами бюджетів має відповідати розподілу функціональних повноважень відповідних місцевих органів влади, що означає встановлення чіткої відповідальності органів влади різних рівнів за виконання конкретних функцій щодо надання публічних благ і послуг та ефективність відповідних бюджетних витрат, а отже – забезпечення належного контролю за їх діяльністю.

¹⁷ Це також означає, що споживчі витрати не можуть призводити до збільшення дефіциту і боргового навантаження.

ніж у 7 разів. Величина пенсії за рахунок приватних пенсійних фондів та індивідуальних накопичувальних рахунків не обмежується.

ПРІОРИТЕТ III. Запровадження максимальної бюджетної автономії та фінансової самодостатності місцевих бюджетів

Мета 1. Збалансування бюджетів усіх рівнів як необхідна умова зміцнення державних фінансів і бюджетної децентралізації

Необхідні заходи:

- Закріплення на довгостроковій основі за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів і **самостійне** (незалежне від центральних органів державної влади) **розширення дохідної бази** місцевих бюджетів у рамках їх відповідальності та зобов'язань:

(а) чіткий законодавчий розподіл функціональних і відповідних видаткових повноважень центральних і місцевих органів влади, а також у системі органів місцевого самоврядування¹⁵, що має визначати **сфери виключних повноважень органів місцевого самоврядування** та усуватиме дублювання функцій центральних і місцевих органів влади¹⁶;

(б) встановлення верхньої межі внесків місцевих бюджетів до системи вирівнювання доходів з тим, щоб не вилучати з місцевих бюджетів додаткові доходи, отримані завдяки розвитку економіки відповідних територій;

(в) передача повноважень з цільового розподілу бюджетних ресурсів, зокрема, **державного фонду регіонального розвитку**, субвенцій з державного бюджету на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів та окремих територій на місцевий рівень;

(г) запровадження **системної освіти** для економістів і фінансистів органів місцевого самоврядування у напрямі залучення до місцевих бюджетів коштів, виділених міжнародними фінансовими інститутами на **регіональні інвестиційні проекти**.

III. БОРГОВА ПОЛІТИКА

Мета 1. Раціональне управління державним боргом і поступове його зниження до прийняттого рівня (за обсягами і структурою)

ПРІОРИТЕТ I. Інвестиційне обмеження нових запозичень

Необхідні заходи:

- Законодавче закріплення мінімального обсягу державних інвестицій, який повинен дорівнювати обсягу всієї нової заборгованості. Тобто, **обсяг запозичень протягом року не може перевищувати обсягу бюджетних витрат на фінансування інвестицій**¹⁷.

- У рамках бюджетного процесу визначається частка або обсяг запозичень Облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), доступних для нерезидентів. На ОВДП, власниками яких є нерезиденти, визначаються державні валютні ресурси, необхідні для забезпечення (виведення за кордон) доходів нерезидентів від ОВДП.

• Послідовний відхід від використання ОВДП як виключного та високодохідного інструменту для фінансування дефіциту бюджету до розширення вторинного ринку державних облігацій для проведення активних операцій з державним боргом (у т.ч. операції на відкритому ринку).

ПРІОРИТЕТ II. Ефективне витрачання залучених коштів для державних фінансів

Мета 1. Запровадження жорсткого контролю за використанням, результативністю та ефективністю залучених коштів, у т.ч. шляхом поширення публічної інформації, а також заборона використання запозичених коштів для фінансування чи підтримки хронічно збиткових підприємств

Необхідні заходи:

• Перманентне і своєчасне оновлення на порталі Мінфіну повної інформації про вже залучені та використовувані ресурси:

(а) на фінансування яких проектів використані вже залучені кошти;

(б) на якому етапі знаходиться реалізація відповідного проекту, а також часові рамки наступних робіт;

(в) загальні обсяги поточної заборгованості і використаних коштів.

• Представлення планових чи прогнозових обсягів залучення коштів на проекти, що вже виконуються, чи проектні наміри:

(а) повний перелік проектів, для фінансування яких планується залучити позикові ресурси;

(б) проекти, на які раніше здійснювались запозичення чи які є частиною бюджету розвитку;

(в) сума боргу по кожному виконуваному проекту станом на початок і кінець бюджетного року;

(г) план здійснення виплат основної суми боргу до його повного погашення;

(д) прогнозні суми витрат з обслуговування боргу по кожному проекту на найближчі три роки.

IV. ГРОШОВО-КРЕДИТНА І ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА

Мета 1. Зміцнення політичної незалежності Національного банку України, посилення відповідальності НБУ за ухвалені рішення та їх реалізацію чи не вжиття належних інструментів для запобігання кризових явищ

**ПРІОРИТЕТ I.
Прозорість і раціональність (відсутність волюнтаризму) процесу підготовки, ухвалення (крім окремих випадків антикризового характеру) рішень та їх реалізації**

Необхідні заходи:

• Визнання новим керівництвом НБУ помилковості відверто обмежуючого характеру чинної політики НБУ, жорсткого (“сліпого”) слідування “інфляційному

таргетуванню”, яке суперечить українському середовищу і як дискредитувало себе, так і посилювало депресивні чинники і складові економічного розвитку країни.

• Законодавче закріплення відповідальності НБУ за економічне зростання. Визначення спрямованості монетарної політики на не стільки жорстке слідування т.зв. інфляційному таргетуванню, скільки забезпечення економічного зростання і розвитку через розширення доступу до кредитних ресурсів національних економічних агентів.

• Зважаючи на посилення глобальних ризиків покладання на НБУ відповідальності за розробку і представлення чіткого плану дій і потенційних джерел (та їх резервів) упередження, запобігання чи мінімізації негативних наслідків розгортання кризових процесів в Україні за несприятливим сценарієм.

ПРІОРИТЕТ II. Послідовний перехід до запровадження стимулюючої грошово-кредитної політики

Мета 1. Перегляд існуючої моделі грошово-кредитної політики

Необхідні заходи:

• Зниження ключових відсоткових ставок НБУ (ставки рефінансування і ставки депозитних сертифікатів), що означає зменшення привабливості високодохідних арбітражних операцій, через які вимиваються ресурси та акумулюються відсоткові прибутки і валютні премії поза реальним сектором.

• Забезпечення розширення доступності кредитних ресурсів через посилення контролю за їх [ресурсів] використанням:

(а) щорічне зростання обсягів кредитування щонайменше на 15-20% з відповідним зниженням вартості кредитування для населення, малого і середнього бізнесу (цільовий рівень інфляції +3-6%);

(б) жорсткий контроль за використанням комерційними банками кредитів рефінансування, відпрацювання механізмів неможливості перетікання кредитів рефінансування на валютні ринки;

(в) заборона фінансування НБУ дефіциту держбюджету, включаючи операції з реструктуризації внутрішнього державного боргу, за якими НБУ є кінцевим утримувачем державних облігацій.

ПРІОРИТЕТ III. Підтримка валютної стійкості і недопущення курсових обвалів національної грошової одиниці

Мета 1. Забезпечення стійкості курсової динаміки національної грошової одиниці

Необхідні заходи:

• Вимогою часу є посилення змістовності та публічності в питаннях валютної політики НБУ, а з тим запровадження:

(а) чітких прозорих прогнозів, планів і заходів стосовно вироблення макроекономічних прогнозів з урахуванням спроможності НБУ недопущення обвалів купівельної спроможності гривні;

(б) прийнятної (в рамках законодавчо визначених під час представлення Проекту держбюджету) курсової та інфляційної динаміки, а також вимог до банківської системи стосовно розширення кредитування реального сектору;

(в) дієвого контролю із **запобігання спекуляціям** на міжбанківському валютному ринку, використанню кредитів рефінансування для отримання валютних премій;

(г) системи хеджування валютних ризиків.

• У періоди посилення валютно-курсної нестабільності **щотижневі публічні звіти** і презентації голови НБУ та голови відповідного комітету Верховної Ради стосовно ситуації на валютному ринку, вживаних заходів та їх результативності, насамперед, у частині недопущення панічних настроїв і спекулятивних дій.

V. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Мета 1. Стабілізація банківської системи України, недопущення у подальшому волюнтаристських рішень і заходів, які можуть послабити банківську систему чи посилити недовіру до неї, розширення фінансування і кредитування реального сектору економіки

ПРІОРИТЕТ I. Сприяння банківською системою доступу бізнесу і домогосподарств до кредитних ресурсів, у т.ч. зарубіжних

Необхідні заходи:

• Проведення (на постійній основі) широких консультацій НБУ і представників найбільших вітчизняних банків стосовно монетарних маяків і цільових показників найважливіших агрегатів для формування раціональної збалансованої монетарної політики, зорієнтованої на економічне зростання і розвиток.

• Збільшення суми застрахованих депозитів до 400 тис. грн., а також включення до системи гарантування юридичних осіб - підприємців і малий бізнес.

• Гарантування повної **відкритості** всіх форм **прямих іноземних інвестицій** за одночасного економічного обмеження портфельних інвестицій на етапі їх введення¹⁸.

• Розширення включеності резидентів країни у послідовне **досягнення свободи руху капіталів**. При цьому, зважаючи на невисоку макроекономічну стійкість відкритість руху капіталів має супроводжуватися постійним моніторингом і контролем впливів на макроекономічне і бізнес середовища.

• Забезпечення дійсних можливостей вільного відкриття рахунків і руху коштів через такі рахунки як резидентів України за кордоном, так і нерезидентів в Україні (за винятком випадків, які підпадають під фінансування тероризму, відмивання коштів, недобросовісні банківські операції і т.ін.), що вимагає

посилення договірної бази (про можливість відкриття громадянами України рахунків за кордоном).

• Заборона обмежень для резидентів чи нерезидентів під час виконання валютно-обмінних операцій (окрім обмеженого та виключного переліку високоризикових операцій), у т.ч. пов'язаних із вводом-виведенням дивідендів.

ПРІОРИТЕТ II. Банківська підтримка зовнішньоекономічної діяльності

Необхідні заходи:

• Відпрацювання практичних процедур роботи Експортно-кредитного агентства спільно з *Ексімбанком* для **просування технологічного українського експорту**, що сприятиме поступовій переорієнтації експорту з сировинних товарів на товари з вищою доданою вартістю, а з тим – зменшенню ризиків курсової нестабільності та девальвації гривні.

• Здійснення державного звернення Уряду України до міжнародних фінансових організацій, урядів США, Японії та ЄС про **спільне створення Фонду прямих інвестицій** обсягом \$5-7 млрд. для фінансування інфраструктурних та інтеграційних комерційних проєктів в Україні, який функціонуватиме на засадах кращих світових практик (у т.ч. із сприятливою вартістю ресурсів і капіталів).

• Визначення і публічне представлення умов і заходів **поступового виходу держави із власності банків, націоналізованих і рекапіталізованих державними ресурсами у кризові періоди**, насамперед, у 2014-2016рр.

ПРІОРИТЕТ III. Очищення банківської системи і повернення довіри до неї

Мета 1. Оздоровлення банківської системи України, повна деполітизація рішень стосовно її розвитку, усунення можливостей маніпулювань з вимогами до окремих банків та їх невинуватених покарань

Необхідні заходи:

• Мінімізація впливу на банківське середовище безнадійних чи “поганих” кредитів, а надалі і загального **вирішення проблеми “поганих активів”**:

(а) налагодження і забезпечення функціонування єдиної агенції з акумуляції і нейтралізації поганих активів як інституційної складової ринку капіталів та активів, у т.ч. шляхом їх [активів] сек'юритизації;

(б) неухильне та послідовне введення в дію Закону про реструктуризацію проблемних активів (яким переслідується мета допомогти банкам і частині підприємств України провести позасудову реструктуризацію проблемних кредитів і, водночас, сприяти відновленню господарської діяльності боржників).

¹⁸ Зокрема, на “гарячі гроші” чи портфельні інвестиції, які після введення виводяться з країни менше, ніж на 6-12 місяців, накладаються “штрафи”.

• Посилення захисту банківської системи від необґрунтованих переслідувань і відновлення **репутаційних втрат**:

(а) запровадження **дворічного мораторію на переслідування банків** чи їх примусову націоналізацію, а також припинення практики форсованого банкрутства комерційних банків;

(б) запровадження системи щорічної **оцінки стійкості банків**, що дозволить виявляти не лише поточні, але й середньострокові ризики банків, а з тим – можливість сформувати належний капітал і резерви;

(в) для банків з високими оцінками стійкості розширити можливості використання депозитних ресурсів для кредитування довгострокових проектів¹⁹;

(г) законодавчо закріпити і запровадити у банківську практику інструменти захисту **прав споживачів** банківських і фінансових послуг.

• Проведення прискіпливого аналізу розвитку ситуації у банківському секторі, насамперед, у частині як **невиправданих (політизованих) банкрутств окремих банків**, так і **надмірного збагачення** упродовж 2014-2017рр. При цьому, переслідують мету **відновлення ділової репутації власників і керівників** тих банків, які невиправдано були виведені з банківської системи.

VI. РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мета 1. Структурні зміни економічного середовища, які закріплюватимуть неприпустимість втручання влади в ухвалення бізнесом економічних рішень, – поступове зменшення обсягу перерозподілу ресурсів через бюджетну систему, обмеження можливостей перегляду податкового законодавства і податкових норм у напрямі посилення адміністративного чи податкового тиску

ПРІОРИТЕТ I. Нарощування інвестицій

Мета 1. Заохочення приватного сектору до інвестицій, вдосконалення державної інвестиційної політики

Необхідні заходи:

• Розробка і впровадження пакетів інвестиційного стимулювання, які включатимуть:

(а) скорочення рівня оподаткування бізнесу (насамперед, податку на прибуток підприємств через інструменти **прискореної амортизації**);

(б) компенсації державою певної частки капітальних витрат **після введення** відповідних підприємств у виробничу діяльність (т.зв. інвестиційна субсидія);

(в) закріплення **граничного рівня тарифів** природних монополій на 5-7 років.

¹⁹ Згідно з системними нормами Базель-3, банки (включно з державними) обмежені у використанні короткострокових депозитних ресурсів для кредитування довгострокових проектів. В Україні левова частка депозитів – короткострокова.

²⁰ Зокрема, йдеться про Офіс при КМУ із залучення інвестицій та Офіс Національної інвестиційної ради при Президенті.

• Створення мережі інститутів інвестиційного стимулювання і підтримки:

(а) утворення єдиної інституції і “єдиного вікна” для потенційних інвесторів на заміну нинішнім кільком установам “зі сприяння залученню інвестицій”²⁰, що ліквідує дублювання та неузгодженість владних дій і посилює їх відповідальність у співпраці з інвесторами;

(б) формування мережі технопарків, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, венчурних компаній, особливих економічних зон **із залученням міжнародних учасників** як в успішних висхідних країнах (Китай, Південна Корея, Сінгапур).

ПРІОРИТЕТ II. Інституційне посилення конкурентоспроможності українських виробників

Мета 1. Розробка і започаткування реалізації стратегії та політики розвитку економіки, базованій на чіткому аналізі сучасних і перспективних ринків

Необхідні заходи:

• Підтримка фінансування модернізації окремих потенційно конкурентоспроможних (але тимчасово збиткових) промислових підприємств, у т.ч. через розширення наукових і дослідницьких робіт для підвищення рівня їх технологічності.

• Запровадження системи юридичної, інформаційної та адміністративної підтримки українських підприємств і компаній, насамперед в умовах їх входження у конкурентні зарубіжні ринки.

• Забезпечення постійної підготовки і перепідготовки, в т.ч. із залученням міжнародних практик і фінансових ресурсів:

(а) спеціалістів (Міністерства економіки, Міністерства інфраструктури) з розробки та реалізації великих і довгострокових проектів (насамперед, інфраструктурних), а також контролю їх виконання, результативності та ефективності;

(б) кадрів технічних спеціальностей (яких в Україні наявний значний дефіцит), підвищення рівня їх кваліфікації, що покращить готовність до вироблення високоякісної конкурентоздатної продукції.

• Підтримка та інституційне забезпечення участі підприємств у подальшому **розвитку форм самоорганізації та саморегулювання бізнесу** і особистого підприємництва (що дозволить акумулювати кращі практики міжнародного рівня), а також заборона створення нових “доповнюючих” державних регулюючих органів.

ПРІОРИТЕТ III. Інфраструктурне наповнення економічного середовища

Необхідні заходи:

• Формування оновленої **транспортної та інфраструктурної мережі** (поєднаною і вписаною у транс’європейські мережі), яка забезпечуватиме високу територіальну і галузеву мобільність трудових ресурсів і населення, що, своєю чергою, посилює конкурентоспроможність працівників і виробництв.

- Розширення взаємних інвестицій з партнерськими країнами, насамперед, країнами Балтії, Вишеградської групи, транс'кавказькими та середньоазійськими країнами, учасниками проекту Нового шовкового шляху.

- Розробка та затвердження законодавчих і нормативних документів, спрямованих на розвиток швидкозростаючих і найперспективніших послуг – авіаційних і морських:

(а) оновленої стратегії розвитку морського і річкового транспорту²¹ як складової розбудови інфраструктурної мережі України;

(б) завершення процесу укладання Угоди про Спільний авіаційний простір між Україною та ЄС (у т.ч. в частині концесійного управління і використання об'єктів авіаінфраструктури, розширення інвестиційних можливостей для вітчизняних і міжнародних проєктів).

ПІОРИТЕТ IV. Фіскальна підтримка інвестиційної діяльності

Мета 1. Впровадження нової моделі дієвих фіскальних заходів, які повинні отримати позитивну реакцію бізнесу

Необхідні заходи:

- Часткове вилучення інвестиційних витрат із обсягів оподаткування (як альтернатива чи доповнення амортизації, перш за все – прискореної).

- Часткове звільнення від податку на прибуток підприємств коштів, які спрямовуються на нові (“зелені”) інвестиції.

- Перегляд усіх двосторонніх угод про сприяння та взаємний захист інвестицій з метою запровадження та практичної реалізації заходів підтримки українських інвестицій та антикорупційних заходів, а також недопущення “відмивання” коштів.

ПІОРИТЕТ V. Управління власністю і посилення ефективності діяльності

Мета 1. Зміцнення інституту ефективного приватного власника, в т.ч. через приватизацію. Входження крупних (національних і міжнародних) інвесторів

Необхідні заходи:

- Запровадження прискореної широкої приватизації через повністю відкриті конкурси з допуском усіх (крім країни-агресора) потенційних інвесторів. При цьому структурні зміни (ефективний власник і виробництво) домінуватимуть над іншими приватизаційними цілями, у т.ч. наповненням бюджетів:

(а) законодавчо затвердити положення про те, що щороку кількість державних підприємств скорочуватиметься на чверть, насамперед через зміну структури власності²²;

(б) обмежити термін давнини позовних заяв стосовно приватизації 2016 роком, з визнання чинними всіх укладених раніше приватизаційних угод.

ПІОРИТЕТ VI. Посилення контролю за діяльністю великих державних підприємств

Необхідні заходи:

- Для найбільших державних підприємств і холдингів запровадити оприлюднення річних публічних звітів за результатами аудиту, що здійснюватиметься відповідно до міжнародно визнаних правил сертифікованими аудиторськими фірмами.

- З метою гарантування прозорості надання державної підтримки вітчизняним виробникам, несуперечливим принципам СОТ і доброчесної конкуренції, запровадити **обов'язковий щорічний аудит** (аудиторами, які відповідають міжнародним стандартам) господарської діяльності **всіх суб'єктів господарювання, що користуються державними пільгами (прямими та опосередкованими)**, на предмет відповідності способу використання пільг, та коштів, заощаджених від пільги²³.

VII. АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС І СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ

Мета 1. Закріплення агропромислового комплексу як сфери особливої уваги держави, яка й надалі надаватиме йому інституційну, економічну, юридичну, фінансову підтримку

ПІОРИТЕТ I. Визначення меж запровадження повної приватної власності на землю

- Серед першочергових стратегічних інституційних завдань виокремлюється розробка комплексних змін до законодавства, спрямованих на формування стійкої бази для якісного зростання АПК. Вказана система охоплюватиме:

(а) вирішення завдання послідовного переходу до повної приватної власності на сільськогосподарські землі, включно з питаннями купівлі-продажу землі с/г призначення;

(б) заходи стимулювання для розвитку переробної галузі АПК.

Необхідні заходи:

- Законодавче визначення та запровадження довгострокових правил оподаткування сектору АПК, насамперед у частині:

(а) орендних відносин загалом і довгострокової оренди земель с/г призначення, що перебувають у державній власності;

(б) особливостей ПДВ;

(в) фіскальної підтримки програми захисту родючості ґрунтів і екологічної безпеки.

²¹ В Україні ухвалена Стратегія розвитку морських портів, проте вона радше носить “автономний” характер без “вписання” у транс'європейську транспортну мережу.

²² ...таким чином, за 3-4 роки лівова частка масиву державних підприємств або вийде з економіки, або вимушено стане приватною, зменшивши тиск на бюджет.

²³ Результати аудиту (за винятком окремих показників, які можуть становити комерційну таємницю) представлятимуться у проєкті Державного бюджету на наступний рік.

- Розроблення та ухвалення нових законів про обіг земель с/г призначення, фінансових і страхових інструментів, пов'язаних із земельними відносинами, що є неодмінною передумовою запровадження відкритого ринку землі. При цьому вирішуватимуться і “обмежуючі” положення:

(а) попередження надмірної концентрації земель у власності однієї особи та запобігання спекуляції землями с/г призначення;

(б) доцільність запровадження обмежень для іноземних фізичних та юридичних осіб на право власності на землі с/г призначення;

(в) встановлення переважного права на набуття земельних ділянок с/г призначення.

- Реформування системи державної підтримки АПК, насамперед через механізми здешевлення середньо- та довгострокових кредитів на фінансування інвестиційної та інноваційної бази:

(а) часткової компенсації ставок за кредитами;

(б) погашення попередньої (критичної) заборгованості;

(в) запровадження бюро кредитних історій в аграрному секторі економіки;

(г) часткової компенсації страхування у тваринницькій та рослинницькій агросферах.

ПРІОРИТЕТ II. Підтримка експортної спроможності аграрних виробників

Необхідні заходи:

- Зважаючи на розгортання у світовій економіці обмежуючих і протекціоністських заходів, розробка і представлення програми системних заходів з просування українських аграрних товарів на перспективні зовнішні ринки.

- Розширення фінансування наукових і дослідних розробок і впроваджень, що посилять підтримку та ефективність аграрного сектору, а також сприятимуть його конкурентоспроможності.

- Прискорення узгоджувальних процесів з найкрупнішими європейськими аграрними виробниками та постачальниками, спрямованих на гармонізацію стандартів якості та безпеки продукції АПК та продуктів переробки відповідно до вимог СОТ і ЄС.

- Зважаючи на зростаючі обсяги виробництва зернових в Україні, активізація переговорних процесів з Канадою і США стосовно включення України до світових зернових “пулів”, що посилять стійкість країни на світових товарних ринках.

ПРІОРИТЕТ III. Розвиток сільських територій

Необхідні заходи:

- Беручи до уваги, що розвиток аграрного сектору безпосередньо пов'язаний із розвитком сільських

територій та регіонів, разом із зверненням до міжнародних фінансових організацій, які опікуються завданнями децентралізації, необхідною є розробка комплексу довгострокових заходів стосовно фінансування проєктів розвитку інфраструктури та соціальної підтримки населення сільських регіонів.

- Розроблення і прискорене впровадження проєктів формування інфраструктури сільської місцевості, адаптованої до сучасних реалій та її включення у європейські інфраструктурні мережі, підвищення привабливості сільського способу життя, забезпечення розвитку особистості в сільській місцевості. Визначення джерел стійкого та істотного збільшення витрат на створення нових робочих місць у сільській місцевості, в т.ч. за рахунок бюджетів відповідних фондів державного соціального страхування та регіональних бюджетів.

VIII. МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Нинішній кризовий стан української економіки вимагає, поряд із запровадженням стабілізаційних процесів, також заходів, спрямованих на **довгостроковий стійкий розвиток за міжнародної допомоги**. Визначальним для результативності співробітництва є взаєморозуміння з МВФ та іншими міжнародними фінансовими інститутами. Цим актуалізується завдання забезпечення стійкої послідовності переглядів програм співпраці України з МВФ, активізація ролі українських переговорників у доведенні позицій та особливостей українських реалій.

ПРІОРИТЕТ I. Посилення фінансових інструментів залучення міжнародної допомоги

Необхідні заходи:

- Введення у дію і подальший моніторинг діяльності Корпорації із страхування та підтримки експорту (на базі нинішнього Ексімбанку України).

- Посилення страхових інструментів підтримки експорту та інвестицій:

(а) укладання договорів про страхування інвестицій (надання інвестиційних гарантій) у країнах-донорах (США, ЄС, Японія);

(б) за участі міжнародних донорів створення фонду зі **страхування політичних ризиків для іноземних інвесторів**, а також для підтримки вітчизняних експортерів та інвесторів на міжнародних ринках.

ПРІОРИТЕТ II. Включення країни до нових інтеграційних структур

Протекціоністські тенденції і втрата впливовості СОТ означає, що посилюватимуться тенденції до формування і **зміцнення нових інтеграційних структур і регіональних економічних союзів**, які зможуть швидко створювати преференційні виробничі,

торговельні, інвестиційні, інфраструктурні мережі. Відтак, пошук і задіяння ресурсів (фінансових та інтелектуальних) для входження у такі союзи є необхідною умовою “виживання” країни.

Необхідні заходи:

- Відновлення т.зв. групи управління проектами (при НБУ) для:

(а) відкриття 4-5 кредитних ліній від міжнародних фінансових організацій (під державні гарантії Уряду України) комерційним банкам для кредитування малого і середнього бізнесу під низькі відсотки;

(б) розробки ідеологічного та бізнес-обґрунтування проектів, які можуть стати стратегічними “точками зростання” (включаючи системні сфери для великих іноземних інвестицій) і реалізація яких охоплюватиме потреби значної частини країни, насамперед і зокрема, інфраструктурної розбудови басейну Дніпра, в т.ч. для забезпечення всієї країни якісною питною і технічною водою.

- Популяризація Офісу з просування експорту та розширення його завдань і повноважень:

(а) забезпечення інформаційної та юридичної допомоги українському бізнесу (насамперед, малому і середньому) в пошуку відносно нових для України ринків, насамперед, в азійських та африканських країнах;

(б) розробка та впровадження нормативних документів стосовно взаємних інвестицій України та високо динамічних азійських країн, насамперед, Китаю, Південної Кореї, країн АСЕАН, Казахстану та ін.;

(в) звернення до міжнародних фінансових інститутів, насамперед, Міжнародної фінансової корпорації та ЄБРР стосовно термінового започаткування широких програм розвитку малого і середнього бізнесу на місцях, зокрема **регіональних (обласних, районних, міських) бізнес-інкубаторів** (у т.ч. через створені фонди для підтримки найцікавіших стартапів, встановлення контактів з локальним малим і середнім бізнесом країн-членів ЄС);

(г) здійснення моніторингу та зустрічного аналізу митної статистики експорту-імпорту товарів на підставі даних митних органів сусідніх країн (Словаччини, Туреччини, Молдови, Румунії, Угорщини, Польщі, Білорусі) з метою узагальнення та запровадження позитивного досвіду обліку та контролю на митних кордонах України;

(д) підтримка участі українських підприємств у визнаних пріоритетних міжнародних виставках (представлення як національних, так і корпоративних стендів), у т.ч. через інструменти технічної допомоги за підтримки міжнародних фінансових інституцій.

ПРІОРИТЕТ III.

Перехід до інвестиційних та інфраструктурних проектів з можливостями розширення інтеграційного включення (у т.ч. за підтримки міжнародних інвесторів)

Особливий пріоритет пов'язаний з формуванням і прискореним запровадженням заходів стосовно участі вітчизняного та міжнародного бізнесу в розбудові інфраструктури (із застосуванням принципів державно-приватного партнерства) – **вищий рівень інфраструктури означає прискорення економічного зростання**, а також подальші вигоди для інвесторів.

Необхідні заходи:

- Надання прямим інвесторам повних прав та економічних свобод у рамках відновлених технопарків чи спеціальних економічних зон для окремих інфраструктурних галузей, які мають значну перспективу, насамперед у сферах авіаційної техніки, кораблебудування та ін. (зокрема корпорація “Антонов”, суднобудівний кластер у Миколаєві).

- Укладення двосторонніх міждержавних угод стосовно спрощення митних процедур, а також посилення взаємодії митних органів у відносинах із країнами - основними торговельними партнерами України.

- Продовження і прискорення запровадження режиму **вільної торгівлі**:

(а) з Великою Британією, з якою Україна втратить такий режим (після виходу країни з ЄС), а також країнами Британської співдружності (з якими Україна не провадила переговорів про такий режим);

(б) з динамічними та успішними висхідними країнами, зокрема Туреччиною, країнами Південно-Східної Азії і Південної Америки.

- Включення України до інфраструктурних проектів, що вже реалізуються у тих країнах або за участі країн, які впродовж років відкрито демонструють дружню підтримку України (насамперед, Польщі, Швеції, Литви та ін.). Насамперед, йдеться про:

(а) пошук можливостей і шляхів долучення України до договірному формату “16+1” (країни Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) плюс Китай) і переведення до формату “17+1”;

(б) розвиток Карпатського регіону в частині включення України до транспортної інфраструктури ЦСЕ – “Via Carpatia”, а з тим і покращення доступності прикарпатських регіонів країни до транс'європейських коридорів.

- Оновлення формату співробітництва у рамках ГУАМ, перетворення непрацюючого політичного союзу на безпеково-економічний для:

(а) посилення участі і зближення з ЄС (усі країни ГУАМ оголосили про свій проєвропейський вибір);

(б) оновлення місії **регіональної і глобальної безпеки і співробітництва** (базисом посилення системи безпеки і захисту від російської агресії може стати наближення країн **ГУАМ до НАТО**).

ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА

Головними завданнями державної політики в енергетичній сфері є: подолання таких явищ, як непрозора регуляторна діяльність, високий рівень імпортозалежності та низька енергоефективність; демонополізація енергетичних ринків та їх сегментів; проведення структурних реформ, які зменшать енергоємність ВВП та забезпечать потреби економіки в паливно-енергетичних ресурсах у технічно надійний, безпечний, економічно ефективний та екологічно прийнятний спосіб в інтересах споживачів і суспільства в цілому.

ПРІОРИТЕТ I. Політика у сфері природних ресурсів

Мета 1. Збільшення видобутку газу

Необхідні заходи:

- Спрощення регуляторного режиму видобутку газу, рентні ставки залишити без змін.
- На державних підприємствах проведення комплексного аудиту виконання програми з нарощування видобутку газу до 2020р.
- Приведення відпускних цін на газ власного видобутку для державних газовидобувних компаній до економічно обґрунтованого рівня з покриттям необхідних інвестиційних витрат.

Мета 2. Нарощування обсягу видобутку вугілля

Необхідні заходи:

- Комплексний аудит державних активів у вугільній галузі. На підставі результатів аудиту оцінити сценарії розвитку державних шахт.
- Ліквідація зайвих ланок управління вугільною галуззю, проведення єдиної організаційно-технічної, фінансово-економічної та інвестиційної політики.
- Об'єднання перспективних державних шахт в єдине підприємство, до складу якого включити ПАТ "Центрэнерго".
- Забезпечення прозорості приватизації збиткових шахт із гарантуванням високих соціальних стандартів для персоналу та населення регіонів.

Мета 3. Нарощування видобутку нафти та виробництва нафтопродуктів

Необхідні заходи:

- Створення державної міжвідомчої групи з розроблення програми нарощування видобутку нафти.
- Відновлення роботи Одеського нафтопереробного заводу, формування середньострокового та довгострокового плану з його модернізації та реконструкції.

Мета 4. Урегулювання цінових аспектів діяльності енергетичних ринків

Необхідні заходи:

- Забезпечення щомісячного складання енергетичного балансу України та контроль за його виконанням суб'єктами енергетичних ринків.
- Введення у дію вимоги про те, що річний обсяг імпорту природного газу, нафти, нафтопродуктів і вугілля в Україну з одного джерела не може перевищувати 30%.
- Застосування пропорційної системи розрахунків під час встановлення ціни на газ та енергетичне вугілля, а саме розраховувати з дотриманням цінової

пропорції між обсягами імпортованого та добутого в Україні вугілля та газу. Такий підхід дозволить збалансувати інтереси споживачів і виробників, а також відповідатиме платоспроможному попиту. За нарощування обсягів вітчизняного видобутку газу, частка імпорту зменшуватиметься, що призведе в перспективі до зниження вартості газу, теплової та електричної енергії.

Мета 5. Урегулювання питання субсидій та ціни газу для соціально незахищених категорій споживачів

Необхідні заходи:

- Створення єдиного державного реєстру споживачів.
- Початок процесу монетизації субсидій на адресу споживача.
- Виключення НАК "Нафтогаз України" із ланцюжка реалізації газу.
- Передача обов'язків постачальника газу від НАК "Нафтогаз України" до ПАТ "Укргазвидобування" та надання останньому можливості реалізовувати надлишки природного газу на вільному ринку, в перспективі через систему електронних торгів *ProZorro*.
- Вихід до 2022р. на ринкові ціни енергоресурсів для усіх категорій споживачів із забезпеченням адресних субсидій.

ПРІОРИТЕТ II. Розвиток інфраструктури

Мета 1. Модернізація і розвиток газотранспортної інфраструктури

Необхідні заходи:

- Комплексний аудит державних активів. На підставі результатів аудиту оцінити сценарії розвитку газотранспортної галузі.
- Створення незалежного оператора газотранспортної системи.
- Розробка сценаріїв покриття потреб економіки в енергетичних ресурсах у разі відсутності або обмеження транзиту природного газу до ЄС. Додатково розглянути варіанти розвитку галузі та безпечної роботи інфраструктури.
- Початок процедури "Open Season" для вивчення потреби європейських імпортерів у транзиті природного газу територією України. Підготовка пропозицій до тристороннього переговорного процесу щодо умов нового транзитного контракту.
- Оцінка доцільності організації реверсних потоків газу з Румунії та Болгарії.
- Початок реалізації практичної частини проекту інтерконектор "Україна-Польща" для додаткового завантаження газосховищ України.

- Збільшення фінансової та управлінської автономії ПАТ “Укргазвидобування”.

- Забезпечення більшості представників держави в наглядових радах НАК “Нафтогаз України”, АТ “Укргазвидобування”, АТ “Укртрансгаз”.

ПРІОРИТЕТ III. **Оптимізація функціонування енергетичного комплексу**

Мета 1. Комплексна модернізація галузі з метою її осучаснення, реструктуризації в загальній економічній системі, визначення стратегічних напрямків подальшого розвитку

Необхідні заходи:

- Формування цільового енергетичного балансу до 2035р., який забезпечить зменшення енергоємності ВВП, порівняно з 2015р., на 25% до рівня 0,18 т н.е./\$1 000 ВВП.

- Розробка програми заміщення видобуваючих потужностей новими з метою досягнення структури потужностей: атомні електростанції – 51%; теплові електростанції – 36%; гідроелектростанції та відновлювальні джерела енергії по 12%, відповідно.

- Перехід до стимулюючого тарифоутворення у сфері розподілу природного газу, передачі та постачання електричної енергії, а також транспортування і постачання теплової енергії.

- Розробка та реалізація довгострокової Програми розвитку та заміщення атомної енергетики, дорожньої карти будівництва нових генеруючих потужностей.

- Оголошення прозорих аукціонів на заміщення потужностей, що вибувають після 2025р.

- Перегляд, доопрацювання та реалізація Національної програми скорочення викидів від великих спалювальних установок.

- Перевід блоків ТЕС на вугілля газової групи за умови техніко-економічної доцільності.

- Підвищення рівня безпечного функціонування шахт, зокрема за рахунок впровадження систем утилізації шахтного метану.

- Розробка механізму державної підтримки вугільної промисловості для технологічної модернізації вуглевидобувних шахт усіх форм власності з метою приведення їх виробничих процесів до європейських екологічних стандартів та забезпечення потреб економіки держави у вугільній продукції для недопущення виникнення дефіциту у прогнозованому балансі, який може загрожувати енергетичній безпеці держави.

ПРІОРИТЕТ IV. **Комплексна політика диверсифікації**

Мета 1. Забезпечення диверсифікації джерел постачання енергетичних ресурсів, посилення енергетичної безпеки держави

Необхідні заходи:

- Продовження процесу диверсифікації джерел постачання енергетичних ресурсів, зокрема ядерного

палива для АЕС, за рахунок розширення власної ресурсної бази урану, освоєння виробництва цирконієвих сплавів і створення потужностей з його фабрикації у співпраці зі світовими виробниками.

- Дослідження рентабельності генерації електроенергії від енергії морських хвиль, видобутку сланцевого газу, а також імпорту природного газу через LNG-термінал.

ПРІОРИТЕТ V. Розвиток енергомереж

Мета 1. Удосконалення енергомереж України за європейськими стандартами

Необхідні заходи:

- Комплексний аудит державних активів. На підставі результатів аудиту оцінити сценарії розвитку галузі.

- Підвищення надійності об'єднаної енергосистеми, покращення технологічних зв'язків з енергосистемою континентальної Європи та вихід на синхронну роботу ОЕС України з *ENTSO-E*, скасування обмежень з видачі потужності генеруючих підприємств.

- Підвищення безпеки ядерних реакторів, подовження термінів їх експлуатації, будівництво реакторів нового покоління, перетворення об'єкта “Укриття” на екологічно безпечну систему.

- Запровадження спільної регуляторної політики з країнами ЄС, а саме удосконалення законодавства, що регулює діяльність енергетичного сектору з врахуванням вимог *acquis communautaire*.

- Досягнення зниження частки втрат в електромережах з 12% до 9%.

- Забезпечення подальшого розвитку “розумних” енергомереж (*Smart Grids*), “розумного” обліку споживання електроенергії у споживачів (*Smart metering*).

- Розробка програми вдосконалення інфраструктури для розвитку електротранспорту, зокрема муніципального.

ПРІОРИТЕТ VI. **Розвиток інфраструктури альтернативної енергетики**

Мета 1. Упровадження нової моделі політики стосовно відтворюваних джерел енергії

Необхідні заходи:

- Комплексний аудит державних активів. На підставі результатів аудиту оцінити сценарії розвитку галузі.

- Організація державної політики стимулювання будівництва об'єктів зеленої енергетики, розвиток інфраструктури акумулюючих потужностей, збільшення частки біомаси в генерації електро- та теплоенергії.

- Реалізація програми інвестиційного розвитку мережевої інфраструктури в перспективних для ВЕС та СЕС регіонах України.

- Розробка програми балансування енергетичної системи для нівелювання нерівномірної роботи генеруючих потужностей відновлювальних джерел енергії.

Критерієм досягнення цієї задачі має слугувати частка відновлювальних джерел енергії у загальному первинному постачанні енергії на рівні 12%, у т.ч.: енергія біомаси, відходів та біопалива – 6,9%; сонячна та вітрова енергія – 2,4%; гідроенергетика та термальна енергія по 1,1%, відповідно. Забезпечення стимулювання виробництва енергетичного устаткування в Україні.

- Початок розвитку логістичної системи збирання, транспортування та переробки біомаси для збільшення генерації екологічно чистої енергії.

- Удосконалення законодавства в частині стимулювання ширшого використання біометану (біогазу, доведеного до діючих стандартів на природний газ) як альтернативного джерела вуглеводнів, забезпечення недискримінаційного доступу до газотранспортної інфраструктури виробників біометану з метою його транспортування, розподілу та постачання споживачам.

ПРІОРИТЕТ VII. **Розвиток енергетичних ринків**

Мета 1. Сприяти ефективній та незалежній діяльності НКРЕКП

Необхідні заходи:

- Внесення змін до законодавства для функціональної незалежності Регулятора, зокрема в частині фінансування, публікації рішень та накладання санкцій.

- Передача місцевим органам влади функції НКРЕКП із встановлення тарифів на воду та тепло.

- Реорганізація НКРЕКП у Національну комісію з державного регулювання монополій на енергетичних ринках.

- Внесення змін до Закону “Про НКРЕКП”, де зокрема зменшити кількість членів Регулятора до п’яти та визначити процедуру звільнення і призначення через рішення КМУ.

- Зміна положення та складу конкурсної комісії, який має складатися з семи членів і формуватися Президентом України (1 особа), Верховною Радою (3 особи), Кабінетом Міністрів (1 особа), Секретаріатом Енергетичного Співтовариства (1 особа) та Громадською радою при НКРЕКП (1 особа).

Мета 2. Повноцінний запуск нової моделі ринку електричної енергії

Необхідні заходи:

- Повна демонополізація ринку та запуск функціонування всіх його сегментів: ринку двосторонніх договорів; ринку “на добу наперед”; внутрішньодобового ринку; балансуєчого ринку; ринку допоміжних послуг.

- Відокремлення функції оператора систем розподілу від функції постачання, створення незалежного оператора ринку.

- Законодавче врегулювання питання системної заборгованості суб’єктів господарювання на ринку електричної та теплової енергії і на суміжних ринках.

- Урегулювання питання оснащення споживачів автоматизованими системами погодинного обліку та передачі даних, яких вимагають умови реального ринку електроенергії.

- Вжиття законодавчих заходів з обмеження впливу монополістів на ринок електроенергії.

- Законодавче затвердження європейського регламенту про моніторинг на енергетичних ринках (*REMIT regulation*), для врегулювання питань виявлення і вжиття санкцій щодо маніпуляції з цінами, передачі інсайдерської інформації, зговору учасників тощо.

Мета 3. Упровадження нової моделі ринку вугільної продукції

Необхідні заходи:

- Створення в Україні ринку вугілля, де діятимуть наступні складові: ринок двосторонніх договорів; біржовий ринок вугільної продукції; роздрібний ринок вугільної продукції.

- Покладення державного регулювання ринку вугільної продукції на Національну комісію по державному регулюванню монополій на енергетичних ринках.

- Покладення на Міністерство енергетики та захисту довкілля завдання із корпоративного управління Національною вугільною компанією та формування і реалізації державної політики у вугільно-промисловому комплексі.

- Створення вугільної біржи, як підприємства державної форми власності, власником якого є Уряд, та проведення торгів виключно в електронній формі.

Мета 4. Упровадження нової моделі ринку природного газу

Необхідні заходи:

- Демонополізація ринку, забезпечення незалежного функціонування оператора ринку, оптимізація балансу споживання та нарощення видобутку природного газу.

- Перегляд стратегії НАК “Нафтогаз України” та оцінка варіанту ліквідації компанії після 2021р.

- Забезпечення конкуренції в усіх сегментах оптового та роздрібного постачання природного газу, зокрема для побутових споживачів і теплокомуненерго.

Мета 5. Упровадження нової моделі ринку нафти та нафтопродуктів

Необхідні заходи:

- Демонополізація ринку, оптимізація балансу споживання, видобутку та імпорту.

- Забезпечення державного стимулювання видобутку нафти та збільшення обсягів нафтопереробки, за рахунок перегляду податкової політики та механізму дозвільних процедур.

- Підвищення конкурентоспроможності постачань нафти з альтернативних джерел, за рахунок оптимальної тарифної політики та інтеграції нафто-транспортної системи України з нафтопереробними потужностями інших країн.

- Упровадження системи державного та ринкового нагляду за якістю моторних палив, забезпечення покриття щонайменше 50% потреб внутрішнього ринку вітчизняними нафтопродуктами екологічного класу якості не нижче стандарту Євро-5.

Мета 6. Створення східноєвропейського енергетичного хабу

Необхідні заходи:

- Створення східноєвропейського енергетичного хабу на базі вітчизняної об'єднаної енергетичної та газотранспортної систем.

- За п'ять років досягти частки біржової торгівлі енергетичними ресурсами (електрична енергія, вугілля, нафта, газ та інші види палива) від загального споживання на рівні не менше 50%.

- Рівень інтеграції вітчизняних ринків електроенергії та газу з європейськими має зрости в кілька разів, до 15% та 40%, відповідно.

- З метою гарантування європейських стандартів обслуговування, розширення можливостей для позасудового вирішення споживчих спорів, адвокації прав споживачів і здійснення проактивного впливу на розроблення та виконання регуляторних актів в енергетичній галузі створити інститут енергетичного омбудсмена.

ПРІОРИТЕТ VIII.

Перегляд орієнтирів інвестиційної діяльності

Мета 1. Розробити нову інвестиційну політику в енергетичній сфері

Необхідні заходи:

- Удосконалення чинного законодавства у сфері інвестицій. Провести аудит та удосконалити податкове законодавство та інші нормативно-правові акти, що стимулюватимуть інвестиції в паливно-енергетичний комплекс, зокрема у відновлювальні джерела енергії та енергоефективність.

- Залучення іноземних інвесторів і партнерів, які практикують сучасні технології та обладнання для реалізації нових капіталомістких проєктів у енергетиці.

- Забезпечення формування чітких і зрозумілих механізмів державно-приватного партнерства та застосування прозорої регуляції європейського зразка у сфері інвестицій в енергетиці. Частка прямих інвестицій з державного бюджету України у розвиток енергетичної інфраструктури не має перевищувати 5-10%, водночас прямі інвестиції з однієї іноземної країни не повинні сягати критичного рівня, що зумовить дотримання принципу диверсифікації інвестицій.

ПРІОРИТЕТ IX.

Енергоефективність, екологія та соціальна відповідальність у секторі енергетики

Мета 1. Розробити державну політику енергоефективності

Необхідні заходи:

- Розробка державної програми з упровадження системи екологічного менеджменту та аудиту (EMAS) на підприємствах усіх форм власності та забезпечення контролю за реалізацією. Стимулювання споживачів до впровадження новітніх технологій з утилізації відходів.

- Запровадження заходів обмеження впливу енергетики на довкілля.

Мета 2. Оптимізувати існуючу програму енергоефективного споживання ресурсів

Необхідні заходи:

- Зобов'язання середніх і великих промислових підприємств на загальнодержавному рівні пройти сертифікаційний аудит за напрямом “Енергоменеджмент” за стандартом ISO 50001.

- Збільшення державних видатків для фінансового наповнення Фонду енергоефективності та програми “Теплі кредити”.

- Перегляд норм централізованого опалення та забезпечення комерційного обліку споживання теплової енергії у житловій сфері, щонайменше на рівні багатоквартирних будинків.

- Запровадження компенсації споживачам, що власними силами встановили лічильники газу, теплової та електричної енергії.

- Створення сприятливих умов для реалізації проєктів, спрямованих на скорочення або заміщення споживання газу (шляхом проведення відповідної тарифної політики, скорочення бюрократичних процедур тощо).

Мета 3. Розробити нову соціально-екологічну політику та інтегровану систему утилізації відходів на рівні регіонів та об'єднаних територіальних громад

Необхідні заходи:

- Визначення цілей і шляхів досягнення європейських норм екологічної безпеки, зокрема збільшити частку потужностей в теплової генерації, що відповідають стандартам, з 0% до 40%.

- Розробка та реалізація локальних програм модернізації теплоенергетичної інфраструктури, зокрема оптимізація місцевих енергетичних систем через урахування потенціалу місцевих видів палива, логістики постачання, локальної та загальнодержавної енергетичної інфраструктури.

- Початок реалізації програми комплексної переробки сміття та початок будівництва нових сміттєпереробних заводів, що не лише наведе лад з утилізацією побутового сміття, але й збільшить потужність генерації електричної та теплової енергії з відновлюваних джерел енергії.

- Створення нормативно-правової бази для функціонування прозорого та конкурентного ринку біопалива для теплокомуненерго.

- Розробка програми реконверсії вугільних регіонів.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

Основним механізмом забезпечення довгострокової самодостатності та конкурентоспроможності України має стати формування нової якості людського життя, що зумовлює необхідність збільшення інвестування в людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури та підвищення якості життя найбільш чисельних прошарків населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства.

ПРІОРИТЕТ I. **Удосконалення інституційного забезпечення соціального розвитку**

Мета 1. Розбудова інституційної структури соціального розвитку на засадах соціальної справедливості, рівності, соціальної відповідальності держави, бізнесу та громадян, поваги до загальнолюдських цінностей та верховенства права

Необхідні заходи:

- Приведення у відповідність соціальних зобов'язань Уряду з економічними можливостями держави на підставі здійснення повної інвентаризації наявного соціального законодавства, вартісної оцінки чинних нормативно-правових актів у соціальній сфері та закріплення джерел фінансування за кожним законом соціального спрямування.

- Кодифікація соціального законодавства, розробки й прийняття Соціального кодексу України, який визначить: пріоритети, напрями та основні принципи реалізації державної політики соціального розвитку; розподіл сфер відповідальності органів державної влади та місцевого самоуправління щодо проведення соціальної політики; питання фінансового, кадрового, наукового, інформаційного, правового та організаційно-технічного забезпечення соціальної політики.

- Запровадження соціальної експертизи всіх без винятку проєктів нормативно-правових актів щодо їх соціальної спрямованості та наслідків реалізації.

- Запровадження соціальної експертизи статутної та фактичної діяльності підприємств, організацій, установ (у т.ч. фінансових).

- Перехід від патерналістської до субсидіарної моделі держави шляхом забезпечення доступності та безкоштовності для всіх громадян базових соціальних послуг (насамперед, освіти та охорони здоров'я); перерозподілу соціальних витрат держави на користь найбільш вразливих груп населення; скорочення соціальної нерівності.

- Радикальне реформування розподільчих відносин у системі “оподаткування – соціальні пільги” та створення інституційних умов визначення пріоритетів державних видатків задля підвищення ефективності їх використання

- Спрямування бюджетних соціальних видатків на завдання розвитку людського потенціалу, підвищення його якості як основи економічного зростання і суспільної динаміки на довгострокову перспективу через

збільшення інвестицій у людський розвиток, розвиток соціальної інфраструктури як основи формування кадрового, соціального, інтелектуального потенціалу суспільства.

ПРІОРИТЕТ II. **Забезпечення кількісного та якісного відтворення трудового потенціалу**

Головне завдання – забезпечення якісного відтворення соціального і трудового потенціалу шляхом переорієнтації на продуктивну зайнятість, запровадження принципів гідної праці та забезпечення належного співвідношення зайнятості в суспільному виробництві й виконання сімейних обов'язків, створення дієвої системи доступної неперервної професійної освіти як базису підвищення якості трудового потенціалу.

Мета 1. Забезпечення природного рівня відтворення населення шляхом підвищення народжуваності та зниження смертності населення працездатного віку

Необхідні заходи:

- Розвиток механізмів (у т.ч. податкових) підтримки сімей із дітьми, в т.ч. малозабезпечених, багатодітних, сімей у складних життєвих обставинах, сімей, що виховують дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування.

- Подальший розвиток системи надання соціальних послуг сім'ям із дітьми, стимулювання гнучких форм надання послуг з догляду та виховання дітей різного віку та стану здоров'я.

- Створення у міських і сільських поселеннях середовища, сприятливого для сімей з дітьми, розвиток і підвищення доступності транспортної, соціальної, культурної, побутової та житлової інфраструктури.

Мета 2. Підвищення доступності житла для молодих сімей, перш за все з дітьми

Необхідні заходи:

- Розширення кредитних інструментів і будівництва доступного житла та об'єктів соціальної інфраструктури для сімей із дітьми різного віку й стану здоров'я.

- Реалізація регіональних програм забезпечення житлом молодих сімей, розробка додаткових заходів щодо забезпечення житлом малозабезпечених і багатодітних сімей, реалізації майнових прав та надання житла дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, зокрема тих, які виховуються у дитячих будниках сімейного типу, сім'ях батьків-вихователів та піклувальників.

Мета 3. Сприяння виходу на відкритий ринок праці та продуктивній зайнятості матерів (батьків) із дітьми молодшого віку або дітьми з вадами розвитку задля забезпечення поєднання сімейних обов'язків із професійною діяльністю

Необхідні заходи:

- Створення умов ефективного повернення до трудової діяльності з відпустки по догляду за дитиною шляхом організації системи підвищення кваліфікації матерів (батьків) та перенавчання професіям, затребуваним на ринку праці.

- Розширення застосування гнучких форм зайнятості (надомна праця, віддалені робочі місця, часткова зайнятість, гнучкий графік тощо), що дозволяють поєднувати працю із сімейними обов'язками.

- Формування політики заохочення роботодавців, які запроваджують сімейно-орієнтовані форми організації праці та соціальні послуги сім'ям з дітьми та/або непрацездатними особами, які потребують стороннього догляду.

- Розробка та реалізація програм зниження смертності осіб працездатного віку (в т.ч. на робочому місці, від ДТП, неінфекційних захворювань тощо) та забезпечення гідного життя осіб старшого віку.

- Урахування завдань демографічної політики під час підготовки пропозицій з формування державного та місцевих бюджетів, бюджетів позабюджетних фондів, залучення додаткових позабюджетних коштів.

ПРІОРИТЕТ III.

Розвиток сфери зайнятості, національного та регіональних ринків праці

Мета 1. Забезпечення гідної і продуктивної зайнятості

Необхідні заходи:

- Стратегічна реструктуризація зайнятості та забезпечення умов для створення нових робочих місць у високотехнологічних (інноваційних) секторах економіки, орієнтованих на внутрішній ринок.

- Модернізація системи прогнозування та перехід до складання середньострокового прогнозу потреб економіки в кадрах.

- Запровадження механізму визначення обсягів підготовки кваліфікованих кадрів відповідно до сформульованих державою пріоритетів соціально-економічного розвитку та на підставі реального співвідношення попиту й пропозиції кадрів на ринку праці України, соціально-демографічних і регіональних показників розбалансування потреб економіки та професійної пропозиції наявного людського потенціалу.

- Розроблення Схеми (прогнозу) розвитку та розміщення продуктивних сил України.

- Створення ефективної системи територіальної і професійної мобільності робочої сили шляхом спрощення доступу громадян до регіональних ринків житла.

- Розвиток регіональної конкуренції у сфері надання послуг щодо сприяння зайнятості населення.

- Відновлення системи преференцій (надання житла та земельної ділянки на пільгових умовах, надбавки до заробітної плати тощо) для працівників бюджетної сфери (медиків, поліції, освітян) у селі задля покращення якості життя на сільських територіях, розвитку сільської інфраструктури, повернення молоді до села тощо.

Мета 2. Розвиток трудового потенціалу

Необхідні заходи:

- Забезпечення розробки стратегічних прогнозів кадрових (освітньо-кваліфікаційних) потреб ринку праці відповідно до цілей економічної політики на підставі соціально-демографічного аналізу, даних щодо регіонального розвитку та міграційних процесів.

- Забезпечення зв'язку між системою освіти (зокрема, професійно-технічною) та ринком праці, узгодження ринку освітніх послуг із потребами розвитку трудового потенціалу.

- Розробка стратегії розвитку трудового потенціалу (на 5-10 років) на підставі планів демографічного, економічного та науково-технічного розвитку територій; поліпшення стану здоров'я і освітнього потенціалу населення; трудової, професійної, територіальної мобільності громадян; перспективних планах розвитку галузей, підприємств, установ та організацій тощо.

- Зважаючи на чинну Стратегію інноваційного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів на період з 2010р. до 2020р. та на необхідність розробки нової Стратегії інноваційного розвитку, розроблення комплексного підходу до прогнозування потреб виробничої та невиробничої сфери у кваліфікованих спеціалістах і робітниках з урахуванням структури національної економіки.

- Прогнозування обсягу та професійно-кваліфікаційної структури пропозиції робочої сили на ринку праці з урахуванням змін демографічної ситуації та структури професійної освіти.

- Дотримання встановлених законом норм фінансування науки з державного бюджету в задекларованому розмірі 1,7 % ВВП та наближення норм фінансування науки до європейських стандартів – 2-4,5% ВВП.

Мета 3. Реформування системи оплати праці

Головне завдання – забезпечення відповідності системи оплати праці потребам економічного розвитку та підпорядкування заходам зі стимулювання національного виробництва через скорочення рівня бідності, забезпечення ефективної зайнятості населення та підвищення оплати праці.

Необхідні заходи:

- Сприяння скороченню низькооплачуваної зайнятості, збільшенню кількості високооплачуваних і захищених робочих місць. З метою збільшення частки заробітної плати у структурі доходів необхідно переглянути розмір прожиткового мінімуму та трансформувати мінімальну заробітну плату в дійсну соціальну гарантію для працюючого населення. Заробітна

плата має виконувати стимулюючу та соціальну функції через скорочення відставання у рівнях заробітної плати, що дозволить ліквідувати (або значно зменшити) бідність працюючого населення.

- Впровадження у практику соціального управління системи соціальних стандартів з позиції нормальної життєдіяльності людини. Доходи повинні забезпечувати не лише харчування та придбання найнеобхіднішого одягу, але й оплату житла, медичну допомогу, освіту. “Споживчий кошик” для визначення прожиткового мінімуму має бути доповнено витратами на купівлю або оренду житла, платними послугами охорони здоров’я, освіти, утримання дітей в дошкільних закладах тощо.

- Запровадження системи податкових пільг для працюючих членів сімей, взявши до уваги світовий досвід, гармонізації соціальної і податкової політики в частині диференціації нарахувань на зарплату залежно від сімейного статусу особи та кількості дітей в родині.

Мета 4. Розвиток системи соціального страхування та пенсійного забезпечення (у т.ч. недержавних компонентів)

Головне завдання – удосконалення системи соціального страхування шляхом остаточного запровадження страхового принципу, відособлення страхових внесків від бюджетів усіх рівнів, а також щільна прив’язка розмірів страхових виплат до розмірів заробітної плати, страхових тарифів і тривалості страхового періоду.

Необхідні заходи

- Чітке визначення цілей, завдань і джерел фінансування за різними видами соціального страхування задля створення умов для досягнення сталості системи соціального страхування.

- Уніфікація законодавства з соціального страхування за такими напрямками:

- правовий статус цільових Фондів;
- структура та повноваження органів управління цільовими Фондами;
- державний нагляд за діяльністю цільових Фондів;
- відповідальність усіх сторін.

- Перегляд системи управління податками в частині забезпечення умов та порядку здійснення платежів на обов’язкове соціальне страхування задля забезпечення необхідного рівня фінансування страхових зобов’язань та їх узгодження зі схемою платежів єдиного соціального податку.

- Розвиток системи персоналізованого обліку в усій системі обов’язкового соціального страхування на підставі Державного реєстру загальнообов’язкового державного соціального страхування.

- Прийняття законів про професійні пенсійні схеми; про загальнообов’язкову накопичувальну пенсійну систему; про медичне страхування.

- Запровадження змін до функціонування існуючих та створення нових інститутів соціального страхування відповідно до оновленої законодавчої бази, зокрема:

- Професійний пенсійний фонд (фонди);
- Накопичувальний фонд;
- Фонд державного соціального медичного страхування.

Мета 5. Розвиток системи соціальної підтримки найбільш уразливих категорій громадян

Головне завдання – вирівнювання соціального становища вразливих осіб відносно інших членів суспільства шляхом посилення адресної державної соціальної допомоги для підтримки найбільш уразливих груп населення з одночасним сприянням трудовій активності працездатного населення.

Необхідні заходи:

- Запровадження уніфікованої системи мінімальних (обов’язкових) стандартів надання соціальних послуг різним категоріям осіб та сімей, в т.ч. розрахунку їх вартості відповідно до майнового стану сімей і ступеня їх нужденності.

- Уніфікація/гармонізація всіх видів соціальної допомоги на підставі єдиного підходу до оцінювання матеріального стану домогосподарства.

- Затвердження державних стандартів надання соціальних послуг і розрахунку вартості надання соціальних послуг на одного користувача (в т.ч. в тій частині, що має бути забезпечена за рахунок державного бюджету).

- Розробка єдиної схеми оцінювання потреб осіб та сімей, які потребують соціальної підтримки, а також, враховуючи тенденції старіння населення, стандарту оцінювання потреб у послугах догляду людей похилого віку.

- Забезпечення реалізації заходів Національної стратегії профілактики соціального сирітства на період до 2020р. та її продовження на наступний період.

- Визначення переліку умов (випадків настання ризиків), за яких особа (сім’я) можуть претендувати на безповоротну державну допомогу, що надаватиметься в обсязі, достатньому для забезпечення нормальної життєдіяльності особи (сім’ї).

- Запровадження диференційованої межі бідності для великих, малих міст, сільської місцевості, зважаючи на різницю обсягів та структури витрат (на харчування, оплату житлово-комунальних послуг і транспорту).

Мета 6. Регулювання трудової міграції

Головне завдання – сприяння скороченню відпливу населення, зменшення обсягів трудової міграції за кордон та подолання регіональних диспропорцій шляхом забезпечення гідної та продуктивної зайнятості в Україні та на місцях.

Необхідні заходи:

- Впорядкування внутрішньої трудової міграції як альтернативи зовнішній на підставі формування міграційної політики, узгодженої з іншими аспектами соціального розвитку.
- Забезпечення захисту прав та інтересів трудових мігрантів, у т.ч. у сфері соціального захисту.
- Розвиток інфраструктури соціальної підтримки неповнолітніх членів сімей трудових мігрантів.
- Заохочення повернення трудових мігрантів та підтримка реінтеграції.
- Спрощення процедури визнання набутої за кордоном професійної кваліфікації.
- Оптимізація внутрішньої трудової мобільності населення шляхом розвитку соціальної та житлової інфраструктури регіонів (зокрема, сільських територій).
- Розробка пропозицій з вдосконалення механізму працевлаштування громадян України в іншій місцевості, в т.ч. з метою забезпечення інвестиційних проєктів кадрами необхідної кваліфікації.

ПРІОРИТЕТ IV.**Розвиток системи соціального діалогу та корпоративної відповідальності****Мета 1. Підвищення ефективності функціонування та подолання формального характеру механізму соціального діалогу, підвищення його ролі в суспільному житті та сфері державного управління****Необхідні заходи:**

- Запровадження принципу **обов'язковості прийняття органами соціального діалогу спільних рішень на основі консенсусу (спільної згоди) та його закріплення в законодавстві.**
- Подолання негативного впливу **фактичної нерівності сторін соціального діалогу (домінування сторони роботодавців) на функціонування системи соціального партнерства.**
- Посилення сторони найманих працівників та надання профспілкам додаткових прав і повноважень у зазначеній сфері.
- Підвищення ролі та якості колективно-договірного регулювання трудових відносин та подолання його формального характеру.
- Удосконалення системи розв'язання колективних трудових спорів.
- Посилення ролі держави як гаранта соціально-економічних і трудових прав громадян.
- Створення законодавчих та організаційних умов для підвищення ефективності діяльності сторін соціального діалогу:
 - (а) уніфікація законодавства з соціального діалогу;
 - (б) ревізія чинної законодавчо-нормативної бази з соціального діалогу, зокрема перегляд:
 - ✓ Закону “Про соціальний діалог в Україні”;
 - ✓ Закону “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”;

- ✓ Закону “Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності”;
 - ✓ Кодексу законів про працю України;
 - ✓ Закону “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)”.
 - Удосконалення механізму вирішення колективних трудових спорів (конфліктів).
 - Посилення правових гарантій діяльності профспілок задля посилення захисту прав та інтересів найманих працівників і забезпечення паритетності прав організацій роботодавців та профспілок як сторін соціального діалогу.
 - Запровадження змін до функціонування існуючих та створення нових інститутів соціального діалогу відповідно до оновленої законодавчої бази.
 - Запровадження механізмів соціального партнерства у практику соціально-трудова відносин.
 - Розробка нормативно-правової бази щодо забезпечення діяльності сфери соціального партнерства.
 - Удосконалення механізму укладання колективних договорів і угод.
 - Удосконалення та спрощення процедур розв'язання індивідуальних трудових спорів (конфліктів), у т.ч. шляхом створення трудових судів.
 - Практичне запровадження нових інститутів соціального діалогу.
 - Удосконалення системи розв'язання колективних трудових спорів (конфліктів).
 - Забезпечення органів державної влади об'єктивною інформацією щодо стану соціально-трудова відносин на підприємствах, організаціях, установах різних форм власності та запровадження системи державного моніторингу соціально-трудова сфери.
- Мета 2. Розвиток системи корпоративної соціальної відповідальності**
- Необхідні заходи:**
- Покращення якості соціально-трудова відносин на підприємствах та в установах, зокрема:
 - (а) впровадження високих корпоративних стандартів оплати праці;
 - (б) розвиток системи охорони праці та охорони довкілля;
 - (в) забезпечення стабільної зайнятості працівників;
 - (г) дотримання законних прав працівників;
 - (д) розвиток системи соціального партнерства на підприємствах та в установах, відкритість і доступність керівництва для співробітників;
 - (е) впровадження демократичних моделей управління персоналом, формування позитивної моральної атмосфери у трудових колективах.
 - Розвиток корпоративної соціальної сфери, зокрема:
 - (а) розвиток соціальної інфраструктури;
 - (б) впровадження корпоративних житлових програм і програм охорони здоров'я працівників;

(є) розвиток корпоративних програм професійного пенсійного страхування;

(з) розвиток корпоративних програм зменшення шкідливого впливу діяльності промислових і сільськогосподарських підприємств на довкілля.

• Соціальний розвиток міст і територій, де фактично розташоване підприємство:

(а) підвищення енергоефективності комунального сектору, підвищення якості послуг енерго- та теплозабезпечення населення;

(б) підтримка публічного сектору охорони здоров'я.

• Розвиток і підтримка соціальної інфраструктури міських і сільських поселень.

• Залучення розробки та реалізації планів розвитку міст, спрямованих на покращення якості життя, у т.ч. до реконструкції об'єктів міської (сільської) інфраструктури та створення безбар'єрного середовища.

• Забезпечення створення нових продуктивних робочих місць (у т.ч. для представників категорій, які потребують додаткових гарантій на ринку праці), розвиток бізнес-середовища та соціального підприємництва.

• Реалізація проектів, спрямованих на покращення стану довкілля.

• Удосконалення законодавства, яке регулює діяльність організацій роботодавців та їх об'єднань, у частині, що стосується здійснення благодійної діяльності, зокрема:

(а) Закону “Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності”;

(б) Закону “Про благодійну діяльність та благодійні організації”;

(в) Закону “Про державно-приватне партнерство”.

• Удосконалення механізмів здійснення благодійної діяльності.

• Моніторинг ефективності функціонування інститутів корпоративної соціальної відповідальності.

• Покращення кількісних та якісних характеристик практики корпоративної соціальної відповідальності.

ПРІОРИТЕТ V. Реформування державної житлової політики

Мета 1. Підвищення доступності житла для громадян

Необхідні заходи:

• Удосконалення механізмів державної допомоги громадянам, які потребують поліпшення житлових умов.

• Створення механізмів реалізації конституційного права на житло громадян із середньостатистичними доходами (7-10 тис. грн. на місяць).

• Впровадження механізму державного замовлення на будівництво доступного житла економ-класу.

• Впровадження механізмів моніторингу собівартості будівництва доступного житла, забезпечення використання показника собівартості будівництва доступного житла як основи встановлення економічно та соціально обґрунтованої ціни на доступне житло.

• Створення механізму надання державної підтримки будівельним організаціям, які здійснюють будівництво доступного житла економ-класу. Зокрема, передбачити надання державою пільг щодо сплати ПДВ та податку на прибуток для тих забудовників, які здійснюють будівництво та продаж житла, яке відповідає критеріям доступного.

• Залучення механізму приватно-державного партнерства до процесу будівництва доступного житла.

• Підвищення рівня купівельної спроможності громадян, які потребують поліпшення житлових умов та перебувають на квартирному обліку, зокрема:

(а) надати громадянам право на одноразове отримання майнового податкового вирахування у разі придбання ними житла, для чого внести відповідну норму до Податкового кодексу України;

(б) звільнити громадян, які перебувають на квартирному обліку, від сплати державного мита за посвідчення договорів відчуження житлових будинків, квартир, кімнат, дач, садових будинків, гаражів, а також інших об'єктів нерухомого майна, які перебувають у власності громадянина, що здійснює таке відчуження, для чого внести відповідні зміни до ст.4 Декрету КМУ “Про державне мито” (№7 від 1993р.²⁴).

• Підвищення рівня соціально-економічної ефективності механізму здешевлення вартості іпотечних кредитів.

• Створення умов для залучення підприємств різних форм власності до повної або часткової сплати початкових внесків своїх працівників.

• Удосконалення наявних державних житлових програм, таких як Державна програма будівництва (придбання) доступного житла (30/70; 50/50) та механізму здешевлення вартості іпотечних кредитів для громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

Мета 2. Посилення державного регулювання ринку житла

Необхідні заходи:

• Створення системи реєстрації прав на майбутнє нерухоме майно, забезпечення належного контролю за дотриманням прав інвесторів упродовж усього будівництва та введення в експлуатацію.

• Удосконалення законодавства щодо банкрутства юридичних осіб з метою врегулювання прав на добу нерухомого майна спроможними будівельними організаціями.

• Формування запобіжних механізмів щодо контролю за здійсненням будівництва, шляхом створення страхових фондів.

• Запровадження системи державного статистичного моніторингу цін на житлове нерухомість, яка б

²⁴ Відповідно до Декрету, розмір державного мита складає 1% суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

дозволила як учасникам ринку, так і державі мати об'єктивне уявлення щодо тенденцій на ринку.

Мета 3. Розвиток сектору доступного орендного житла в Україні

Необхідні заходи:

- Формування сектору доступного орендного житла як стратегічного напрямку розв'язання проблеми забезпечення житлом громадян із середньостатистичними доходами.

- Поетапне збільшення частки орендного житла до 5-10% загальних обсягів новозбудованого житла.

- Розробка та впровадження типових проектів будівництва орендних будинків із квартирами економкласу.

- Запровадження заходів, які б стимулювали будівельно-інвестиційні компанії здавати в тимчасову оренду порожні квартири в новобудовах.

- Покращення якості наявного ринку орендного житла.

- Розвиток заходів, які б сприяли легалізації орендного житла.

- Спрямування зусилля державних органів на створення як для орендодавців, так для орендарів стимулів для виходу з "тіні".

- Сприяння реалізації громадських ініціатив, спрямованих на створення в Україні національної організації захисту прав та інтересів квартиронаймачів. Головним напрямом її діяльності має стати захист законних інтересів наймачів житла, в першу чергу в органах законодавчої та виконавчої влади.

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА (ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ)

Стратегічна мета – формування єдиної, цілісної політичної нації України із збереженням етнопонаціональної різноманітності народів України і взаємно толерантним ставленням до регіональних відмінностей у межах, що не торкаються державності, суверенітету і територіальної цілісності України.

ПРІОРИТЕТ І. **Утвердження стратегічного підходу у формуванні державної політики в гуманітарній (соціокультурній) сфері, включно з політикою у сфері державно-конфесійних відносин**

Необхідні заходи:

- Розробка та ухвалення Парламентом документу концептуального характеру, що ляже в основу формування і здійснення державної гуманітарної політики на довгу перспективу, – Стратегію гуманітарної політики України. У документі навести чіткі юридичні визначення: "державна гуманітарна політика", її цілей, пріоритетних напрямів, засобів.

- У процесі здійснення гуманітарної політики орієнтуватися на результати соціологічних досліджень, вести постійний соціологічний моніторинг громадської думки і суспільних настроїв, а також ставлення громадян до запропонованих заходів, дій і кроків держави в гуманітарній сфері. Передбачати постійний інформаційно-роз'яснювальний супровід зазначених кроків та їх оперативне коригування у випадку суспільного несприйняття.

- Розробляючи політику у сфері державно-конфесійних відносин, ставлення держави до процесів, що відбуваються в церковно-релігійному середовищі країни, до міжконфесійних і міжцерковних відносин, використання можливостей держави в запобіганні конфліктним ситуаціям, доцільно взяти до уваги досвід напрацювання засад співробітництва держави і Церкви, який має Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій. Можливо, є сенс повернутися до опрацювання Концепції державно-конфесійних

відносин в Україні (або оновлення проекту такої Концепції, схваленого ВРЦіРО).

- Переглянути співвідношення і взаємозв'язок етнополітики і політики стосовно Церкви в рамках державної гуманітарної політики, взявши до уваги ту обставину, що часто етнопонаціональні і церковно-конфесійні особливості є тісно пов'язаними в національній ідентичності корінних народів і національних меншин України.

- У частині мовної політики потребують урегулювання на законодавчому рівні права "корінних народів" і національних меншин. Бажано, щоб у Законі були наведені чіткі юридичні визначення: "сфери суспільного життя", "публічної сфери", "приватного спілкування", "здійснення релігійного обряду" (за умови їх використання, що було б логічним, з огляду на вживання цих понять у Законі "Про забезпечення функціонування української мови як державної").

- З метою збільшення можливостей державної підтримки вітчизняних культурних індустрій ініціювати легалізацію грального бізнесу та запровадження державної монополії на проведення лотерей. Доходи з цих видів економічної діяльності (плати за ліцензії; податки і збори тощо) повинні спрямовуватися на гуманітарну політику та охорону здоров'я.

- У співпраці з Міністерством закордонних справ вжити всіх можливих дипломатичних заходів для відновлення та активізації міжнародного гуманітарного співробітництва, зокрема в частині розв'язання проблем, зумовлених травматичним історичним спадком європейських народів-сусідів. Активізація народної і культурної дипломатії в цій сфері, співробітництва істориків, етнографів, культурологів, молодіжних обмінів, міжнародних публічних заходів. ■

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ-2019: ШАНС НА РЕАЛЬНІ ЗМІНИ ЧИ ЕКСПЕРИМЕНТ З НЕВІДОМИМИ НАСЛІДКАМИ?

Рік тому в аналітичній доповіді Центру Разумкова “Україна напередодні року виборів” було окреслено кілька сценаріїв розвитку подій у період між президентськими і парламентськими виборами 2019р. Один з них передбачав перемогу у президентських перегонях “нового політика” з подальшим розвитком конфлікту між новообраним Главою держави та існуючою Верховною Радою і, у ширшому контексті, між старою і новою політичною елітою¹.

Саме розгортання цього сценарію (у його дещо театралізованій формі) можна було спостерігати з моменту інавгурації новообраного Президента В.Зеленського, коли він заявив про намір негайно розпустити Парламент. За відсутності незаперечних правових підстав для дострокового припинення повноважень Верховної Ради, новообраний Президент назвав головним аргументом на користь розпуску вкрай низький рівень довіри в суспільстві до Верховної Ради².

Дисбаланс легітимності між Парламентом і Президентом зробив достроковий розпуск Верховної Ради не лише політично вигідним для останнього, але й дуже популярним в очах суспільства. Так, за даними опитування, проведеного в червні 2019р. Соціологічною групою “Рейтинг”, рішення Президента В.Зеленського про розпуск Парламенту і призначення дострокових виборів Верховної Ради на 21 липня 2019р. “однозначно підтримували” 79% респондентів³.

Зробивши ставку на конфронтацію з Парламентом і дострокові парламентські вибори, В.Зеленський здобув кілька тактичних переваг, зокрема зняв з себе відповідальність за дії Парламенту та Уряду в міжвиборчий період; підкріпив свою репутацію позасистемного політика, який бореться зі старими елітами і змінює правила на вимогу часу; отримав кращу можливість конвертувати свій електоральний результат у підтримку партії “Слуга Народу”.

Останнє є особливо важливим, з огляду на специфіку електоральних процесів в Україні, а саме – той факт, що фіналісти президентських перегонів, як правило, забезпечували успіх політичним силам, які очолювали, на найближчих парламентських виборах⁴. У випадку В.Зеленського та “Слуги народу” передумовами такого успіху були “рекордні” результати президентських виборів (близько 30% у I турі та 73% – у II) і штучно скорочена до трьох місяців відстань до парламентських виборів.

¹ Див.: Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, №3-4, 2018р., с.84-86.

² Див.: Зеленський назвав головний аргумент для розпуску Верховної Ради. – ТСН-політика, 21 травня 2019р., <https://tsn.ua/politika/zelenskiy-nazvav-golovniy-argument-dlya-rozpusku-verhovnoyi-radi-1348794.html>.

За даними опитування Центру Разумкова, проведеного в березні 2019р., Верховній Раді в цілому довіряли 12% опитаних, не довіряли – 81%. Див.: Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. – Центр Разумкова, <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-institutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2>.

Одразу після президентських виборів, у червні діяльність Президента В.Зеленського повністю підтримували 44%, підтримували окремі заходи – 31% опитаних, натомість діяльність Верховної Ради мала повну підтримку 3% громадян, підтримку окремих заходів – 26%. Дослідження проведено соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом “Демократичні ініціативи” ім.І.Кучеріва 13-20 червня 2019р. в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей.

³ Ставлення до дострокових парламентських виборів. – Соціологічна група “Рейтинг”, червень 2019р., http://ratinggroup.ua/research/ukraine/otnoshenie_k_dosrochnym_parlamentskim_vyboram.html.

⁴ Див.: Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, №3-4, 2018р., с.84-86.

Таким чином, усього за півроку політичний ландшафт України зазнав тектонічних змін, масштаб яких виявився несподіваним навіть для досвідчених політичних аналітиків. Успіх пропрезидентської партії “Слуга Народу” призвів до встановлення у країні де-факто монопольної влади однієї політичної сили. Якщо ця політична сила уникне внутрішнього протистояння чи розколу в майбутньому, прописана в законодавстві система стримувань і противаг жодним чином не завадить їй формувати на власний розсуд і інші, формально незалежні інститути влади⁵.

Перед новою владною командою, більше не обмеженою необхідністю коаліційних переговорів, відкриваються колосальні можливості для реалізації стрімких змін. Водночас, виникає і сильна спокуса для нехтування демократичними процедурами та конституційними нормами, для “ручного” управління країною і створення “запобіжників” від втрати влади в майбутньому. Щодо останнього, то найважливішим внутрішньо-політичним обмежуючим фактором для нової влади стануть суспільні настрої. Найбільш наочним прикладом його сили є падіння режиму В.Януковича, який після перемоги на президентських виборах здійснив швидку концентрацію і монополізацію влади у своїх руках.

Тому, навіть попри нещодавню переконливу перемогу над усіма політичними конкурентами, В.Зеленський та його партія залишаються вразливими. В українських реаліях рівень суспільної довіри до політиків має дуже високу волатильність. Яким би безпрецедентним не видавався кредит довіри, отриманий нинішнім Президентом, ставка очікувань за ним також надзвичайно висока. З початком роботи нових Парламенту та Уряду суспільство очікує отримати перші дивіденди, і цього разу воно точно знає, з кого їх питати.

У пропонованій доповіді на основі результатів загальнонаціональних опитувань, проведених соціологічною службою Центру Разумкова⁶, наведені основні характеристики і тенденції громадської думки в період до і після парламентських виборів, мотиви електорального вибору громадян, їх програмно-ідеологічні орієнтації, очікування від нової влади та бачення перспектив розвитку країни.

Аналітична доповідь складається з чотирьох розділів.

- У першому розділі** розглядаються тенденції суспільних настроїв між президентськими і парламентськими виборами, бачення майбутнього реформ, оцінки можливих форматів парламентської більшості.
- У другому розділі** аналізуються процес перетікання електорату між кандидатами у Президенти та політичними партіями, чинники електорального вибору на виборах за партійними списками і в одномандатних округах.
- У третьому розділі** детально розглядаються програмно-ідеологічні орієнтації виборців різних партій, соціально-демографічні особливості електорату.
- У четвертому розділі** містяться оцінки громадянами нового політичного ландшафту, перших дій та ініціатив нової влади, очікування щодо майбутніх змін у країні.
- У п'ятому розділі** наводяться узагальнені висновки та окреслюються деякі прогнози майбутнього розвитку держави.
- У додатку до Доповіді** наведені узагальнені в діаграмах і таблицях результати загальнонаціональних соціологічних досліджень.

⁵ Це підтверджують уже перші кроки пропрезидентської більшості, зокрема, достроковий розпуск ЦВК.

⁶ Якщо не зазначено інше, використовуються дані наступних опитувань Центру Разумкова: (а) спільно з Фондом “Демократичні ініціативи” ім.І.Кучеріва 13-20 червня 2019р.; (б) 5-11 липня 2019р.; (в) 12-17 липня 2019р.; (г) 6-11 вересня 2019р. Перелічені опитування проводилися в усіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Під час кожного дослідження опитано понад 2 000 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка кожної вибірки – 2,3%.

1. УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО МІЖ ПРЕЗИДЕНТСЬКИМИ І ПАРЛАМЕНТСЬКИМИ ВИБОРАМИ

Масштаб змін помітний лише в перспективі, тож у цьому розділі проаналізовано динаміку таких індикаторів суспільних настроїв, як оцінка громадянами ситуації у країні та перспектив її розвитку, ставлення до реформ та очікування щодо їх майбутнього, довіра до соціальних інститутів. Зріз суспільних настроїв у міжвиборчий період охоплює: оцінку першого місяця роботи новообраного Президента, рівень і особливості суспільного запиту на оновлення політикуму, громадську думку про пріоритетний курс реформ і ключові проблеми, очікування громадян щодо створення парламентської коаліції.

1.1. ОЦІНКА ГРОМАДЯНАМИ СИТУАЦІЇ У КРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВ ЇЇ РОЗВИТКУ

Оцінка напрямку розвитку подій у країні є одним із тих базових індикаторів суспільних настроїв, який заміряється доволі регулярно і дає можливість простежити динаміку змін громадської думки.

Перед початком виборчої кампанії цей індикатор свідчив про несприйняття стану справ у державі переважною більшістю її громадян. У 2016-2018рр. понад 70% опитаних вважали, що події в Україні розвиваються у неправильному напрямі, і лише 12-15% респондентів вважали цей напрям правильним (ще 12-16% не змогли визначитися з відповіддю).

Однак одразу після президентських виборів (у травні 2019р.) спостерігається кардинальна зміна настроїв: частки позитивних і негативних оцінок практично зрівнялися – близько 38% і 41%, відповідно. У період між президентськими і парламентськими виборами (травень, червень і липень) такий паритет у цілому зберігався. Частка позитивних оцінок досягла максимуму (41% і 36%, відповідно) в червні 2019р. (після інавгурації президента В.Зеленського, що відбулася 20 травня), тоді як до I половини липня намітився певний спад (до 34% і 43%, відповідно).

Останнє за часом опитування, проведене вже після парламентських виборів (6-11 вересня), **зафіксувало подальше зростання частки позитивних оцінок:** частка респондентів, які вважали напрям розвитку подій правильним, досягла рекордних 57%, а частка респондентів із протилежною думкою – впала до рекордних 17%.

Цікаво, що до цього єдиний випадок¹, коли більшість (51%) опитаних вважали шлях розвитку подій у країні правильним, був зафіксований у лютому 2005р., після обрання президентом В.Ющенка (втім, вже до кінця року громадська думка з цього питання кардинально змінилася).

Відбулися зміни і в регіональному вимірі². Якщо в липні 2019р. ще були помітні суттєві відмінності між регіонами (найбільше напрямом розвитку подій тоді були задоволені на Півдні, найбільше не задоволені – на Сході), до вересня ці відмінності стали менш значимими.

Порівняно з липнем, найбільше настрої змінилися на Сході України. Частка позитивних оцінок зросла на 30%, частка негативних – скоротилася на 28%. **Станом на вересень 2019р., у всіх регіонах більшість опитаних вважали напрям розвитку подій правильним** (близько 55% – на Заході та в Центрі, 61% – на Сході та 63% – на Півдні).

Щодо вікових відмінностей, простежується доволі чітка тенденція: чим старші респонденти, тим менше серед них тих, хто оцінює напрям розвитку подій як правильний (від 66% у групі 18-29 років до 50% у групі 60 років і старші).

За даними вересневого опитування, **прослідковується виразний взаємозв'язок між оцінкою напрямку розвитку подій у країні та мірою підтримки Президента В.Зеленського.** Так, якщо серед респондентів, які повністю підтримують В.Зеленського, 83% вважають напрям розвитку подій правильним,

¹ За період проведення досліджень соціологічною службою Центру Разумкова – з 2000р.

² Використовується наступний розподіл територій за регіонами: **Захід:** Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; **Центр:** Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; **Південь:** Миколаївська, Одеська, Херсонська області; **Схід:** Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Донецька та Луганська (за винятком окупованих територій) області.

то серед респондентів, які його не підтримують – навпаки, 71% вважають напрям розвитку подій у країні не правильним. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між відповідями на ці два питання становить 0,529³.

Після президентських і парламентських виборів спостерігається значне зростання віри громадян у швидке подолання Україною існуючих проблем і труднощів.

Порівняння опитувань, проведених у червні 2018р. та в червні 2019р., виявило сплеск оптимістичних очікувань: частка респондентів, які очікували швидкого подолання проблем і труднощів, зросла з 19% до 35%. Водночас, тоді ж значно скоротилася частка опитаних, які вважали, що Україна не здатна подолати існуючі проблеми та труднощі (з 18% до 9%).

Липнєве опитування показало деяку регресію суспільних настроїв до звичного стану. У цілому, в міжвиборчий період, як і раніше, найпопулярнішим залишався серединний, поміркований варіант відповіді “Україна здатна подолати існуючі проблеми і труднощі в більш віддаленій перспективі” – обирали 40-50% опитаних.

Опитування, проведене у вересні 2019р., зафіксувало безпрецедентний рівень віри у швидке подолання проблем і труднощів (до 41%) і рекордне падіння частки тих, хто вважає, що Україна взагалі не здатна їх подолати (до 6%). Ще 40% опитаних сподівалися на подолання проблем і труднощів у більш віддаленій перспективі.

Станом на вересень 2019р., швидкого подолання країною проблем і труднощів більше очікували на Сході (47%) та Півдні (44%), натомість у Центрі та на Заході відносна більшість сподівається на це у більш віддаленій перспективі (43% та 49%, відповідно).

Наймолодші респонденти (віком 18-29 років) значно більше схильні очікувати швидкого подолання проблем і труднощів (52%), тоді як старші (від 40 років і більше) частіше очікують цього в більш віддаленій перспективі (41-56%). Також серед старших респондентів дещо більш поширена зневіра у здатності країни подолати труднощі (6-8%).

Відповіді на це питання також суттєво корелюють із мірою підтримки Президента В.Зеленського (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між відповідями на ці два питання становить 0,455).

1.2. СТАВЛЕННЯ ДО РЕФОРМ ТА ОЧІКУВАННЯ ЩОДО ЇХ МАЙБУТЬОГО

Дані опитувань свідчать, що тривалий період суспільної зневіри в успішності перспектив реформування країни після президентських і парламентських виборів завершився.

Пік скептицизму щодо реформ був зафіксований у листопаді 2017р.: тоді більш чи менш вірили в успіх

реформ лише 28% респондентів. Ще 27% – загалом не вірили, але зберігали якусь частку надії, а 40% опитаних – “зовсім не вірили” в успіх реформ. До червня 2018р. частка переконаних скептиків скоротилася до 27%, натомість побільшало тих, хто давав відповіді “загалом не вірю, але надія є”, “загалом вірю, хоча є сумніви”.

У червні та вересні 2019р. серед опитаних зафіксовано значне зростання віри в успіх реформ в Україні. Зокрема, станом на вересень 2019р., впевнені в успіху реформ були 27% респондентів; вірили, але мали сумніви – 44%; не вірили, але зберігали надію – 18%. Частка тих, хто категорично не вірив в успішність реформ скоротилася до 6%.

У регіональному вимірі спостерігаються досить специфічні відмінності: **частка респондентів, які висловили впевненість в успіху реформ, на Сході і Півдні була вищою, ніж на Заході та в Центрі** (31% проти 24-25%). Водночас, на Сході виявилось і найбільше скептично налаштованих респондентів (22% тих, хто “скоріше не вірив”, та 9% тих, хто “зовсім не вірив” в успіх реформ)⁴.

Серед молоді (18-29 років) 38% опитаних впевнені в успіху реформ, а серед респондентів віком 50 і більше років – лише 21%. Загалом, що молодші респонденти, то більше серед них тих, хто вірить у реформи.

Як і в попередніх питаннях, **чітко простежується взаємозв’язок між вірою в успіх реформ і підтримкою Президента В.Зеленського** (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між відповідями на ці два питання становить 0,453).

Реформування держави та її політик – складне завдання, що інколи вимагає непопулярних рішень і далеко не завжди призводить до негайного покращення умов життя для всіх громадян. Тому, крім віри в успіх реформ, важливе значення має також готовність суспільства проявляти терпіння та долати труднощі у процесі їх реалізації.

У 2015-2018рр. більшість респондентів не готові були терпіти зниження рівня життя, оскільки не вірили в успішність реформ або (частіше) вважали своє становище і так нестерпним. Готовність терпіти заради реформ скільки потрібно висловлювала лише невелика частина опитаних (у середньому, близько 9%). Ще близько чверті опитаних висловлювали готовність потерпіти не більше року (однак із роками їх частка майже не скорочувалась).

Після президентських виборів, у червні 2019р. частка “не готових” терпіти труднощі значно скоротилася (до 31% сумарно). Натомість майже половина опитаних висловили готовність до цього. Після парламентських виборів, у вересні, дані опитування були наступними: 20% опитаних висловлювали готовність терпіти тимчасове зниження рівня життя, скільки потрібно заради здійснення реформ, 44% – готові терпіти якийсь час (не більше року), 13% – не готові,

³ Коефіцієнт кореляції Спірмена – непараметрична міра статистичної залежності між двома змінними. Його значення варіюються від 1 до -1, при чому “1” означає повну (функціональну) пряму кореляцію між двома змінними, “-1” – повну зворотну кореляцію, а “0” – відсутність кореляції.

⁴ Насамперед це – старші люди віком 50 і більше років (понад 55%). У I турі президентських виборів вони голосували за В.Зеленського та Ю.Бойка, на парламентських – підтримували “Слугу народу” та ОПЗЖ. Станом на вересень, у цій групі найбільше довіряють В.Зеленському (57%) та Ю.Бойку (42%).

бо не вірять в успішність реформ і ще 16% – також не готові, бо і так вважають своє матеріальне становище нестерпним.

Таким чином, хоча переважна більшість готові поставитися з розумінням до короткострокових труднощів, пов'язаних із реформуванням країни, тривале зниження рівня життя заради успіху реформ готові “пробачити” лише п'ята частина опитаних.

Цікаво, що на Сході – найвища частка опитаних висловили готовність терпіти тривале зниження рівня життя заради успіху реформ (26%); водночас, тут найбільше не готових терпіти (35%, тоді як в інших регіонах – 25-29%).

Готовність терпіти труднощі заради успіху реформ більше пов'язана з вірою в їх успіх, ніж з підтримкою Президента В.Зеленського. Хоча на першій погляд обидві кореляції достатньо значимі (коефіцієнти рангової кореляції Спірмена становлять 0,479 та 0,298, відповідно), у разі виключення змінної “віра в успіх реформ” часткова кореляція між готовністю терпіти труднощі та підтримкою Президента В.Зеленського знижується до 0,113.

Станом на липень 2019р., 50% опитаних погоджувалися з тим, що “Українська влада має продовжувати реалізацію реформ у повній відповідності до вимог міжнародних партнерів України” (34% не погоджувалися). Водночас, 44% опитаних підтримали тезу, що “Українська влада має негайно припинити реалізацію реформ та рекомендацій міжнародних партнерів, у стислі терміни розробити власну стратегію розвитку України з опорою на власні сили і негайно розпочати її реалізацію” (37% не підтримали).

Переважна більшість (73%) опитаних погодились із компромісним твердженням, “Українська влада має продовжувати реформи, але коригувати їх з урахуванням зроблених помилок, намагатися максимально враховувати національні особливості, навіть якщо це буде розходитись з рекомендаціями міжнародних партнерів України” (не погодились – 14% респондентів).

Серед респондентів, згодних на виконання вимог міжнародних партнерів, 83% також погоджуються і на компромісний варіант; водночас, серед респондентів, які за те, щоб відкинути ці вимоги, компромісний варіант підтримали б 68%.

За даними опитування, проведеного в червні 2019р., 63% респондентів відносили до першочергових реформ антикорупційну, 57% – реформу охорони здоров'я, 52% – пенсійну реформу. Також досить багато респондентів назвали в числі першочергових реформу органів правопорядку (судів, прокуратури, поліції) (37%), люстрацію чиновників (перевірки та можливі звільнення) (33%) та реформування армії, зміцнення обороноздатності (26%). Решту варіантів обрали менше 20% опитаних.

Варто відзначити, що, порівняно з травнем 2018р., дещо посилилась актуальність усіх названих реформ; особливо зріс запит на реформу охорони здоров'я (+10%) та пенсійну (+8%).

Щодо електоральних відмінностей, то варіант “Українська влада має продовжувати реалізацію реформ у повній відповідності до вимог міжнародних партнерів України” підтримали б 80% прихильників “Європейської Солідарності”, 64% прихильників “Голосу”, 53% прихильників “Батьківщини”, 49% прихильників “Слуги народу” та 32% прихильників “ОПЗЖ”.

Варіант “Українська влада має продовжувати реформи, але коригувати їх з урахуванням зроблених помилок, намагатися максимально враховувати національні особливості, навіть якщо це буде розбігатися з рекомендаціями міжнародних партнерів України” підтримали б 87% прихильників “Голосу”, 78% прихильників “Європейської Солідарності”, 73% прихильників “Слуги народу”, 70% прихильників “Батьківщини” та 68% прихильників “ОПЗЖ”.

Варіант “Українська влада має негайно припинити реалізацію реформ і рекомендацій міжнародних партнерів, у стислі терміни розробити власну стратегію розвитку України з опорою на власні сили і негайно розпочати її реалізацію” підтримали б 64% прихильників “ОПЗЖ”, 48% прихильників “Слуги народу”, 41% прихильників “Батьківщини”, 23% прихильників “Голосу” та 21% прихильників “Європейської Солідарності”.

Головні сподівання як на рушія здійснення в Україні необхідних реформ респонденти найчастіше поклали на новообраного Президента В.Зеленського – 62%, майбутню Верховну Раду – 46% та майбутній Уряд – 43%. Населення вважали рушієм реформ 24% опитаних, громадські організації та волонтерів – 22%, владу на місцях – 17%, вчених і науковців – 11% (решта – менше 10%). Таким чином, більшість громадян пов'язували сподівання щодо здійснення необхідних реформ саме з новою владою, і насамперед – з новим Президентом.

1.3. ДОВІРА ДО СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ

Довіра громадян до соціальних (і зокрема державних) інститутів є важливою передумовою для ефективного виконання останніми їх суспільних функцій. Опитування, що проводилися попередніми роками (2015-2018рр.), фіксували виразно негативний баланс довіри до переважної більшості державних інститутів (Президента, Верховної Ради, Уряду, державного апарату, судової системи тощо).

Значний позитивний баланс довіри мали лише ті державні структури, що відомі громадянам через їх активну участь у протидії російській агресії (перш за все, Збройні Сили України і, меншою мірою, Національна гвардія та Державна прикордонна служба) або протидії стихійним лихам (ДСНС). Водночас, такі правоохоронні структури, як Національна поліція, Патрульна поліція, СБУ, мали скоріше негативний баланс довіри. Ці загальні спостереження залишались актуальними і напередодні президентських виборів-2019.

Під час порівняння даних опитувань, проведених у березні та червні 2019р., помітна кардинальна зміна балансу довіри/недовіри до Президента України (з -46% в березні до +47% у червні). Рівень довіри до новообраного Президента виявився навіть дещо

вищим, ніж до Збройних Сил України та Церкви – традиційних лідерів довіри серед впливових соціальних інститутів останніми роками.

Баланс довіри до інших державних інститутів після президентських виборів не зазнав суттєвих змін і залишався на рівні або вкрай негативному, або з деяким переважанням негативу (Парламент, Уряд, державний апарат (чиновники) – на рівні -50-70%; СБУ, національна поліція, патрульна поліція – на рівні -10-14%).

Після початку роботи нового складу Верховної Ради і призначення нею нового Уряду (у вересні 2019р.) **спостерігалось також сильне зростання довіри і до цих інститутів:** баланс довіри до Парламенту покращився з -65% до +32%, баланс довіри до Уряду – з -53% до +35%. Довіра до державного апарату (чиновників) також суттєво зросла (з -73% до -29%), однак все ще залишалася на низькому рівні. Крім того, зафіксовано значне зростання довіри до Збройних Сил (з 36% до 54%), СБУ (з -14% до +7%), Національної поліції (з -14 до +13%) та Патрульної поліції (з -14% до +2%).

Більш масштабна ретроспектива засвідчує, що високий “кредит довіри” до новообраного Президента – досить типове для українського суспільства явище. Свого часу В.Ющенко, В.Янукович та П.Порошенко також мали позитивний баланс довіри (навіть Л.Кучма після повторного обрання, у травні 2000р.). Водночас, протягом 1-2 років цей “кредит” вичерпувався, і до кінця каденції баланс довіри/недовіри ставав різко негативним.

Хоча значне зростання рівня довіри до державних інститутів останніми місяцями не є чимось унікальним за характером, слід підкреслити масштаб цих змін. Так, ніколи раніше в Україні не було зафіксовано настільки високого рівня довіри до Президента (у В.Зеленського баланс довіри – +66%, тоді як у В.Ющенка, В.Януковича та П.Порошенка в перші місяці на посаді він знаходився на рівні +40-45%). Також неординарним є рівень зростання довіри до Парламенту та Уряду, адже баланс довіри до цих інститутів (попри деякі коливання) залишався негативним протягом всього часу, починаючи з 2006р. (за даними відомих нам опитувань)⁵.

Кореляційний аналіз показав достатньо тісний взаємозв'язок між довірою до Президента та до Верховної Ради і уряду (коефіцієнти Спірмена, відповідно, 0,673 і 0,622).

Під час опитування, що проводилося 12-17 липня, респондентів попросили оцінити перший місяць роботи новообраного Президента В.Зеленського за шкалою від 1 до 10, де оцінка “10” означає, що В.Зеленський повністю виправдав довіру, а оцінка “1” – не виправдав довіри. **Середній бал виявився 6,1.**

Залежно від електоральних уподобань, найвище роботу Президента В.Зеленського оцінили прихильники “Слуги народу” (7,6), найнижче – прихильники “Європейської Солідарності” (3,5). Більш амбівалентними були усереднені оцінки від потенційних виборців “ОПЗЖ” (5,7), “Голосу” (5,4) та “Батьківщини” (5,3). Простежується значна кореляція між оцінкою роботи новообраного Президента та оцінкою напрямку розвитку подій у країні (коефіцієнт Спірмена – 0,482).

1.4. ЗАПИТ НА ОНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКУМУ

Із твердженням “Партії, що тривалий час перебувають при владі, скомпрометували себе, надія лише на нові політичні сили і нових лідерів” у липні 2019р. в цілому погоджувались більшість опитаних (повністю – 28% респондентів, частково погоджувались – 38%). Натомість 22% респондентів мали протилежну думку. Найбільше таке твердження підтримували на Півдні України (76% опитаних, у т.ч. 45% – повністю погоджувались).

Серед прихильників “Слуги народу” це твердження підтримували 82% опитаних, серед прихильників “Голосу” – 73%; менше підтримували потенційні виборці “ОПЗЖ” (55%), “Батьківщини” (47%) та “Європейської Солідарності” (31%).

Серед характеристик, які мають бути притаманні партії, щоб вважати її “ною політичною силою”, респонденти найчастіше називали наступні:

- партію має очолювати політик, який не скомпрометував себе корупційними діями, фінансовими махінаціями (46%);
- партію має очолювати людина, яка проявила себе лідером у складних ситуаціях, вміє брати на себе відповідальність (40%);
- партія висуває лише ті обіцянки, які є реалістичними, уникає популізму (35%);
- партія висуває нові обличчя, дає можливість проявити себе молодим, перспективним людям (28%);
- партія має чітке бачення суспільних перетворень, конкретний план дій, які ставить за мету реалізувати, прийшовши до влади, а не бореться за владу заради влади (27%).

Таким чином, описуючи “нову політичну силу”, респонденти частіше відділяли перевагу особистісним характеристикам її лідера.

1.5. ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЩОДО КЛЮЧОВИХ ПРОБЛЕМ

Станом на липень 2019р., в числі **найважливіших проблем країни** респонденти найчастіше називали такі: **боротьба з корупцією (47%), підвищення зарплат і пенсій (46%), зниження тарифів на комунальні послуги (44%), вирішення проблеми Донбасу (42%).**

Водночас, серед проблем, що турбують громадян **особисто**, найчастіше звучали **підвищення зарплат і пенсій (63%) та зниження тарифів на комунальні послуги (64%)**; також досить часто називали покращення системи охорони здоров'я, медичного обслуговування (36%). Натомість, боротьба з корупцією та вирішення проблеми Донбасу розташовувались у “рейтингу” проблем, найважливіших для самих опитаних, набагато нижче (24% та 22%, відповідно).

⁵ Див, зокрема: Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг (за ред. дек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги). – Інститут соціології НАН України, 2013р., с.480; Паніотто В., Харченко Н. Довіра соціальним інститутам. – КМІС, 2012р., [https://www.kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/04\(06-2012\)/ds.php?file=04_KR_2_Analit1.pdf](https://www.kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/04(06-2012)/ds.php?file=04_KR_2_Analit1.pdf);; Новікова Л. Довіра до соціальних інституцій та груп. – КМІС, 2012р., <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=579&page=1>.

Перелік першочергових завдань для нового складу Верховної Ради в липні 2019р. виглядав подібно до структури відповідей на попереднє питання. **Зниження тарифів на комунальні послуги відносили до таких завдань 39% опитаних, підвищення зарплат і пенсій – 38%, боротьбу з корупцією – 34%, вирішення проблеми Донбасу – 32%.**

Також від 18% до 10% опитаних у числі пріоритетних назвали: покращення системи охорони здоров'я, медичного обслуговування, стримування зростання цін, скорочення безробіття, забезпечення законності, рівності всіх перед законом, боротьбу з економічною кризою, забезпечення територіальної цілісності України.

У цілому, названі чотири завдання є найбільш пріоритетними для жителів усіх регіонів. Водночас, існують і значні регіональні відмінності: зниження тарифів особливо актуальне для жителів Півдня і Сходу (51% і 50%, відповідно), і значно менш актуальне на Заході (24%). Вирішення проблеми Донбасу також більш актуальне на Сході (44%) і найменше – на Заході (24%). Натомість, на Півдні та Сході порівняно менше опитаних відносять до числа пріоритетних завдань для нового складу Парламенту боротьбу з корупцією (29% та 25%, відповідно).

1.6. ОЧІКУВАННЯ ГРОМАДЯН ЩОДО СТВОРЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ

Напередодні виборів до Верховної Ради однопартійна більшість у новому Парламенті ще не була очевидною перспективою, тож респондентам було поставлено кілька питань, які стосувалися процесу формування коаліції та створення її програмного документа – коаліційної угоди.

У липні 2019р. 44% опитаних вважали, що коаліційна угода має бути напрацьованою як наслідок результату переговорів та бути компромісом між позиціями окремих партій. Водночас, 34% опитаних вважали правильним підходом обов'язкове включення до коаліційної угоди положень програм партій, що беруть участь у створенні коаліції. Ще 22% респондентів мали труднощі з відповіддю.

Більшість (52%) опитаних підтримали підхід, за яким до майбутньої парламентської коаліції могли увійти як нові політичні сили, так і партії, присутні у попередній Верховній Раді.

Натомість 32% респондентів схилилися до думки, що до коаліції мають увійти лише нові політичні сили. Серед потенційних виборців “Слуги народу” (яка мала стати ядром правлячої коаліції) цю думку поділяли 50% опитаних.

Респондентам були запропоновані різні варіанти коаліцій (у всіх варіантах була присутня партія “Слуга Народу”, оскільки її електоральне домінування на той час було вже очевидним). **Найбільша частка (38%) респондентів підтримала варіант однопартійної більшості “Слуги народу”.** Дещо менші частки опитаних підтримували формат коаліції “Слуга Народу” і “Голос” (31%), “Слуга Народу” та “Батьківщина” (28%).

Респондентам був запропонований список теоретичних претендентів на пост Прем'єр-міністра. **Найбільшу підтримку отримав варіант “Політик, кандидатуру якого запропонує Президент В.Зеленський”, – 21%.** Іншими, досить популярними, кандидатурами виявилися Ю.Бойко (14%) та Ю.Тимошенко (12%).

ВИСНОВКИ

Дані соціологічних опитувань засвідчують, що після двох виборчих кампаній суспільство вийшло з тривалого стану фрустрації та розчарування щодо напрямку розвитку країни і демонструє оптимізм стосовно майбутнього реформ. Прикметно, що жителі Сходу та особливо Півдня України зараз мають більш оптимістичні очікування, ніж решта країни.

Причина такого оптимізму – безпрецедентний рівень довіри до нової влади, насамперед до Президента В.Зеленського. Через особливу роль, яку громадська думка відводить Президенту, капітал довіри поширився і на інші державні інституції, на державний апарат у цілому. У міжвиборчий період респонденти скоріше позитивно оцінювали перші кроки нового Президента на його посту, і насамперед із ним пов'язували свої надії на позитивні зміни у країні.

У суспільстві існував сильний запит на оновлення партійної системи, і в першу чергу цей запит мотивував симпатиків пропрезидентської партії “Слуга Народу”. Визначаючи “нові політичні сили”, громадяни орієнтувалися насамперед на незаплямованість репутації лідера.

Щодо майбутньої парламентської більшості – відносна більшість громадян прагнули бачити однопартійну більшість “Слуги народу”.

У контексті різних варіантів майбутнього реформ найбільш прийнятним для суспільства виявився наступний підхід: “українська влада має продовжувати реформи, але коригувати їх з урахуванням зроблених помилок, намагатися максимально враховувати національні особливості, навіть якщо це буде розбігатися з рекомендаціями міжнародних партнерів України”; його підтримали 73% опитаних. Перелік пріоритетних напрямів для реформування у міжвиборчий період залишався традиційним: антикорупційна реформа, реформа охорони здоров'я, пенсійна реформа.

Пріоритетними завданнями нового складу Парламенту найчастіше називали підвищення зарплат і пенсій, боротьбу з корупцією та вирішення проблеми Донбасу. Водночас проблеми, що найчастіше турбували виборців та відчувалися ними одночасно як проблеми країни і особисті проблеми, мали насамперед соціально-економічний характер (підвищення зарплат і пенсій, зниження тарифів на комунальні послуги). ■

2. ПОЗАЧЕРГОВІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ: ЕЛЕКТОРАТ, ПАРТІЇ, КАНДИДАТИ

У цьому розділі досліджено низку чинників, які мали потенційний вплив на електоральний вибір громадян. Йдеться про тяглість електоральних симпатій, яка спонукала тих, хто голосував на президентських виборах за того чи іншого кандидата, підтримати і асоційовану з ним партію – на виборах парламентських, про ключові мотивації вибору зі слів самих респондентів, а також про те, на скільки часто виборці підтримували кандидатів-мажоритарників саме від тієї партії, за яку вони голосували за пропорційною складовою.

2.1. ДИНАМІКА ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ СИМПАТІЙ У МІЖВИБОРЧІЙ ПЕРІОД

Позачергові парламентські вибори 2019р. відбулися 21 липня, рівно через три місяці після другого туру президентських виборів. Фактично вони стали продовженням попередньої кампанії, з одними і тими ж основними конкуруючими силами, кожна з яких була представлена зв'язкою: кандидат-партія. При чому, кандидат практично завжди відігравав роль іміджевого “тарану”, за яким відповідна партія намагалася пробитися до Парламенту.

Дані опитувань, що проводились у міжвиборчий період, підтверджують вирішальну роль потенціалу, який політичні гравці встигли накопичити під час президентських перегонів.

Під час трьох опитувань, що проводились у міжвиборчий період (13-20 червня, 5-11 липня та 12-17 липня), респондентів запитували, як вони проголосували на президентських виборах і за яку партію планують голосувати на майбутніх парламентських виборах. Для більшої точності розрахунків результати цих опитувань були агреговані, отримана сумарна вибірка у 6 043 респонденти. Згідно з отриманими відповідями було встановлено, що:

- серед потенційних виборців “Європейської Солідарності” 89% перед тим голосували за П.Порошенка;
- серед потенційних виборців “Батьківщина” 83% перед тим голосували за Ю.Тимошенко;
- серед потенційних виборців “Слуги народу” 75% перед тим голосували за В.Зеленського;
- серед потенційних виборців “ОПЗЖ” 75% перед тим голосували за Ю.Бойка;
- серед потенційних виборців Радикальної партії Олега Ляшка 75% перед тим голосували за О.Ляшка;
- серед потенційних виборців партії “Сила і честь” 66% перед тим голосували за І.Смешка.

Потенційний електорат “Опозиційного блоку” на 40% складався з колишніх виборців О.Вілкула і на 34% – з тих, хто підтримав Ю.Бойка (у недавньому минулому, лідера цієї партії).

Партія “Голос” не мала власного кандидата на президентських виборах, тому склад її електорату також більш різноманітний: 26% виборців В.Зеленського, 24% виборців П.Порошенка і по кілька відсотків від інших кандидатів. Електорат партії “Українська стратегія Гройсмана” на 44% складався з колишніх виборців П.Порошенка.

Узагальнивши отримані дані, можна виокремити кілька спостережень:

- (1) майже всі партії (крім “Голосу”), що реально конкурували за проходження до Парламенту, спиралися насамперед на електорат “свого” кандидата;
- (2) партії “Європейська Солідарність” і “Батьківщина” практично повністю сперлися на електоральну базу своїх лідерів, не залучивши значної підтримки від інших груп виборців;
- (3) “Голос” перебрав приблизно рівне число виборців В.Зеленського та П.Порошенка, однак для партії останнього ця втрата була більш критичною (також значний відтік стався у бік “Української стратегії Гройсмана”);
- (4) партії “Слуга Народу” вдалося залучити найбільше додаткових голосів (в абсолютних цифрах), порівняно з іншими партіями.

2.2. ЧИННИКИ ВИБОРУ ПІД ЧАС ГОЛОСУВАННЯ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ

Під час липневого опитування (12-17 липня) респондентам було поставлено кілька питань, спрямованих на те, щоб визначити вирішальні чинники, які спонукали їх голосувати за ту чи іншу політичну партію.

На питання *“Яке значення для Вас під час голосування за політичну партію має те, хто саме очолює цю партію?”* 56% респондентів відповіли, що це має першочергове значення. Ще для 21% цей чинник має другорядне значення, і зовсім не має значення лише для 11% опитаних. Першочергове значення питання лідерства має для всіх регіональних, вікових та електоральних груп.

Також респондентам пропонували визначитись, чи згодні вони з низкою мотиваційних тверджень щодо майбутнього електорального вибору.

68% опитаних погодились, що обираючи новий склад Верховної Ради, громадяни фактично обирають кандидатуру нового Прем'єр-міністра.

45% погодились, що “треба обрати такий склад Верховної Ради, який зміг би покращити відносини з Росією”; водночас, 51% – погодились, що “обираючи новий склад Верховної Ради, потрібно не допустити перемоги проросійських сил”.

Також 45% погодились, що “новий склад Парламенту повинен продовжити зміни і реформи, які відбувалися в Україні протягом останніх п'яти років”.

46% – що “новий Парламент має бути противагою новому Президенту, щоб не дати йому зловживати владою”.

Найбільші регіональні відмінності очікувано виникли щодо другого та третього тверджень (на Заході 80%, а в Центрі 58% визнали одною з мотивацій недопущення перемоги проросійських сил, тоді як на Півдні та Сході абсолютна більшість опитаних серед мотивацій вибору мали поліпшення відносин із Росією). На Заході 61%, а в Центрі 53% воліли б, щоб новий Парламент продовжив попередні зміни та реформи, тоді як на Півдні та Сході такої думки дотримувалися значно менше респондентів (36% та 24%, відповідно).

Покращення відносин з Росією було поширеною мотивацією серед прихильників “ОПЗЖ” (84%) та “Слуги народу” (48%).

Недопущення перемоги проросійських сил було важливим для виборців “Європейської Солідарності” (88%), “Голосу” (85%), “Батьківщини” (62%) і, знову ж таки, “Слуги народу” (51%).

Продовження змін і реформ було важливою мотивацією вибору для прихильників “Європейської Солідарності” (86%), “Голосу” (69%) та (меншою мірою) для “Батьківщини” і “Слуги народу” (50% і 44%, відповідно).

2.3. ВПЛИВ ПАРТІЙНИХ СИМПАТІЙ ПІД ЧАС ГОЛОСУВАННЯ В МАЖОРИТАРНИХ ОКРУГАХ

Хоча партія “Слуга Народу” здобула дуже високу електоральну підтримку за багатомандатним округом (що дозволило їй отримати 124 мандати), саме безпрецедентний успіх висуванців від цієї партії на мажоритарних округах (ще 130 мандатів) забезпечив їй однопартійну більшість. “Слуга Народу” перемогла в 65% округів із тих, у яких відбувалися вибори (і в рази більше, ніж будь-яка інша партія). Тому для розуміння останньої парламентської кампанії необхідно з'ясувати, що саме забезпечило такий результат за мажоритарною системою.

Загальновідомою уже стала думка, що успіх “Слуги народу” в мажоритарних округах був спричинений, насамперед, синхронним голосуванням багатьох виборців і за партію, і за її висуванців в одномандатних округах (а не якимись видатними особистими якостями чи досягненнями самих мажоритарників від цієї партії).

Однак це спостереження, нехай і зрозуміле інтуїтивно, все ж потребує фактологічного підтвердження та певних кількісних індикаторів (хоча б для того, щоб більш точно визначити його значимість). Такими кількісними індикаторами можуть бути дані загальнонаціональних опитувань і результати аналізу електоральної статистики, зібраної ЦВК.

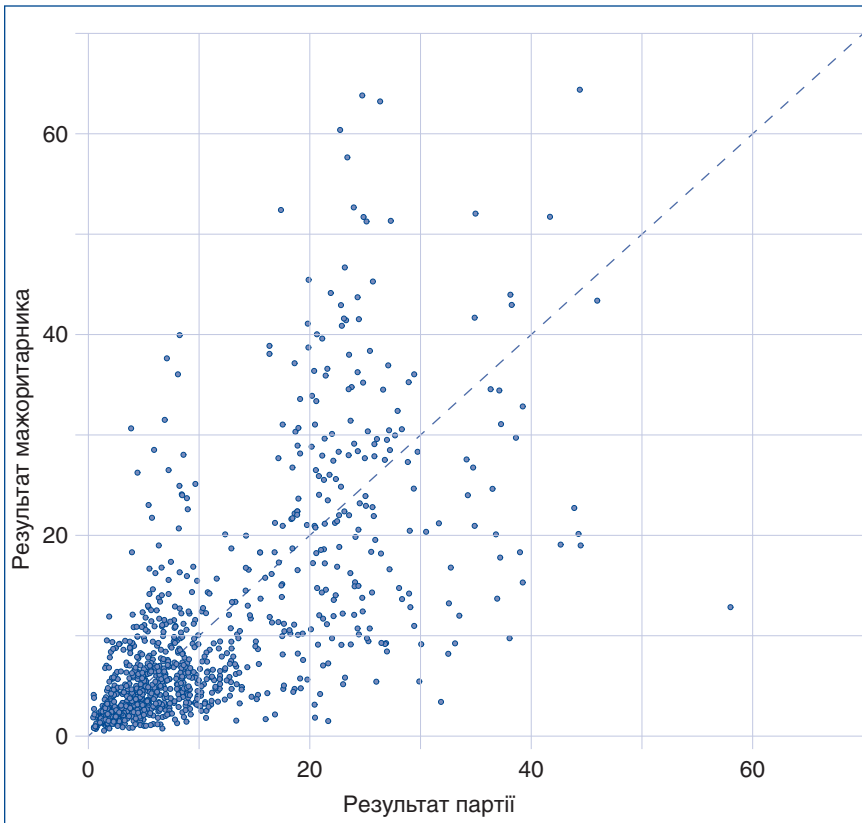
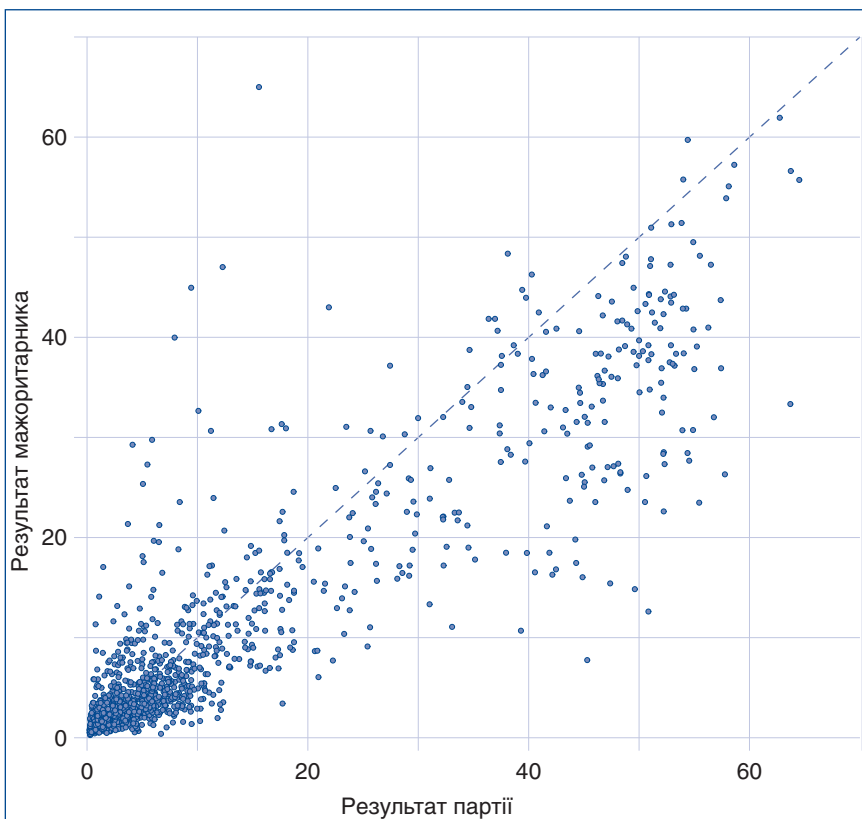
Під час опитування 12-17 липня (воно проводилось буквально за тиждень до дня виборів, тож максимально точно відображає настрої виборців) респондентам було поставлено питання: *“У своєму мажоритарному окрузі Ви віддасте свій голос за представника тієї ж партії, за яку голосуватимете за партійним списком, чи ні?”*

33% опитаних відповіли, що голосуватимуть за кандидата, який представлятиме ту партію, за яку вони проголосують за партійним списком, 38% обрали варіант “не обов'язково, це залежатиме від конкретного кандидата, але його партійність я братиму до уваги”, і ще 15% відповіли, що голосування за конкретного кандидата і за партію – це не пов'язані (для них) речі.

Цікаво, що потенційні виборці “Європейської Солідарності” та “ОПЗЖ” заявляли намір голосувати саме за кандидата від партії навіть частіше (46%), ніж прихильники “Слуги народу” (39%). Також дещо частіше подібну відповідь давали прихильники “Батьківщини” (41%) і рідше – “Голосу” (29%). У регіональному розрізі підтримувати кандидата-мажоритарника від “своєї” партії частіше мали намір жителі Півдня (53%) та Центру (38%), рідше – жителі Сходу (27%) та Заходу (21%).

Кореляційний аналіз даних ЦВК у цілому підтвердив дані, отримані в результаті опитування. Під час аналізу порівнювалася підтримка партій в кожному окрузі та підтримка кандидатів-мажоритарників від цих партій, висунутих на відповідному окрузі. Рівні підтримки обчислювались у відсотках від усіх голосів, що були віддані виборцями в окрузі. До уваги бралися дані по кожному із 199 округів (без закордонного, який не є мажоритарним)¹.

¹ Аналіз даних та їх візуалізація виконані з допомогою мови програмування R, у робочому середовищі RStudio.

Підтримка партій та делегованих ними кандидатів-мажоритарників у 2014р.

Підтримка партій та делегованих ними кандидатів-мажоритарників у 2019р.

Кореляційний аналіз усіх можливих пар “партія – кандидат мажоритарник від неї” (таких виявилось 1 266) виявив досить тісний взаємозв’язок між підтримкою партії та її кандидата (коефіцієнт Пірсона² – 0,899). Це значно вищий показник, ніж спостерігався під час парламентських виборів 2014р. (0,695). Особливо важливо, що значення коефіцієнта залишається достатньо високим у разі відбору тих випадків, у яких партія набирала достатньо велику кількість голосів: 10% і більше, 20% і більше. Так, у першому випадку коефіцієнт кореляції знизився до 0,807, у другому – до 0,664. Для порівняння, у 2014р. за аналогічного звуження вибірки коефіцієнт падав до 0,452 та 0,085, відповідно.

Отже, під час останньої кампанії взаємозв’язок між результатом партії і “їх” мажоритарників був не лише сильнішим, але й цілком характерним саме для успішних “кейсів”, у яких цей взаємозв’язок реально міг вирішити долю депутатського мандата.

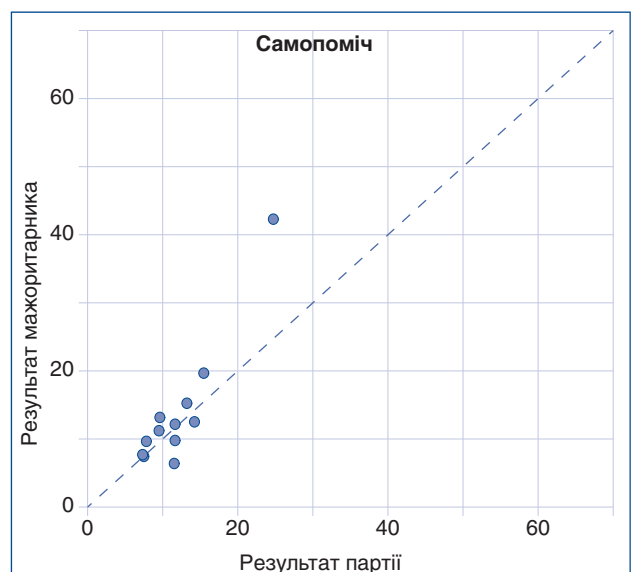
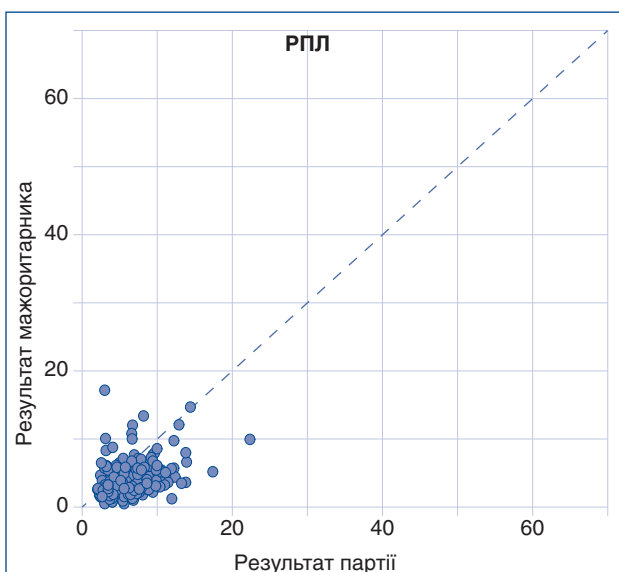
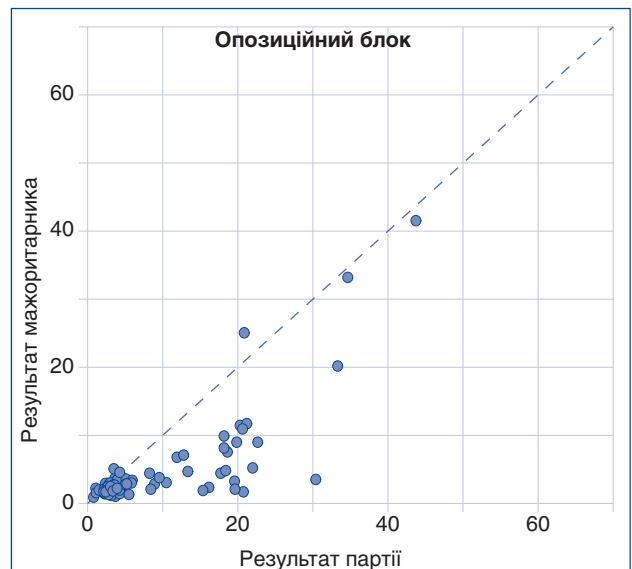
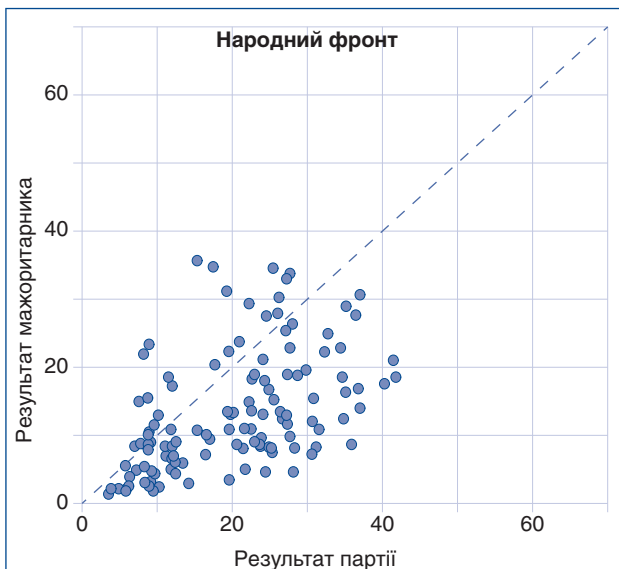
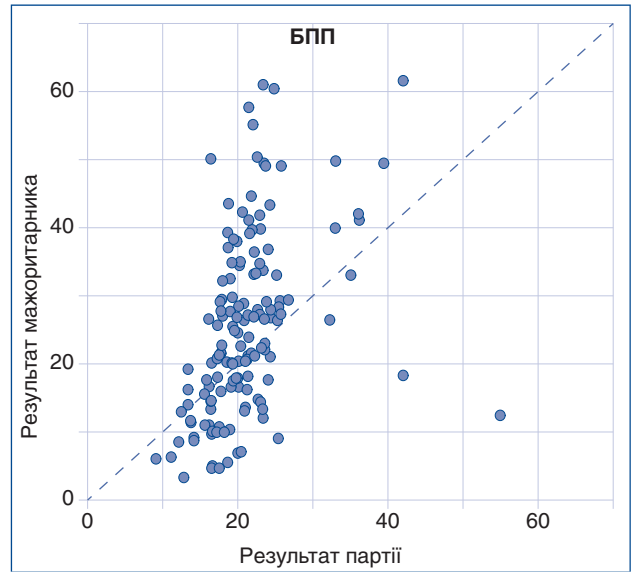
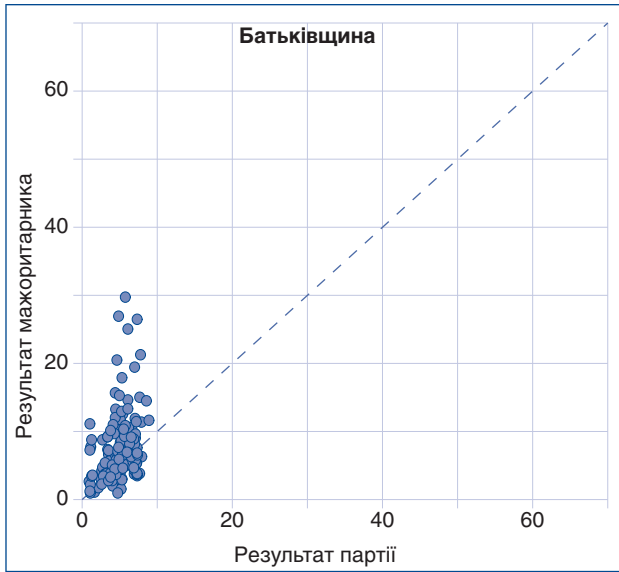
Під час дослідження підвибірок для конкретних партій (для аналізу було відібрано вісім найбільш результативних партій за пропорційною системою) коефіцієнт кореляції також залишався високим:

- “Слуга Народу” – 0,716
- “ОПЗЖ” – 0,800
- “Батьківщина” – 0,670
- “Європейська Солідарність” – 0,883
- “Голос” – 0,854
- РПЛ – 0,659
- “Сила і честь” – 0,602
- Опозиційний блок – 0,830

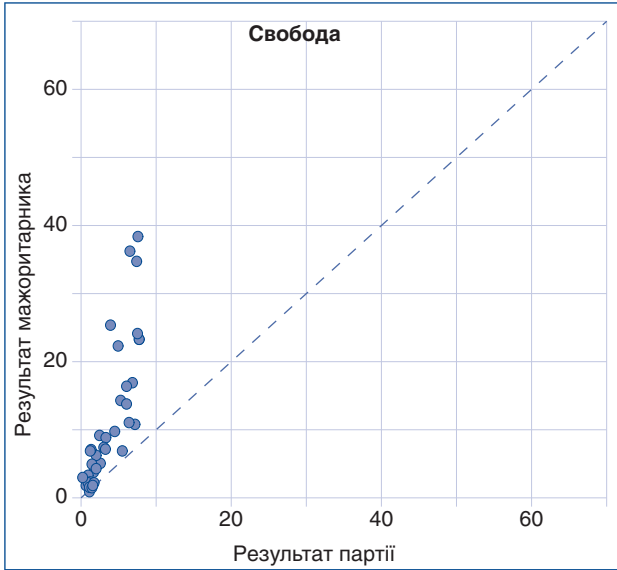
Це свідчить, що взаємозв’язок “результат партії – результат мажоритарника” був високим для всіх основних партій. Чого, знову ж таки, не спостерігалося у 2014р. (БПП – 0,423, “Народний фронт” – 0,495, Опозиційний блок – 0,775, “Самопоміч” – 0,885, РПЛ – 0,330, “Батьківщина” – 0,358, “Свобода” – 0,816).

² Коефіцієнт кореляції Пірсона – параметрична міра статистичної залежності між двома змінними. Його значення варіюються від 1 до -1, причому “1” означає повну (функціональну) пряму кореляцію між двома змінними, “-1” – повну зворотну кореляцію, а “0” – відсутність кореляції.

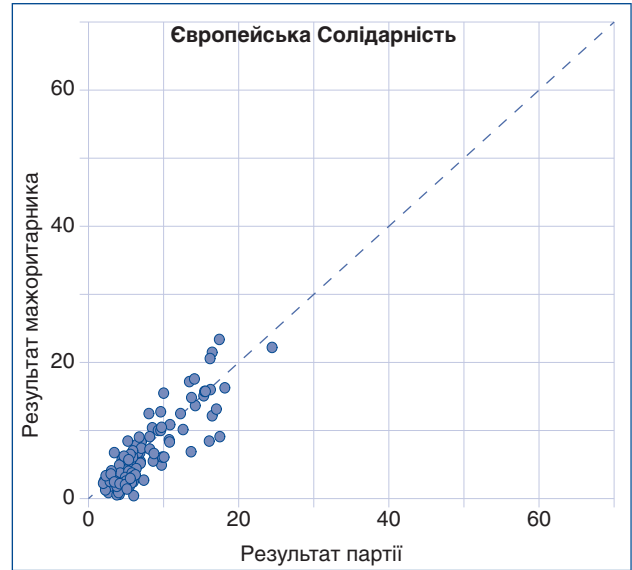
Підтримка партій та делегованих ними кандидатів-мажоритарників у 2014р.,
(по партіях) %

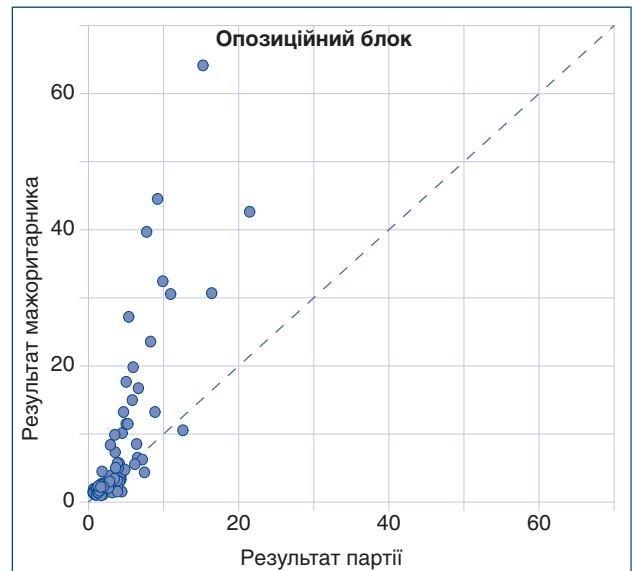
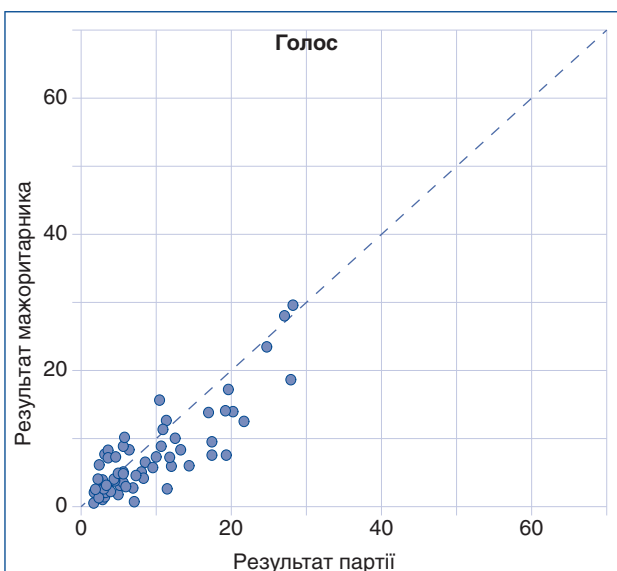
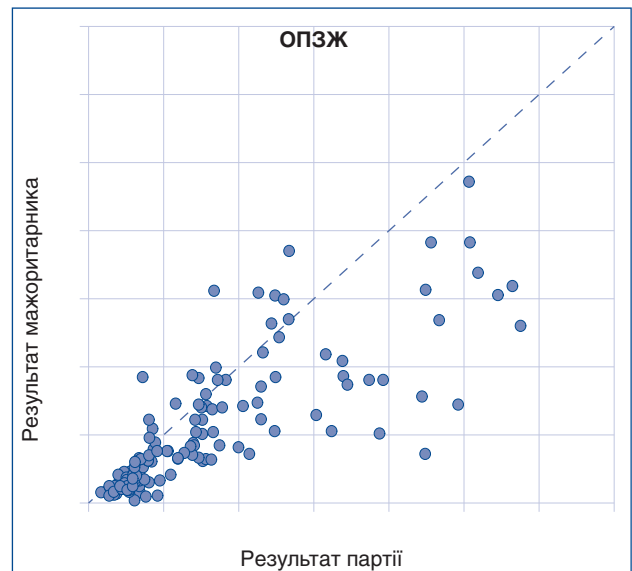
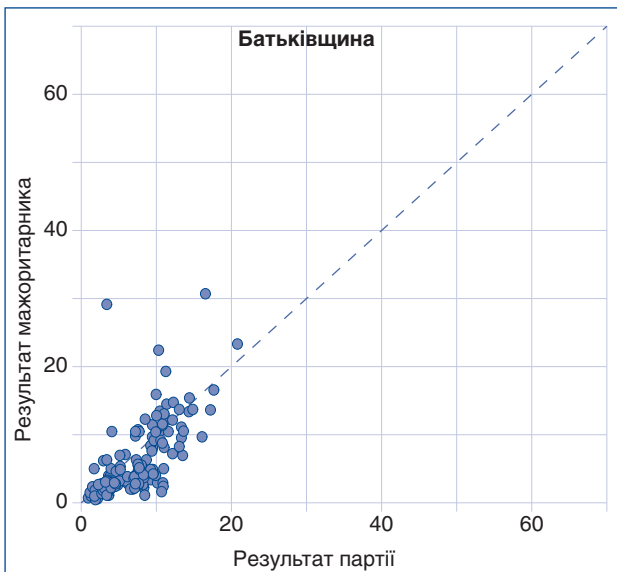
Підтримка партій та делегованих ними кандидатів-мажоритарників у 2014р.

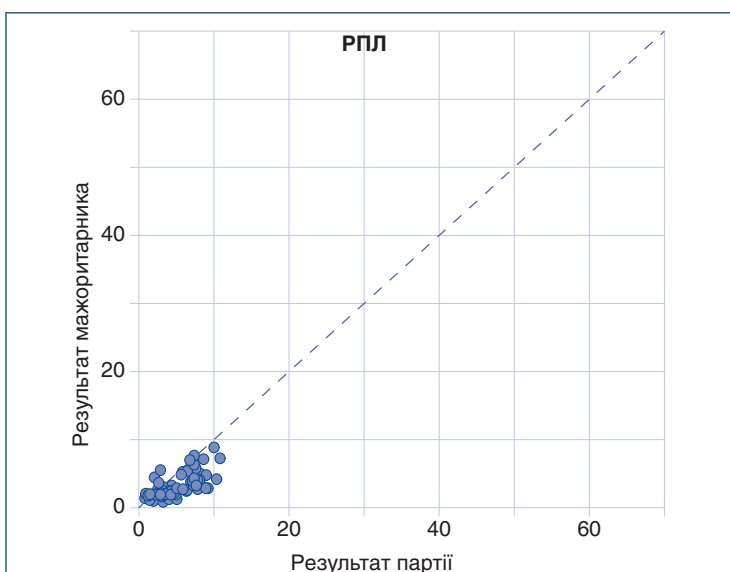
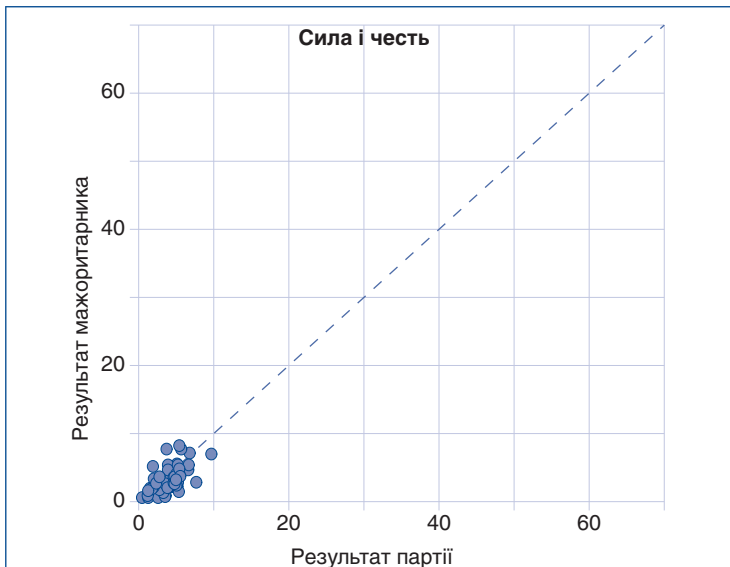
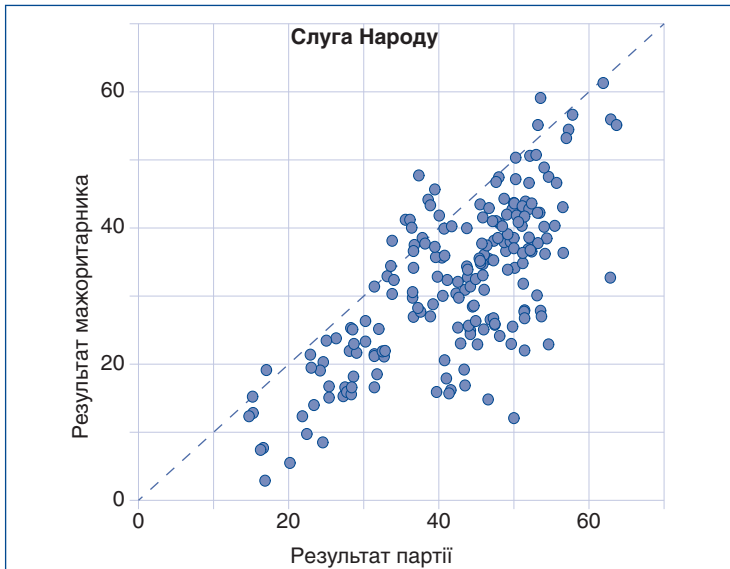
Підтримка партій та делегованих ними кандидатів-мажоритарників у 2019р.

Підтримка партій та делегованих ними кандидатів-мажоритарників у 2019р.

Підтримка партій та делегованих ними кандидатів-мажоритарників у 2019р.

ВИСНОВКИ

Дані опитувань підтверджують, що партії - учасниці парламентських перегонів отримали підтримку насамперед від колишніх виборців своїх лідерів (якщо ті перед цим балотувалися на президентських виборах). Уже ця обставина забезпечила “Слузі народу” високий “базовий” рейтинг. Голосування у II турі (73% за В.Зеленського), зростання довіри до новообраного Президента в міжвиборчий період та в цілому позитивні оцінки його перших кроків додали ще більше суспільної підтримки асоційованої з ним партії.

Геополітичний чинник вибору (покращення відносин з Росією vs недопущення перемоги проросійських сил) виявився дуже значимим на регіональному рівні; він відображений у регіональній асиметрії підтримки партій “Європейська Солідарність”, “Голос” та “ОПЗЖ”. Водночас, “Слуга Народу” залучила на свою підтримку багато як прихильників покращення відносин з Росією (48% її потенційного електорату), так і тих, хто не бажав допустити перемоги проросійських сил (51%).

Загальною тенденцією останніх парламентських виборів стала орієнтація великої частини виборців на партійні симпатії під час голосування за мажоритарною складовою. Така схема поведінки виявилася характерною для виборців усіх восьми найпопулярніших партій (коефіцієнти кореляції від 0,602 до 0,882). Але найбільшим бенефіціаром такої електоральної поведінки громадян стала домінуюча партія – “Слуга Народу”. Її партійного “рейтингу” виявилось достатньо, щоб провести “своїх” кандидатів у більшості мажоритарних округів. ■

3. ПАРТІЇ-ПЕРЕМОЖНИЦІ: ХАРАКТЕРИСТИКИ І ЗАПИТИ ЕЛЕКТОРАТУ, МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ СПІВПРАЦІ

У новому скликанні Верховної Ради сформували власні фракції п'ять партій: “Слуга Народу”, “ОПЗЖ”, “Батьківщина”, “Європейська Солідарність” і “Голос”. Якою буде їх політика? В умовах електоральної демократії кожна партія мусить зважати на запити і переконання своїх виборців, щоб не втратити їх підтримку в майбутньому. Своєрідною офіційною декларацією зобов'язань політичної сили перед громадянами є її перед-виборча програма.

У цьому розділі проаналізовано ставлення електорату до конкретних програмних пропозицій окремих політичних партій-переможниць, ідеологічні орієнтації прихильників різних партій та їх соціально-демографічний портрет.

3.1. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЕЛЕКТОРАТУ ПАРТІЙ-ПЕРЕМОЖНИЦЬ

До Верховної Ради ІХ скликання за пропорційною складовою пройшли п'ять політичних партій: “Слуга Народу”, “ОПЗЖ”, “Батьківщина”, “Європейська Солідарність” та “Голос”. Регіональні особливості підтримки партій-переможниць детально відображені на офіційному сайті ЦВК, тому варто обмежитися лише деякими спостереженнями.

Для оцінки регіональної (не)однорідності підтримки партій на рівні областей, використано наступні базові статистичні параметри: середнє значення, максимум та мінімум, стандартне (середньоквадратичне) відхилення.

Найбільша регіональна неоднорідність спостерігається в результатах “ОПЗЖ” (у різних областях ця партія набрала від 1,37% до 49,83%). При цьому в Донецькій та Луганській областях її підтримали понад 40% виборців. Значна частина виборців “ОПЗЖ” сконцентрована в Харківській, Одеській та Запорізькій областях.

Інша парія із дуже неоднорідною підтримкою – “Голос”. Вона завдячує своїм проходженням до Парламенту, насамперед, трьом західним областям: Львівській, Івано-Франківській і Тернопільській.

“Європейська Солідарність” також має досить неоднорідну структуру електорату, хоча й більш рівномірну, ніж попередні дві партії (її підтримали насамперед на Галичині та в Києві).

“Батьківщина” має ще більш рівномірний електоральний розподіл, хоча для неї також характерною є вища підтримка в західних і центральних областях.

Партія “Слуга Народу” отримала високу підтримку практично в усіх регіонах (відносно меншу – на Галичині та Донбасі).

Таким чином, регіональний чинник дуже інтенсивно проявився в електоральній підтримці “ОПЗЖ” і “Голосу”, меншою мірою – “Європейської Солідарності”. Враховуючи, що “Європейська Солідарність” значно більше, ніж “Голос”, використовувала у своїй передвиборчій риториці соціокультурну та зовнішньополітичну проблематику (які зазвичай асоціюються із соціокультурним поділом українського суспільства, що має чітко виражений регіональний характер), цей факт цікавий для подальшого аналізу.

Разом з тим, регіональний чинник не зіграв вирішальної ролі у цій парламентській кампанії, адже партія “Слуга Народу” отримала найвищу підтримку майже в усіх областях (крім Донецької та Луганської) та майже в усіх великих містах (крім Львова).

Підтримка політичних партій - переможниць виборів 2019р. у розрізі регіонів

Область	“Слуга Народу”	“ОПЗЖ”	“Батьківщина”	“Європейська Солідарність”	“Голос”
Вінницька	37,91	5,41	10,03	8,29	3,4
Волинська	41,76	3,78	13,08	8,02	6,96
Дніпропетровська	56,7	15,17	4,7	4,64	2,22
Донецька	27,19	43,41	1,95	3,59	1,31
Житомирська	47,04	8,16	9,96	7,04	3,71
Закарпатська	49,86	8,01	10,04	4,58	4,38
Запорізька	48,39	21,79	4,4	5,2	2,25
Івано-Франківська	33,81	1,37	14,67	11,94	13,25
Київська	46,48	6,16	11,07	9,86	5,82
Кіровоградська	51,4	9,73	11,84	5,88	2,5
Луганська	28,83	49,83	2,11	2,94	1,3
Львівська	22,03	1,71	9,44	19,87	23,09
м.Київ	36,46	7,79	8,42	16,68	9,92
Миколаївська	52,18	18,99	4,68	5,03	2,32
Одеська	47,03	23,35	4,55	4,19	2,41
Полтавська	52,53	10,12	10,31	5,36	3,06
Рівненська	41,87	4,21	10,56	9,65	7,96
Сумська	50,94	11,9	10,08	5,04	2,83
Тернопільська	31,51	1,7	12,23	12,59	13,07
Харківська	42,72	26,55	3,56	4,95	2,67
Херсонська	49,71	17,97	5,29	6,0	2,82
Хмельницька	46,77	5,35	10,67	6,92	4,1
Черкаська	51,03	6,28	9,23	6,43	3,75
Чернівецька	50,67	8,87	10,26	6,71	4,55
Чернігівська	44,26	8,23	14,28	5,84	2,66
Середнє	43,56	13,03	8,70	7,49	5,29
Максимум-мінімум	22,03 - 56,7	1,37 - 49,83	1,95 - 14,67	2,94 - 19,87	1,3 - 23,09
Стандартне відхилення	9,07	12,27	3,70	4,06	4,96

Соціально-демографічні характеристики електорату партій-переможниць аналізуються на основі зведених даних двох липневих опитувань (5-11 липня та 12-17 липня, сукупна вибірка – 4 036 респондентів).

Суттєві **гендерні особливості** простежуються лише у структурі електорату “Батьківщини” (36% чоловіків і 64% жінок). Для решти партій вони приблизно відповідають загальнонаціональним пропорціям (45% чоловіків і 55% жінок).

Щодо **вікових особливостей**, то серед прихильників “Батьківщини” і “ОПЗЖ” менше респондентів молодшого віку і більше – старшого. Серед виборців “Слуги народу” – навпаки: висока частка молоді (18-29 років) і низька – людей пенсійного віку (60 і більше років). Серед прихильників “Європейської Солідарності” виявилось суттєво менше молоді, але найбільше людей середнього віку (30-39 років).

Щодо **освіти**, певні особливості спостерігаються серед прихильників “Європейської Солідарності”

(значно менше людей із середньою освітою і більше – з вищою), “Голосу” (також дещо більше людей із вищою освітою) та “Батьківщини” (навпаки, менше людей із вищою освітою і дещо більше – з середньою).

Щодо **матеріального становища**, то серед прихильників “Батьківщини” і “ОПЗЖ” більше респондентів, які вважають своє становище вкрай поганим (“Ледве зводимо кінці з кінцями...”) і менше – тих, кому на життя в цілому вистачає. Серед виборців “Європейської Солідарності” і “Голосу” – навпаки, більше відносно забезпечених громадян і значно менше – погано забезпечених.

У структурі електорату “Слуги народу” виразних майнових особливостей не виявлено (крім дещо вищої частки тих, кому в цілому вистачає на життя, але не на придбання товарів тривалого вжитку, тобто представників помірно забезпеченої категорії).

	“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”	“Слуга Народу”	“Голос”	Усі опитані
Стать						
Чоловік	36,2	45,0	49,6	43,9	47,0	45,0
Жінка	63,8	55,0	50,4	56,1	53,0	55,0
Вік						
18-29 років	10,9	8,3	11,7	29,1	32,3	21,0
30-39 років	10,1	12,1	26,7	22,1	18,7	18,6
40-49 років	16,0	11,2	17,1	16,6	19,9	16,5
50-59 років	23,3	21,8	20,4	14,2	13,9	17,7
60 і більше років	39,7	46,6	24,2	18,0	15,1	26,3
Освіта						
Незакінчена середня	2,3	2,4	0,1	1,6	0,4	2,1
Загальна середня	24,6	19,0	9,6	19,1	19,9	20,4
Середня спеціальна	43,4	43,9	42,5	43,1	36,7	41,9
Вища або незакінчена вища	28,9	34,1	46,7	35,7	42,2	35,0

	“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”	“Слуга Народу”	“Голос”	Інші партії	Усі опитані
Матеріальне становище							
Ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти	19,5	20,9	4,6	10,0	6,4	13,9	12,7
Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей	39,3	41,1	23,2	34,0	29,9	40,2	36,5
У цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку, уже викликає труднощі	34,6	32,6	58,1	46,1	47,0	37,3	41,5
Живемо забезпечено, але зробити деякі покупки ми поки що не в змозі	5,1	4,4	12,9	8,1	14,3	6,3	7,5
Ми можемо собі дозволити придбати практично все, що хочемо		0,2	0,8	0,3	0,8	0,4	0,4
Важко відповісти	1,6	0,7	0,4	1,5	1,6	1,8	1,5

Узагальнюючи, можна представити такі соціально-демографічні “портрети” виборців партій-переможниць:

- виборці “Слуги народу” – більше молоді, переважно люди середнього достатку, відносно рівномірне представництво регіонів;
- виборці “ОПЗЖ” – переважно старшого віку (47% – пенсійного), гірше забезпечені; переважно Схід і Південь України;
- виборці “Батьківщини” – переважно жінки, більше старшого віку, дещо менш освічені і гірше забезпечені; скоріше Захід і Центр України;
- виборці “Європейської Солідарності” – люди скоріше середнього віку, частіше з вищою освітою (47%), краще забезпечені; насамперед Галичина і Київ;
- виборці “Голосу” – більше молоді, дещо частіше з вищою освітою, краще забезпечені; насамперед Галичина.

3.2. ОРІЄНТАЦІЇ ЕЛЕКТОРАТУ ЩОДО ПРОГРАМНИХ ПРОПОЗИЦІЙ ПАРТІЙ-ПЕРЕМОЖНИЦЬ

У соціологічному опитуванні (5-11 липня) респондентам було запропоновано визначити своє ставлення до деяких програмних пропозицій партій.

Опитування засвідчило: зазвичай програмні пропозиції сформульовані таким чином, що підтримуються переважною більшістю опитаних.

Однак, у передвиборчих програмах деяких партій (в т.ч. й тих, що пройшли до Парламенту), присутні досить контраверсійні тези, які не сприймаються значною частиною суспільства¹.

Зокрема, програма “ОПЗЖ” містить ініціативи, які суспільство скоріше не підтримує (ідеться про надання

¹ Докладний аналіз передвиборчих програм партій-переможниць див. у матеріалі “Передвиборчі програми політичних партій-переможниць парламентських виборів-2019: можливості співпраці і лінії розмежування”, вміщеному в цьому виданні.

автономного статусу Донбасу як невід’ємній складовій частині України шляхом внесення змін до Конституції та законів України, прийняття закону про амністію, закону про вибори та закону про вільну економічну зону на Донбасі, “скасування прийнятих нинішньою владою законів про мову, освіту, перейменування церкви; про декомунізацію, люстрацію”).

Скоріше негативне ставлення до цих пропозицій зафіксоване серед виборців “Європейської Солідарності”, “Голосу” та “Батьківщини”. Водночас, серед прихильників “Слуги народу” – приблизно однаковий рівень як підтримки, так і несприйняття цих ініціатив, що є свідченням “роздвоєності” електорату цієї партії та своєрідною “ціною” її рівномірної підтримки в різних регіонах.

Ініціативи “ОПЗЖ” щодо зовнішньої політики (забезпечення активного нейтралітету України у військово-політичній сфері та неучасть у будь-яких військово-політичних союзах, припинення політики обопільних санкцій та відновлення взаємовигідних торговельно-економічних зв’язків з Росією та країнами СНД) підтримували і не підтримували практично однакові частки опитаних. Проти таких рішень налаштована переважна більшість виборців “Європейської Солідарності” та “Голосу”, 30-40% виборців “Слуги народу” та “Батьківщини”.

Також до суперечливих, хоч і дещо більш популярних, можна віднести ініціативи “ОПЗЖ” щодо припинення економічної блокади Донбасу, забезпечення прямих перемовин у чотирикутнику Київ-Донецьк-Луганськ-Москва (проти них виступає значна частина суспільства, в т.ч. більшість виборців “Європейської Солідарності” та “Голосу”).

Своєю чергою, виборці “ОПЗЖ” переважно негативно ставилися до деяких програмних тез інших партій: реалізація курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію (в різних конотаціях ця теза присутня у програмах партій “Слуга Народу”, “Голос”, “Батьківщина”, “Європейська Солідарність”), досягнення політичних, економічних, безпекових і правових критеріїв, необхідних для подання заявки на вступ до ЄС і отримання Плану дій членства в НАТО вже у 2023р. (“Європейська Солідарність”), інтеграція України до енергетичного та цифрового ринку ЄС, наближення до стандартів Шенгенської зони та поглиблення митного співробітництва (“Європейська Солідарність”), введення миротворців ООН на всю територію окупованого Росією Донбасу (“Європейська Солідарність”), “підтримка української мови (при забезпеченні прав меншин), отримання Томосу про автокефалію Української Церкви, політика деколонізації – кроки, які стверджують нашу самобутність” (“Європейська Солідарність”).

Таким чином, найбільш контраверсійними і потенційно конфліктогенними виявилися безпекові, геополітичні та соціокультурні ініціативи “ОПЗЖ” (вони не сприймаються великою частиною суспільства). Водночас, більшість виборців “ОПЗЖ” не сприймають наявні у програмах інших партій ідеї зближення з ЄС і НАТО та деякі інші положення програми “Європейської Солідарності” (пропонована нею культурна політика, введення миротворців ООН на окуповані території Донбасу).

Така ситуація може бути наслідком свідомої електоральної стратегії “ОПЗЖ”, спрямованої, передусім, на концентрацію та консолідацію власного електорату, а не на його розширення.

Частка респондентів, які підтримують/не підтримують окремі положення передвиборчих програм усередині електоральних груп та в цілому (липень 2019р.)

	Підтримую/не підтримую	“Слуга Народу”	“ОПЗЖ”	“Батьківщина”	“Європейська солідарність”	“Голос”	Вся Україна
Внутрішня і правова політика							
Упровадження обов’язкової конфіскації майна корупціонерів (“Слуга Народу”)	✓	91,9	88,1	91,1	86,3	94,4	90,9
	✗	2,2	4,1	3,3	6,5	2,1	3,0
Запровадження системи грошової винагороди для громадян за виявлення корупції (“Слуга Народу”)	✓	67,3	56,4	71,3	51,2	69,0	64,5
	✗	20,5	29,2	18,9	26,8	18,3	22,1
Позбавлення олігархів можливостей монополізувати економічні галузі, призначати своїх людей на державні посади та контролювати ЗМІ (“Голос”)	✓	92,4	92,8	90,2	84,7	95,8	91,8
	✗	2,8	1,0	2,5	7,3	1,4	2,8
Посилення підтримки громадських ініціатив і діяльності інститутів громадянського суспільства шляхом розширення повноважень і надання місцевого та державного фінансування (“Європейська Солідарність”)	✓	78,7	71,3	81,1	75,6	85,3	78,2
	✗	6,5	8,2	7,4	6,5	6,3	6,9
Посилення громадянської освіти – навчання громадян захисту своїх прав, недопущення маніпуляції їхньою думкою (“Європейська Солідарність”)	✓	89,9	86,1	90,2	84,6	91,6	89,0
	✗	3,3	6,2	4,1	2,4	2,8	3,7

Частка респондентів, які підтримують/не підтримують окремі положення передвиборчих програм усередині електоральних груп та в цілому (липень 2019р.)

(продовження)

	Підтримую/не підтримую	“Слуга Народу”	“ОПЗ”	“Батьківщина”	“Європейська солідарність”	“Голос”	Вся Україна
Перезавантаження усіх судів, що має завершити реформу судової системи (“Європейська Солідарність”)	✓	88,1	83,0	84,4	89,4	94,4	87,8
	✗	4,7	8,8	10,7	3,3	1,4	5,4
Економічна політика							
Запровадження режиму найбільшого сприяння для іноземних інвесторів українського походження (“Слуга Народу”)	✓	70,8	47,7	68,9	75,0	73,9	67,8
	✗	10,6	20,7	13,9	8,9	7,7	12,0
Створення можливості одноразової легалізації капіталів некримінального походження за пільговою ставкою (“Слуга Народу”)	✓	60,1	50,3	58,2	53,7	57,1	57,3
	✗	11,7	13,3	15,6	18,7	15,7	13,5
Запровадження “економічного паспорту українця”, за яким усі діти отримують частку від експлуатації природних ресурсів на індивідуальні рахунки (“Слуга Народу”)	✓	83,8	84,1	78,0	71,0	81,0	81,6
	✗	4,7	8,2	5,7	6,5	5,6	5,6
Поступове досягнення в Україні за п’ять наступних років рівня середньої заробітної плати Польщі у доларовому вимірі (“Батьківщина”)	✓	92,4	91,8	91,0	87,0	93,7	91,7
	✗	3,3	3,6	4,9	2,4	0,7	3,1
Розвиток державою власної вугільної галузі замість імпорту закордонного вугілля (“Батьківщина”)	✓	89,5	96,4	92,6	70,2	90,8	89,1
	✗	3,4	1,5	1,6	6,5	2,8	3,2
Подовження мораторію на продаж сільгоспземлі (“Батьківщина”)	✓	75,2	84,1	77,9	60,5	62,0	73,9
	✗	12,2	7,2	15,6	20,2	20,4	13,5
Заміна податку на прибуток підприємств податком на виведений капітал (“Батьківщина”, “Європейська Солідарність”, “Слуга Народу”)	✓	63,0	53,6	59,8	55,3	64,1	60,6
	✗	5,9	4,6	10,7	6,5	7,0	6,4
Соціальна політика							
Переведення всіх соціальних пільг у грошову форму (“Слуга Народу”)	✓	57,9	49,0	59,8	62,6	60,7	57,5
	✗	21,7	35,6	20,5	19,5	21,4	23,5
Підвищення мінімальної пенсії до рівня 3 094 грн. (“Батьківщина”)	✓	92,5	95,9	90,1	86,8	90,8	92,0
	✗	3,3	0,5	7,4	2,5	2,1	3,0
Запровадження персоналізованої пенсійної системи, що передбачає відкладення пенсійних внесків кожного громадянина на особовий рахунок у державному банку, нарахування на них відсотків (“Батьківщина”)	✓	69,1	65,1	70,2	66,7	80,0	69,6
	✗	10,5	11,3	14,9	12,2	9,3	11,1
Запровадження обов’язкового медичного страхування за рахунок коштів роботодавців з одночасним зменшенням удвічі податкового навантаження на їх підприємства (“Батьківщина”)	✓	83,6	76,8	76,2	74,0	82,5	80,7
	✗	5,9	10,8	11,5	3,3	5,6	7,0
Зниження ціни на газ для населення у 2 рази (“Батьківщина”)	✓	94,4	95,9	86,8	64,5	77,5	88,9
	✗	2,8	1,5	11,6	18,5	11,3	6,1

Частка респондентів, які підтримують/не підтримують окремі положення передвиборчих програм усередині електоральних груп та в цілому (липень 2019р.)
(продовження)

	Підтримую/ не підтримую	“Слуга Народу”	“ОПЗЖ”	“Батьків- щина”	“Європейська солідарність”	“Голос”	Вся Україна
Започаткування програми довгострокового банківського мікрокредитування для молодих підприємців для всіх типів бізнесу (до \$100 тис., без застави – на основі обов’язкового страхування ризиків та під 3% річних) (“Батьківщина”)	✓	82,7	76,3	79,5	70,7	83,0	80,2
	✗	4,0	5,2	3,3	4,1	5,7	4,3
Надання молоді іпотечних кредитів строком від 10 до 30 років за ставкою не більше 3% для придбання житла без першого внеску і без застави, під спеціальне страхування ризиків (“Батьківщина”)	✓	89,7	86,2	81,1	82,1	88,0	87,3
	✗	3,4	4,1	6,6	8,1	6,3	4,7
Завершення реформи охорони здоров’я за принципом “гроші ходять за пацієнтом” (“Голос”)	✓	62,6	46,4	66,1	74,8	70,9	62,5
	✗	14,5	24,2	12,4	8,1	14,2	15,2
Гуманітарна політика							
Запровадження рівноправності державних і приватних закладів освіти (“Слуга Народу”)	✓	68,8	65,1	68,0	56,9	76,8	67,9
	✗	13,9	14,4	14,8	20,3	11,3	14,4
Переведення всієї медичної документації в електронну форму (“Слуга Народу”)	✓	67,8	59,3	59,0	58,5	78,9	65,9
	✗	19,1	26,3	27,0	21,1	11,3	20,3
Доведення заробітної плати освітян та працівників культури за п’ять років до європейського рівня (“Батьківщина”)	✓	90,3	90,3	82,0	81,3	90,2	88,6
	✗	4,2	6,7	12,3	6,5	1,4	5,3
Підтримка української мови (при забезпеченні прав меншин), отримання Томосу про автокефалію Української Церкви, політика деколонізації – кроки, які стверджують нашу самобутність (“Європейська Солідарність”)	✓	59,6	24,1	67,2	87,9	83,8	60,4
	✗	19,0	53,8	14,8	4,8	8,5	21,5
Скасування прийнятих нинішньою владою законів про мову, освіту, перейменування церкви; про деколонізацію, люстрацію тощо (“ОПЗЖ”)	✓	39,5	73,8	35,2	13,7	16,9	39,3
	✗	40,1	15,9	50,8	78,2	71,8	44,9
Зовнішня і безпекова політика							
Реалізація курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію (“Слуга Народу”, “Голос”, “Батьківщина”, “Європейська Солідарність”)	✓	70,3	21,4	69,7	91,1	83,8	66,2
	✗	16,1	62,0	20,5	5,6	7,7	21,7
Досягнення політичних, економічних, безпекових та правових критеріїв, необхідних для подання заявки на вступ до ЄС і отримання ПДЧ НАТО вже у 2023р. (“Європейська Солідарність”)	✓	64,1	16,5	55,3	87,9	81,4	60,1
	✗	20,0	63,9	26,8	5,6	6,4	24,6
Інтеграція України до енергетичного та цифрового ринку ЄС, наближення до стандартів Шенгенської зони та поглиблення митного співробітництва (“Європейська Солідарність”)	✓	70,8	27,8	66,4	91,9	84,5	67,3
	✗	12,8	46,4	18,0	2,4	5,6	16,8

Частка респондентів, які підтримують/не підтримують окремі положення передвиборчих програм усередині електоральних груп та в цілому (липень 2019р.)

(продовження)

	Підтримую/не підтримую	“Слуга Народу”	“ОПЗЖ”	“Батьківщина”	“Європейська солідарність”	“Голос”	Вся Україна
Введення миротворців ООН на всю територію окупованого Росією Донбасу (“Європейська Солідарність”)	✓	61,0	26,9	60,7	83,9	74,6	59,5
	✗	20,9	49,7	23,8	9,7	11,3	23,5
Забезпечення прямих перемовин у чотирикутнику Київ – Донецьк – Луганськ – Москва (“ОПЗЖ”)	✓	56,6	83,0	49,2	22,8	28,9	53,4
	✗	19,1	5,7	30,3	61,8	43,7	25,2
Припинення економічної блокади Донбасу (“ОПЗЖ”)	✓	48,0	83,5	41,0	19,5	20,4	46,9
	✗	28,0	6,2	34,4	61,8	52,8	31,5
Надання автономного статусу Донбасу як невід’ємній складовій України шляхом внесення змін до Конституції та законів України (“ОПЗЖ”)	✓	36,4	68,6	31,1	10,6	12,0	35,5
	✗	38,3	15,7	48,4	78,9	71,1	43,7
Прийняття закону про амністію, закону про вибори та закону про вільну економічну зону на Донбасі (“ОПЗЖ”)	✓	33,2	59,3	23,8	9,8	9,9	31,3
	✗	39,9	10,8	50,0	73,2	66,9	42,8
Забезпечення активного нейтралітету України у військово-політичній сфері та неучасть у будь-яких військово-політичних союзах (“ОПЗЖ”)	✓	41,8	72,2	42,6	12,2	17,6	40,9
	✗	31,9	10,8	39,3	71,5	64,1	37,1
Припинення політики обопільних санкцій та відновлення взаємовигідних торговельно-економічних зв’язків з Росією та країнами СНД (“ОПЗЖ”)	✓	40,3	77,8	30,9	7,3	13,4	38,8
	✗	34,8	8,2	40,7	74,2	64,8	38,7
Перегляд умов участі України у Світовій організації торгівлі та зоні вільної торгівлі з Європейським Союзом (“ОПЗЖ”)	✓	59,7	63,7	48,0	41,5	43,3	55,4
	✗	14,7	10,5	22,0	33,3	29,8	18,4

3.3. ІДЕОЛОГІЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПРИХИЛЬНИКІВ РІЗНИХ ПАРТІЙ

Під час опитування, проведеного на початку липня, респондентам була поставлена низка питань, які відповідали різним ідеологічним позиціям за лініями соціокультурного та соціально-економічного розмежувань, а також мали на меті протестувати громадську думку на вразливість до соціального популізму. Електоральні розрізи відповідей на ці питання виявились особливо цікавими.

Із твердженням *“держава має сприяти популяризації української мови серед громадян України”* в цілому погодилися переважна більшість виборців “Європейської Солідарності” (97%) та “Голосу” (95%), дещо менше – виборців “Батьківщини” (89%) та “Слуги народу” (86%) і значно менше виборців “ОПЗЖ” (65%).

Водночас, переважна більшість виборців “ОПЗЖ” (85%) погодилися із тим, що *російська мова може мати статус регіональної у певних регіонах України*. Серед виборців “Слуги народу” таку думку в цілому підтримали близько половини (49%)

опитаних. Натомість більшість виборців “Європейської Солідарності” (67%) та “Голосу” (58%) були проти такої можливості. Думки виборців “Батьківщини” розділилися майже порівну.

Переважна більшість виборців “Європейської Солідарності” (96%) та “Голосу” (88%) підтримала тезу про те, що *єдиною мовою навчання у школах має бути українська* (інші мови можуть вивчатися як окремі предмети). Виборці “Батьківщини” (76%) та “Слуги народу” (70%) також переважно підтримали цю тезу, проте були більш помірковані в оцінках. Натомість 68% виборців “ОПЗЖ” виступали проти.

Тезу про те, що *потрібно повернути радянські назви міст і вулиць*, що були змінені у процесі декоунізації, підтримали лише виборці “ОПЗЖ” (76%). Не підтримали – переважна більшість виборців “Голосу” (87%) та “Європейської Солідарності” (84%), а також більшість виборців “Батьківщини” (59%) і “Слуги народу” (56%).

Із твердженням, що *історія України є невід’ємною частиною історії великого східнослов’янського народу*, як і історія Росії та Білорусі погодилися

переважна більшість виборців “ОПЗЖ” (88%), більшість виборців “Батьківщини” (62%) і “Слуги народу” (61%), не погодилися – більшість виборців “Голосу” (55%) та “Європейської Солідарності” (54%).

Із твердженням *“Україна має свою власну історію, яка починається від виникнення перших поселень людей на її території і охоплює як періоди перебування українських земель у складі інших держав, так і часи існування незалежної Української держави”* погодилися переважна більшість виборців “Голосу” (88%), “Європейської Солідарності” (88%), “Слуги народу” (81%) та “Батьківщини” (80%). Серед виборців “ОПЗЖ” ствердних відповідей було значно менше (60%).

Переважна більшість (85%) виборців “ОПЗЖ” підтримали тезу *“Україні потрібно відновлювати економічні зв’язки з Росією”*. Так само вважали майже половина виборців “Батьківщини” (47%). Натомість, більшість виборців “Європейської Солідарності” (82%) та “Голосу” (58%) – її не підтримали.

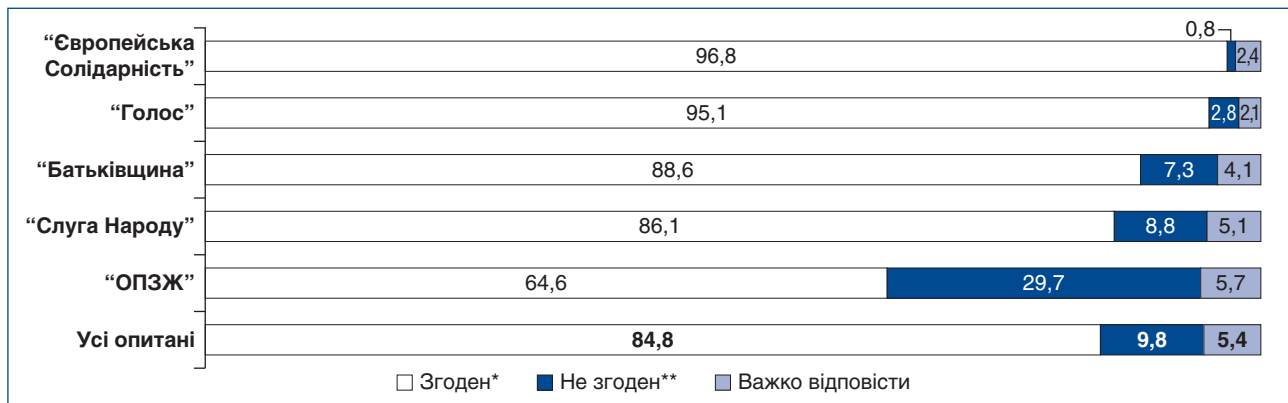
Твердження, що *мирне вирішення конфлікту на Донбасі має бути досягнуте за будь-яку ціну* підтримали більшість виборців “ОПЗЖ” (73%)

та відносна більшість виборців “Слуги народу” (48%). Водночас, більшість виборців “Європейської Солідарності” (67%) та “Голосу” (62%) – не підтримали. Думки виборців “Батьківщини” з цього приводу розділились майже порівну.

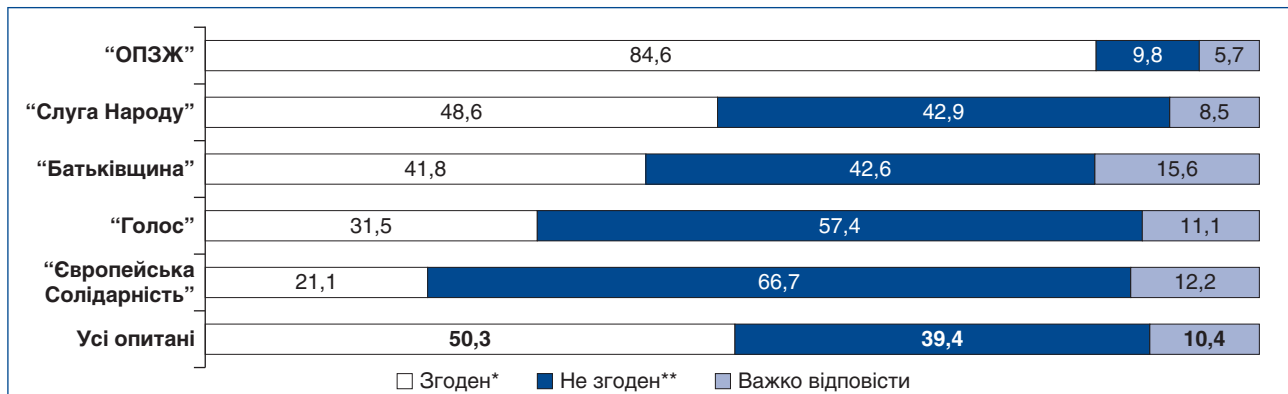
Більшість виборців “ОПЗЖ” (67%) погодилися з тим, що *непідконтрольні Україні території на Донбасі мають повернутися до її складу на особливих умовах* (автономний статус, власні поліція, прокуратура та суди, мовне самовизначення, транскордонні зв’язки з Росією, амністія тим, хто воював на боці “ЛНР/ДНР”). Водночас, проти цього – переважна більшість прихильників “Європейської Солідарності” (82%) та “Голосу” (75%), а також більшість виборців “Батьківщини” (57%) і майже половина виборців “Слуги народу” (49%).

Тезу *“примирення з Росією неможливе до повернення Криму під контроль України”* підтримали 94% виборців “Європейської Солідарності”, 82% виборців “Голосу”, 72% виборців “Батьківщини” та 71% виборців “Слуги народу”. Натомість більшість (55%) прихильників “ОПЗЖ” – не підтримали.

Держава має сприяти популяризації української мови серед громадян України,
% опитаних

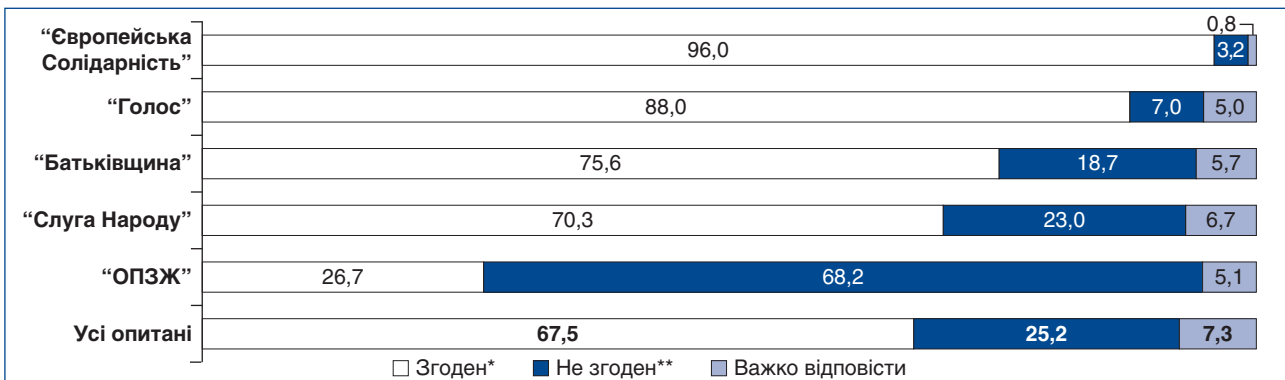

Російська мова може мати статус регіональної у певних регіонах України,
% опитаних

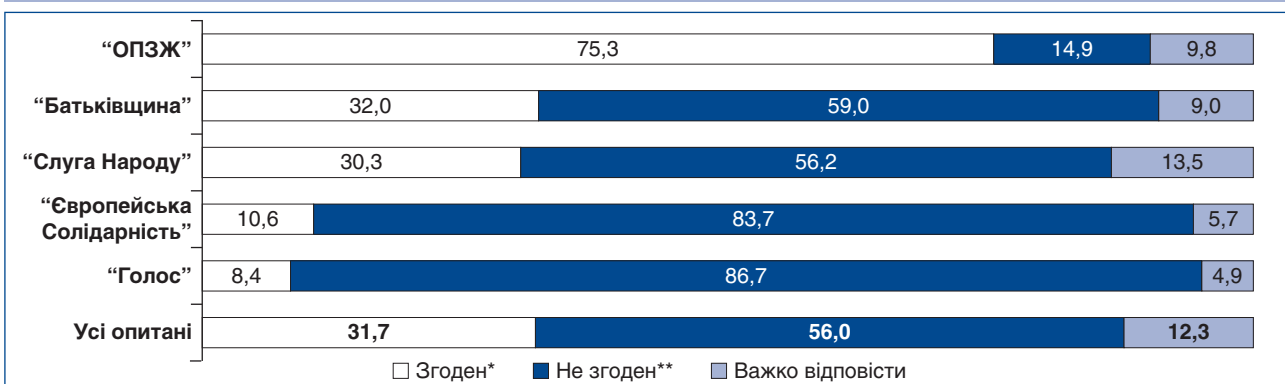

* Сума варіантів відповіді “цілком згоден” та “скоріше згоден”.
** Сума варіантів відповіді “не згоден” та “скоріше не згоден”.

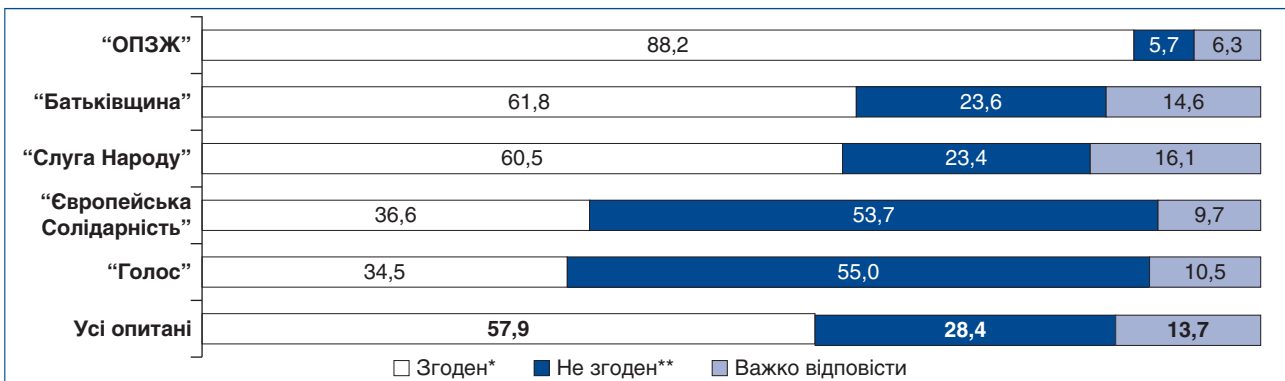
**Єдиною мовою навчання у школах має бути українська
(інші мови можуть вивчатися як окремі предмети),
% опитаних**

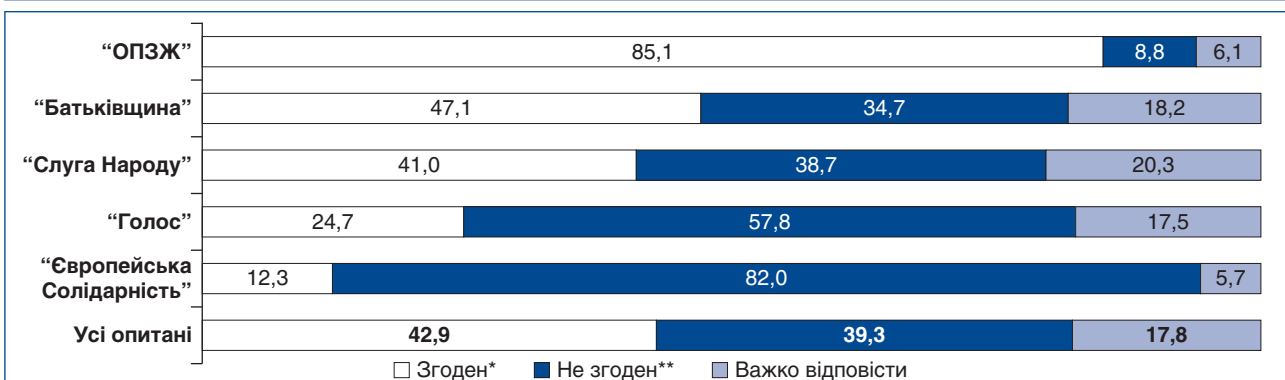
**Потрібно повернути радянські назви міст і вулиць, що були змінені у процесі декомунізації,
% опитаних**

**Історія України є невід’ємною частиною історії великого східнослов’янського народу,
як і історія Росії та Білорусі,
% опитаних**

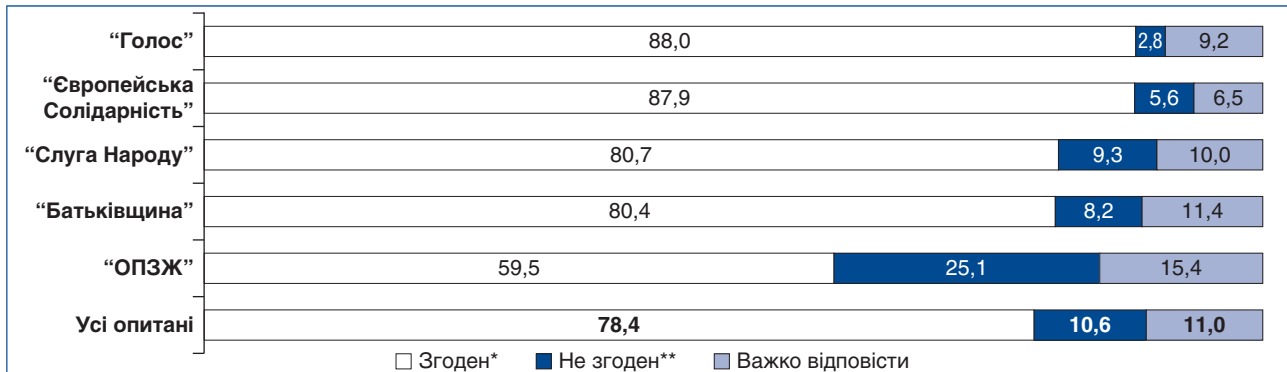
**Україні потрібно відновлювати економічні зв’язки з Росією,
% опитаних**

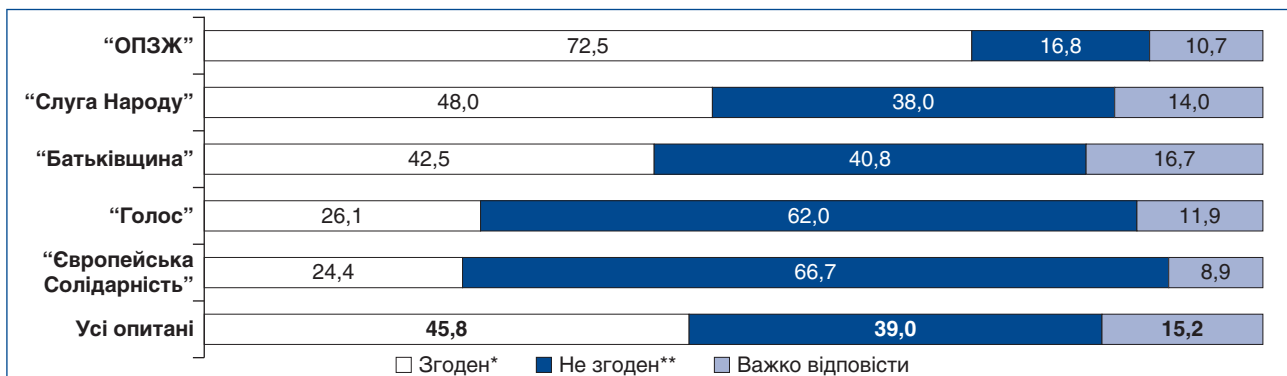
* Сума варіантів відповіді “цілком згоден” та “скоріше згоден”.

** Сума варіантів відповіді “не згоден” та “скоріше не згоден”.

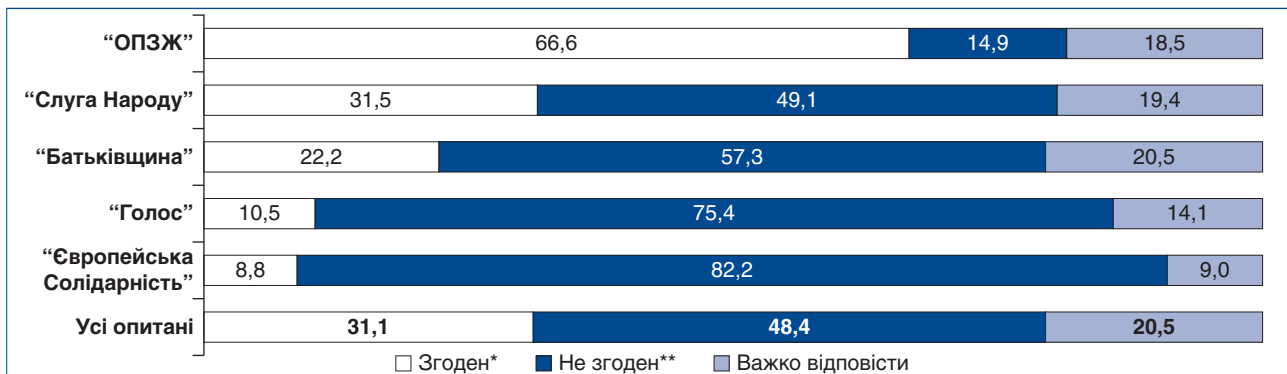
Україна має свою власну історію, яка починається від виникнення перших поселень людей на її території і охоплює як періоди перебування українських земель у складі інших держав, так і часи існування незалежної Української держави,
% опитаних

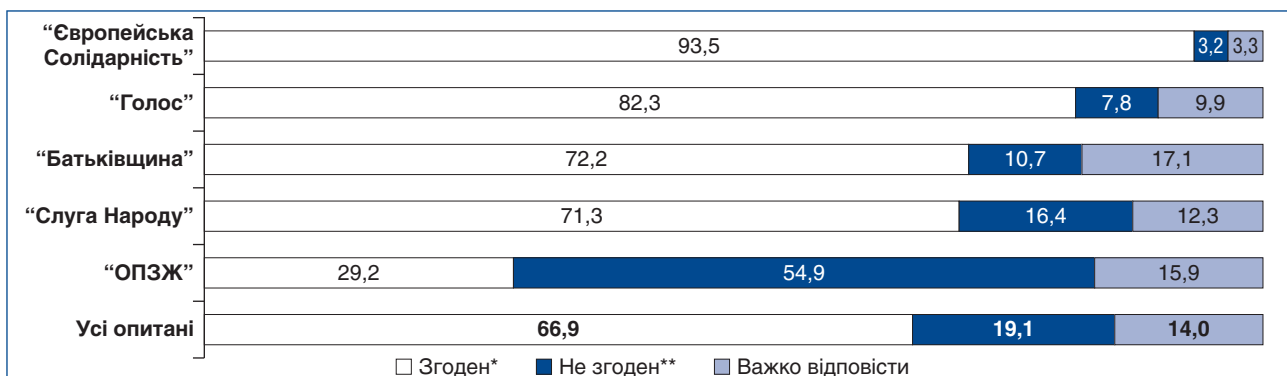
Мирне вирішення конфлікту на Донбасі має бути досягнуте за будь-яку ціну,
% опитаних

Непідконтрольні Україні території на Донбасі мають повернутися до її складу на особливих умовах (автономний статус, власні поліція, прокуратура та суди, мовне самовизначення, транскордонні зв'язки з Росією, амністія тим, хто воював на боці “ЛНР/ДНР”),
% опитаних

Примирення з Росією неможливе до повернення Криму під контроль України,
% опитаних

* Сума варіантів відповіді “цілком згоден” та “скоріше згоден”.
** Сума варіантів відповіді “не згоден” та “скоріше не згоден”.

Також за результатами опитування вдалося виявити низку принципових розбіжностей між електоральними групами щодо соціально-економічних питань.

Так, більшість виборців “Європейської Солідарності” (64%) та “Голосу” (52%) погодилися з твердженням, що *“коли люди отримують соціальні пільги від держави, вони не хочуть працювати”*, більшість (64%) виборців “ОПЗЖ” – не погодились, а думки виборців “Слуги народу” та “Батьківщини” з цього приводу розділилися.

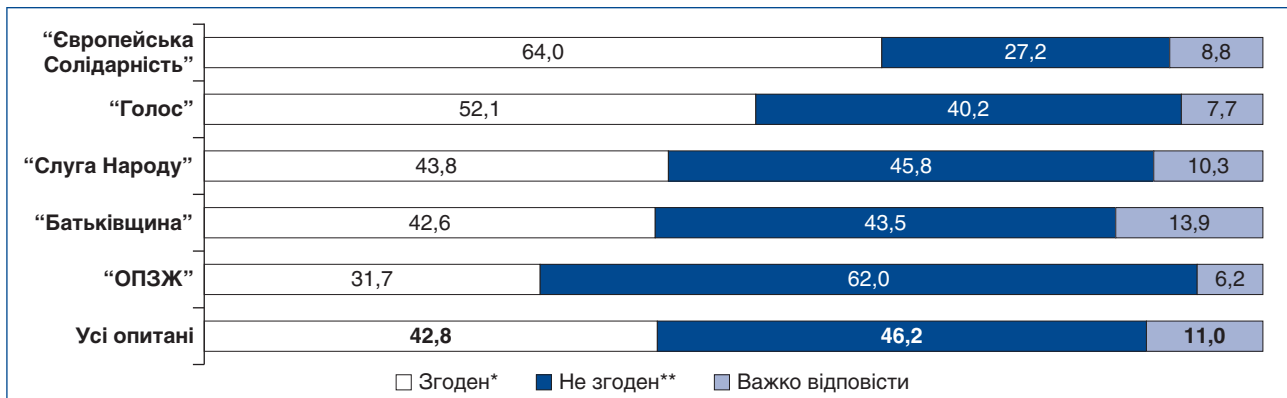
Більшість (53%) виборців “Голосу” погодились із тезою *“громадяни України повинні мати право вільно купувати і продавати землю”*, тоді як більшість (51%) виборців “ОПЗЖ” – не погодились. Думки решти електоральних груп щодо цього питання розділилися.

Більшість виборців “Голосу” (64%), “Європейської Солідарності” (60%), “Слуги народу” (56%) та “Батьківщини” (51%) погодились, що *збиткові державні підприємства треба продати приватним власникам*. Водночас, думки виборців “ОПЗЖ” з цього приводу розділилися.

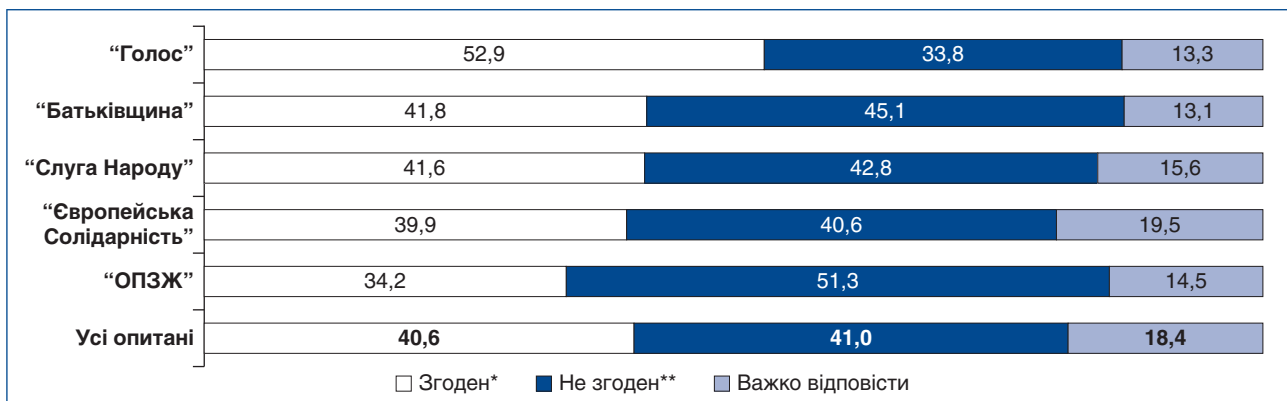

Більшість виборців “Голосу” (78%), “Європейської Солідарності” (71%), “Слуги народу” (62%) та “Батьківщини” (57%) погодились з тим, що *слід переходити до індивідуальної накопичувальної пенсійної системи*, коли кожен сам наповнює свій пенсійний рахунок, а держава лише гарантує його збереження. І лише серед виборців “ОПЗЖ” думки з цього приводу розділилися.

Коли люди отримують пільги від держави, вони не хочуть працювати, % опитаних

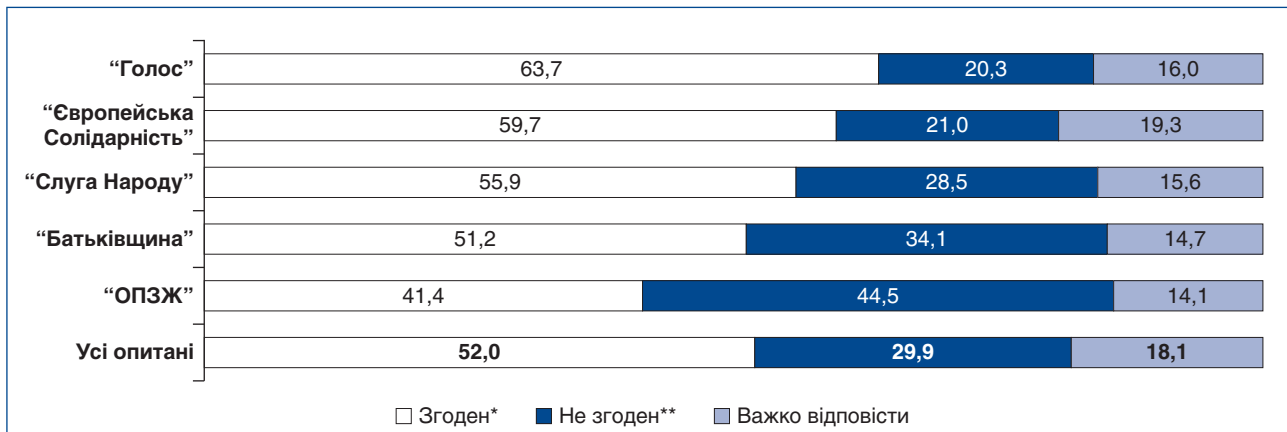
Громадяни України повинні мати право вільно купувати і продавати землю сільськогосподарського призначення, % опитаних

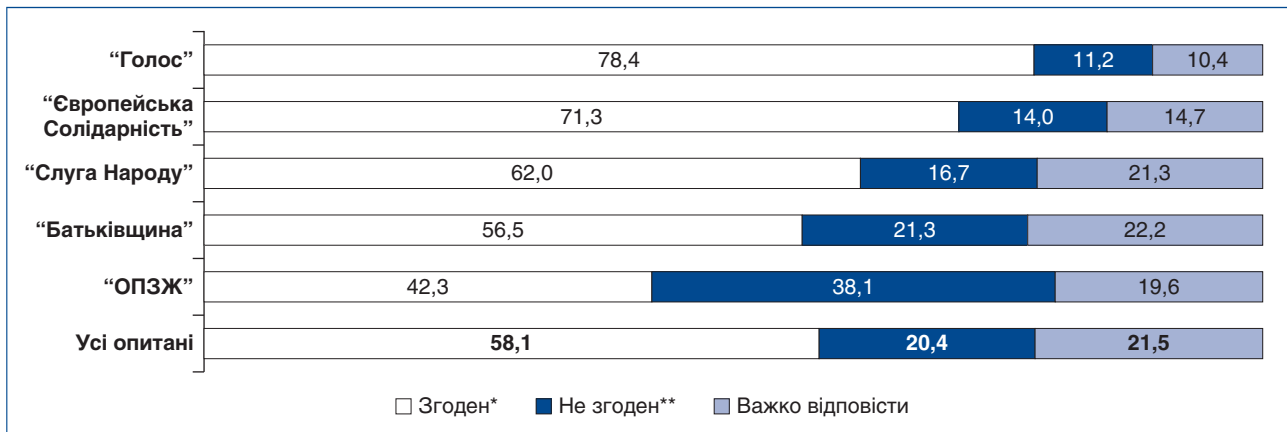
* Сума варіантів відповіді “цілком згоден” та “скоріше згоден”.

** Сума варіантів відповіді “не згоден” та “скоріше не згоден”.

Збиткові державні підприємства треба продати приватним власникам,
% опитаних

Слід переходити до індивідуальної накопичувальної пенсійної системи,
коли кожен сам наповнює свій пенсійний рахунок,
а держава лише гарантує його збереження,
% опитаних

* Сума варіантів відповіді “цілком згоден” та “скоріше згоден”.

** Сума варіантів відповіді “не згоден” та “скоріше не згоден”.

Також респондентам було запропоновано визначити своє ставлення до кількох тверджень соціально-економічного характеру, які, за задумом, мали виявити схильність різних електоральних груп (та суспільства загалом) до державного патерналізму. Зокрема, йдеться про кілька тез, які починаються словами “держава має гарантувати/забезпечувати...”.

Звісно, переважна більшість опитаних погодилась отримувати більше благ від держави, однак при цьому існують відмінності в одноставності підтримки та конотаціях відповідей (зокрема, різниця між “цілком згоден” і більш поміркованим варіантом “скоріше згоден”). За цим критерієм у відповідях респондентів із різних електоральних груп простежується однакова схема розподілу.

Абсолютна більшість виборців “ОПЗЖ” (73%) та “Слуги народу” (65%) повністю погодились із твердженням, що держава має забезпечувати громадян усіма медичними послугами безкоштовно. Водночас, дещо менше “повністю згодних” було серед виборців “Батьківщини” (47%), “Голосу” (43%) та “Європейської Солідарності” (42%).

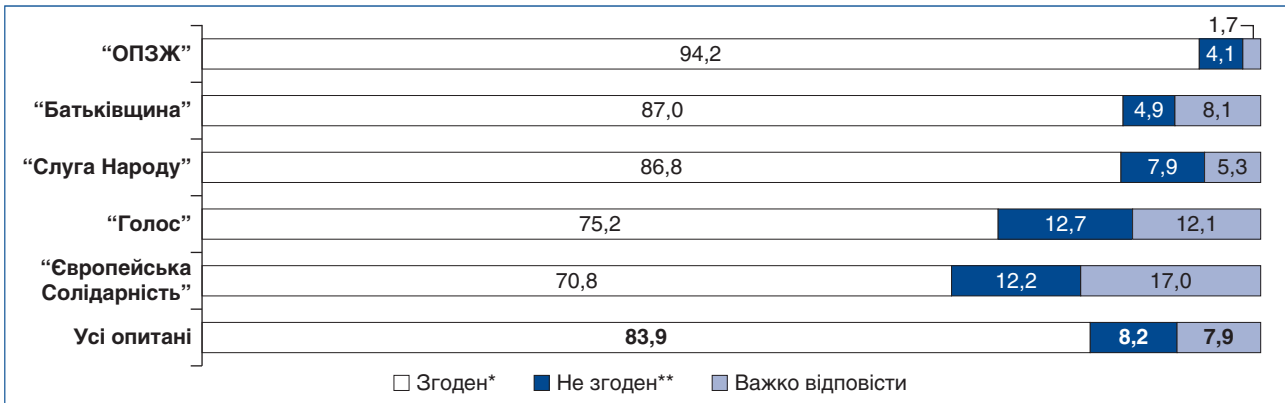
Більшість виборців “ОПЗЖ” (65%) та “Слуги народу” (63%) повністю погодились із твердженням, що держава має гарантувати безкоштовну вищу освіту для всіх бажаних. Дещо менше “повністю згодних” було серед виборців “Батьківщини” (42%), “Голосу” (35%) та “Європейської Солідарності” (33%).

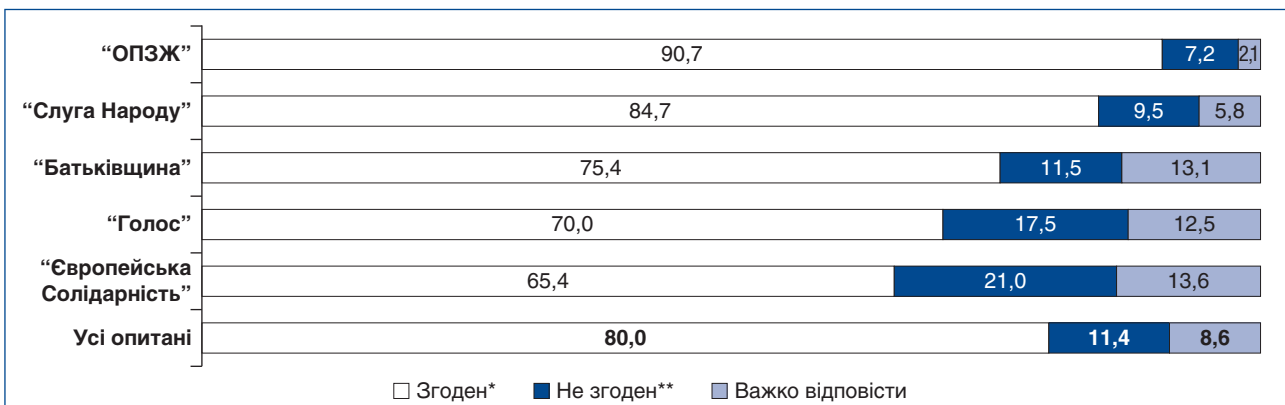
Більшість виборців “ОПЗЖ” (72%) та “Слуги народу” (69%) повністю погодились із твердженням, що *держава має забезпечувати житлом молоді сім’ї*. Дещо менше “повністю згодних” було серед виборців “Батьківщини” (48%), “Європейської Солідарності” (44%) та “Голосу” (43%).

Разом з тим, більшість виборців “ОПЗЖ” (65%) та “Слуги народу” (64%) повністю погодились із твердженням, що *податки в Україні надто високі, їх потрібно знизити*. Дещо менше “повністю згодних” було серед виборців “Батьківщини” (49%), “Голосу” (44%) та “Європейської Солідарності” (32%).

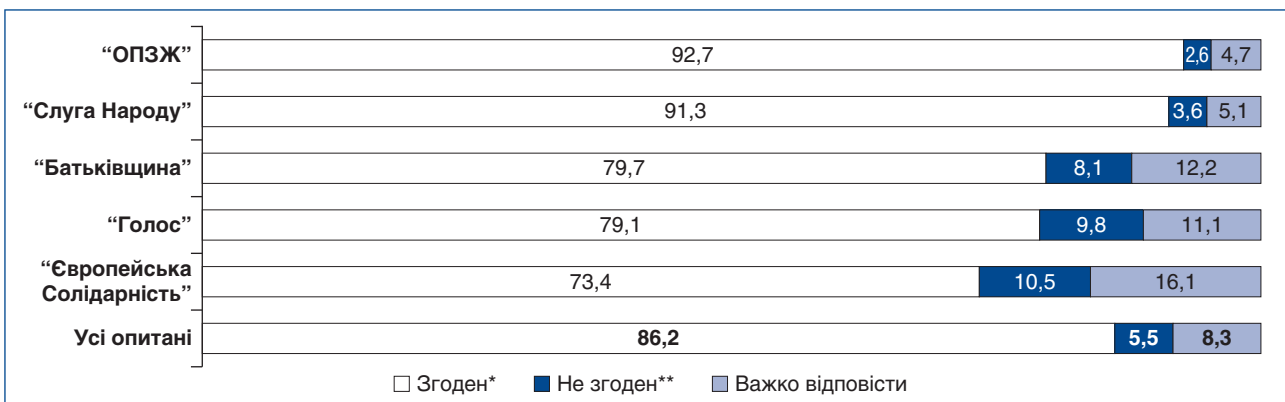
Держава має забезпечувати громадян усіма медичними послугами безкоштовно,
% опитаних

Держава має гарантувати безкоштовну вищу освіту для всіх бажаючих,
% опитаних

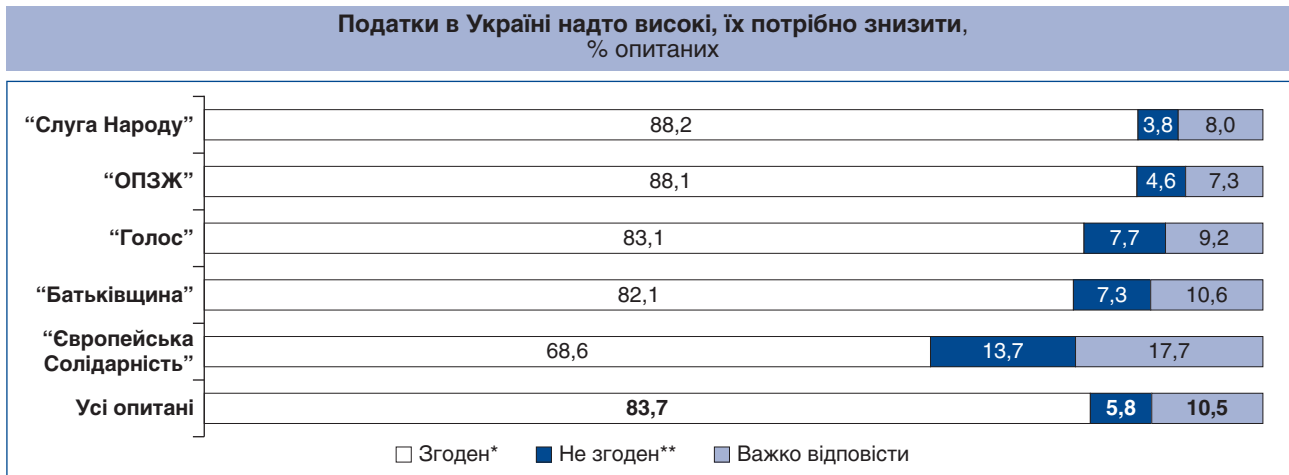

Держава має забезпечувати житлом молоді сім’ї,
% опитаних

* Сума варіантів відповіді “цілком згоден” та “скоріше згоден”.

** Сума варіантів відповіді “не згоден” та “скоріше не згоден”.

* Сума варіантів відповіді “цілком згоден” та “скоріше згоден”.

** Сума варіантів відповіді “не згоден” та “скоріше не згоден”.

ВИСНОВКИ

Опитування засвідчили, що більшість програмних положень партій-переможниць (за винятком “ОПЗЖ”) можуть бути підтримані прихильниками різних партій, що створює об’єктивне підґрунтя для їх співпраці в Парламенті. Головні відмінності стосуються тих сфер, що пов’язані із соціокультурним суспільним поділом (відносини з Росією, війна на Донбасі, декомунізація та ін.).

Виборці партій “Європейська Солідарність” і “Голос” здебільшого орієнтовані на продовження політики українізації, підтримують національний історичний наратив і здебільшого відкидають – російсько-радянський; у питаннях конфлікту з Росією та війни на Донбасі вони дотримуються жорсткої позиції і не готові поступитися національними інтересами.

Натомість виборці “ОПЗЖ” орієнтовані на закріплення двомовності публічного простору, в більшості є носіями амбівалентної історичної пам’яті і не готові поступитися її російсько-радянською складовою (навіпаки, готові підтримати реванш над декомунізацією); у питаннях конфлікту з Росією та війни на Донбасі виборці “ОПЗЖ” готові до примирення за будь-яку ціну (включно з поступками суверенітетом і територіями).

Погляди виборців “Слуги народу” і “Батьківщини” на соціокультурні питання в цілому мало відрізняються від показників щодо всіх опитаних загалом (що опосередковано свідчить про їх незначну роль як чинника політичного вибору на користь цих партій). Вони скоріше підтримують політику українізації, однак більшість з них також не виступають проти регіонального статусу російської мови; в їх історичній свідомості поєднуються як національний, так і російсько-радянський наративи (принаймні в частині “східнослов’янської єдності”); при цьому, більшість із них прийняли плоди декомунізації і не прагнуть її перегляду.

Також у цих електоральних групах існує суперечливе ставлення щодо відновлення економічних

зв’язків з Росією; вони готові до компромісів заради миру, однак переважно проти “особливого статусу” Донбасу і відмови від Криму. Це свідчить про амбівалентний характер поглядів виборців цих партій, зумовлений досить сильним впливом рудиментів радянської доби.

Щодо соціально-економічних поглядів, то електорат партій “Європейська Солідарність” та “Голос” тяжіють до право-ліберальної частини ідеологічного спектра, що передбачає більше економічної свободи та соціального індивідуалізму.

Дещо дисонує на цьому фоні амбівалентне ставлення прихильників “Європейської Солідарності” до вільного продажу землі. Імовірно, воно пояснюється соціокультурними мотивами (ставлення до землі як до сакральної цінності, “продати землю – продати батьківщину”) та більш настороженим ставленням до нинішньої влади (що видно з попередніх розділів дослідження). Виборці цих партій більш помірковані у своїх соціальних очікуваннях від держави, і водночас із більшим розумінням ставляться до податкового тягара, який держава накладає на суспільство.

Натомість виборці “ОПЗЖ” проявляють виразну ліву (навіть соціалістичну) орієнтацію: вони захищають принципи соціальної солідарності (ставлення до тези щодо пільг та пенсійної системи), скоріше не довіряють ринковим механізмам. Виборці “Батьківщини” та “Слуги народу” перебувають у проміжній частині цього спектра.

Водночас є риса, однаковою мірою характерна для прихильників “ОПЗЖ” та “Слуги народу”: виборці цих партій більше, ніж інші, очікують від держави повного забезпечення своїх особистих потреб, однак при цьому зовсім не готові платити вищі податки – навіпаки, цілком підтримують їх зниження. Тобто, маємо завищені соціальні очікування за низької економічної відповідальності, що також засвідчує їх переважно рудиментарний, “пострадянський” характер.

4. “ЗЕЛЕНЕ СВІТЛО” ТА “ЧЕРВОНІ ЛІНІЇ” ДЛЯ НОВОЇ ВЛАДИ

У цьому розділі представлено результати опитування, проведеного 6-11 вересня, тобто після парламентських виборів, коли Верховна Рада IX скликання уже розпочала роботу і затвердила новий склад Уряду.

Дослідження зафіксувало стан громадської думки в той час, коли післявиборча ейфорія досягла своєї кульмінації. Водночас, результати опитування дають уявлення про деякі “червоні лінії”, порушення яких не сприймається суспільством.

4.1. НОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ЛАНДШАФТ: СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ВЛАДИ І ОПОЗИЦІЇ

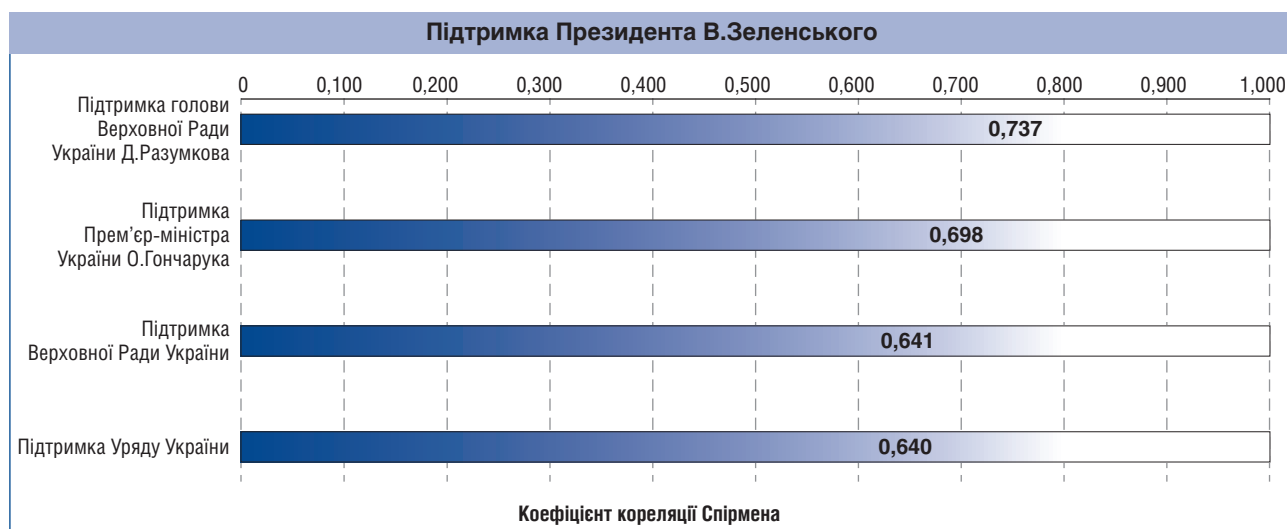
Результатом президентських і парламентських виборів стало тотальне оновлення українського політичного ландшафту. Йдеться як про оновлення політичних еліт (більшість найвищих посад у державі отримали люди, які ще рік тому зовсім не розглядались як самостійні політичні гравці, чи то владні, чи опозиційні), так і про зміну балансу в політичній системі (монополія Президента В.Зеленського та партії “Слуга Народу” на керівництво державою, роль парламентської опозиції переважно як “статиста” без реальних важелів впливу на державну політику).

Дані соціологічного опитування фіксують суспільні настрої в умовах цієї політичної реальності. Станом на початок вересня 2019р., відносна більшість (49%) опитаних вважали, що нинішня влада краща,

ніж попередня, протилежної думки дотримувались лише 5%. Ще 17% вважали, що нинішня влада нічим суттєво не відрізняється від попередньої, і 18% мали труднощі з відповіддю. У регіональному вимірі найчастіше нову владу оцінюють позитивно в порівнянні з попередньою на Півдні (73%), дещо рідше – в Центрі (54%).

Діяльність новообраного Президента у вересні повністю підтримували 48% опитаних, підтримували його окремі заходи – 36%, і зовсім не підтримували – 9%. Дещо нижчі показники підтримки були у Верховної Ради (32%, 38% і 10%, відповідно), голови Верховної Ради Д.Разумкова (25%, 42% і 12%), Уряду (23%, 40% і 11%) та Прем’єр-міністра О.Гончарука (23%, 30% і 10%).

Кореляційний аналіз виявив сильний взаємозв’язок між підтримкою діяльності Президента В.Зеленського та підтримкою дій, відповідно, Парламенту, Уряду, спікера і Прем’єр-міністра.

Найчастіше діяльність Президента В.Зеленського “повністю підтримували” на Півдні (56%), найрідше – на Заході (43%).

Коли респондентів запитали, за яку партію вони голосували на останніх парламентських виборах, то виявилось, що крім більшості виборців “Слуги народу” (67%) “повністю підтримують” діяльність Президента також 36% виборців “Батьківщини”, 27% виборців “ОПЗЖ”, 25% виборців “Голосу” та 6% виборців “Європейської Солідарності”.

Не підтримують діяльність Президента 42% виборців “Європейської Солідарності”, 16% виборців “ОПЗЖ”, 14% виборців “Батьківщини”, 7% виборців “Голосу” та менше 1% – серед прихильників правлячої партії.

Більше половини (52%) опитаних вважають, що сформована парламентська більшість у складі однієї партії матиме більше позитивних наслідків для країни. 11% дотримуються думки, що більше негативних, а ще 23% вбачають у цьому як позитивні, так і негативні наслідки.

Також респондентів попросили оцінити (позитивно або негативно) діяльність Президента В.Зеленського, нового складу Уряду, новообраної Верховної Ради та кожної із шести парламентських фракцій (включно із депутатською групою “За майбутнє”). Найбільше респондентів у цілому позитивно оцінили діяльність Президента (70%), значно менше – Уряду (45%), Парламенту (44%). Водночас, 40% вважають, що ще зарано давати оцінку новим Уряду і Парламенту.

Діяльність фракції “Слуги народу” отримала позитивну оцінку 50% респондентів (ще 34% вважають, що їй ще зарано давати оцінку). Діяльність фракцій “Голосу” та “Батьківщини” отримала в цілому позитивну оцінку 23% опитаних, фракції “ОПЗЖ” – 17%, фракції “Європейської Солідарності” – 14%, депутатської групи “За майбутнє” – 9%. Також певна частина респондентів (від 37% для групи “За майбутнє” та 28% для “Голосу” до 11% для “ОПЗЖ”) вважають, що цим депутатським фракціям ще зарано давати оцінку.

Особисті рейтинги довіри до політиків, станом на вересень 2019р., відповідають загальній картині високого “кредиту довіри” до нової влади.

Найбільше громадян довіряли В.Зеленському (77%) та Д.Разумкову (61%); також порівняно високим був рівень довіри суспільства до С.Вакарчука (41%), О.Гончарука (40%), А.Богдана (35%), Р.Рябошапки (32%), Р.Стефанчука (28%). Дещо нижчий у – Ю.Тимошенко (22%), Ю.Бойка (21%), А.Авакова (20%), В.Гройсмана (20%). Решті політиків довіряють менше 20% опитаних.

Таким чином, серед лідерів суспільної довіри зовсім немає “старих політиків”, і майже всі вони (крім С.Вакарчука) – представники нової влади. Цікаво також, що **позитивний баланс довіри мали винятково представники нової владної команди** (В.Зеленський, Д.Разумков, О.Гончарук, Р.Рябошапка, А.Богдан, Р.Стефанчук), навіть у С.Вакарчука він становив -4%.

Під час опитування 42% респондентів відповіли, що з більшою симпатією ставляться до політичних партій, які підтримують владу, і лише 6% – до опозиційних партій. Ще 8% з більшою симпатією ставляться до тих партій, які “не підтримують владу, але й не перебувають в опозиції”. У цілому ж для великої частини суспільства дихотомія “влада-опозиція” не є значимою: 26% опитаних прямо зазначили, що опозиційність чи неопозиційність партій не мають для них значення, ще 9% – “нікого не підтримують”, і 9% мали труднощі з відповіддю.

Нинішній рівень підтримки “партії влади” є найвищим за період від 2007р.: зазвичай він перебував у діапазоні 12-17%, за винятком “стрибка” у листопаді 2014р., коли він зріс до 27%.

Серед парламентських партій більшість респондентів вважають опозиційними “ОПЗЖ” (71%) та “Європейську Солідарність” (61%), натомість – “Батьківщину” та “Голос” відносна більшість опитаних такими не вважає (52% та 46%, відповідно).

Разом із тим, 65% опитаних погодилися з твердженням, що *“опозиція є необхідною для нормальної життєдіяльності суспільства, а тому держава має гарантувати її права”* (13% – не погодились, і 22% мали труднощі з відповіддю).

Щодо того, чи захищені права опозиції в Україні, думки респондентів розділилися: 29% вважають що так, 20% – що ні, ще 23% вважають, що права опозиції захищені частково (29% мали труднощі з відповіддю на це питання).

4.2. СПРИЙНЯТТЯ СУСПІЛЬСТВОМ ДЕЯКИХ ІНІЦІАТИВ НОВОЇ ВЛАДИ

Переважна більшість опитаних підтримали такі зареєстровані в новообраній Верховній Раді України законодавчі ініціативи, як дострокове припинення повноважень народного депутата України у разі неперсонального голосування (87%) або систематичній відсутності на роботі без поважних причин (89%), скорочення числа народних депутатів України з 450 до 300 (87%), надання народу права законодавчої ініціативи (71%).

Крім того, цілком очікуваною є майже одностайна підтримка закону про скасування недоторканності народних депутатів, прийнятого новим складом Верховної Ради (такий крок підтримують 90% респондентів).

Також більшість громадян підтримують закріплення у Конституції положення, що Верховна Рада України обирається винятково за пропорційною виборчою системою (64%), закріплення в Основному законі повноважень Президента утворювати НАБУ, призначати на посади та звільняти з посад директорів НАБУ і ДБР (58%), утворювати незалежні регуляторні органи, що здійснюють державне регулювання, моніторинг і контроль за діяльністю суб’єктів господарювання, призначати на посади та звільняти з посад їх членів (55%).

Дещо менше підтримки знайшла ініціатива з виведення Національної гвардії з системи Міністерства внутрішніх справ і перепідпорядкування її безпосередньо Президенту (46% підтримують її, а 26% – не підтримують).

Попри відносну підтримку суспільством деяких ініціатив із розширення президентських функцій, загалом лише близько третини (32%) респондентів вважають, що повноваження Президента слід розширити, а Верховної Ради і Кабінету Міністрів – скоротити. Натомість 37% вважають, що існуючий розподіл повноважень має залишатися без змін, а ще 12% виступають за скорочення повноважень Президента на користь Парламенту та Уряду. Отже, попри рекордно високу підтримку Президента В.Зеленського і довіру до нього, більшість громадян вважають обсяг його повноважень достатнім і не бажають посилення “президентської вертикалі”.

Також громадянам запропонували оцінити кілька важливих ініціатив, ще не оформлених на той час як законопроекти, але публічно запропонованих Президентом. Ухвалення закону про детінізацію та легалізацію видобутку бурштину до 1 грудня 2019р. знайшло підтримку 66% опитаних, і лише 14% поставилися до цього негативно. Ухвалення закону про детінізацію та легалізацію грального бізнесу до 1 грудня 2019р. підтримали дещо менше, 47% опитаних (34% – не підтримали). Водночас, ухвалення закону про ринок землі і скасування мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення до 1 грудня 2019р. підтримали лише 31% опитаних, не підтримали – майже половина (49%).

Потенційне несприйняття в суспільстві викликає проведення засідань Кабінету Міністрів у закритому режимі, без доступу ЗМІ (67% опитаних вважають, що засідання Уряду мають бути відкритими). Пропозицію групи народних депутатів надавати послуги мобільного зв'язку лише на основі укладання договору за паспортом не підтримують 46% опитаних, підтримують – 32%.

ВИСНОВКИ

Кредит довіри, початково виданий суспільством Президенту В.Зеленському, значною мірою поширився на всю владну команду. Фактично, зараз існує поділ на “нову команду” при владі (з якою більша частина суспільства пов’язує великі надії та сподівання) і “старих політиків” (яким більшість громадян не довіряє).

“Старі політики”, якими здебільшого представлена системна опозиція, поки можуть розраховувати на підтримку досить обмежених груп своїх прихильників. Слід взяти до уваги й інше явище. Зокрема, серед 22% респондентів, які довіряють Ю.Тимошенку, переважна більшість також довіряють В.Зеленському (84%) та позитивно оцінюють його діяльність (77%). Серед 21% громадян, які довіряють Ю.Бойку, – майже аналогічні цифри. Тож у випадку переходу цих політиків у жорстку опозицію до Президента ще не відомо, чи підуть за ними їх прихильники.

Виділяється на цьому фоні саме “новий” політик С.Вакарчук, якому довіряють 41% громадян. Однак більшість цих респондентів наразі не вважають партію “Голос”, яку очолює С.Вакарчук, опозиційною, їх переважна більшість довіряють В.Зеленському (80%) та позитивно оцінюють його діяльність (70%).

За таких умов можна припустити, що падіння довіри до В.Зеленського матиме наслідком скоріше не відновлення довіри до “старих” політиків, а відновлення запиту на “ще новіші” обличчя. Проте, ця гіпотеза має бути перевіреною в майбутньому.

Більшість громадян поділяють демократичні переконання щодо необхідності збереження і захисту прав опозиції. Питання, які політичні сили закріпляться в опозиційній ніші при новій владі і зуміють консолидувати навколо себе протестний електорат поки що залишається відкритим.

Попри високу підтримку влади суспільством та здійснення низки популярних кроків, що досі були лише заданими передвиборчими обіцянками, перед владою окреслюються досить чіткі “червоні лінії”, у разі перетину яких ця безпрецедентна підтримка може різко скоротитися.

Одна з таких ліній – скасування мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення. Нині громадська думка не готова до такого кроку, і форсування подій зробить Президента В.Зеленського, парламентську більшість і Уряд набагато вразливішими для критики з боку політичних опонентів. Значний конфліктний потенціал містять підходи нової владної команди до вирішення конфлікту на Донбасі¹.

Уникнення публічності в роботі Уряду і влади в цілому, спроби встановити більше державного контролю над особистим простором громадян (зокрема звуження права на анонімність) також є кроками, які скоріше не сприймаються суспільством, і у випадку їх реалізації можуть негативно позначитися на підтримці нової влади. Крім того, може не знайти розуміння у більшості громадян подальша концентрація повноважень в Офісі Президента. ■

¹ Це тема окремо досліджувалася Центром Разумкова. Докладніше див.: Зовнішня політика та політика безпеки після оновлення влади: послідовність, зміни, перспективи. Аналітична доповідь Центру Разумкова, 2019р., 46с.

5. ВИСНОВКИ ТА ПРОГНОЗИ

Парламентські вибори 2019р., яким цілеспрямовано було надано позачергового характеру, стали другим за важливістю елементом єдиного процесу повної заміни вищих владних інститутів України (Президент, Парламент, Уряд), як передумови повної заміни владної еліти. Це завдання було успішно реалізовано: партія “Слуга Народу” вперше в новітній історії України змогла самостійно сформувати парламентську більшість (з правами Коаліції депутатських фракцій).

Безпрецедентний успіх “Слуги народу” на парламентських виборах був безпосередньо зумовлений наступними обставинами.

- (1) Високий особистий рівень підтримки новообраного Президента В.Зеленського, з яким міцно асоціювався бренд “Слуга Народу”. Малий проміжок часу між президентською і парламентською кампаніями зумовив “перетікання” електорату як від кандидатів до асоційованих з ними партій, так і, частково, від “переможених” кандидатів до партії, асоційованої з переможцем. Найбільше від цього виграла партія, асоційована з В.Зеленським.
- (2) Загальною тенденцією останніх парламентських виборів стала орієнтація великої частини виборців на партійні симпатії під час голосування за мажоритарною складовою. Така схема поведінки виявилася характерною для виборців усіх восьми найпопулярніших партій, але найбільшим бенефіціаром такої електоральної поведінки виявилася домінуюча партія – “Слуга Народу”. Її партійного “рейтингу” було достатньо, щоб провести “своїх” кандидатів у більшості мажоритарних округів.
- (3) Президентська партія зуміла “обійти” соціокультурне розмежування на проєвропейській, патріотичній “Захід” і проросійській “Схід”, зробивши акцент на протиставленні себе старим політичним елітам та диверсифікуючи меседжі для різних аудиторій (аналогічно до президентської кампанії самого В.Зеленського). Завдяки цьому вона залучила на свою підтримку виборців із дуже різними поглядами та з різних регіонів. Натомість партії, що представляли “старих політиків”, були значною мірою витіснені зі свого традиційного електорального поля “Слугою народу” і набрали значно менше голосів.

У цілому передвиборчу програму та електоральну базу “Слуги народу” можна охарактеризувати як еkleктичну. Програма партії орієнтована на задоволення запитів максимально широкого кола виборців, у т.ч. з суперечливими підходами до певних політик

у різних сферах. Хоча такий підхід дав можливість розширити електоральну підтримку, він містить загрози для подальшої діяльності партії (організаційні, іміджеві, електоральні та ін.). Відсутність у партії ідеологічної основи для написання передвиборчої програми, застосування під час її розробки підходу “Чого бажаєте?” та виражено антиелітний характер дозволяють характеризувати “Слугу народу” як першу “класичну” популістську партію України¹.

Статистично погляди виборців “Слуги народу” мало відрізняються від поглядів усіх опитаних громадян України загалом. Вони скоріше підтримують державну політику популяризації української мови і впровадження української як єдиної мови навчання у школах, однак майже половина з них також погодилася б із наданням регіонального статусу російській мові; в їх історичній свідомості найчастіше поєднуються як національний, так і російсько-радянський наративи (принаймні в частині міфології “східнослов'янської єдності”); при цьому, більшість із них прийняли процес декомунізації і не прагнуть її перегляду.

Серед виборців “Слуги народу” немає однієї переважачої позиції щодо відновлення економічних зв'язків з Росією; вони скоріше погоджуються з необхідністю досягти “миру за будь-яку ціну”, однак проти “особливого статусу” Донбасу і відмови від Криму. Для виборців “Слуги народу” навіть більше, ніж для решти громадян, характерними є завищені соціальні очікування за низької економічної відповідальності: очікування від держави повністю безкоштовної медицини, вищої освіти, забезпечення житлом молодих сімей тощо, однак при цьому – повна підтримка ідеї знизити податки.

Поряд із партією “Слуга Народу”, яка наразі перебуває в центрі політичного ландшафту, у Верховній Раді IX скликання існують дві опозиційні фланги: “патріотична опозиція” (“Європейська Солідарність”) та “проросійська опозиція” (“ОПЗЖ”). Партії “Голос” та “Батьківщина” можуть співпрацювати з партією влади, однак для такої співпраці існують певні “червоні лінії”: у першому випадку це насамперед поступки в питанні особливого статусу Донбасу та загалом дрейф у “проросійському” напрямку, у другому – запровадження ринку землі та скорочення соціальних видатків. Утім, за умови збереження монолітності власної фракції підтримка з боку інших партій може знадобитися “Слузі народу” лише для ухвалення змін до Конституції.

Унаслідок повного переформатування політичного ландшафту країни створено об'єктивно сприятливі умови для ефективного реалізації реформ – усі вищі

¹ Докладніше див.: Ярема В. Роль популістських партій у європейських партійних системах (за ред. Ю.Якименка). – Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті, Центр Разумкова, 2017р., с.383-403.

владні інститути, а також силові структури та правоохоронні органи контролюються однією “політичною командою”, можливості легітимного впливу опозиційних сил на політичний процес обмежені. З іншого боку, значно послаблені запобіжники проти подальшої концентрації влади в руках Президента, нівелювання ролі Парламенту, формування у владному середовищі авторитарних тенденцій, ігнорування та “стигматизації” не лише політичної опозиції, але й сегменту громадськості та частини суспільства, які не підтримують нинішню владну команду.

За попереднього складу Парламенту політичний курс держави значною мірою визначався розстановкою сил між “проєвропейськими” і “проросійськими”, а також провладними та опозиційними фракціями у стінах Верховної Ради та перманентною загрозою ескалації протестних настроїв на вулиці (у випадку перетину владою численних “червоних ліній”). Сьогодні ж для волюнтаристських рішень Президента доступно набагато більше опцій: однопартійна більшість забезпечить їх майже автоматичне схвалення парламентською більшістю, а виникнення масового протестного руху наразі обмежено досить вузькою соціальною базою (внаслідок високого рівня підтримки владних інститутів) та браком популярних опозиційних лідерів.

До кроків, здійснення яких може призвести до стрімкого падіння підтримки влади та ескалації протестних настроїв, можна віднести, насамперед, реінтеграцію Донбасу на російських умовах (автономний статус, власні поліція, прокуратура та суди, мовне самовизначення, транскордонні зв'язки з Росією, амністія тим, хто воював на боці “ЛНР/ДНР”). Такий варіант розвитку подій вважають неприйнятним 48% опитаних; також 39% опитаних відкидають принцип “Україні потрібен мир за будь-яку ціну”. Тому реалізація такого сценарію різко загострить протестні настрої серед патріотичної частини суспільства. Це також зробить нинішню владу надто токсичною для співпраці з парламентськими фракціями партій, орієнтованих на патріотичний сегмент електорату (насамперед ідеться про “Голос”).

Поки що не знаходить суспільного сприйняття також ідея запровадження ринку землі. Проти “сильного” варіанту постановки питання про ринок землі (“Ухвалення закону про ринок землі і скасування мораторію на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення до 1 грудня 2019р.”) заперечують 49% опитаних. “Полегшену” версію тези про дозвіл купівлі-продажу с/г землі (“громадяни України повинні мати право вільно купувати і продавати землю сільськогосподарського призначення”) не підтримують 43% опитаних. Проти відкриття ринку землі чітко виступає фракція “Батьківщини”, тож у випадку скасування мораторію імовірно спонукатиме її перейти в опозицію до влади.

Оскільки розширення повноважень Президента не підтримують 51% громадян, подальші кроки в цьому

напрямі також можуть стати подразником для суспільства. Уже зараз велика частина експертного середовища констатує передумови для посилення авторитарних тенденцій у діяльності влади². Також уже є приклади кроків влади, спрямованих на обмеження політичного плюралізму³ та встановлення контролю над місцевим самоврядуванням⁴. Загроза встановлення авторитаризму може підштовхнути опозиційно налаштовану частину громадянського суспільства, політичних і бізнесових кіл до “дій на випередження”, радикалізувати протестні групи.

Ще одним ризиком для влади є втручання в особистий простір громадян та звуження їх свобод, зокрема права на анонімність. Раніше запропоновану групою депутатів ініціативу надавати послуги мобільного зв'язку лише на основі укладання договору за паспортом не підтримують 46% опитаних. Щоправда, така ініціатива була швидко відкликана, але не виключено, що до неї можуть повернутися знову.

Не сприймається суспільством закритість, непублічність влади у прийнятті рішень. Явно помилковою є практика переведення засідань Уряду в закритий формат: 67% опитаних вважають, що такі засідання мають проводитись відкрито, з доступом ЗМІ. Крім того, слабкість та недостатня відкритість у комунікації представників влади із суспільством посилює інші перераховані ризики.

Таким чином, перед Президентом і однопартійною більшістю відкрилося безпрецедентне в українській історії вікно можливостей: підтримка та довіра переважної більшості суспільства та консолідація контролю над усіма державними інститутами.

Водночас, нова влада може наразитися на серйозні виклики, частину яких вона сама ж породила. Це, передусім, високий рівень суспільних очікувань щодо вирішення соціально-економічних проблем громадян і, водночас, дефіцит ресурсів для їх задоволення; наявність суперечливих програмних положень, які неможливо реалізувати, не викликавши негативної реакції своїх же прихильників; намагання “продавлювати” певні неоднозначні з точки зору суспільного сприйняття, ініціативи, в закритому від суспільства режимі; спроба гальмування або суттєвої ревізії реформ, які здійснювалися за підтримки, в т.ч. фінансової, міжнародних партнерів України; неприхована реалізація інтересів певних олігархічних груп, попри потенційну шкоду національним інтересам, тощо.

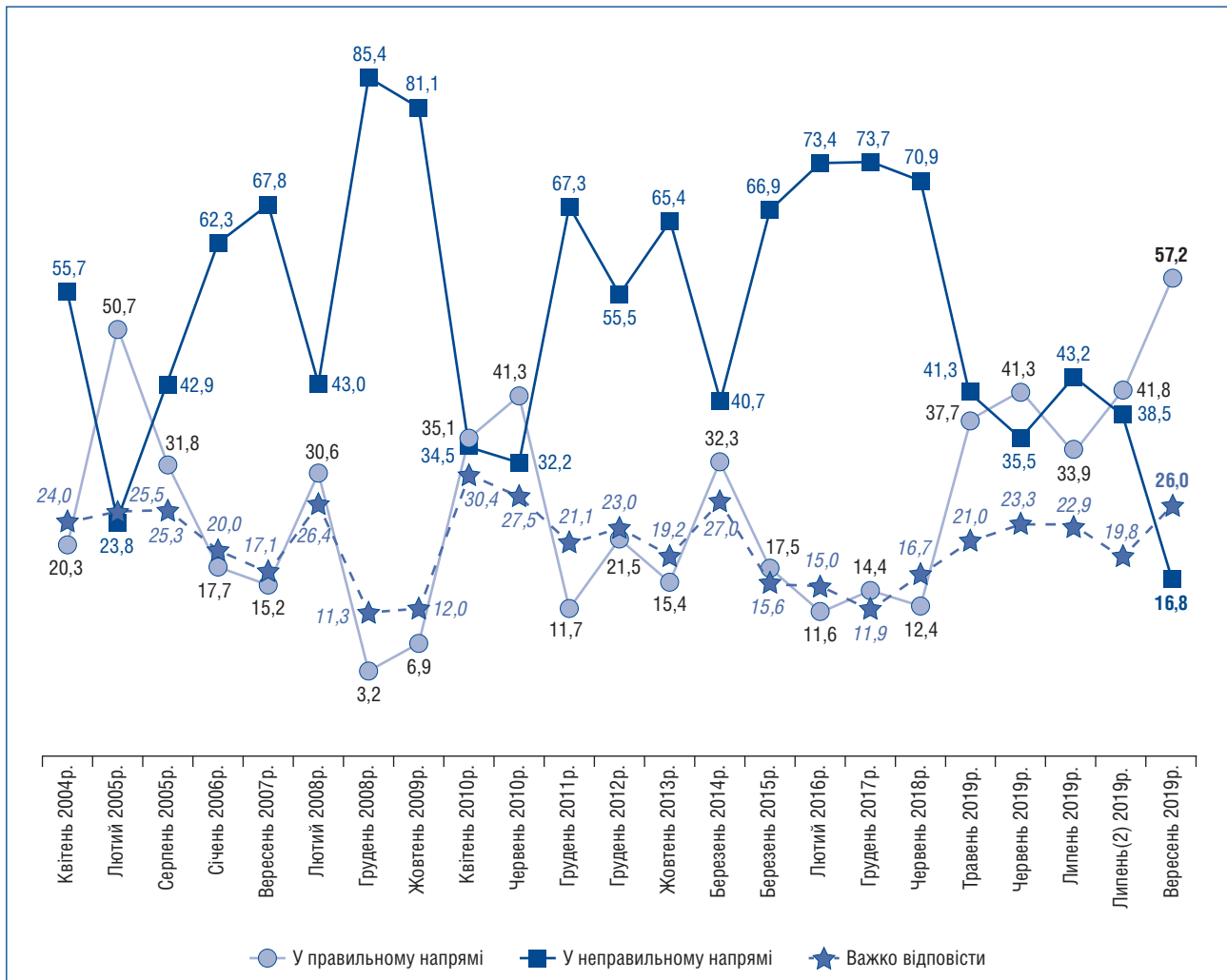
На сьогодні можливими виглядають два варіанти розвитку подій: продовження здійснення системних реформ на підставі вже створеного підґрунтя, чи реалізація ризикованих політичних проєктів, без обговорення і навіть інформування суспільства. Який з варіантів буде обрано – на сьогодні більше залежить від влади, яка поки що перебуває в “теплій ванні” суспільного схвалення. Але слід враховувати, що кредит довіри може вичерпатися досить швидко, і цей процес, можливо, вже “пішов”...

² Докладно див. результати експертного опитування в матеріалі “Пріоритети реформування, оцінки дій нової влади, проблема опозиції: експертне опитування”, вміщеному в цьому виданні.

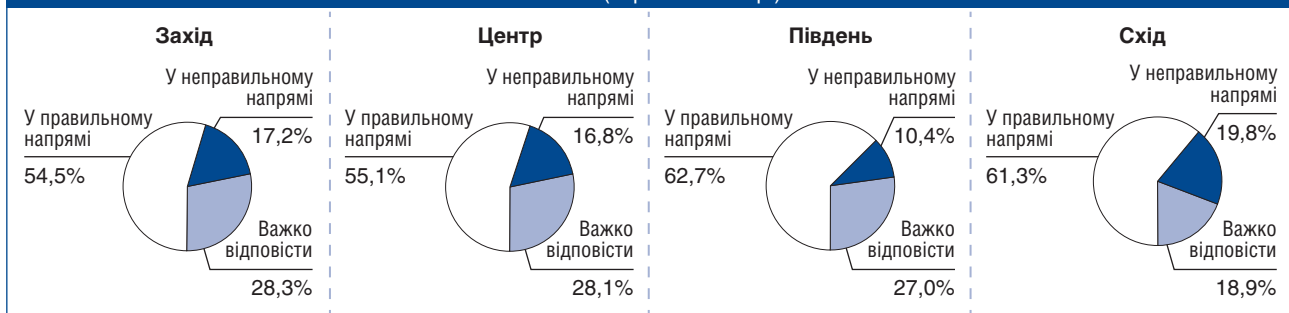
³ Приклад – прийняття Закону про позбавлення державного фінансування політичних партій, що набрали понад 2% за партійними списками на парламентських виборах, але не подолали виборчий бар'єр.

⁴ Мається на увазі спроба усунути мера м. Києва В.Кличка з посади Голови КМДА та прийняти новий закон про Київ.

Якщо говорити в цілому, події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі?
% опитаних

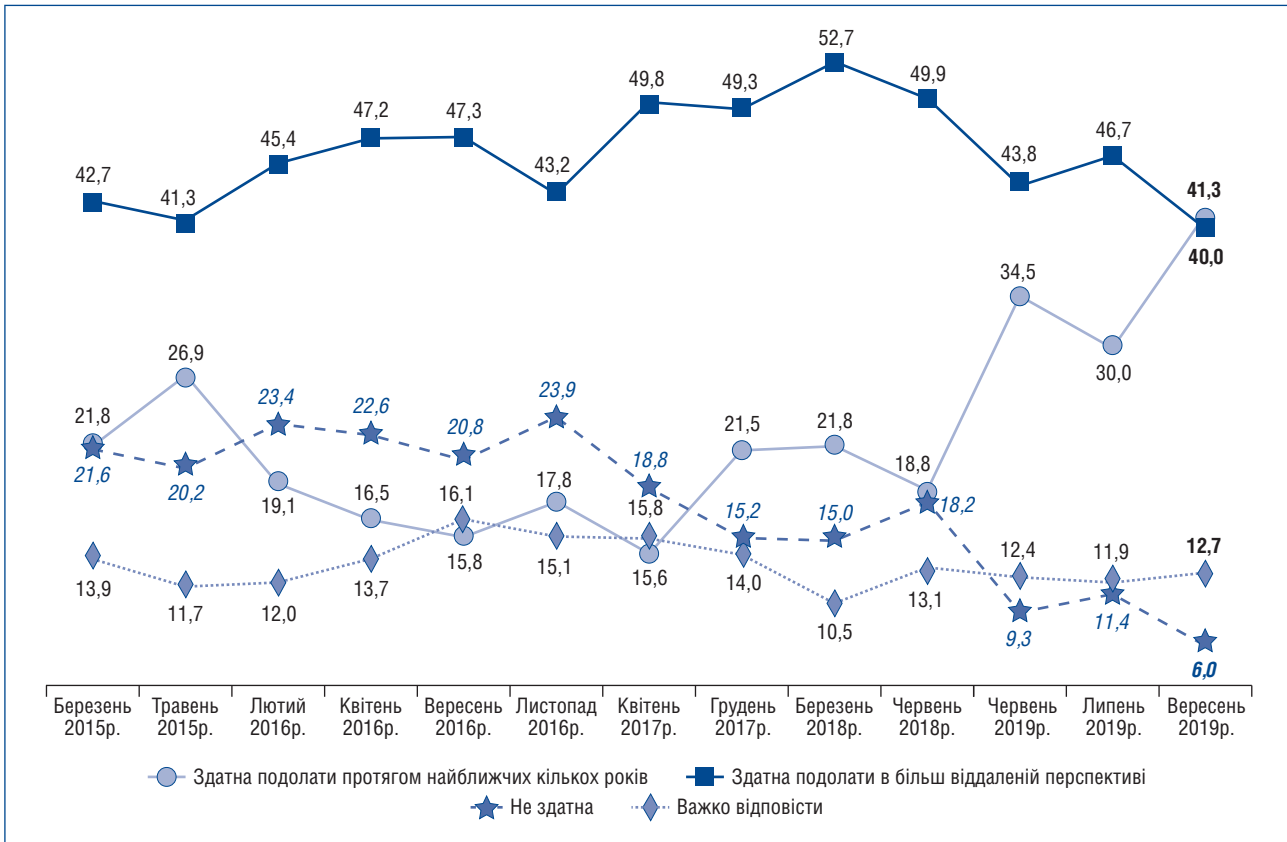
Регіони (вересень 2019р.)

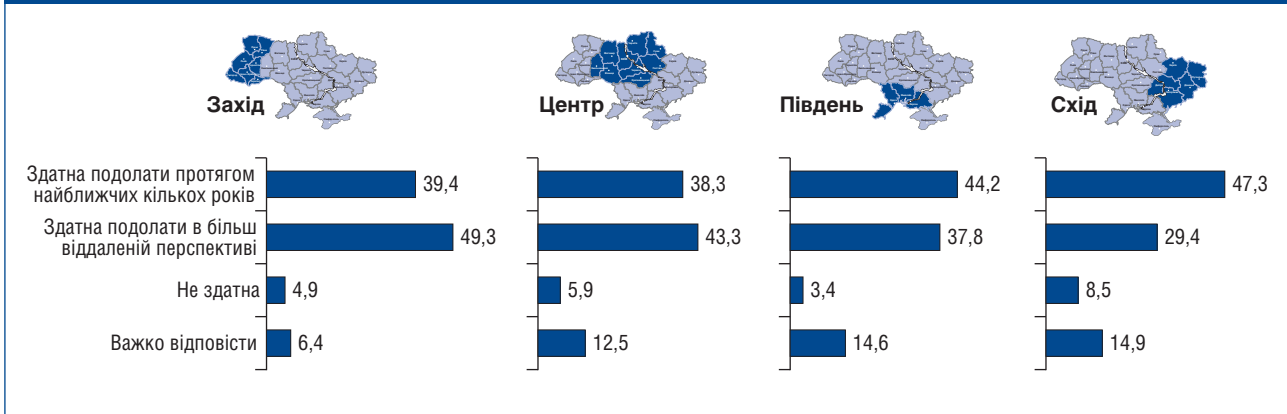
	Вік					Підтримка Президента В.Зеленського			
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Повністю підтримую	Підтримую окремі заходи	Не підтримую	Важко відповісти
У правильному напрямі	66,4	61,8	55,8	54,2	50,3	82,9	43,1	9,8	17,4
У неправильному напрямі	11,5	16,1	17,2	20,3	19,4	5,6	18,0	70,5	19,7
Важко відповісти	22,1	22,1	27,0	25,6	30,3	11,5	38,8	19,7	62,9

Вересень 2019р.

Чи здатна Україна подолати існуючі проблеми та труднощі?
% опитаних

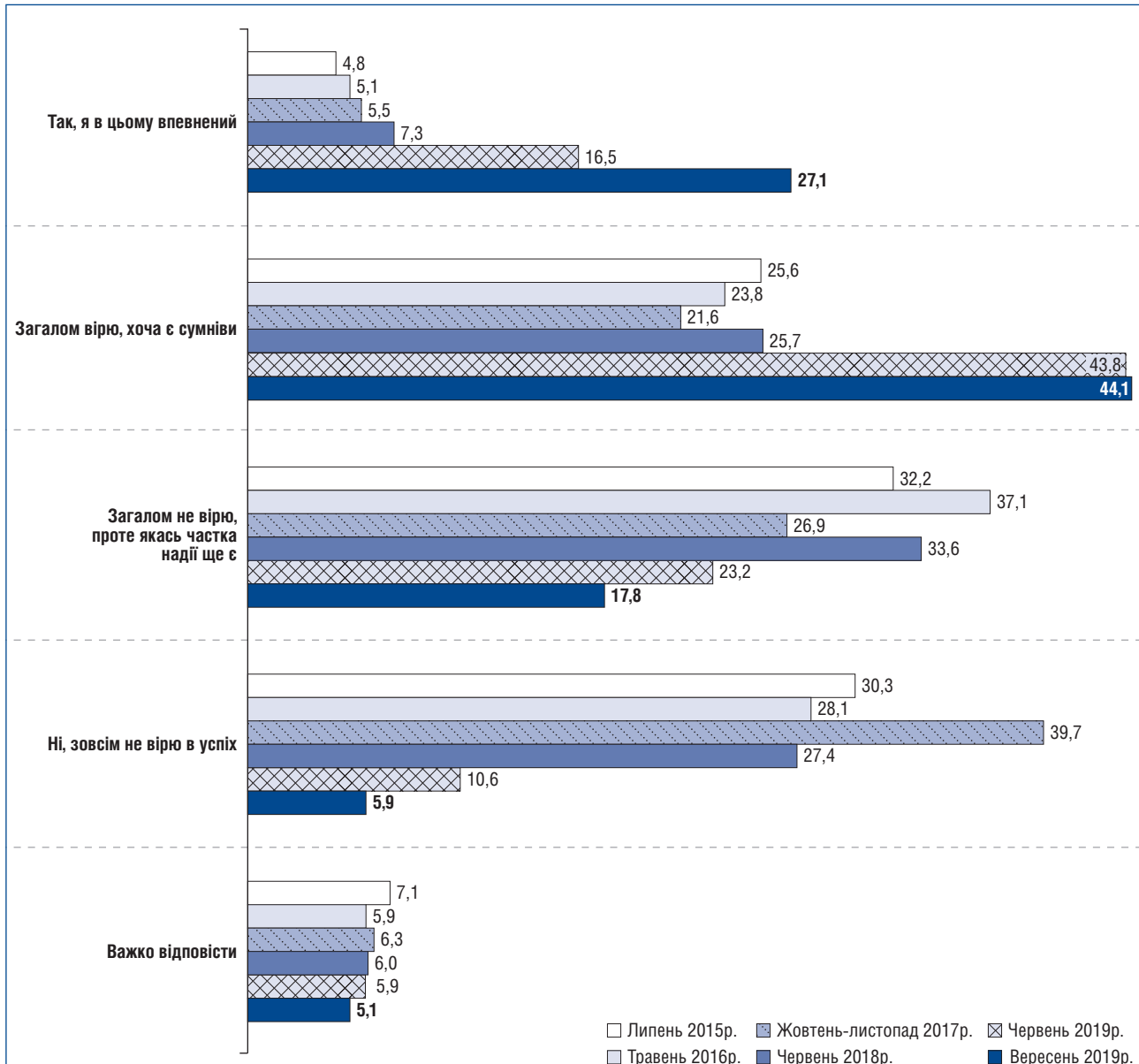
Регіони (вересень 2019р.)

	Вік					Підтримка Президента В.Зеленського			
	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Повністю підтримую	Підтримую окремі заходи	Не підтримую	Важко відповісти
Здатна подолати протягом найближчих кількох років	52,3	46,3	36,6	37,0	36,1	63,9	26,4	12,2	4,5
Здатна подолати в більш віддаленій перспективі	33,3	38,2	45,5	45,4	41,0	28,4	56,4	35,6	45,5
Не здатна	2,9	5,8	6,3	7,6	7,6	1,4	5,4	32,8	6,8
Важко відповісти	11,6	9,7	11,6	10,1	15,2	6,4	11,8	19,4	43,2

Вересень 2019р.

Чи вірите Ви в успіх реформ в Україні?
% опитаних

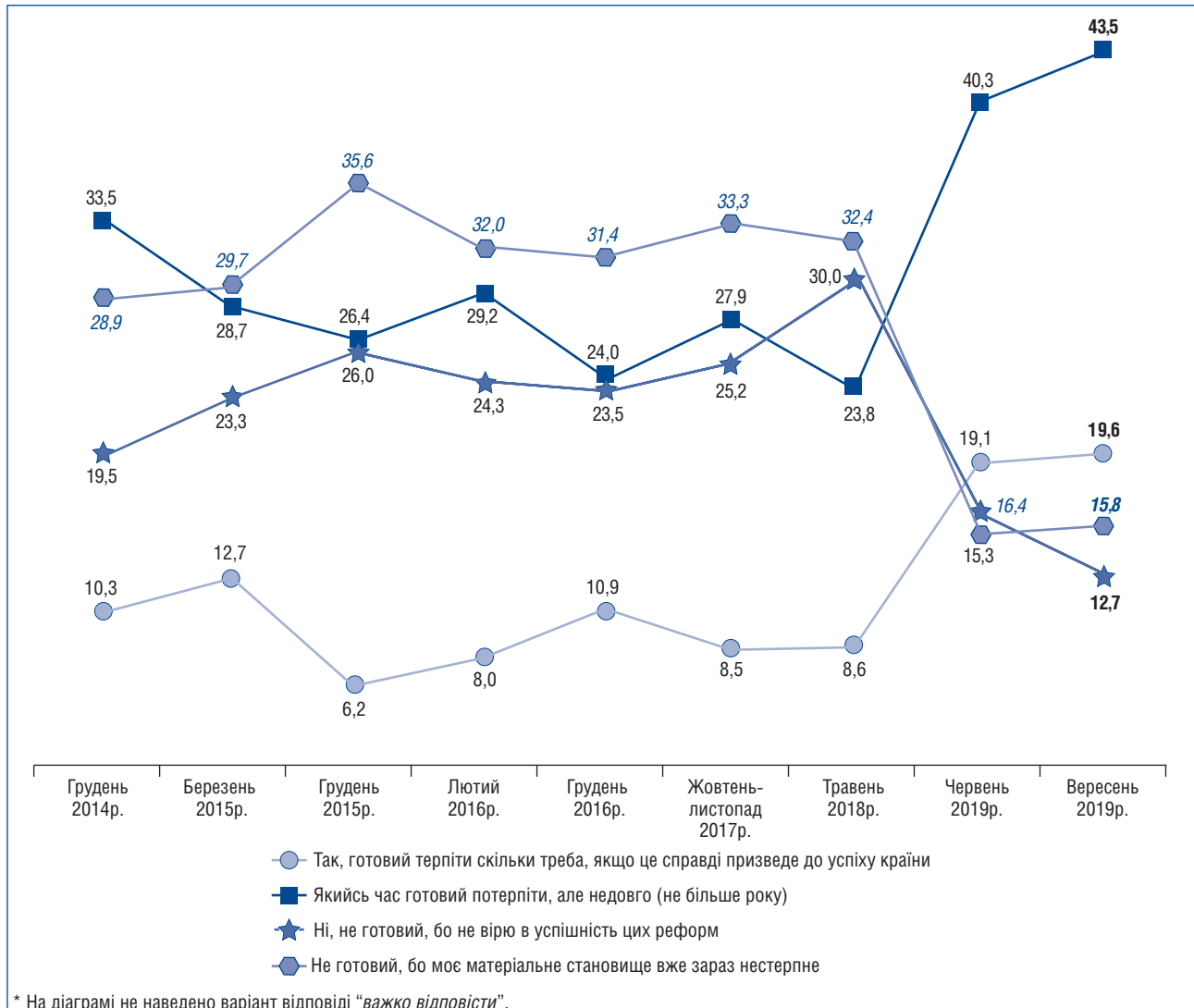

□ Липень 2015р. ■ Жовтень-листопад 2017р. ▨ Червень 2019р.
 □ Травень 2016р. ■ Червень 2018р. ■ Вересень 2019р.

	Регіони				Вік					Підтримка Президента В.Зеленського			
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Повністю підтримую	Підтримую окремі заходи	Не підтримую	Важко відповісти
Так, я в цьому впевнений	24,4	25,0	31,1	30,8	37,9	31,1	24,6	20,7	21,4	44,3	13,9	6,0	3,7
Загалом вірю, хоча є сумніви	52,8	46,2	46,1	32,5	42,7	41,1	48,2	49,2	41,1	44,6	51,2	22,5	30,4
Загалом не вірю, проте якась частка надії ще є	14,8	18,3	13,3	21,8	11,0	17,4	16,9	19,3	23,2	6,2	25,0	40,7	31,9
Ні, зовсім не вірю в успіх	5,1	4,5	3,7	9,4	3,3	6,6	6,8	7,2	6,0	1,8	4,3	24,7	19,3
Важко відповісти	3,0	6,0	5,8	5,5	5,0	3,9	3,6	3,6	8,3	3,1	5,8	6,0	14,8

Вересень 2019р.

**Здійснення реформ, цілком імовірно, може призвести до тимчасового зниження рівня життя людей.
Чи згодні Ви терпіти певні матеріальні труднощі?***
% опитаних

	Регіони				Вік					Підтримка Президента В.Зеленського			
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Повністю підтримую	Підтримую окремі заходи	Не підтримую	Важко відповісти
Так, готовий терпіти скільки треба, якщо це справді призведе до успіху країни	15,4	17,8	19,1	26,0	22,5	20,5	17,8	18,0	18,8	28,9	12,4	8,2	6,7
Якийсь час готовий потерпіти, але недовго (не більше року)	48,8	49,5	36,5	33,1	46,2	43,6	47,0	45,2	37,5	46,2	48,6	22,3	23,9
Ні, не готовий, бо не вірю в успішність цих реформ	12,5	11,7	10,4	15,3	9,3	15,5	12,4	14,1	12,8	6,5	14,0	34,2	20,9
Не готовий, бо моє матеріальне становище вже зараз нестерпне	14,4	13,4	18,7	19,4	11,2	11,8	15,4	16,1	22,4	11,2	17,0	26,6	29,1
Важко відповісти	8,9	7,7	15,4	6,2	10,8	8,7	7,4	6,6	8,5	7,2	8,0	8,7	19,4

Вересень 2019р.

Якою мірою Ви довіряєте окремим соціальним інституціям?
% опитаних

	Довіряю*			Не довіряю**			Важко відповісти			Баланс***		
	Березень 2019р.	Червень 2019р.	Вересень 2019р.	Березень 2019р.	Червень 2019р.	Вересень 2019р.	Березень 2019р.	Червень 2019р.	Вересень 2019р.	Березень 2019р.	Червень 2019р.	Вересень 2019р.
Президенту України	23,4	68,5	79,4	69,4	21,6	13,5	7,1	9,9	7,2	-46,0	46,9	65,9
Верховній Раді України	12,4	14,5	56,7	81,6	79,0	25,1	6,1	6,5	18,2	-69,2	-64,5	31,6
Уряду України	19,1	19,5	56,9	74,4	72,8	21,8	6,6	7,7	21,3	-55,3	-53,3	35,1
Державному апарату (чиновникам)	10,9	9,8	26,0	80,5	82,6	55,4	8,7	7,6	18,6	-69,6	-72,8	-29,4
Збройним Силам України	60,8	64,2	73,6	28,6	28,3	20,1	10,6	7,5	6,3	32,2	35,9	53,5
Національній поліції	37,9	37,0	51,0	48,6	51,1	38,3	13,5	12,0	10,7	-10,7	-14,1	12,7
Службі безпеки України	34,5	35,9	45,7	48,5	49,8	38,6	17,1	14,3	15,7	-14	-13,9	7,1
Патрульній поліції	37,2	37,3	45,0	47,3	50,9	42,6	15,4	11,8	12,3	-10,1	-13,6	2,4
Судам (судовій системі в цілому)****	11,8	-	15,1	75,4	-	71,7	12,6	-	13,2	-63,6	-	-56,6
Політичним партіям****	11,5	-	21,6	76,2	-	63,4	12,3	-	15,1	-64,7	-	-41,8
Громадським організаціям****	45,9	-	51,7	38,7	-	33,4	15,4	-	14,9	7,2	-	18,3
Церкві	61,4	60,8	63,1	23,9	25,7	26,6	14,7	13,5	10,4	37,5	35,1	36,5
ЗМІ України****	47,2	-	56,2	41,1	-	36,8	11,5	-	7,0	6,1	-	19,4
Західним ЗМІ****	36,9	-	42,0	38,8	-	36,8	24,4	-	21,2	-1,9	-	5,2
ЗМІ Росії****	5,8	-	9,9	78,6	-	79,9	15,6	-	10,2	-72,8	-	-70,0

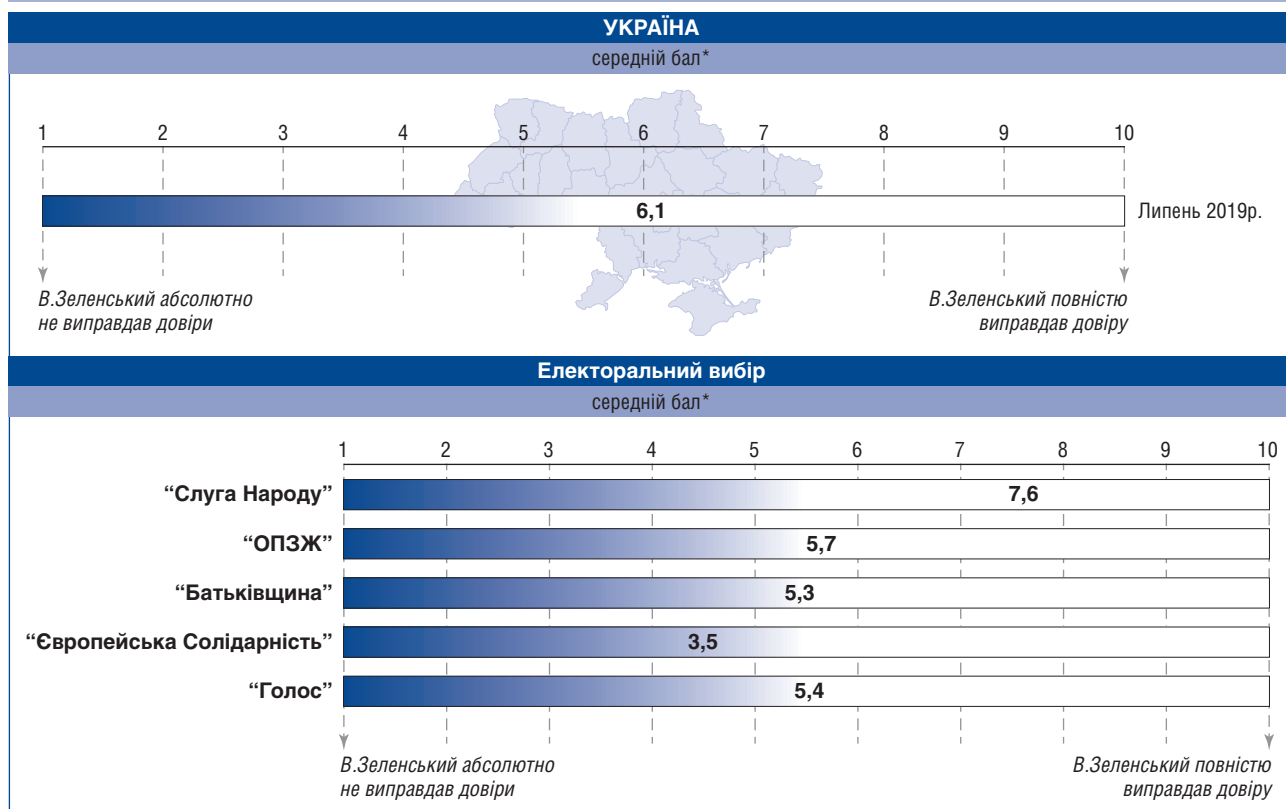
* Сума варіантів відповіді "довіряю" та "скоріше довіряю".

** Сума варіантів відповіді "не довіряю" та "скоріше не довіряю".

*** Різниця між часткою тих, хто довіряє, і часткою тих, хто не довіряє.

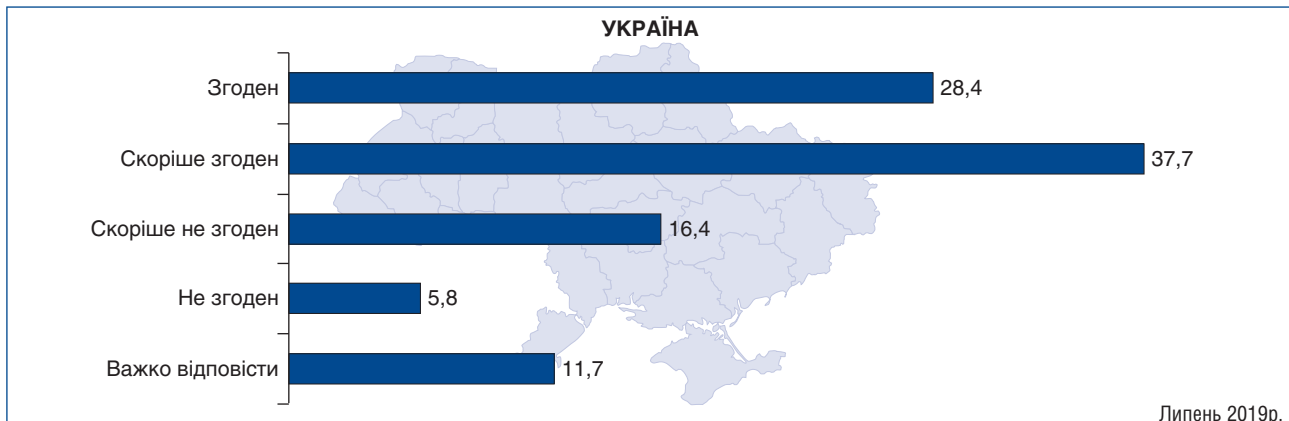
**** В анкеті червня 2019р. такий варіант відповіді не пропонувався.

Як ви оцінюєте перший місяць роботи новообраного Президента В.Зеленського?

* За 10-бальною шкалою від 1 до 10, де "1" означає, що В.Зеленський абсолютно не виправдав довіри, а "10" – В.Зеленський повністю виправдав довіру

Чи згодні Ви з твердженням “Партії, що тривалий час перебувають при владі, скомпрометували себе, надія лише на нові політичні сили і нових лідерів”?
% опитаних

	Регіони				Електоральний вибір				
	Захід	Центр	Південь	Схід	“Слуга Народу”	“ОПЗЖ”	“Батьківщина”	“Європейська солідарність”	“Голос”
Згоден	31,3	23,3	45,0	25,7	41,4	15,3	11,1	6,8	32,1
Скоріше згоден	32,3	39,3	31,0	43,2	40,7	39,4	35,6	24,6	41,3
Скоріше не згоден	18,0	18,4	9,1	15,4	7,6	24,5	27,4	44,1	14,7
Не згоден	2,7	7,8	2,9	6,9	2,4	9,7	13,3	14,4	0,0
Важко відповісти	15,6	11,2	12,0	8,8	8,0	11,1	12,6	10,2	11,9

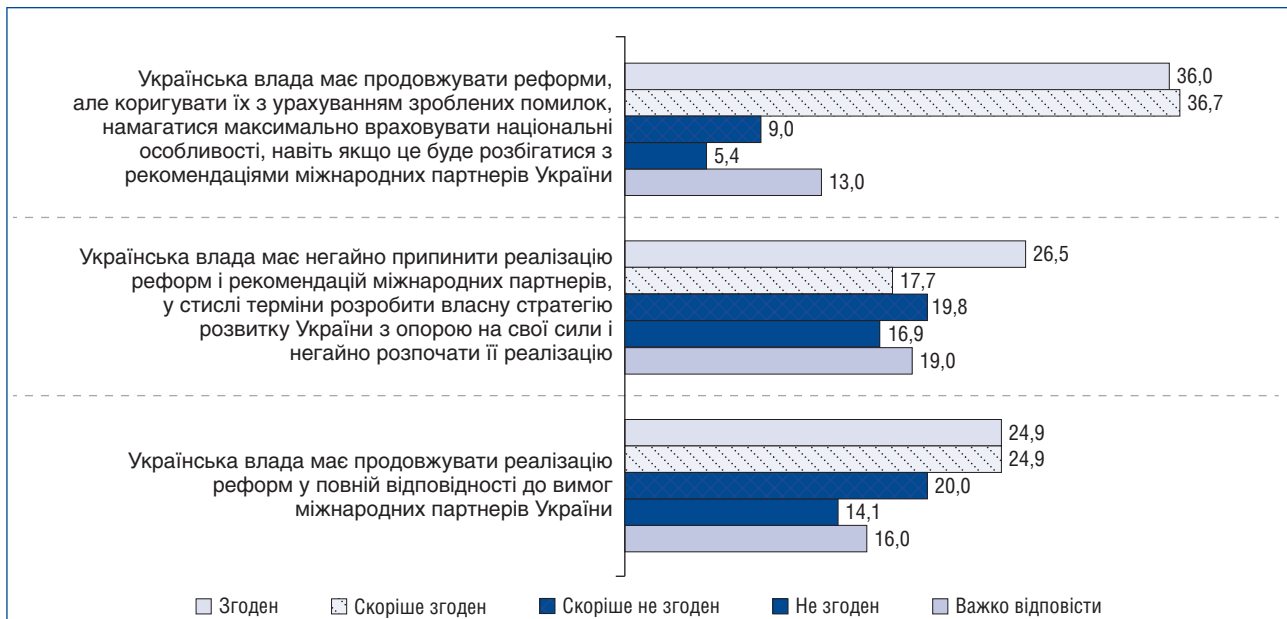
Які з наведених характеристик мають бути притаманні партії, щоб вважати її “новою політичною силою”?
% опитаних

Партію має очолювати політик, який не скомпрометував себе корупційними діями, фінансовими махінаціями	45,9
Партію має очолювати людина, яка проявила себе лідером у складних ситуаціях, уміє брати на себе відповідальність	39,9
Партія висуває лише ті обіцянки, які є реалістичними, уникає популізму	34,9
Партія висуває нові обличчя, дає можливість проявити себе молодим, перспективним людям	28,4
Партія має чітке бачення суспільних перетворень, конкретний план дій, які ставить за мету реалізувати, прийшовши до влади, а не бореться за владу заради влади	27,1
Партія висуває на перший план спільні для жителів різних регіонів соціально-економічні проблеми та не акцентує увагу на існуючих між громадянами різних регіонів відмінностях у світоглядних питаннях (мова, релігія тощо)	23,2
Партію має очолювати політик, який раніше не займав керівних посад в органах влади	22,2
Партія має бути зареєстрованою не більш ніж 5 років тому	20,9
Партія активно співпрацює з неурядовими організаціями, громадськими рухами та ініціативами, надає їм підтримку	20,6
Партія привертає увагу до проблем, які залишаються поза увагою більшості інших партій (наприклад, захист історичного середовища міст, зелених зон від забудовників, права вкладників банків, якість продуктів харчування і питної води тощо)	18,2
Партія має прозоре фінансування, регулярно оприлюднює свої фінансові звіти	16,6
Партію має очолювати молодий політик (не старший 40 років)	16,3
Партія намагається насамперед максимально поширити свою ідеологію, свої підходи в суспільстві, а не прийти до влади	15,6
Партія використовує у своїй діяльності нові інформаційні технології, засоби комунікації – Інтернет, соціальні мережі та ін.	11,4
Інше	2,4
Важко відповісти	4,0

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше п'яти прийнятних варіантів відповіді.

Липень 2019р.

Наскільки Ви згодні з наступними твердженнями?
% опитаних

Українська влада має продовжувати реформи, але коригувати їх з урахуванням зроблених помилок, намагатися максимально врахувати національні особливості, навіть якщо це буде розбігатися з рекомендаціями міжнародних партнерів України

	Електоральний вибір				
	“Слуга Народу”	“ОПЗЖ”	“Батьківщина”	“Європейська Солідарність”	“Голос”
Згоден	39,7	25,1	39,0	31,5	49,3
Скоріше згоден	33,3	43,1	30,9	46,0	37,3
Скоріше не згоден	8,4	10,8	8,9	10,5	5,6
Не згоден	5,1	7,7	6,5	1,6	2,8
Важко відповісти	13,5	13,3	14,6	10,5	4,9

Українська влада має негайно припинити реалізацію реформ і рекомендацій міжнародних партнерів, у стислі терміни розробити власну стратегію розвитку України з опорою на свої сили і негайно розпочати її реалізацію

	Електоральний вибір				
	“Слуга Народу”	“ОПЗЖ”	“Батьківщина”	“Європейська Солідарність”	“Голос”
Згоден	29,6	42,1	27,6	5,6	11,2
Скоріше згоден	18,4	21,5	13,8	15,3	11,9
Скоріше не згоден	22,2	13,8	19,5	25,0	27,3
Не згоден	14,2	6,7	17,9	33,9	28,0
Важко відповісти	15,6	15,9	21,1	20,2	21,7

Українська влада має продовжувати реалізацію реформ у повній відповідності до вимог міжнародних партнерів України

	Електоральний вибір				
	“Слуга Народу”	“ОПЗЖ”	“Батьківщина”	“Європейська Солідарність”	“Голос”
Згоден	23,7	13,9	23,8	50,0	34,5
Скоріше згоден	24,9	18,0	28,7	29,8	29,6
Скоріше не згоден	22,7	25,3	18,0	10,5	20,4
Не згоден	13,1	29,4	11,5	2,4	4,2
Важко відповісти	15,6	13,4	18,0	7,3	11,3

Липень 2019р.

Які з реформ є першочерговими?*
% опитаних

	Липень 2015р.	Травень 2016р.	Жовтень-листопад 2017р.	Травень 2018р.	Червень 2019р.
Антикорупційна реформа	65,2	55,7	59,5	58,0	63,1
Охорони здоров'я	35,9	33,4	44,3	46,5	57,1
Пенсійна реформа та реформа системи соціального захисту	39,9	29,1	35,8	43,6	52,2
Реформа органів правопорядку (судів, прокуратури, поліції)	58,0	40,1	33,8	31,8	37,4
Люстрація чиновників (перевірки та можливі звільнення)	28,8	20,1	22,2	29,3	32,7
Реформування армії, зміцнення обороноздатності	30,9	24,0	21,0	21,5	26,4
Відбудова економіки на територіях Донбасу, контрольованих Україною**	–	–	–	–	19,3
Реформа виборчого законодавства	14,0	9,0	9,3	18,4	17,7
Освітня реформа	11,9	10,1	18,4	16,4	15,1
Податкова реформа	21,5	16,8	9,7	12,6	13,4
Реформа у сфері енергетики***	–	11,3	6,9	11,5	12,5
Реформа децентралізації та регіонального розвитку	17,8	10,2	6,8	14,9	11,8
Дерегуляція і стимулювання розвитку підприємництва та інвестицій	14,0	10,3	8,3	9,0	9,7
Земельна реформа	8,1	10,9	6,7	11,2	7,2
Конституційна реформа***	–	8,1	4,7	7,6	6,3
Реформа фінансового сектору***	–	8,4	4,3	6,6	5,7
Реформа державного управління***	–	11,7	6,5	8,1	4,8
Реформа управління державною власністю***	–	5,7	3,1	5,6	3,3
Реформа державних закупівель***	–	2,0	2,7	4,5	1,8
Реформа у сфері ЗМІ (медіа-реформа)	1,2	1,5	1,5	1,4	1,2
Інше	1,2	1,1	2,0	1,0	1,3
Важко відповісти	4,6	10,9	8,3	4,9	2,6

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше п'яти прийнятних варіантів відповіді.

** В анкетах попередніх опитувань такий варіант відповіді не пропонувався.

*** В анкеті липня 2015р. такий варіант відповіді не пропонувався.

На кого Ви покладаєте головні сподівання, хто може стати рушієм здійснення в Україні необхідних реформ?*
% опитаних

*Респондентам пропонувалося відзначити не більше п'яти прийнятних варіантів відповіді.

Які з проблем країни Ви вважаєте найважливішими?*
А які з цих проблем для Вас турбують найбільше?
 % опитаних

	Найважливіші проблеми країни	Особисто найважливіші проблеми
Боротьба з корупцією	46,6	24,4
Підвищення зарплат, пенсій тощо	46,1	63,0
Зниження тарифів на комунальні послуги	43,9	64,2
Вирішення проблеми Донбасу	41,9	21,7
Забезпечення територіальної цілісності України	28,4	11,2
Стимування зростання цін	23,9	29,9
Покращення системи охорони здоров'я, медичного обслуговування	22,6	35,5
Скорочення безробіття	20,3	20,0
Забезпечення законності, рівності всіх перед законом	20,2	15,9
Налагодження відносин з Росією	18,4	9,9
Боротьба з економічною кризою	17,7	9,6
Розвиток і зміцнення української армії	14,9	5,5
Налагодження відносин з ЄС та США	14,0	4,8
Своєчасна виплата зарплат, пенсій, соціальної допомоги	11,6	17,8
Поганий стан доріг	11,3	13,3
Повернення Криму до складу України	11,0	2,9
Соціальний захист безробітних, допомога незахищеним верствам населення	9,8	8,9
Масовий виїзд громадян за кордон	9,0	6,6
Забезпечення особистої безпеки громадян, зниження рівня злочинності	8,9	8,5
Забезпечення екологічної безпеки	5,6	5,4
Боротьба з наркоманією, алкоголізмом	5,1	4,4
Децентралізація, передача частини повноважень центральних органів влади місцевим органам влади	3,7	2,2
Захист демократії, свобод і прав громадян	3,4	3,3
Захист української мови та культури	3,1	2,7
Вирішення питань, пов'язаних з купівлею-продажем землі	2,4	1,9
Інше	1,3	0,9
Важко відповісти	0,3	0,5

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше п'яти прийнятних варіантів відповіді.

Липень 2019р.

**Які першочергові завдання стоять перед новим складом Верховної Ради,
який буде обиратися на виборах 21 липня?**
% опитаних

УКРАЇНА	
Зниження тарифів на комунальні послуги	38,8
Підвищення зарплат, пенсій тощо	38,0
Боротьба з корупцією	34,0
Вирішення проблеми Донбасу	32,1
Покращення системи охорони здоров'я, медичного обслуговування	18,4
Стимування зростання цін	15,7
Скорочення безробіття	12,4
Забезпечення законності, рівності всіх перед законом	11,2
Боротьба з економічною кризою	10,7
Забезпечення територіальної цілісності України	10,2
Налагодження відносин з ЄС та США	6,5
Своєчасна виплата зарплат, пенсій, соціальної допомоги	5,7
Налагодження відносин з Росією	5,7
Масовий виїзд громадян за кордон	5,1
Розвиток і зміцнення української армії	5,0
Поганий стан доріг	4,9
Соціальний захист безробітних, допомога незахищеним верствам населення	3,4
Забезпечення особистої безпеки громадян, зниження рівня злочинності	3,1
Повернення Криму до складу України	2,9
Децентралізація, передача частини повноважень центральних органів влади місцевим органам влади	1,2
Боротьба з наркоманією, алкоголізмом	1,1
Забезпечення екологічної безпеки	1,1
Захист демократії, свобод і прав громадян	1,0
Захист української мови та культури	0,9
Проблеми культури і духовності	0,6
Прийняття нової редакції Конституції України	0,2
Інше	1,3
Важко відповісти	0,4

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Липень 2019р.

**Які першочергові завдання стоять перед новим складом Верховної Ради,
який буде обиратися на виборах 21 липня?**
% опитаних

(продовження)

Регіони				
	Захід	Центр	Південь	Схід
Зниження тарифів на комунальні послуги	23,7	38,4	50,1	51,3
Підвищення зарплат, пенсій тощо	32,1	44,3	38,3	37,9
Боротьба з корупцією	37,0	42,8	28,7	24,7
Вирішення проблеми Донбасу	23,5	31,0	33,5	43,7
Покращення системи охорони здоров'я, медичного обслуговування	21,3	17,4	18,2	19,4
Стимування зростання цін	12,1	16,5	16,7	18,9
Скорочення безробіття	10,1	13,1	16,9	12,5
Забезпечення законності, рівності всіх перед законом	16,0	10,5	16,8	6,8
Боротьба з економічною кризою	15,6	9,7	11,2	8,9
Забезпечення територіальної цілісності України	17,6	8,5	9,4	7,7
Налагодження відносин з ЄС та США	7,4	6,9	5,3	6,5
Своєчасна виплата зарплат, пенсій, соціальної допомоги	3,7	7,7	5,2	5,3
Налагодження відносин з Росією	1,7	1,8	9,5	13,4
Масовий виїзд громадян за кордон	10,0	3,6	6,1	3,0
Розвиток і зміцнення української армії	9,9	4,1	2,8	3,5
Поганий стан доріг	6,2	5,0	7,8	2,8
Соціальний захист безробітних, допомога незахищеним верствам населення	3,7	3,8	5,1	2,0
Забезпечення особистої безпеки громадян, зниження рівня злочинності	3,2	2,1	4,4	4,3
Повернення Криму до складу України	1,7	3,8	3,9	2,7
Децентралізація, передача частини повноважень центральних органів влади місцевим органам влади	0,8	0,9	2,0	1,7
Боротьба з наркоманією, алкоголізмом	0,5	1,1	2,3	1,2
Забезпечення екологічної безпеки	1,5	0,6	0,7	1,8
Захист демократії, свобод і прав громадян	1,2	1,1	2,8	0,2
Захист української мови та культури	1,7	1,1	0,0	0,3
Проблеми культури і духовності	0,7	0,5	2,1	0,0
Прийняття нової редакції Конституції України	0,0	0,5	0,0	0,1
Інше	1,5	2,3	0,7	0,2
Важко відповісти	0,7	0,3	0,7	0,3

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Липень 2019р.

**Які першочергові завдання стоять перед новим складом Верховної Ради,
який буде обиратися на виборах 21 липня?**
% опитаних

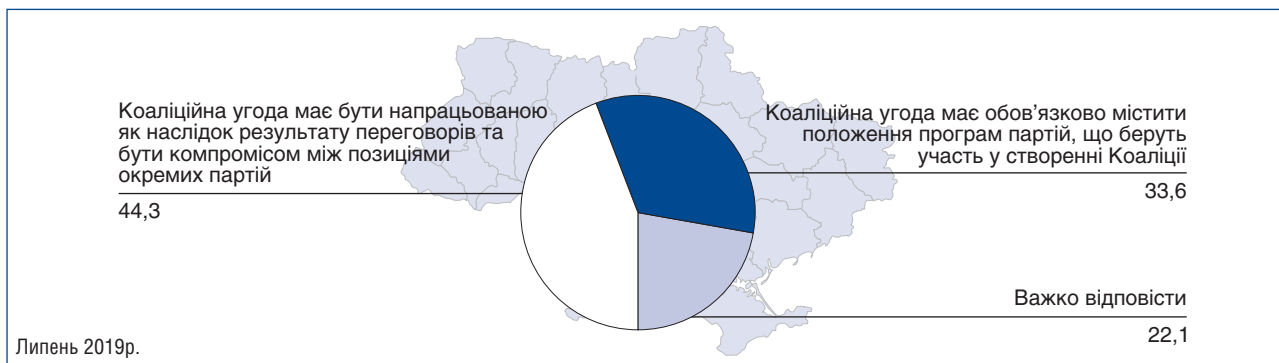
(продовження)

Електоральні вибір					
	“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”	“Слуга Народу”	“Голос”
Зниження тарифів на комунальні послуги	46,7	56,4	12,7	41,5	29,1
Підвищення зарплат, пенсій	52,2	41,0	26,5	41,0	25,2
Боротьба з корупцією	32,6	29,1	32,1	38,3	44,9
Вирішення проблеми Донбасу	30,3	44,6	21,3	34,6	34,2
Покращення системи охорони здоров'я, медичного обслуговування	18,6	17,3	16,2	20,7	14,2
Стимування зростання цін	18,9	14,8	9,6	16,5	15,4
Скорочення безробіття	19,2	9,5	11,5	16,3	10,3
Забезпечення законності, рівності всіх перед законом	5,1	4,9	8,4	11,3	13,5
Боротьба з економічною кризою	7,0	8,3	15,0	10,6	15,1
Забезпечення територіальної цілісності України	8,4	3,8	25,4	7,8	18,0
Налагодження відносин з ЄС та США	2,7	2,3	22,4	4,7	17,6
Своєчасна виплата зарплат, пенсій, соціальної допомоги	9,5	4,3	5,5	5,7	4,5
Налагодження відносин з Росією	6,6	20,7	2,4	4,6	0,8
Масовий виїзд громадян за кордон	4,6	1,2	0,0	5,8	6,9
Розвиток і зміцнення української армії	4,6	2,1	20,4	2,3	7,1
Поганий стан доріг	5,3	4,9	3,6	5,3	3,9
Соціальний захист безробітних, допомога незахищеним верствам населення	2,9	3,9	6,6	3,4	1,6
Забезпечення особистої безпеки громадян, зниження рівня злочинності	3,3	3,1	3,3	3,1	5,4
Повернення Криму до складу України	1,7	1,8	5,4	3,7	0,6
Децентралізація, передача частини повноважень центральних органів влади місцевим органам влади	1,6	0,9	2,0	1,0	0,0
Боротьба з наркоманією, алкоголізмом	0,0	0,4	1,0	0,9	1,6
Забезпечення екологічної безпеки	1,2	0,6	0,7	0,9	1,6
Захист демократії, свобод і прав громадян	0,0	1,9	4,0	0,6	0,6
Захист української мови та культури	0,9	0,0	5,8	0,4	0,8
Проблеми культури і духовності	0,0	0,4	4,4	0,2	0,0
Прийняття нової редакції Конституції України	0,0	0,6	0,0	0,2	0,0
Інше	0,0	0,4	6,0	0,0	3,9
Важко відповісти	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0

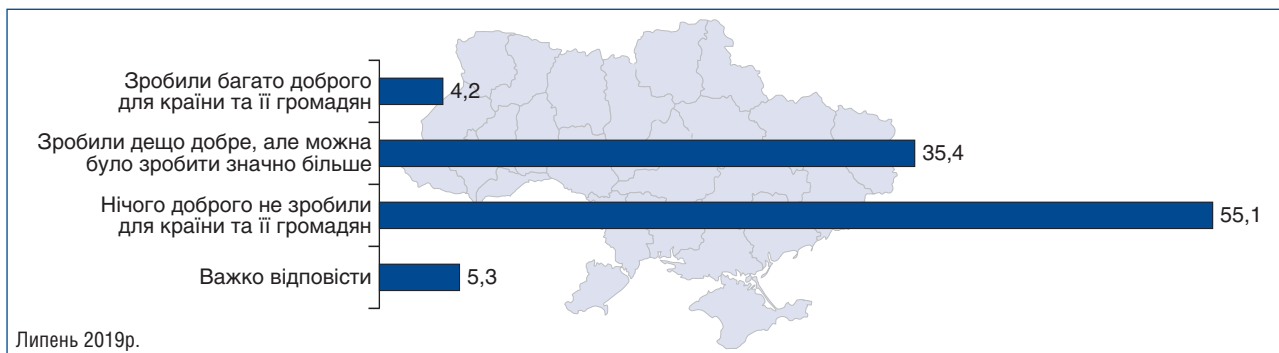
* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Липень 2019р.

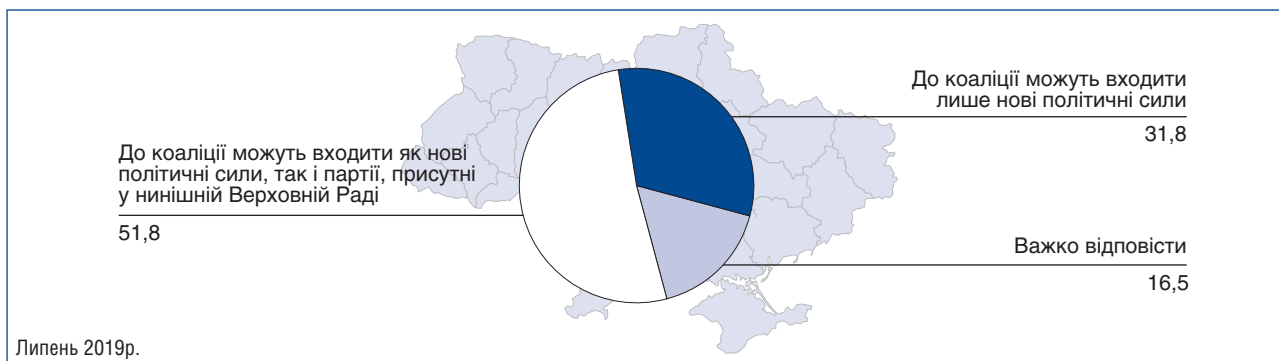
Який підхід до змісту Коаліційної угоди Ви вважаєте правильним?
% опитаних

Парламентська коаліція у Верховній Раді VIII скликання, повноваження якої закінчуються, та створені нею уряди, за період перебування при владі...,
% опитаних

Який підхід до створення коаліції у новообраній Верховній Раді Ви вважаєте правильним?
% опитаних

Чи підтримуєте Ви такі варіанти коаліцій партій, якби вони сформували більшість після проведення парламентських виборів?
% опитаних

Варіант коаліції	Скоріше підтримую	Скоріше не підтримую	Важко відповісти
“Слуга Народу” (однопартійна більшість)	38,0	39,3	22,7
“Слуга Народу” та “Голос”	30,5	49,5	19,9
“Слуга Народу” та “Батьківщина”	27,5	53,1	19,4
“Слуга Народу” та “Опозиційна платформа – За життя”	23,1	59,7	17,2
“Слуга Народу”, “Голос” та “Батьківщина”	22,9	56,5	20,6
“Слуга Народу”, “Голос” та “Опозиційна платформа – За життя”	13,5	66,7	19,9
“Слуга Народу” та “Європейська Солідарність”	9,0	72,9	18,1

Липень 2019р.

Кого з політиків Ви хотіли б бачити на посаді Прем'єр-міністра України після виборів до Верховної Ради України, які відбудуться 21 липня?
% опитаних

Електорат політичних партій з огляду на підтримку кандидатів під час президентських виборів (I тур)*, % опитаних

	Ю.Бойко	О.Вілкул	А.Гриценко	В.Зеленський	Р.Кошунинський	О.Ляшко	П.Порошенко	І.Сמשко	Ю.Тимошенко	Інший кандидат	Не брав участі у першому турі виборів	Зіпсував бюлетень	Не пам'ятаю/не хочу відповідати
Опозиційний блок	33,6	40,3	0,7	8,7	0,0	0,0	0,7	2,0	1,3	5,4	6,0	1,3	0,0
"Сила і Честь"	4,7	0,4	2,2	10,8	0,0	1,3	3,0	65,5	3,9	0,9	3,9	0,0	3,0
"Батьківщина"	0,7	0,2	1,9	7,0	0,0	0,9	0,7	0,7	83,4	0,2	3,3	0,2	0,7
"ОПЗЖ"	74,6	2,1	0,7	7,9	0,0	0,9	0,9	1,4	1,9	1,4	6,0	0,3	1,7
"Європейська Солідарність"	0,8	0,5	1,3	2,0	1,3	0,3	89,1	1,0	1,0	0,3	2,3	0,0	0,3
Українська стратегія Гройсмана	3,3	1,1	3,3	17,4	1,1	1,1	43,5	5,4	4,3	4,3	9,8	1,1	4,3
"Громадянська позиція"	3,7	0,0	73,9	5,2	0,0	0,7	4,5	1,5	0,7	3,7	4,5	0,7	0,7
"Слуга Народу"	3,8	0,7	2,0	74,7	0,6	0,8	1,0	2,5	4,1	1,2	6,3	0,2	1,9
Радикальна партія Олега Ляшка	2,2	0,7	0,0	5,2	0,7	74,6	0,7	1,5	4,5	0,0	6,7	0,0	2,2
"Голос"	0,3	0,6	6,7	26,4	3,1	4,2	24,2	3,1	5,0	7,2	14,4	1,1	3,1
"Свобода"	2,0	0,0	8,2	6,1	46,9	1,0	12,2	5,1	2,0	4,1	5,1	4,1	3,1
Не брав би участі	3,0	0,5	1,4	10,7	0,7	0,7	3,5	1,4	3,0	3,5	56,6	3,9	10,4
Важко відповісти/Не відповілі	8,6	1,4	4,1	22,2	1,9	2,1	8,3	4,9	5,0	7,7	15,0	2,8	15,8
Усі опитані	11,3	2,0	4,2	33,9	1,6	2,8	10,5	4,9	9,2	3,0	11,1	1,1	4,3

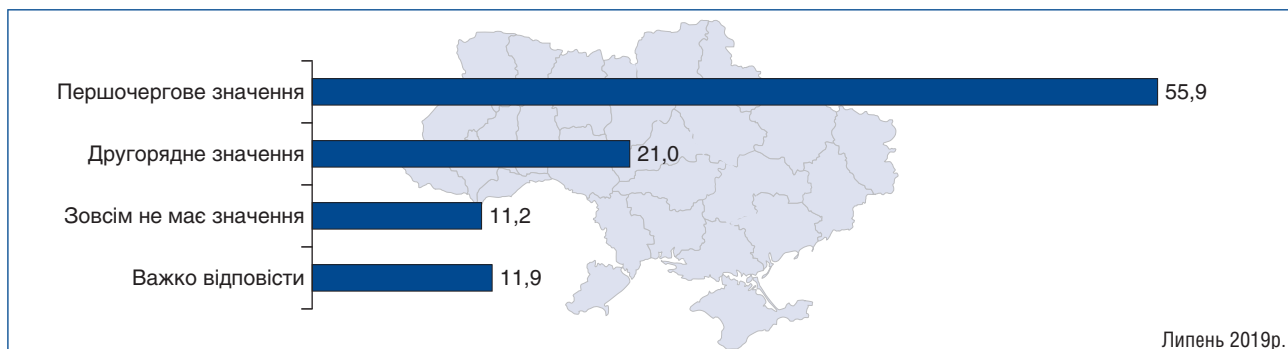
* Зведені дані опитувань, проведених 13-20 червня, 5-11 липня та 12-17 липня 2019р., вибірка – 6 043 респонденти.

Електорат політичних партій з огляду на підтримку кандидатів під час президентських виборів (II тур)*, % опитаних

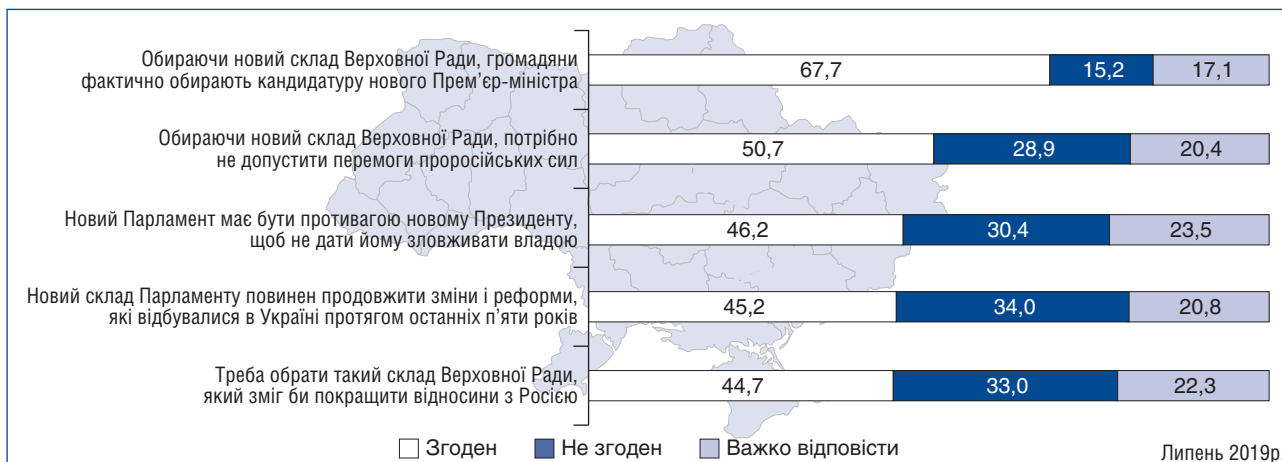
	В.Зеленський	П.Порошенко	Не брав участі у другому турі виборів	Зігнув бюлетень	Не пам'ятаю/не хочу відповідати
"Слуга Народу"	93,2	0,8	4,1	0,0	1,9
"ОПЗЖ"	78,4	2,6	11,6	4,8	2,6
Опозиційний блок	77,6	2,7	14,3	3,4	2,0
"Батьківщина"	67,1	6,8	18,9	5,6	1,6
"Сила і Честь"	63,2	15,6	10,4	6,5	4,3
"Громадянська позиція"	56,4	13,5	21,1	6,8	2,3
Радикальна партія Олега Ляшка	51,5	14,0	22,8	8,8	2,9
"Голос"	46,9	29,4	18,6	1,1	3,9
"Свобода"	28,6	39,8	17,3	9,2	5,1
Українська стратегія Гройсмана	30,9	46,8	8,5	2,1	11,7
"Європейська Солідарність"	3,6	93,9	2,0	0,0	0,5
Не брав участі	17,7	4,4	64,1	4,8	9,0
Важко відповісти/ Не відповіли	54,0	10,1	18,3	5,4	12,2
Усі виборці	64,6	13,5	14,7	3,0	4,2

* Зведені дані опитувань, проведених 13-20 червня, 5-11 липня та 12-17 липня 2019р., вибірка – 6 043 респонденти.

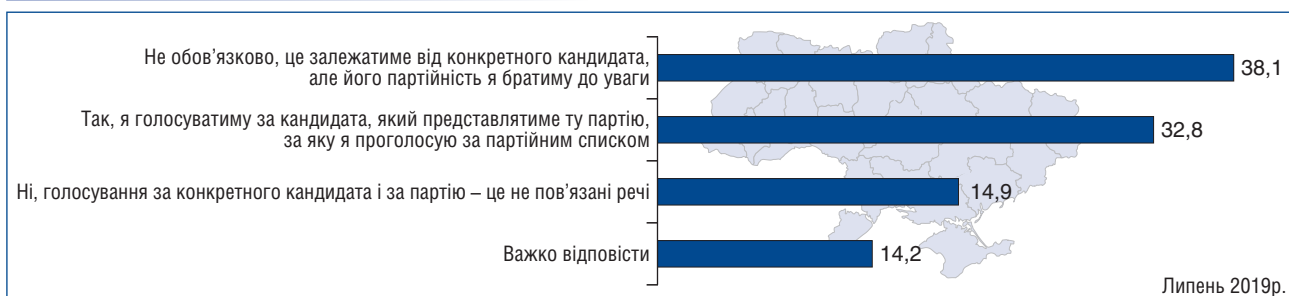
Яке значення для Вас під час голосування за політичну партію має те, хто саме очолює цю партію? % опитаних

	Регіони				Вік					Електоральний вибір				
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	"Батьківщина"	"ОПЗЖ"	"Європейська Солідарність"	"Слуга Народу"	"Голос"
Першочергове значення	50,3	60,1	60,2	52,9	58,5	53,5	58,3	49,9	58,1	67,9	55,8	55,1	60,8	60,6
Другорядне значення	24,5	18,8	12,9	24,6	18,6	23,9	20,5	22,9	19,9	16,4	27,4	31,4	16,7	21,1
Зовсім не має значення	12,5	9,7	14,9	10,9	12,0	10,4	9,4	14,4	10,1	5,2	11,2	8,5	10,9	10,1
Важко відповісти	12,7	11,4	12,0	11,6	10,8	12,2	11,8	12,7	12,0	10,4	5,6	5,1	11,6	8,3

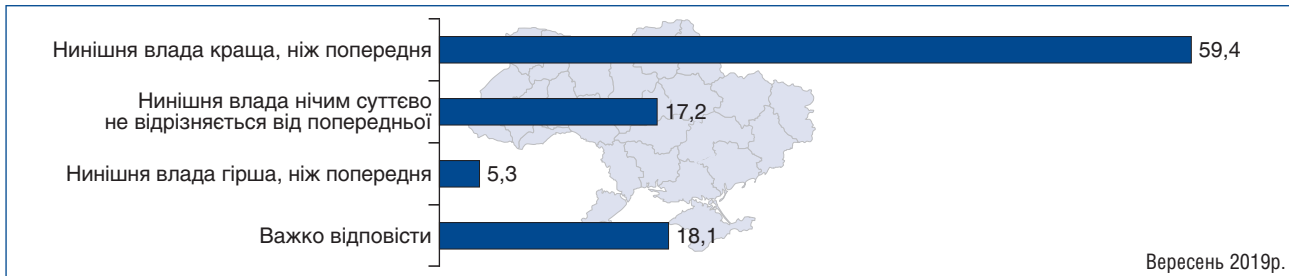
Чи згодні Ви з наступними твердженнями?
% опитаних

Частка згодних

	Регіони				Вік					Електоральний вибір				
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	"Батьківщина"	"ОПЗЖ"	"Європейська Солідарність"	"Слуга Народу"	"Голос"
Обираючи новий склад Верховної Ради, громадяни фактично обирають кандидатуру нового Прем'єр-міністра	65,8	75,0	65,1	60,0	62,0	67,0	72,2	69,4	68,5	72,6	70,0	76,1	69,7	78,9
Обираючи новий склад Верховної Ради, потрібно не допустити перемоги проросійських сил	79,5	58,0	33,8	22,0	53,5	52,1	56,7	48,4	45,0	61,5	12,0	88,0	50,7	85,3
Новий Парламент має бути противагою новому Президенту, щоб не дати йому зловживати владою	46,3	55,0	45,2	33,8	40,6	46,0	47,0	50,6	47,4	63,7	47,7	72,6	36,9	61,5
Новий склад Парламенту повинен продовжити зміни і реформи, які відбувалися в Україні протягом останніх п'яти років	61,1	52,8	35,7	24,4	44,8	47,7	46,1	45,6	43,0	50,4	25,0	85,5	44,3	69,4
Треба обрати такий склад Верховної Ради, який зміг би покращити відносини з Росією	15,6	47,3	52,7	63,0	42,7	41,9	40,9	47,0	49,0	34,1	84,3	17,9	48,3	23,9

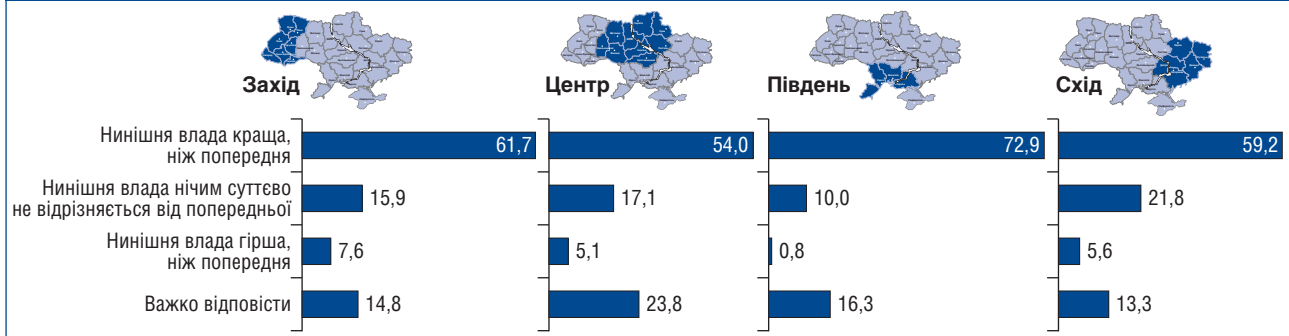
У своєму мажоритарному окрузі Ви віддасте свій голос за представника тієї ж партії, за яку голосуватимете за партійним списком, чи ні?
% опитаних

	Регіони				Вік					Електоральний вибір				
	Захід	Центр	Південь	Схід	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	"Батьківщина"	"ОПЗЖ"	"Європейська Солідарність"	"Слуга Народу"	"Голос"
Не обов'язково, це залежатиме від конкретного кандидата, але його партійність я братиму до уваги	43,3	39,9	17,8	39,8	34,4	31,9	39,6	42,8	41,4	41,5	35,5	36,8	37,3	41,3
Так, я голосуватиму за кандидата, який представлятиме ту партію, за яку я проголосую за партійним списком	20,9	37,5	52,7	27,4	30,2	36,7	35,6	30,0	32,0	40,7	46,1	46,2	39,1	29,4
Ні, голосування за конкретного кандидата і за партію – це не пов'язані речі	17,5	13,1	9,5	17,9	16,7	17,6	12,1	15,3	13,3	11,9	9,2	8,5	12,9	17,4
Важко відповісти	18,2	9,5	19,9	14,8	18,6	13,8	12,7	11,9	13,3	5,9	9,2	8,5	10,8	11,9

Якщо говорити про Ваше враження від нової влади в цілому, то як би Ви оцінили її порівняно з минулою владою?
% опитаних

Регіони

Чи підтримуєте Ви діяльність наведених органів влади та державних інститутів?
% опитаних

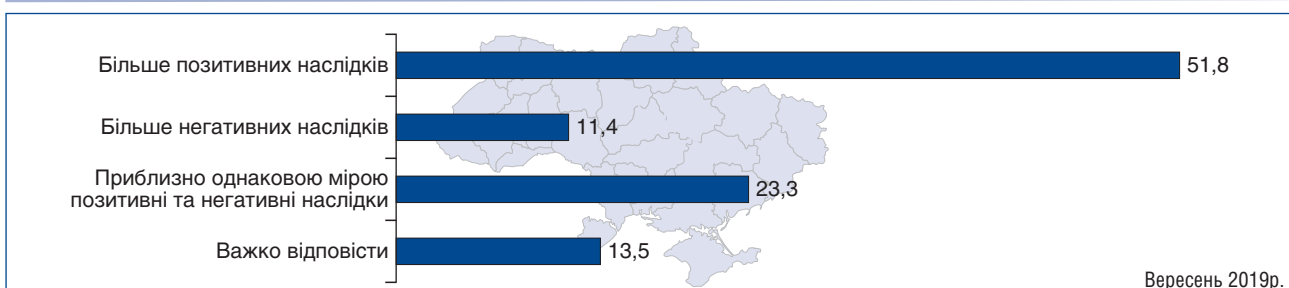
	Повністю підтримую		Підтримую окремі заходи		Не підтримую		Важко відповісти	
	Червень 2019р.	Вересень 2019р.	Червень 2019р.	Вересень 2019р.	Червень 2019р.	Вересень 2019р.	Червень 2019р.	Вересень 2019р.
Президента України В.Зеленського	44,0	48,0	31,3	36,1	16,4	9,1	8,2	6,9
Верховної Ради України	2,9	32,2	26,0	38,5	65,8	10,3	5,3	19,0
Голови Верховної Ради України (А.Парубія/Д.Разумкова)	4,3	24,9	25,7	41,5	63,9	11,8	6,1	21,8
Уряду України	4,1	22,5	31,0	39,9	58,8	11,3	6,1	26,3
Прем'єр-міністра України (В.Гройсмана/О.Гончарука)	6,0	22,9	32,5	30,1	55,1	10,3	6,4	36,7
Національного банку України	4,6	12,7	24,6	32,4	54,1	21,8	16,7	33,0

підтримка діяльності Президента України В.Зеленського

	Регіони				Електоральний вибір				
	Захід	Центр	Південь	Схід	"Слуга Народу"	"ОПЗЖ"	"Батьківщина"	"Європейська Солідарність"	"Голос"
Повністю підтримую	42,5	47,9	56,4	49,3	66,9	27,4	35,8	6,0	24,6
Підтримую окремі заходи	41,6	35,6	33,2	33,5	29,6	51,6	46,3	43,7	60,0
Не підтримую	10,8	9,2	1,7	10,9	0,7	16,1	13,7	41,7	7,7
Важко відповісти	5,1	7,3	8,7	6,2	2,9	4,8	4,2	8,6	7,7

Вересень 2019р.

Те, що у Верховній Раді України сформована більшість у складі однієї партії, матиме більше позитивних чи більше негативних наслідків для країни?
% опитаних

Як Ви оцінюєте діяльність?
% опитаних

	Позитивно*	Негативно**	Ще зарано давати оцінку	Важко відповісти	Баланс***			
Президента України В.Зеленського	69,7	8,7	19,0	2,6	61,0			
Нового складу Кабінету Міністрів України	44,7	8,4	40,4	6,5	36,3			
Новообраної Верховної Ради України	44,0	9,5	40,0	6,5	34,5			
Фракції Партії “Слуга Народу” у Верховній Раді України	50,3	10,7	34,0	5,0	39,6			
Фракції Партії “Опозиційна платформа – За життя” у Верховній Раді України	16,8	53,9	18,3	11,0	-37,1			
Фракції Партії “Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина” у Верховній Раді України	23,0	44,4	18,6	14,0	-21,4			
Фракції Партії “Європейська Солідарність” у Верховній Раді України	13,9	58,5	17,4	10,2	-44,6			
Фракції Партії “Голос” у Верховній Раді України	23,1	34,7	27,8	14,4	-11,6			
Депутатської групи “За майбутнє” у Верховній Раді України	8,6	28,1	26,8	36,5	-19,5			
	Президента України В.Зеленського				Фракції Партії “Слуга Народу” у Верховній Раді України			
	Регіони				Регіони			
	Захід	Центр	Південь	Схід	Захід	Центр	Південь	Схід
Позитивно*	68,7	67,5	79,5	69,6	52,8	47,2	56,8	50,3
Негативно**	10,8	7,9	0,8	11,6	11,7	9,7	1,2	15,6
Ще зарано давати оцінку	18,4	21,9	18,8	15,2	31,7	37,9	39,0	28,6
Важко відповісти	2,1	2,7	0,9	3,6	3,8	5,2	3,0	5,5
	Фракції Партії “Опозиційна платформа – За життя” у Верховній Раді України				Фракції Партії “Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина” у Верховній Раді України			
	Регіони				Регіони			
	Захід	Центр	Південь	Схід	Захід	Центр	Південь	Схід
Позитивно*	9,1	12,9	26,2	25,1	27,7	23,4	13,7	22,8
Негативно**	65,3	58,3	27,8	49,4	41,3	43,7	45,2	48,1
Ще зарано давати оцінку	14,4	20,3	22,4	16,8	18,5	19,9	19,1	16,7
Важко відповісти	11,2	8,4	23,7	8,9	12,5	13,0	22,0	12,4
	Фракції Партії “Європейська Солідарність” у Верховній Раді України				Фракції Партії “Голос” у Верховній Раді України			
	Регіони				Регіони			
	Захід	Центр	Південь	Схід	Захід	Центр	Південь	Схід
Позитивно*	22,3	17,1	2,0	7,5	35,8	26,5	10,0	12,1
Негативно**	46,9	53,2	72,6	70,4	19,3	32,2	28,4	55,1
Ще зарано давати оцінку	17,2	19,4	14,1	16,1	30,5	27,8	37,1	21,2
Важко відповісти	13,8	10,2	11,2	6,0	14,4	13,5	24,6	10,9
	Депутатської групи “За майбутнє” у Верховній Раді України							
	Регіони							
	Захід	Центр	Південь	Схід				
Позитивно*	10,2	6,5	4,5	12,0				
Негативно**	18,1	29,2	13,1	42,3				
Ще зарано давати оцінку	28,9	30,2	29,3	19,2				
Важко відповісти	42,8	34,1	53,1	26,5				

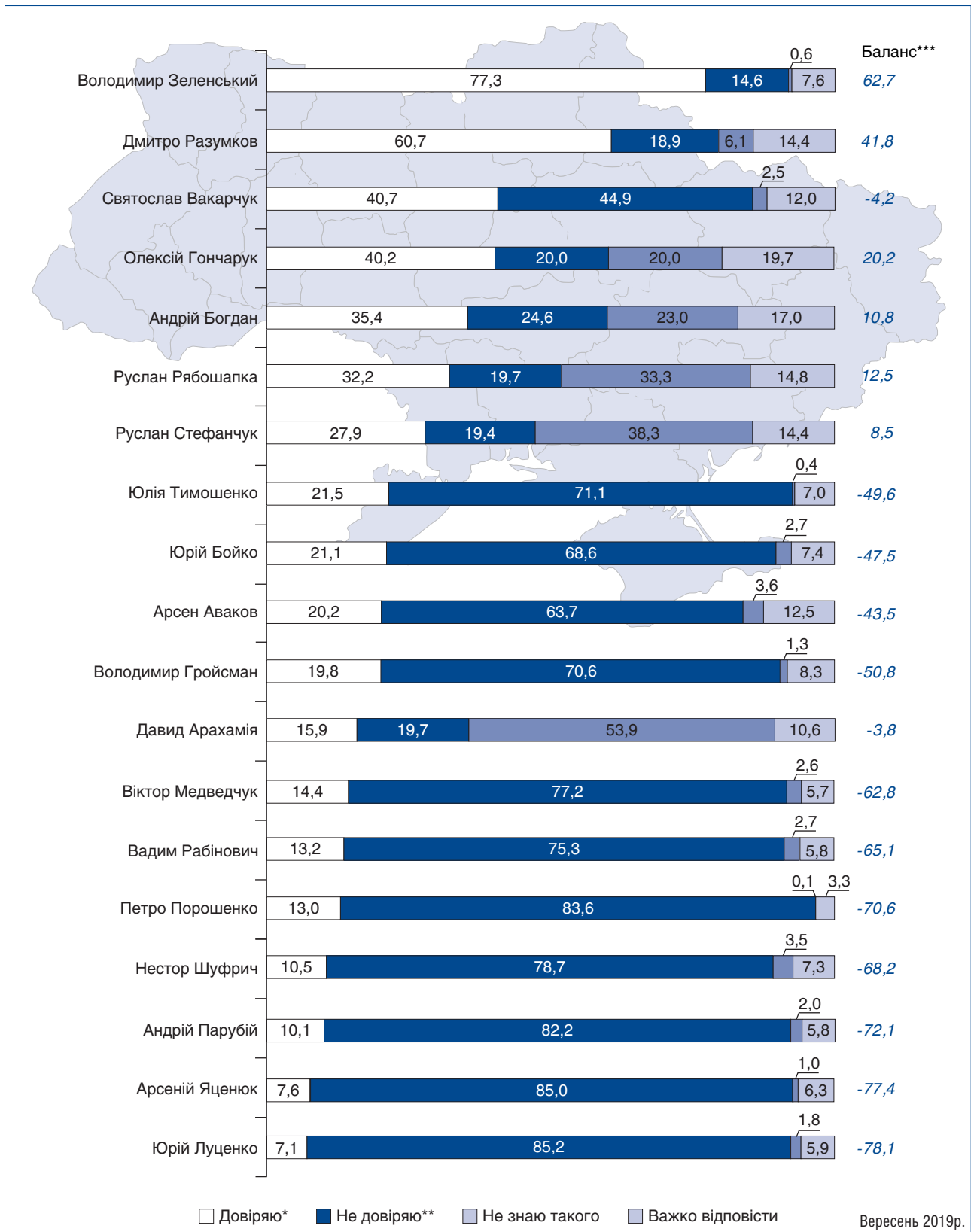
* Сума варіантів відповіді “цілком позитивно” та “скоріше позитивно”.

Вересень 2019р.

** Сума варіантів відповіді “україн негативно” та “скоріше негативно”.

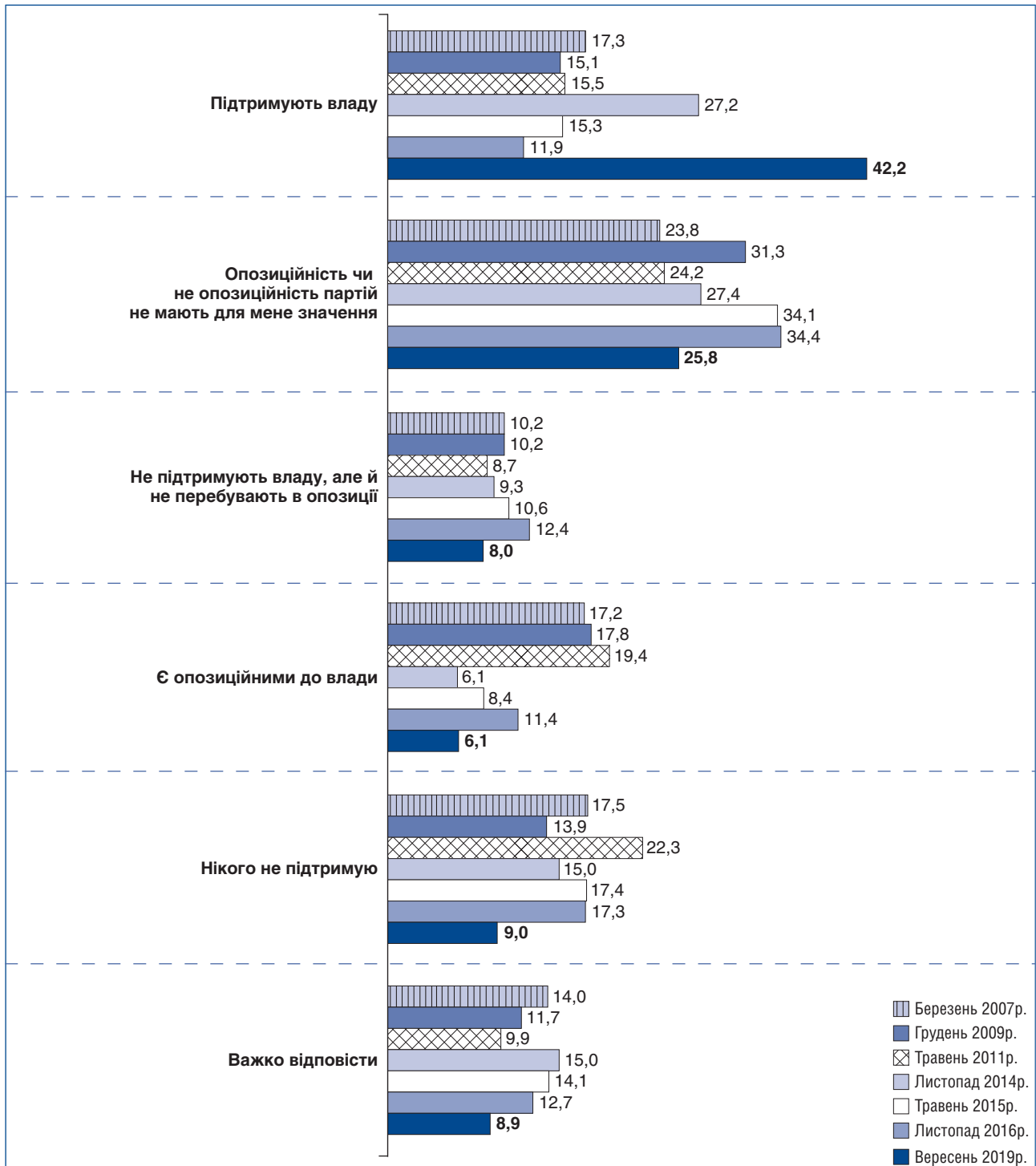
*** Різниця між часткою тих, хто ставиться позитивно, і часткою тих, хто ставиться негативно.

Наскільки Ви довіряєте наведеним політикам і громадським діячам?
% опитаних

* Сума варіантів відповіді "повністю довіряю" та "скоріше довіряю".
** Сума варіантів відповіді "зовсім не довіряю" та "скоріше не довіряю".
*** Різниця між часткою тих, хто довіряє, і часткою тих, хто не довіряє.

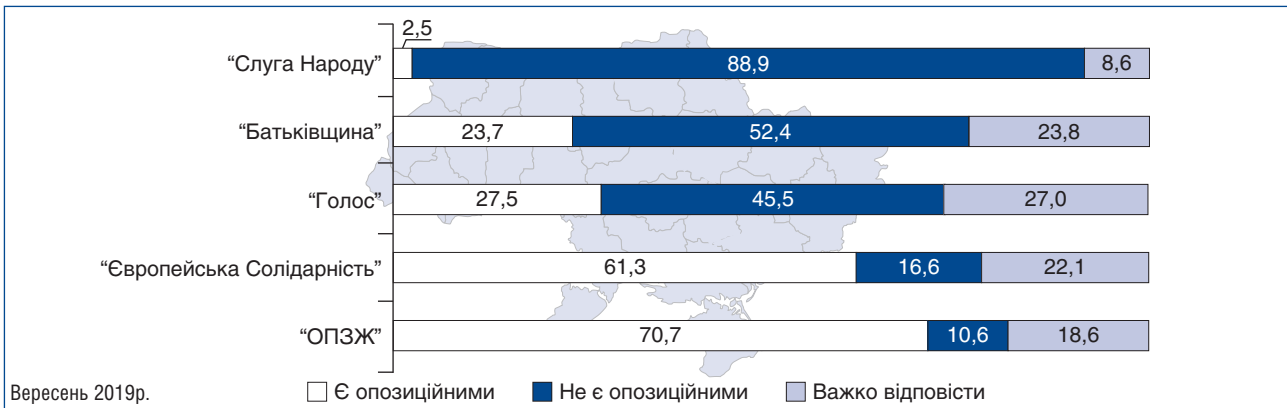
Ви з більшою симпатією ставитеся до політичних партій, які...?
% опитаних

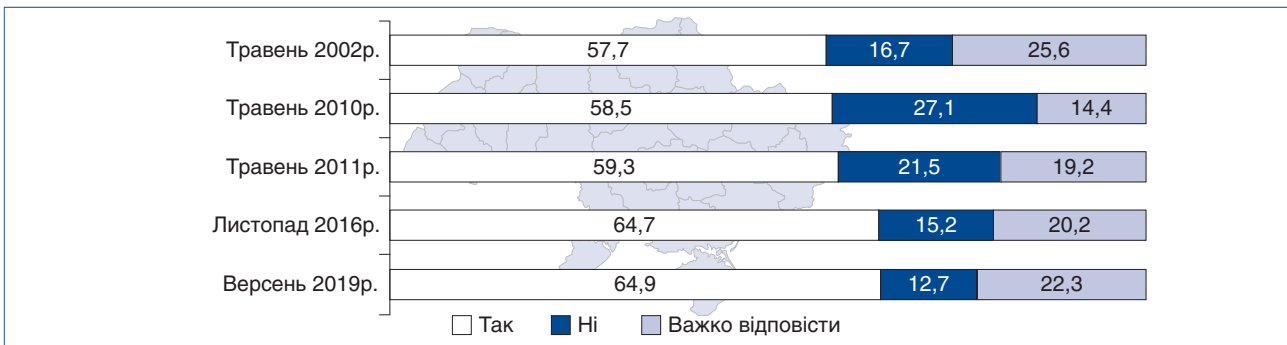
	Регіони			
	Захід	Центр	Південь	Схід
Підтримують владу	40,8	44,6	36,0	42,7
Опозиційність чи не опозиційність партій не мають для мене значення	26,6	30,2	31,8	16,2
Не підтримують владу, але й не перебувають в опозиції	7,4	5,7	0,8	15,1
Є опозиційними до влади	5,7	5,7	2,5	8,5
Нікого не підтримую	11,8	6,0	14,2	8,3
Важко відповісти	7,6	7,7	14,6	9,2

Вересень 2019р.

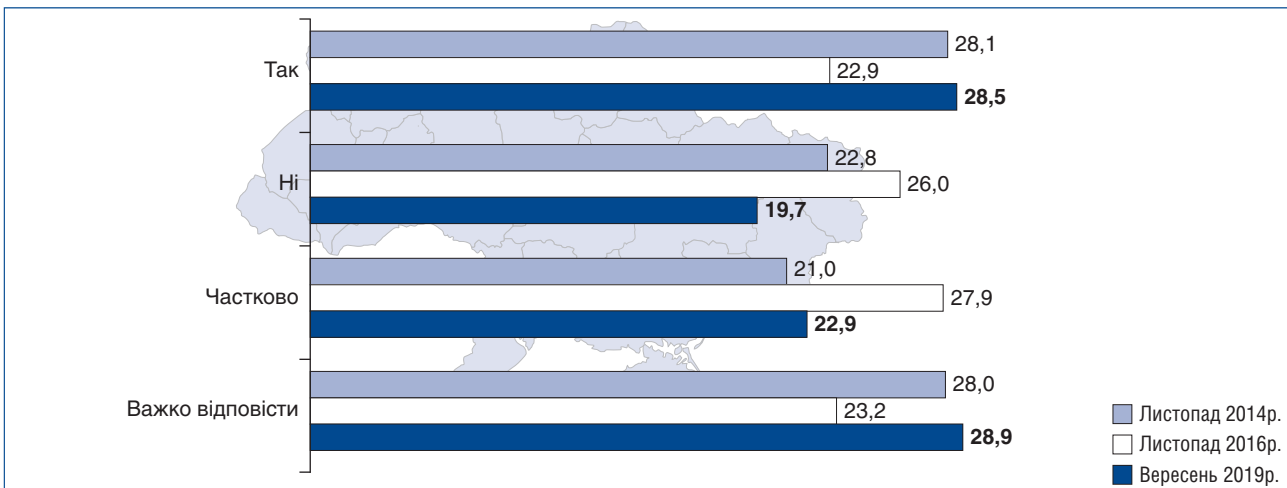
Чи вважаєте Ви опозиційними наведені партії?
% опитаних

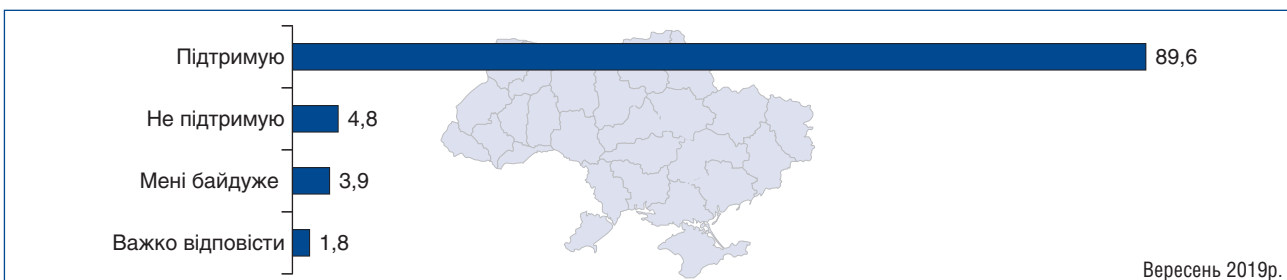
Чи вважаєте Ви, що опозиція є необхідною для нормальної життєдіяльності суспільства, а тому держава має гарантувати її права?
% опитаних

Чи захищені права опозиції в Україні?
% опитаних

Верховна Рада України проголосувала за закон, що скасовує недоторканність народних депутатів. Чи підтримуєте Ви ухвалення такого закону?
% опитаних

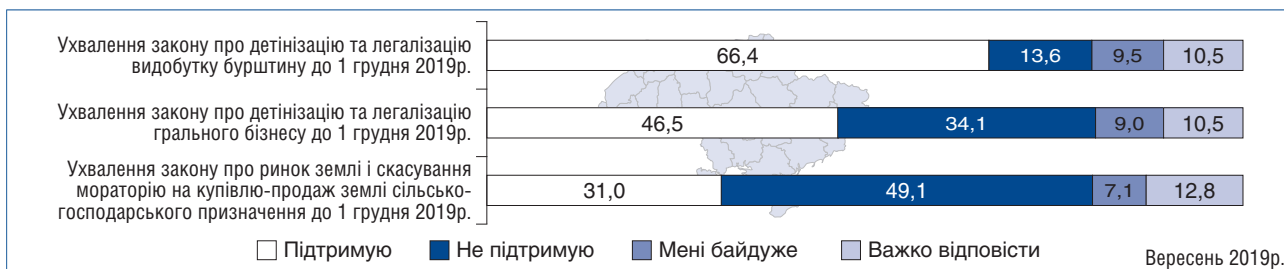

Чи підтримуєте Ви наступні законодавчі ініціативи, зареєстровані в новообраній Верховній Раді України?
% опитаних

	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі відсутності його без поважних причин на третині пленарних засідань Верховної Ради або засідань комітету Верховної Ради, членом якого він є, протягом однієї чергової сесії	88,6	5,7	5,7
Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі голосування депутатом замість іншого депутата або надання депутатом можливості проголосувати замість нього іншому депутату	87,4	6,8	5,8
Скорочення числа депутатів Верховної Ради України з 450 до 300	87,0	6,7	6,4
Надання народу права законодавчої ініціативи	70,9	12,1	17,0
Закріплення у Конституції положення, що Верховна Рада обирається винятково за пропорційною виборчою системою	63,8	11,2	25,0
Закріплення в Конституції повноважень Президента утворювати Національне антикорупційне бюро, призначати на посади та звільняти з посад директорів Національного антикорупційного бюро і Держбюро розслідувань	57,8	16,3	25,8
Закріплення у Конституції повноважень Президента утворювати незалежні регуляторні органи, що здійснюють державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, призначати на посади та звільняти з посад їх членів	54,7	19,9	25,3
Виведення Національної гвардії з системи Міністерства внутрішніх справ і перепідпорядкування її безпосередньо Президенту	46,1	25,8	28,2

Вересень 2019р.

Чи підтримуєте Ви наведені заходи, запропоновані Президентом України?
% опитаних

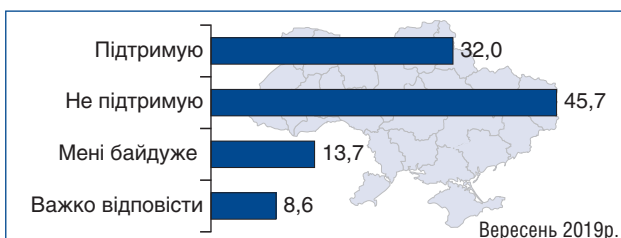
Вересень 2019р.

Яким чином мають бути розподілені повноваження між Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів?
% опитаних

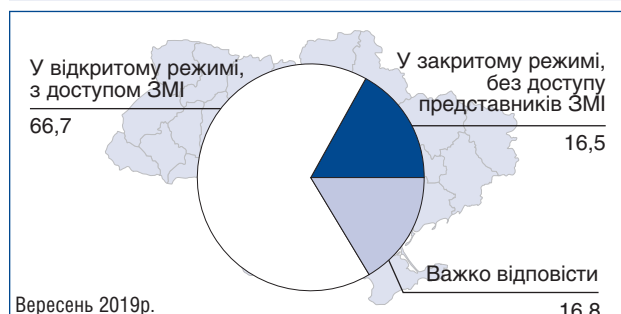
Вересень 2019р.

Група народних депутатів України пропонує зобов'язати операторів надавати послуги мобільного зв'язку лише на основі укладання договору за паспортом та з наданням абонентом особистих даних. Чи підтримуєте Ви ухвалення такого закону?
% опитаних

Вересень 2019р.

Засідання Кабінету Міністрів повинні проводитися у закритому режимі, без доступу представників ЗМІ, чи у відкритому режимі, з доступом ЗМІ?
% опитаних

Вересень 2019р.

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ, ОЦІНКИ ДІЙ НОВОЇ ВЛАДИ, ПРОБЛЕМА ОПОЗИЦІЇ: ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ

Перший період діяльності нової влади характеризується поєднанням задекларованих намірів здійснювати радикальні зміни в різних сферах (деякі з них уже матеріалізувалися у прийнятих законодавчих та інших нормативних актах або в їх проектах) з повною відсутністю доступного для громадян системного бачення таких змін (коаліційної угоди, програми дій Уряду та ін.). Деякі з вже здійснених кроків та декларованих намірів мають підтримку більшості громадян, деякі – сприймаються неоднозначно або не користуються підтримкою більшості. Залишаються невизначеними перспективи низки реформ, які здійснювалися у країні у 2014-2019рр., щодо реалізації яких Україна брала на себе зобов'язання перед зарубіжними партнерами та отримувала з цієї метою іноземну фінансову та іншу допомогу.

Новим явищем для українського політикуму стало формування однопартійної більшості, з огляду на яке зростає актуальність проблеми стримувань і противаг у системі влади, діяльності парламентської опозиції.

З метою з'ясування експертних позицій з цих та дотичних проблем, Центром Разумкова в рамках проекту “Коаліційна угода для нового Парламенту України – 2019” було проведено експертне опитування, результати якого наводяться нижче¹.

ОЦІНКИ МАЙБУТЬОГО РЕФОРМ

На передні позиції у переліку першочергових реформ експерти висунули реформу органів правопорядку (судів, прокуратури, поліції) та антикорупційну реформу – їх відзначили понад 60% опитаних. На наступних місцях за актуальністю – реформи системи охорони здоров'я; децентралізації та регіонального розвитку; дерегуляція і стимулювання розвитку підприємництва та інвестицій (від 29% до 41%). Приблизно на одному рівні експерти оцінили актуальність пенсійної реформи та реформи соціального захисту; освітньої та податкової реформ (24-26%). Земельну реформу вважають актуальною 22% експертів.

На досить низьких позиціях за актуальністю стоять реформи, пов'язані з воєнним конфліктом з Росією: реформування армії та зміцнення обороноздатності (19%) та відбудова економіки на територіях Донбасу, контрольованих Україною (13%).

На думку більшості експертів, зміна влади прискорить проведення таких реформ, як антикорупційна, земельна, органів правопорядку, виборчого законодавства, конституційна, податкова та реформа державної власності.

Щодо таких реформ, як реформа енергетики, освітня реформа, реформа армії та зміцнення обороноздатності, реформа системи охорони здоров'я, частки тих, хто вважають, що влада прискорить реформи, і що вона їх загальмує, є майже однакови або відрізняються незначно.

Щодо інших реформ, зазначених у переліку, відносна більшість експертів скоріше вважають, що влада прискорить їх проведення. А щодо відбудови економіки на підконтрольних територіях Донбасу майже половина (48%) експертів вважають, що нова влада на це ніяк не вплине.

Безумовним лідером, рушієм здійснення реформ експерти вважають Президента В.Зеленського (76%), понад половини – Верховну Раду та Уряд (відповідно, 57% і 54%). Їм значно поступаються громадські організації, волонтери (40%), МВФ, Світовий банк (33%), населення та країни Заходу (31% та 29%, відповідно).

Майже половина (48%) експертів очікують від нової влади покращання ситуації у країні, 16% – погіршення, а 22% не очікують суттєвих змін. Водночас, оцінки наслідків формування однопартійної більшості в Парламенті є менш оптимістичними – практично рівні частки очікують негативних і

¹ У період 11-25 вересня 2019р. опитано 110 експертів у всіх регіонах України (за винятком Криму та окупованих територій Донецької і Луганської областей), серед яких представники місцевих органів влади і місцевого самоврядування, аналітичних центрів, політичних громадських організацій, викладачі вищих навчальних закладів (з суспільно-політичних дисциплін), журналісти регіональних ЗМІ, експерти з регіональних проблем.

позитивних наслідків (29% і 28%), 40% – позитивних і негативних наслідків рівною мірою.

Для порівняння, оцінки громадян² є більш оптимістичними, порівняно з оцінками експертів: 62% опитаних українців очікують, що діяльність нової влади принесе покращання ситуації у країні, 52% вважають, що діяльність однопартійної більшості матиме більше позитивних наслідків.

У питанні про зміну розподілу повноважень між Президентом, Парламентом та Урядом майже половина (49%) експертів займають консервативну позицію і пропонують залишити його без змін. 24% підтримали б скорочення повноважень Президента та розширення, відповідно, Парламенту та Уряду, а 18% – навпаки, розширення повноважень Президента. Таким чином, прихильники посилення президенталізму серед експертів перебувають у меншості.

Це дисонує з даними загальнонаціонального опитування, де у відповідях на аналогічне питання відносна більшість (37%), так само, не підтримують зміни у балансі влади, проте частка прихильників посилення Президента (32%) є більшою за частку прихильників посилення парламентаризму (18%).

Більшість (57%) експертів позитивно³ оцінюють діяльність Президента В.Зеленського. Щодо Верховної Ради та Уряду половина або більшість (відповідно, 50% і 57%) експертів обрали варіант відповіді “ще зарано давати оцінку”. Серед парламентських фракцій незначний позитивний баланс оцінок має фракція “Слуга Народу” (+5%), у фракції “Голос” він у межах 2%, у інших фракцій і груп він негативний. Але значна частка експертів вважають оцінки передчасними.

Оцінки громадян характеризуються більш позитивним сприйняттям нової влади та більш критичним – усіх інших політичних сил. Так, більшість громадян позитивно оцінюють діяльність Президента, Парламенту, Уряду і фракції “Слуга Народу”, тоді як баланс оцінок діяльності всіх інших фракцій і груп є негативним. Особливо негативно оцінюється діяльність фракції “Європейська Солідарність” (баланс становить -45).

Більшість опитаних експертів підтримують такі законодавчі ініціативи нової влади, як дострокове припинення повноважень народного депутата за пропуск засідань без поважних причин (89%), неособисте голосування (79%), скорочення чисельності депутатів (73%), зменшення обсягу державного фінансування політичних партій (65%) та скасування фінансування позапарламентських партій (61%). Також підтримку відносної більшості мають пропозиції обрання Верховної Ради за винятково пропорційною системою та надання народу права законодавчої ініціативи.

Водночас, відносна більшість експертів не підтримують пропозиції надати Президенту повноваження утворювати НАБУ, призначати керівників НАБУ та ДБР (46% проти 31%), створювати регуляторні органи (41% проти 33%), а також виведення Нацгвардії з підпорядкування МВС і підпорядкування її безпосередньо

Президенту (47% проти 30%). Слід відзначити, що думки громадян стосовно наведених питань суттєво відрізняються від експертних – стосовно всіх питань більшість (абсолютна чи відносна) підтримують пропозиції нової влади.

Більшість (58%) експертів вважають, що в Україні існують передумови для посилення авторитарних тенденцій у діяльності влади, спроб встановлення авторитарного режиму. Протилежної думки дотримуються 26% опитаних експертів.

Половина експертів вважають, що надійних запобіжників від спроб встановлення авторитарного режиму в сучасній Україні немає.

Меншість (19%) експертів вважають захищеними права опозицій в Україні. Третина вважає їх не захищеними, 38% – захищеними частково. Серед громадян, навпаки, відносна більшість (28%) вважають права опозиції захищеними, 23% – захищеними частково, 20% – не захищеними.

Серед парламентських і позапарламентських⁴ партій більшість експертів (абсолютна або відносна) вважають опозиційними партії “Європейська Солідарність” (69%), “Опозиційна платформа – За життя” (61%), “Опозиційний блок” (50%), Радикальну партію Олега Ляшка (47%), ВО “Свобода” (39%). Усі інші партії (передусім, “Голос” і “Батьківщину”) більша частка експертів вважають не опозиційними.

Оцінки громадян у цілому є подібними до експертних, проте відносна більшість громадян відносить до опозиційних також партію “Українська стратегія Гройсмана” та (з дуже незначною перевагою) партію “Сила і честь”.

Експерти вважають найбільш близькими ідейно-політичні позиції таких партій, як “Голос” і “Європейська Солідарність” (3,29 пункти за п’ятибальною шкалою), “Слуга Народу” та “Голос” (3,15), “Слуга Народу” та ВО “Батьківщина” (3,02). Найбільша відстань, на думку експертів, між позиціями таких партій, як “ОПЗЖ” та “Голос” (1,51), “ОПЗЖ” та “Європейська Солідарність” (1,77). Між “Слугою народу” та “Європейською солідарністю” дистанція також є досить значною (2,06).

Експерти досить високо оцінили рівень популярності та діяльності та риторичні політичних партій України. Усі оцінки перевищили 3 бали за шкалою від 1 до 5. Відносно найвищий рівень популярності, на думку експертів, притаманний ВО “Батьківщина” (4,09 бали) та “ОПЗЖ” (3,96), найнижчий – партії “Голос” (3,33). “Слуга Народу” та “Європейська Солідарність” розташувалися посередині.

У цілому, експертні оцінки нової влади, її перших дій, а також очікування від неї, є переважно позитивними. Водночас, ці оцінки є більш стриманими, ніж оцінки громадян. Експерти є менш критичними, ніж громадяни, в оцінці дій “старих” політичних сил. В оцінках експертів простежується певне занепокоєння можливістю виникнення в діяльності влади авторитарних тенденцій, щодо яких немає надійних запобіжників.

² Докладно див.: результати загальнонаціональних опитувань Центру Разумкова, узагальнені в діаграмах і таблицях, викладені в додатку на с.72-93 цього видання.

³ Сума варіантів відповіді “цілком позитивно” та “скоріше позитивно”.

⁴ Маються на увазі партії, які набрали понад 2% голосів на виборах-2019 за партійними списками.

Які з реформ і напрямів дій влади є першочерговими?*
% опитаних експертів

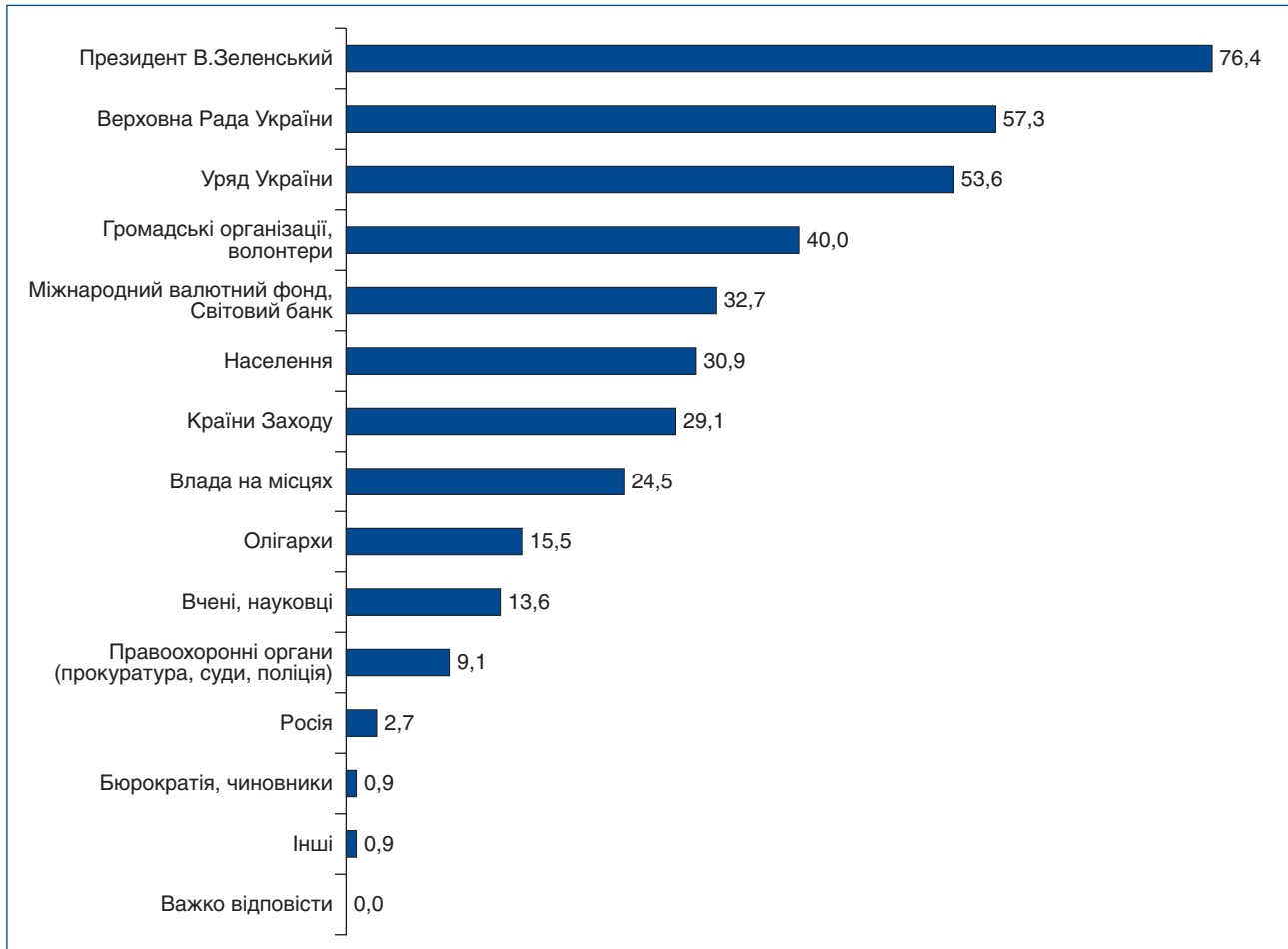
Реформа органів правопорядку (судів, прокуратури, поліції)	67,3
Антикорупційна реформа	62,7
Реформа системи охорони здоров'я	40,9
Реформа децентралізації та регіонального розвитку	32,7
Дерегуляція і стимулювання розвитку підприємництва та інвестицій	29,1
Пенсійна реформа та реформа системи соціального захисту	25,5
Податкова реформа	24,5
Освітня реформа	24,5
Земельна реформа	21,8
Реформування армії, зміцнення обороноздатності	19,1
Люстрація чиновників (перевірки та можливі звільнення)	19,1
Реформа виборчого законодавства	16,4
Реформа у сфері енергетики	13,6
Відбудова економіки на територіях Донбасу, контрольованих Україною	12,7
Реформа державного управління	10,9
Реформа державних закупівель	8,2
Реформа у сфері ЗМІ (медіа-реформа)	7,3
Реформа фінансового сектору	6,4
Конституційна реформа	5,5
Реформа управління державною власністю	3,6
Інше	3,6
Важко відповісти	0,0

*Експертам пропонувалося відзначити не більше п'яти прийнятних варіантів відповіді.

Як зміна влади в Україні вплине на темпи реалізації кожної з наведених реформ або діяльності влади в певній сфері?
% опитаних експертів

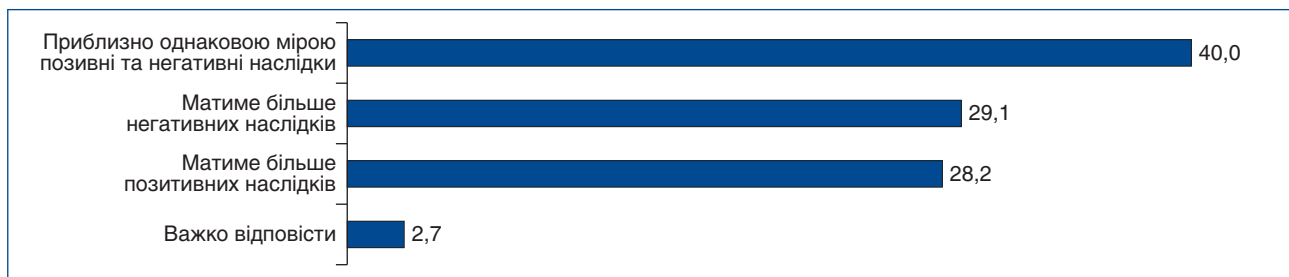
	Прискорить проведення	Загальмує проведення	Реформу буде зупинено і скасовано	Ніяк не вплине	Важко відповісти
Антикорупційна реформа	70,9	5,5	3,6	17,3	2,7
Земельна реформа	67,3	10,9	6,4	12,7	2,7
Реформа органів правопорядку (судів, прокуратури, поліції)	58,2	17,3	3,6	18,2	2,7
Реформа виборчого законодавства	57,3	15,5	6,4	17,3	3,6
Конституційна реформа	52,7	10,9	5,5	23,6	7,3
Податкова реформа	50,9	12,7	7,3	25,5	3,6
Реформа управління державною власністю	50,0	10,9	3,6	30,9	4,5
Дерегуляція і стимулювання розвитку підприємництва та інвестицій	49,1	13,6	7,3	27,3	2,7
Реформа фінансового сектору	46,4	10,9	8,2	29,1	5,5
Реформа державного управління	45,5	14,5	6,4	29,1	4,5
Люстрація чиновників (перевірки та можливі звільнення)	44,5	10,0	10,9	31,8	2,7
Реформа державних закупівель	43,6	13,6	5,5	33,6	3,6
Реформа децентралізації та регіонального розвитку	41,8	23,6	6,4	22,7	5,5
Відбудова економіки на територіях Донбасу, контрольованих Україною	36,4	6,4	6,4	48,2	2,7
Пенсійна реформа та реформа системи соціального захисту	35,5	20,0	8,2	32,7	3,6
Реформа системи охорони здоров'я	34,5	30,9	8,2	23,6	2,7
Реформа у сфері енергетики	30,9	29,1	7,3	29,1	3,6
Реформування армії, зміцнення обороноздатності	30,0	27,3	10,0	29,1	3,6
Освітня реформа	28,2	30,9	6,4	32,7	1,8
Реформа у сфері ЗМІ (медіа-реформа)	28,2	14,5	15,5	38,2	3,6

Хто може стати рушієм здійснення в Україні необхідних реформ в умовах оновлення влади?*
% опитаних експертів

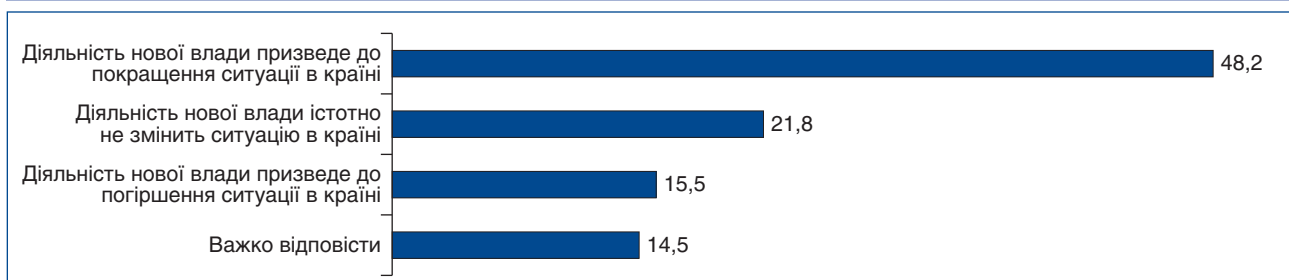

*Експертам пропонувалося відзначити не більше п'яти прийнятних варіантів відповіді.

Те, що у Верховній Раді України сформована більшість у складі однієї партії, матиме більше позитивних чи більше негативних наслідків для країни?
% опитаних експертів

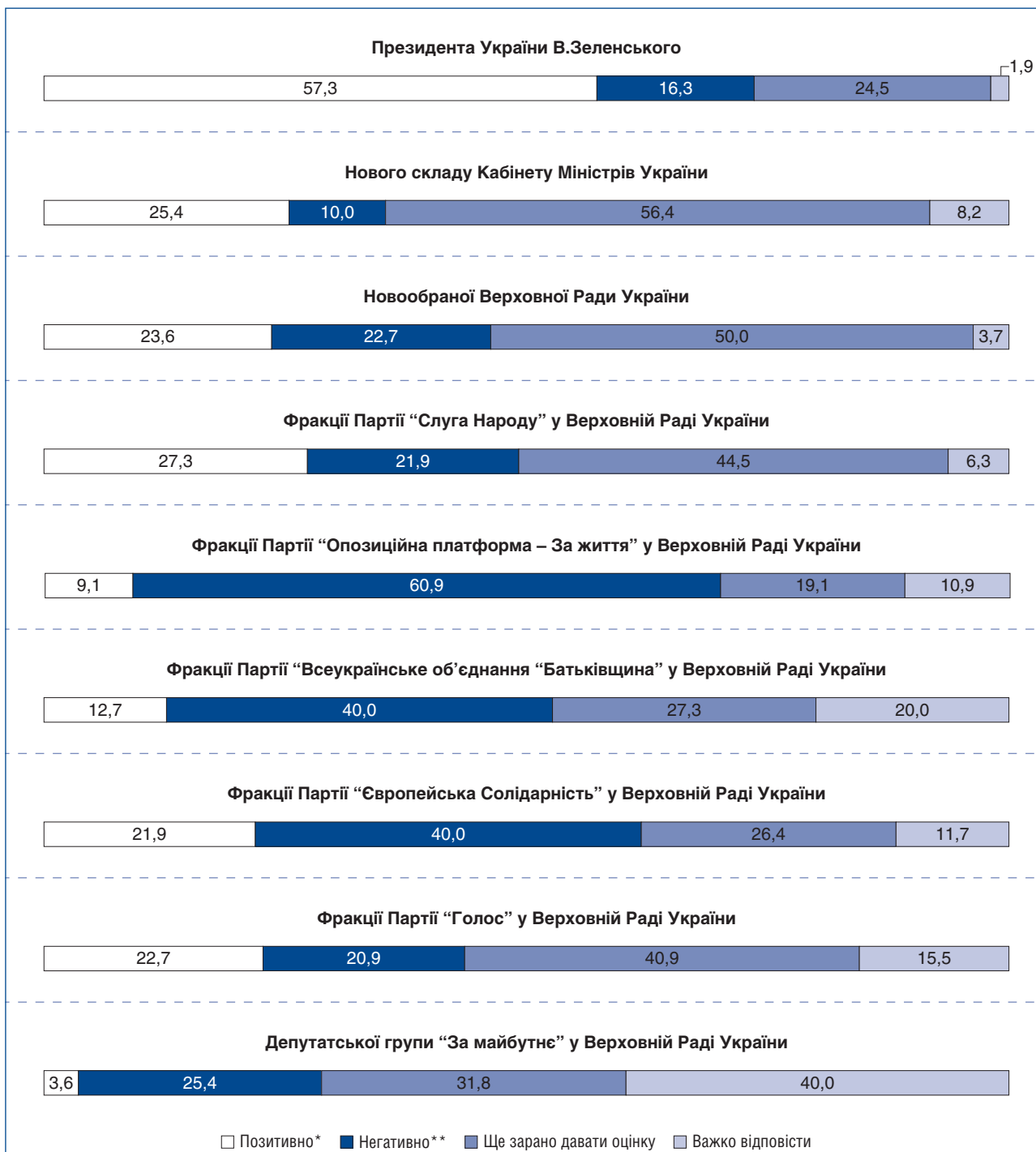
На які зміни в країні Ви очікуєте внаслідок діяльності нової влади? Ви вважаєте, що...,
% опитаних експертів

Яким чином мають бути розподілені повноваження між Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів?
% опитаних експертів

Розподіл повноважень між Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів слід залишити без змін	49,1
Повноваження Президента потрібно скоротити, а Верховної Ради та Кабінету Міністрів – розширити	23,6
Повноваження Президента слід розширити, а Верховної Ради і Кабінету Міністрів – скоротити	18,2
Важко відповісти	9,1

Як Ви оцінюєте діяльність?
% опитаних експертів

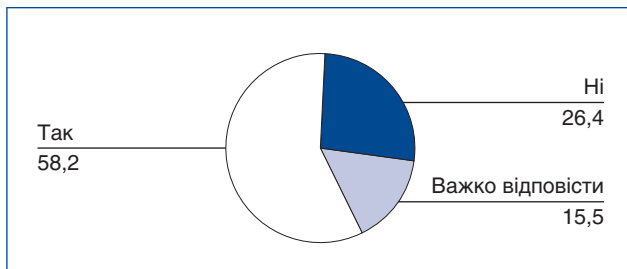
* Сума варіантів відповіді "цілком позитивно" та "скоріше позитивно".

** Сума варіантів відповіді "україн негативно" та "скоріше негативно".

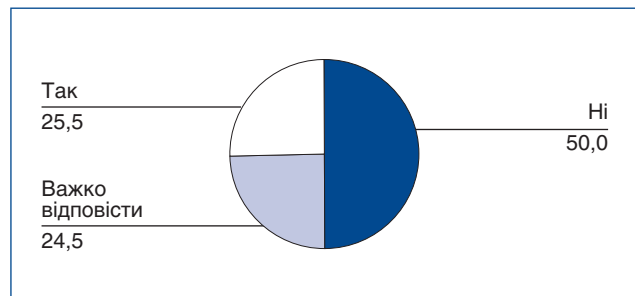
Чи підтримуєте Ви наступні законодавчі ініціативи, зареєстровані в новообраній Верховній Раді України?
% опитаних експертів

	□ Підтримую	■ Не підтримую	□ Важко відповісти
Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі відсутності його без поважних причин на третині пленарних засідань Верховної Ради України або засідань комітету Верховної Ради України, членом якого він є, протягом однієї чергової сесії	89,1	7,3	3,6
Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі голосування депутатом замість іншого депутата або надання депутатом можливості проголосувати замість нього іншому депутату	79,1	14,5	6,4
Скорочення чисельності депутатів Верховної Ради України з 450 до 300	72,7	16,4	10,9
Зменшення удвічі щорічного обсягу коштів, що виділяються на державне фінансування статутної діяльності політичних партій	64,5	24,5	10,9
Позбавлення державного фінансування політичних партій, які не подолали прохідний бар'єр на виборах до Верховної Ради України, але набрали більше 2% голосів	61,8	28,2	10,0
Закріплення у Конституції положення, що Верховна Рада України обирається винятково за пропорційною виборчою системою	47,3	24,5	28,1
Надання народу права законодавчої ініціативи	45,5	27,3	27,3
Закріплення у Конституції повноважень Президента утворювати незалежні регуляторні органи, що здійснюють державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, призначати на посади та звільняти з посад їх членів	32,7	40,9	26,4
Закріплення в Конституції повноважень Президента утворювати Національне антикорупційне бюро, призначати на посади та звільняти з посад директорів НАБУ і Держбюро розслідувань	30,9	46,4	22,7
Виведення Національної гвардії з системи МВС і перепідпорядкування її безпосередньо Президенту	30,0	47,3	22,7

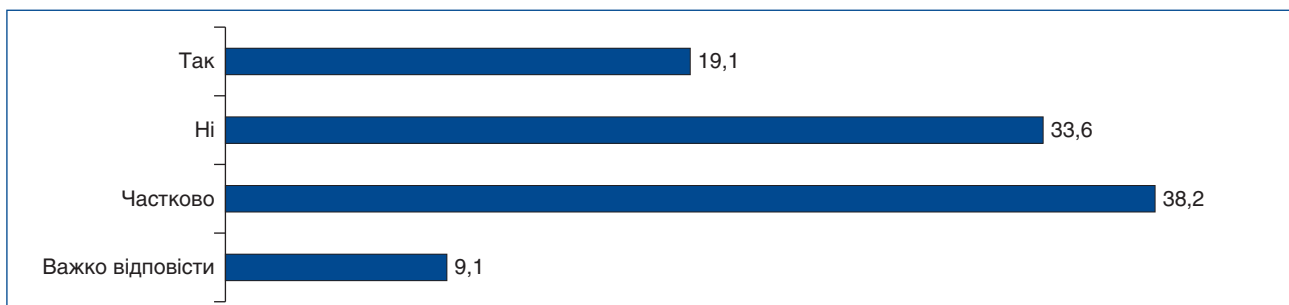
Чи існують зараз в Україні передумови для посилення авторитарних тенденцій в діяльності влади, спроб встановлення авторитарного режиму?
% опитаних експертів

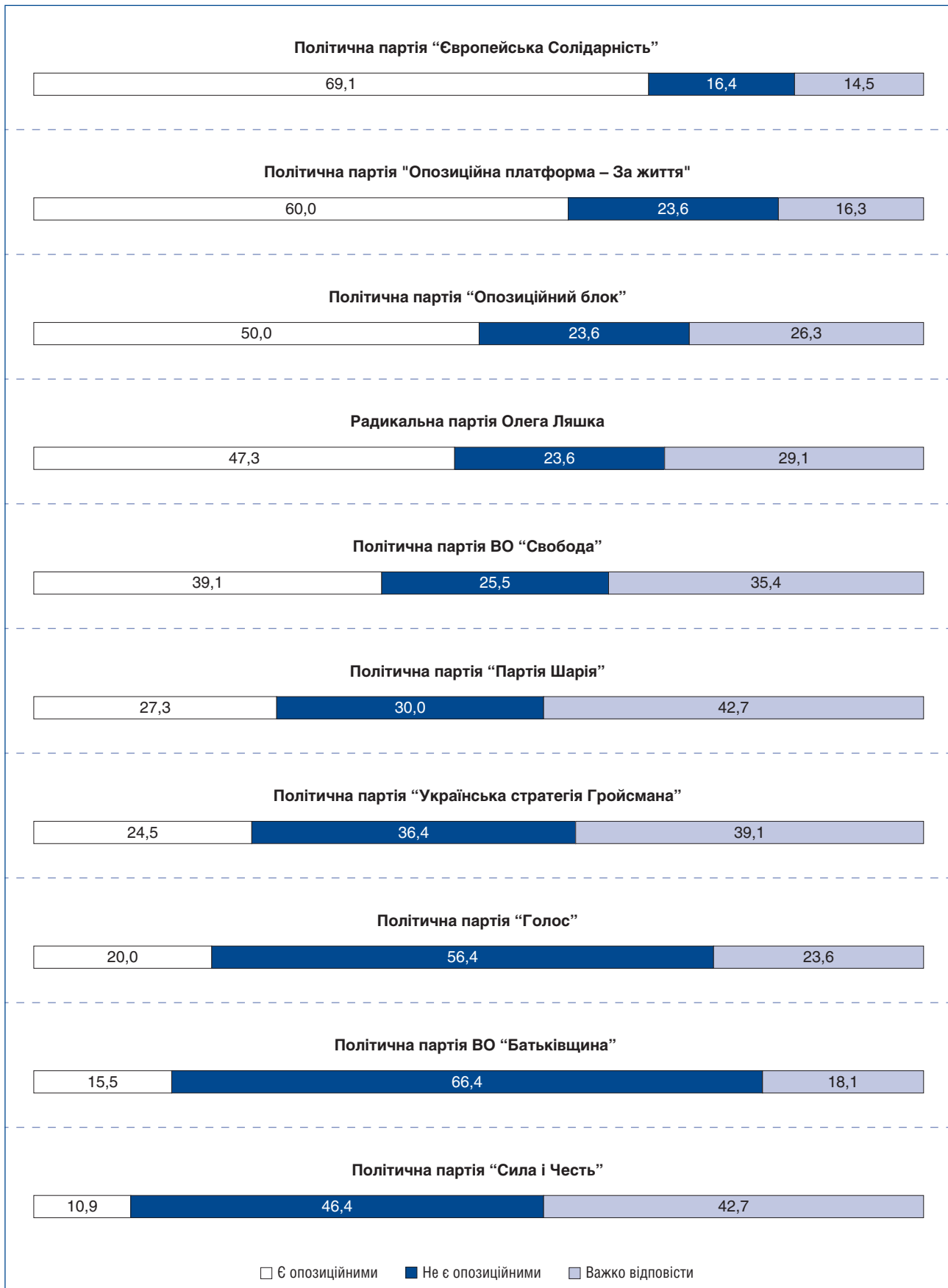
Чи існують в сучасній Україні надійні запобіжники від спроб встановлення авторитарного режиму?
% опитаних експертів

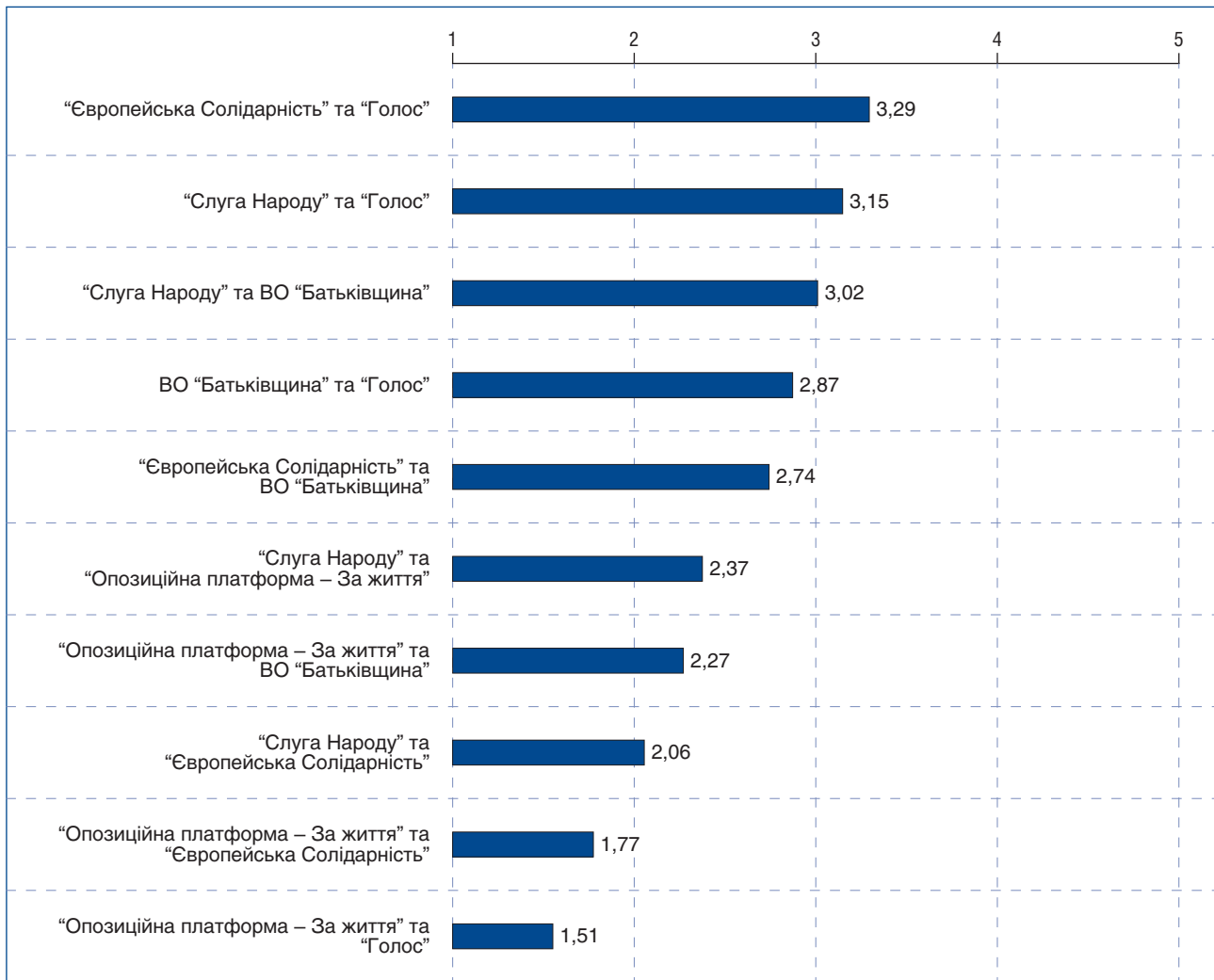
Чи захищені права опозиції в Україні?
% опитаних експертів

Які з наведених політичних сил в Україні Ви вважаєте опозиційними?
% опитаних експертів

**Наскільки близькими є ідейно-політичні позиції наведених партій?
середній бал***

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де “1” означає, що позиції є дуже далекими, а “5” – позиції дуже близькі.

**Оцініть ступінь популізму в діяльності та риторичі наведених партій,
середній бал***

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де “1” означає “ступінь мінімальний”, а “5” – “ступінь максимальний”.

НОВА ВЛАДА ОЧИМА ГРОМАДЯН: РЕЗУЛЬТАТИ ФОКУС-ГРУПОВИХ ДИСКУСІЙ

У рамках проекту “Коаліційна угода для нового Парламенту України – 2019” були проведені фокус-групові дослідження, метою яких було з’ясування сприйняття громадянами кардинальних змін у системі влади країни, їх пріоритетів, очікувань та оцінок перспектив їх реалізації.

Загалом було проведено вісім фокус-груп у Дніпропетровській, Івано-Франківській (м.Городенка та м.Коломия), Львівській областях та м.Києві. Дискусії проводилися протягом червня-вересня 2019р. Учасники фокус-груп – жінки і чоловіки віком 25-55 років, усього – 76 респондентів.

Нижче наводяться узагальнені висновки за підсумками фокус-груп, відповідно до тем, які обговорювалися. Усі цитати наведені в оригінальному викладі (мова, якою послуговувався учасник; стилістика).

1. ОБРАЗ ІДЕАЛЬНОЇ КРАЇНИ

Відповіді на питання про ідеальну Україну є схожими в усіх групах. Для більшості респондентів ідеальна Україна – це країна, в якій:

- немає війни; мирні, дружні відносини із сусідніми країнами і безпека всередині країни;

“Закінчилася вже війна, не гинуть наші хлопці” (Городенка)

- немає корупції, зменшена кількість чиновників;
- сприятлива екологічна ситуація;
- усміхнені і щасливі люди;
- гарні міста, чисті вулиці;
- ефективна соціально орієнтована політика держави;

“Держава повинна допомагати розвиватися людям, а не так, що забрати останнє від людини у вигляді податків” (Львів)

“При владі справжні політики, які дбають про свій народ, такі, яких ми хочемо бачити при владі” (Городенка)

- високі статки і соціальні стандарти;

“Европейская пенсия у наших родителей и высокая зарплата у нас” (Київ)

- гідний соціальний захист всіх верств населення;

“Государство тратит достаточно средств на бездомных детей, инвалидов” (Дніпро)

- розвинута інфраструктура, гарна якість доріг;

“В нас добрі дороги і до нас приїжджають туристи” (Городенка)

- ефективна та високопрофесійна робота судової системи; рівність усіх громадян перед законом, незважаючи на соціальний статус, місце роботи або статки;
- стабільна сприятлива економічна ситуація, працюючі підприємства, розвинутий малий та середній бізнес, низький рівень безробіття, гідні зарплати, що забезпечують впевненість у майбутньому;
- детінізація економіки, всі працюючі підприємства сплачують податки і нараховують зарплати за законом.

“Хай корупція стане оподаткованою!” (Городенка)

2. ОЦІНКА ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ У КРАЇНІ

Значна частина опитаних оцінюють ситуацію після виборів як певне “затишшя”: не зрозуміло, що відбувається, і що буде далі. Життя простих громадян фактично не змінилося. Позитивні зміни, на думку багатьох, відбудуться не скоро, тому що це довгий і складний процес. А певна стабільність в економіці, децю змінена національна валюта – це, за словами деяких опитаних, результати успішних дій попередньої влади.

“Для пересічних українців ніяких зрушень немає: ну, недоторканість [депутатам скасували], а як вона стосується особисто мене?” (Львів)

“25 лет ничего на происходило, наивно предполагать, что такую коррупционную машину можно быстро разрушить”
(Дніпро)

Тим не менш більшість учасників фокус-груп демонструють стриманий оптимізм, сподівання на краще. Відзначили, що нічого поганого у країні після виборів не відбулося, кредит довіри до Президента високий, і є великі сподівання на позитивні зміни у зв'язку з повним оновленням/перезавантаженням влади.

“Нас лякали, що розпочнеться війна з переобранням влади. Нічого подібного не відбулося” (Київ)

“Мы в напряженном ожидании. Ситуация никак не изменилась, но есть какие-то перспективы, надежды есть, может что-то изменится в стране” (Київ)

“Вектор направления развития всегда задавал Президент. Президент задал вектор перемен: то, как было раньше, теперь не будет: государство уходит из бизнеса, государство в смартфон, и это оптимистичные изменения!” (Дніпро)

Частина вказала на позитивні зрушення: розпуск неефективного Парламенту; політичні домовленості з РФ, зокрема обмін полоненими; поліпшення економічної ситуації: збільшення золотовалютних запасів, зниження комунальних тарифів, зокрема цін на газ; швидке виконання новою владою частини передвиборчих обіцянок, наприклад, зняття депутатської недоторканності, активна робота Верховної Ради.

Проте частиною прийняті закони та озвучені ініціативи сприймаються як “декларація про наміри” або навіть певний PR. Респонденти не впевнені, що нові закони будуть виконуватися належним чином і призведуть до суттєвих позитивних змін в їх житті.

“Те, що обіцялося, але не відбувалося протягом 28 років [йдеться про зняття недоторканності], відбулося зараз за декілька тижнів” (Львів)

“Пока эти законы – это инициативы, а будут ли они воплощаются на практике – это вопрос” (Київ)

“Перші кроки багатообіцяючі. Попередні парламенти так не діяли. За одну ніч прийняли 160 законопроектів” (Львів)

У кожній групі були ті, хто відчуває певне розчарування через те, що не відбувається обіцяне “швидке покращення” життя; в новій владі, у близькому оточенні Президента не бачать авторитетних фахівців, натомість спостерігають некомпетентних осіб, одіозних особистостей, пов'язаних із олігархами. Реальна ефективна політика заміщується PR-акціями влади, є загроза згорання реформ і проросійського рваншу.

“Непонятно, что происходит. Во власть пришли абсолютно новые люди. Я, например, из Кабинета Министров вообще никого не знаю” (Київ)

“Такое впечатление, что возвращаемся в Украину образца 14-го года. Одни слова, никаких дел”
(Дніпро)

“Обещал в правительстве профессионалов!!! Я никак не ожидала, что новый глава СБУ окажется кварталовцем, министр образования сделает 8 грамматических ошибок в своем посте”
(Дніпро)

3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРАЇНИ

У всіх групах без винятку лунав приблизно однаковий перелік нагальних проблем національного масштабу. Саме на відсутність цих проблем вказували, описуючи образ ідеальної України:

- війна з РФ, військовий конфлікт на Донбасі. Не зрозуміло, як припинити війну і скільки вона триватиме, враховуючи, що в Україні обмежені економічні та людські ресурси, на відміну від країни-агресора;

“Главная проблема – это Донбасс. Непонятно, как эта ситуация будет выкруливаться” (Київ)

- корупція;
- відсутність відчутного економічного зростання;

“Спад экономики, война и коррупция – вот три кита, на которых плывет Украина”
(Дніпро)

- відсутність верховенства права, нерівність громадян перед законом, корумпована судова система;

“Суди выпускают за гроші. 5 миллиардов накрад, выпустили за миллион под заставу”
(Львів)

- бідність, безробіття та низькі статки населення, низькі зарплати та пенсії;
- міграція трудового населення за кордон;

“Навіть та робота, яка є. Ніхто не хоче робити. Всі їдуть закордон. Не хочуть робити тут за таку зарплату” (Коломия)

- низька якість освіти;
- неефективна медична реформа, низький рівень медичних послуг;
- відсутність соціальної захищеності всіх верств населення, особливо пенсіонерів;
- ненадійна банківська система, високі ризики розміщення коштів у банках, незахищеність банківських вкладів населення;

- несприятливі умови для розвитку малого бізнесу;
- недосконале законодавство: багато чинних законів містять взаємовиключні статті, що передбачає корупційну складову;

“Безобразно составлен Налоговый кодекс, честно платить налоги невозможно. Если ты выполняешь один пункт, то при этом нарушаешь следующий” (Дніпро)

- ненадійна страхова система. Страхові компанії часто обманюють клієнтів, а виграти суд проти страхової компанії практично неможливо;
- демографічні проблеми, низька народжуваність, висока смертність;
- низький рівень культури, виховання громадян.

Серед проблем, які хвилюють більшу частину населення в першу чергу та респондентів особисто:

- низькі статки, доходи;
- високі комунальні тарифи як наслідок монополізму організацій, компаній, що надають базові послуги населенню;

“С тарифами просто руки выкручивают, потому что нет конкурентов” (Дніпро)

- погані дороги;
- застарілий житловий фонд, аварійний стан міських комунікацій;

“Дома советской постройки все требуют капитального ремонта” (Дніпро)

- низька якість медичних послуг за високої вартості, високі ціни на медичні препарати;

“На сегодняшний день медицина превратилась в бизнес” (Київ)

“Никому не пожелаю попасть в больницу и делать операцию. Среднестатистическому украинцу проще умереть!” (Дніпро)

- відсутність молодіжних іпотечних програм, високі кредитні ставки;
- наркоманія та криміногенна ситуація.

4. ПРИЧИНИ ПЕРЕМОГИ В.ЗЕЛЕНЬСЬКОГО І ПАРТІЇ “СЛУГА НАРОДУ”

У якості факторів, що зумовили перемогу В.Зеленського на президентських виборах відзначили:

- помилки старої влади, відсутність ефективної комунікації з прихильниками і населенням у цілому;

“У Порошенко не було комунікації з активною частиною суспільства. Про вдалі дії президента треба було шукати! І потім, вони любили домовлятися за кулісами” (Львів)

“Люди хотели нового политика с европейскими взглядами” (Київ)

- протест проти старої політичної системи, В.Зеленському програли всі політичні лідери, оскільки вони асоціюються зі “старими” політиками;

“Людам набридло слушати десятилетиями эту политическую болтологию, і тому вони обрали нове обличчя! Всі хочуть добре жити зараз!” (Львів)

“Все эти тимошенки и бойки побывали при власти и себя показали, какие они “хорошие” (Дніпро)

- невдоволення діями Президента П.Порошенка. Серед головних претензій: не припинив війну, використовував посаду для особистого збагачення, не зміг провести ефективні реформи, зокрема зробити доступними та якісними медичні послуги, не боровся з корупцією, підвищив комунальні тарифи, що призвело до зниження якості життя населення;

“С Порошенко был связан весь негатив, начиная трехкратным падением курса гривны, повышением тарифов. Естественно, люди голосовали против” (Київ)

“Порошенко проиграл, потому что много врал” (Дніпро)

“Он только занимался будущим: НАТО, европейскими перспективами, а об экономике, о доходах населения он забыл. Он упустил то, что людям нужно жить сегодня” (Київ)

- яскрава нестандартна передвиборча кампанія, акторські здібності, привабливий образ ЗЕ, створений ЗМІ, рекламою і медіа-проектами, наприклад, серіалом “Слуга Народу”, як наслідок – високий кредит довіри та симпатія до В.Зеленського;

“Зеленский искренний такой. Он смелый. Ему веришь” (Київ)

“Добре зроблений піар, продумані технології” (Львів)

“Технології Алана Чумака знов спрацювали!” (Львів)

- позитивний імідж В.Зеленського: “нове обличчя”, сприймається як молодий, перспективний, успішний; ефективний менеджер, який чесно заробив свій капітал, не замішаний в корупційних схемах/скандалах, на відміну від деяких інших кандидатів;

“Зеленский был единственным нескомпрометированный из всех возможных кандидатов. В отличие от Тимошенко, Порошенко” (Київ)

- багато учасників фокус-груп **прямо асоціювали В.Зеленського з головним героєм відомого серіалу “Слуги народу” В.Голобородьком**, за сюжетом – простим, чесним і принциповим вчителем, якого несподівано обрали Президентом;

“У президента в “Слуге народа” не было запятнанной репутации” (Київ)

- загальна втома від затяжної політичної кризи, військового конфлікту, складної економічної ситуації в країні, низької якості життя.

Причини перемоги політичної сили “Слуга Народу” на позачергових парламентських виборах:

- авторитет та високий рейтинг В.Зеленського, який отримав беззаперечну перемогу на президентських виборах; ефектно, на думку опитаних, розпустив Парламент і сприймався як лідер партії, тобто політична сила “Слуга Народу” отримала підтримку виборців головним чином завдяки позитивному іміджу В.Зеленського;
- бажання виборців забезпечити новообраному Президенту максимальну підтримку в Парламенті, створити для нього сприятливі умови для здійснення його передвиборчих обіцянок.

“У нас парламентско-президентская республика, один бы он ничего не сделал” (Київ)

Водночас, частина учасників фокус-груп вважають, що командою ЗЕ були застосовані агресивні передвиборчі PR-технології з використанням телебачення і соціальних мереж: відбулася маніпуляція свідомістю, нав’язування ідеї “народного президента” на тлі відсутності критичного мислення у населення. Відзначалося, що це була тривала, добре продумана та чітко розроблена стратегія приходу до влади, частиною якої було передбачливе створення серіалу “Слуга Народу”.

5. НОВИЙ ПРЕЗИДЕНТ І “ПАРТІЯ ВЛАДИ”: МОЖЛИВОСТІ І РИЗИКИ

У якості нових можливостей для позитивних зрушень у країні, які є у новообраного Президента і не було у його попередників, вказали:

- пропрезидентська партія має однопартійну більшість у Верховній Раді (далі у тексті – монобільшість);
- свій Кабінет Міністрів;
- відсутність обмежень приймати будь-які закони.

Усе це разом дає новообраному Президенту історичну можливість знищити стару політичну систему,

зламати судову і прокурорську системи, на яких, на думку учасників, тримається сучасна корупція; провести необхідні реформи, реалізувати свої передвиборчі ідеї;

*“Монокоалиция не было ни у одного президента, начиная с Кравчука” (Київ)
“Вся верхівка влади в його руках. Всі карти в руки!” (Львів)*

“Он очень быстро принимает законы благодаря своей монокоалиции” (Київ)

- високий рівень довіри та підтримки серед населення, особливо серед молодого покоління, яке раніше не дуже цікавилось політикою та не було активним електоратом;

“Українці реально пішли ва-банк” (Львів)

- новий політик має менше ворогів, у т.ч. серед іноземних президентів, менше підстав для шантажу, маніпулювання, тиску;
- має молоду команду з сучасними підходами, новим нестандартним мисленням, новими знаннями, прогресивними технологіями;
- має лідерські якості, товариський, доступний у спілкуванні, має нестандартне мислення, креативність;

“Он криворожский босьяк, которого все воспринимают как равного себе. С ним легко общаются любым людям, даже русским и американцам” (Київ)

- окремі респонденти вважають, що новообраний Президент має корисні знайомства і дружні стосунки з представниками великого бізнесу та олігархами і може використати це на користь Україні.

“Он знает этих всех олигархов, он еще не поссорился с ними, как Порошенко. Он может с ними найти компромиссы и договориться, чтобы и им было интересно инвестировать в Украину” (Дніпро)

Ризики та перешкоди для нового Президента:

- стара політична система, попередня влада, чиновники та існуюча в країні система корупції;
- тіньові керівники: олігархи, представники великого бізнесу. Має широке коло знайомих серед старих політиків, олігархів і представників великого бізнесу, тому може піддаватися маніпуляціям і впливу оточення, старої системи, стати керованим і залежним;

“Всі в Зеленського вороги, хто збагатився незаконно. Ніхто просто так не хоче зі своїм багатством розлучатися!” (Львів)

“Загрози – це його справжні керівники, куратори. Це ми бачимо, коли він читає текст, написаний вдома, і коли його відволіють зненацька. Це дві різні людини” (Львів)

“Всем его начинаниями могут помешать массовый саботаж чиновников и на местах, и на таможене” (Дніпро)

- спецслужби Росії;
- відсутність лідерських якостей; частиною респондентів поки не сприймається як сильний, вольовий і безкомпромісний лідер;
- відсутність “президентського” характеру: страх, неготовність нести відповідальність за рішення, протистояти олігархам і старій політичній системі;
- неспроможність, неготовність до президентської посади: брак спеціальних знань і хоча б мінімального досвіду в політиці;

“Потрібно, щоб він спускався до людей і розумівся на реальних проблемах, а не тільки слухав своїх приспівників і тих, хто біля нього” (Дніпро)

“Він і не політик, їм просто керують. Про нього відгукуються просто як про нормального хлопця, ..., бо він з Кривого Рогу, тільки чи він готовий до тих викликів, – того не знаю!” (Львів)

“Я його все рівно сприймаю як людину з 95-го кварталу. Він зможе тільки те зробити, що йому дозволять люди, які привели його до влади” (Львів)

- відсутність у президентській команді, а також у президентській партії осіб з фаховою політичною підготовкою, високоінтелектуальних професіоналів, відомих, яскравих особистостей з власною думкою. Натомість присутність представників влади часів В.Януковича;

“Невідомо, хто ці люди з команди, які в них інтереси, і чи не є вони ставлениками старої влади” (Львів)

“Там така нечисть в його команді повилазила. І зовсім не нові обличчя. Його виставили, а самі в тіні” (Львів)

- загроза авторитаризму через відсутність сильної опозиції;

“Він сам собі бар’єр, бо його не так легко тепер усунути” (Львів)

- відсутність ідеології і стратегії;

“Вони ніколи не заявляли про свою ідеологію. Жодного дня!” (Львів)

- відсутність політичної і економічної підтримки з боку західних країн у разі, якщо Президент і його команда не зможуть налагодити ефективну зовнішню політику.

Однопартійна більшість

Ставлення значної частини опитаних до монобільшості у Парламенті наразі скоріше нейтрально-позитивне. На думку частини опитаних, монобільшість ще “не зробила нічного поганого”.

Можливі **позитивні** наслідки монобільшості для країни:

- дає можливість для швидких змін у країні, тому що не потрібно домовлятися з іншими політичними силами. Можливість злагоджено та ефективно працювати у Парламенті.

“Они могут быстро делать то, что запланировали до выборов. Есть возможность быстро провести законопроекты” (Київ)

“Це як колишня КПРС! Позитивне те, що вони швидше будуть приймати закони” (Львів)

Можливі **негативні** наслідки монобільшості для країни:

- становить загрозу диктатури. Конституційна більшість може прийняти закони, які унеможливають відсторонення діючого Президента від влади;

“Завжди є побоювання узурпації влади. Тому що в нас таке вже було” (Київ)

“Если их начнет куда-то заносить, то компенсаторов – нет” (Дніпро)

- брак опонентів, не буде фахової оцінки, дискусії, критики, справжнього обговорення, що негативно вплине на якість законів, що приймаються;
- кулуарність Верховної Ради і відсутність стратегії у законотворчості і у прийнятті рішень. Ні самі депутати, ані суспільство не розумітимуть, які рішення приймаються і чому;

“Взагалі не зрозуміло, куди ми йдемо. Які закони будуть розглядатися” (Львів)

- опозиція не може впливати на рішення влади. Стосовно ключових рішень можливі народні виступи на кшталт Майдану, якщо вони становитимуть загрозу інтересам громадян;

“Мені це нагадує Совецький союз, коли зібралися депутати і всі підняли руки за!” (Львів)

“Фактично в країні опозиція Зеленському є, але в Раді вона не відображена!” (Львів)

- монобільшість відкриває можливості для зміни Конституції і непередбачуваних наслідків для країни в майбутньому.

6. ОЧІКУВАННЯ ВІД НОВОЇ ВЛАДИ

Очікування від нової влади були дуже схожими в усіх групах і мали очевидний характер:

- закінчення війни на Донбасі відзначали в першу чергу в усіх без винятку групах;

“Как можно скорее закончить военные действия по Минскому формату” (Дніпро)

- ефективна боротьба з корупцією; запровадження Антикорупційного суду; ретельні розслідування та адекватне законне покарання корупціонерів, особливо представників старої влади. Дуже очікують на ув’язнення винних;

“Довести до судебных решений все дела, которые открыты против чиновников” (Київ)

- ухвалення важливих для країни законів, створення привабливого інвестиційного клімату, розвиток економіки;

“Создание условий, чтобы в Украину пришли люди с деньгами” (Київ)

- реформа в медицині, забезпечення якості і доступності медичних послуг для громадян, особливо для малозабезпечених верств населення;
- збереження прибуткових секторів економіки і стратегічних підприємств під контролем або у власності держави. Не продавати стратегічні підприємства, державні ресурси (земля, ліс, родовища корисних копалин) іноземним компаніям;

“Я вот никогда не понимал, как можно крупное госпредприятие продать частнику, которое дает тысячи рабочих мест и отчисления в бюджет государства” (Дніпро)

- зниження комунальних тарифів;
- реалізація цільових програм для різних верств населення: доступне житло, зниження відсоткової ставки на іпотечні кредити;
- боротьба з тіньовою економікою, з офшорними компаніями, прозорий контроль бюджетних надходжень і витрат. Іншими словами, детінізація економіки. Для цього радять залучати успішний досвід західних країн;
- боротьба з безробіттям, створення нових робочих місць; якщо влада неспроможна створювати робочі місця, нехай знизить податки для дрібних підприємців. Нова влада повинна вивчити європейський досвід, залучити іноземних спеціалістів, і запропонувати такий розмір податків, який дозволить підприємцю розвиватися і наповнювати місцеві бюджети;
- підтримка малого та середнього бізнесу. Припинення практики нищення дрібного бізнесу податками;

“Власть оставила олигархов и монополии. Из-за налогов мелкий предприниматель практически вымер как вид. А ведь это были рабочие места!” (Київ)

- створення сприятливих економічних і соціальних умов для підвищення чисельності населення, підвищення народжуваності. Зниження масової трудової еміграції, підвищення оплати праці до європейського рівня;
- контроль за бюджетними надходженнями і витратами; звітування влади про бюджетні витрати;
- податкова реформа: ліквідація ПДВ, справедливе оподаткування працюючих, сприяння національному виробництву;

“Податкова система така, що змушує людину крутитися, тікати від податків і намахувати працівників” (Львів)

- запровадження закону про незаконне збагачення, прогресивні податки для олігархів;
- реформа в армії, належне утримання і соціальний захист військовослужбовців після служби;
- юридично оформити стан війни з Росією;

“Треба назвати війну війною. Щоб президент не називав це конфліктом на сході, а терористів ополченцями” (Львів)

- реформа в середній освіті, зменшення навантаження на учнів, припинити практику міняти кожен рік освітні програми і підручники. Використовувати систему освіти успішних країн;
- зміна податкового кодексу з метою стимулювання меценатства, благодійності і волонтерських програм для підтримки незахищених верств населення;
- впровадження електронного документообігу з метою створення єдиної інформаційної бази населення, до якої мають доступ усі державні служби. Це дозволить населенню швидко отримувати необхідні адміністративні послуги та усуне з процесу надання послуг чиновників, як головної корупційну складову;
- захист прав споживачів товарів і послуг.

“Чтобы не только программа Ревизор могла повлиять на рестораны и кафе” (Київ)

7. СТАВЛЕННЯ ДО ГОЛОВНИХ РЕФОРМ ТА ЇХ МАЙБУТЬОГО

Реформа системи охорони здоров’я

На думку переважної більшості учасників фокус-груп, нова влада повинна продовжувати реформу медицини, з метою приведення вітчизняної медицини у відповідність до європейських стандартів. Проте слід зазначити, що під медичною реформою респонденти розуміли різні заходи, які іноді протирічили один одному і часто не збігалися з реформаторськими заходами останніх років. Висловлювалися думки, що задля здійснення змін потрібно:

- впровадити обов'язкове медичне страхування, забезпечити повну медичну страховку офіційно працевлаштованому населенню, а непрацююче населення забезпечити безоплатною хоча б базовою медичною страховкою;

“Я хочу мати свій страховий поліс і свого сімейного лікаря. Оце й вся реформа”
(Львів)

“Забезпечити первинною безоплатною медициною все населення” (Львів)

- поліпшити умови роботи та оплати лікарям до прийнятної рівня, зупинити відтік лікарів за кордон;
- у сімейній медицині спростити процедуру звернення до лікаря, включаючи виклик лікаря додому, виділити достатньо часу на індивідуальний прийом;

“В результате реформы семейной медицины стало трудней попасть к узко-специализированному врачу. Всюду очереди” (Київ)

“Вернуть вызов врача на дом, как к ребенку, так и к взрослому” (Київ)

- повернути Швидку допомогу або створити можливість звернення до сімейного лікаря у разі поганого самопочуття без попереднього запису. Як вирішення проблеми, частина запропонувала впровадити європейську практику компенсації пацієнтам виклику приватного лікаря додому по страховому полісу;

“Если при срочном вызове врача ждешь 2 часа, как сейчас, то за это время человек может умереть. Тогда должна быть экстремальная помощь в течение 10 мин.”
(Київ)

- скасувати закон про обов'язкову вакцинацію через високу корупційність цього закону. Ухвалити закон про добровільну вакцинацію. Лікарі не несуть відповідальності за наслідки вакцинації, а продаж вакцин – це великий фармацевтичний бізнес.

Реформа освіти

Учасники фокус-груп висловлювали дуже різне бачення необхідної реформи освіти. Часто висловлені думки суперечили одна одній:

- перехід системи вищої освіти на європейські форми та стандарти навчання з метою визнання дипломів, що видаються українськими ВНЗ в розвинутих країнах світу. Вказали на проблеми з працевлаштуванням за фахом через те, що дипломи не визнаються у більшості країн Європи і у США, аплікантам доводиться здобувати освіту за кордоном наново;
- скасувати 12-річну середню освіту, залишити 10 років навчання у середній загальноосвітній школі;

- у кожному класі зменшити навчальне навантаження або кількість предметів, що вивчаються; у старших класах запровадити додатково практично корисні для підлітків предмети, наприклад, фінансову грамотність, основи сімейних відносин;
- скасувати або спростити ряд іспитів і тестів, зокрема ЗНО;

“Очень много бесплатных предметов”
(Київ)

“Подготовка к тестам ЗНО отбивает в дальнейшем у школьников желание заниматься этими предметами” (Київ)

- переатестація викладачів: підвищення кваліфікації та рівня культури викладачів у початковій, середній та вищій школі;
- скорочення кількості ВНЗ;

“У нас 90% это высшее образование. Но высшее образование плохого качества”
(Київ)

- реалізація безкоштовних навчальних програм для обдарованих дітей;
- розвиток дистанційного навчання;
- збільшення кількості спеціалізованих шкіл для дітей з особливими потребами, розвиток інклюзивної системи навчання.

Земельна реформа

Обговорення ринку землі головним чином зводилося до обговорення доцільності подовження або скасування мораторія на купівлю-продаж земель с/г призначення. Частина респондентів виявилися не готовими висловити думку з цього приводу, думки решти учасників розділилися.

✓ Аргументи на користь скасування мораторію:

- існуюча європейська практика продажу землі повинна поширюватися й в Україні. При цьому наголосували на поступовому скасуванні мораторію, на першому етапі дозволяючи продавати лише дрібні ділянки землі або паї для того, щоб створити ринок землі і сформувати ринкову вартість землі;
- перед скасуванням мораторію слід описати, класифікувати та приблизно оцінити всі с/г землі. Створити якісний Земельний реєстр;
- для простих селян скасування мораторію – можливість отримати гроші за землю: після приватизації міські жителі мають квартири у приватній власності і можуть їх продавати, натомість селяни отримали земельні паї і можуть їх лише здавати в оренду агрохолдингам на невідгідних для себе умовах;
- власність на землю стимулюватиме власника зберігати якість ґрунту, інвестувати, впроваджувати екологічні технології, зрештувати землю, дотримуватися правил сівобігу, не виснажувати ґрунт, піклуватися про його родючість;

“Сучасні агрохолдинги виснажують землю, бо ця земля їм не належить” (Київ)

- ринок землі – можливість для власників землі отримувати справедливу, реальну ціну за оренду або продаж землі. Мораторій вигідний агрохолдингам і не вигідний дрібним землевласникам і державі;

“Посмотрите, сколько сельанин получает за аренду земли. Мешок зерна, копейки, на самом деле это стоит намного дороже” (Київ)

- ринок землі фактично існує і функціонує в умовах мораторію на купівлю-продаж земель. Існують корупційні схеми подолання мораторію.

“Земля давно продается и покупается по факту” (Київ)
“Земля продается через местные администрации, депутатов и других местных царьков. Этот процесс необходимо легализовать” (Дніпро)

Значна частина респондентів виступають за збереження мораторію на купівлю-продаж земель с/г призначення.

✓ **Аргументи на користь збереження/подовження мораторію на ринок землі:**

- низька ціна на землю в умовах відсутності цивілізованого ринку на землю. У цих умовах земля безкоштовно перейде у власність українських і зарубіжних агрохолдингів;
- досвід окремих успішних країн щодо збереження державної власності на землю;

“Хай Ізраїль продає свої землі. Тоді й ми будемо!” (Львів)

- земля – один з базових ресурсів для економіки країни, тому володіти їм і утримувати в належному стані повинна держава;

“Иноземец, може він і порядна людина, але для нього головне – це прибуток. Тому він швидко виснажить землю” (Львів)

- земля – це національне багатство, є загроза придбання земель іноземними державами, вивіз чорнозему за кордон;
- висока ймовірність знищення родючих земель, зміна цільового призначення с/г угідь;

“Европейцы купят землю и станут захоранивать на ней отходы” (Київ)

- технічна неготовність держави до впровадження ринку землі, відсутність єдиного земельного реєстру;
- ймовірність того, що “українці не зможуть працювати на українській землі”: у випадку придбання землі іноземними інвесторами відбудеться скорочення робочих місць на сільгосп підприємствах через автоматизацію і працевлаштування іноземних спеціалістів;

“Приедут китайцы и будут работать на нашей земле” (Київ)

- більша частина земель сільськогосподарського призначення знаходиться в довгостроковій оренді. Не зрозуміло, чи зможуть власники земельних паїв розірвати ці договори з агрохолдингами-монополістами.

8. СТАВЛЕННЯ ДО ОКРЕМИХ ІНІЦІАТИВ ТА ЗАКОНОПРОЕКТІВ НОВОЇ ВЛАДИ

Більшість оцінювали озвучені модератором ініціативи, виходячи лише з формулювання та актуальності, і висловлювали побажання досить загальними фразами, оскільки не мали достатнього розуміння цілей і завдань, механізмів реалізації, усіх нюансів почутих ініціатив.

Частина респондентів не впевнені, що новій владі вдасться їх реалізувати належним чином.

Скасування недоторканності народних депутатів

Підтримується більшістю опитаних.

✓ **Аргументи “ЗА”:**

- рівність громадян перед законом, можливість притягнути до відповідальності депутата або посадову особу за злочин;

“Рада майже завжди захищала своїх” (Львів)

- можливість повернення до бюджету вкрадених коштів унаслідок покарання деяких одіозних народних депутатів, відомих ще з минулих скликань;

“Суды, наконец-то, могут привлечь тех, кто отмывал деньги, прятал деньги в офшоры, но десятилетиями скрывался за депутатским иммунитетом” (Дніпро)

- вирішення питання, яке обіцяли, але не змогли вирішити депутати багатьох попередніх скликань, яким активно і довго спекулювали різні політики;
- це підвищить якість Парламенту: балотуватимуться кандидати, які хочуть і вміють займатися законотворчістю.

“Перестанут лезть в депутаты только для того, чтобы получить неприкосновенность” (Дніпро)

✓ **Аргументи “ПРОТИ”:**

- можливий інструмент розправи, тиску на опозицію або на опонентів діючої влади;

“Например, выиграет оппозиционный кандидат, и его сразу посадят” (Дніпро)

- не розуміють, який механізм застосування цього закону. Які види недоторканності знімаються з депутатів;

- сприймають як *PR* діючої влади, закон скоріш за все не буде застосовуватися;
- упевнені, що цей закон не буде ефективним, наводили приклади, коли після скасування недоторканності депутати вигравали суди, уникали заслуженого покарання, наголошували на необхідності комплексного підходу, включаючи реформування судової системи.

“Откройте интернет, совершившие самые тяжкие преступления остаются безнаказанными с нашими судами. За деньги, как и раньше, откупились” (Дніпро)

Скорочення чисельності депутатів Верховної Ради України з 450 до 300

Підтримується майже усіма опитаними.

✓ Аргументи “ЗА”:

- для ефективного прийняття законів не потрібно таке велике число депутатів, проблема в якості депутатів;

“Кількість депутатів треба зменшити принаймні втричі” (Городенка)
“Не 450 депутатів, а 200” (Коломия)

- зменшення фінансового навантаження на бюджет, скорочення витрат на утримання народних депутатів, їх помічників та забезпечення різного роду депутатських привілеїв;

“Меньше депутатов, меньше машин, меньше советников, меньше помощников, – меньше дармоедов!” (Дніпро)

- відповідає світовому досвіду: на думку респондентів, в успішних західних країнах кількість депутатів набагато менша;
- полегшує боротьбу з корупцією в парламенті, легше зруйнувати тіньові схеми.

“Не всіх так легко куплять” (Львів)

✓ Аргументи “ПРОТИ”:

- відсутність балансу думок, врахування різних точок зору, зниження якості політичної дискусії;
- у деякого виникли питання, а чому скорочення кількості саме до 300, а не до 150 і т.д.;
- схвалюючи цей закон, нинішній Парламент нічим не ризикує, скорочення його не торкнеться, схоже на політичний *PR*.

Дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі:

- ✓ голосування депутатом замість іншого депутата або надання депутатом можливості проголосувати замість нього іншому депутату;
- ✓ у разі відсутності його без поважних причин на третині пленарних засідань Верховної Ради України або засідань комітету Верховної Ради України, членом якого він є, протягом однієї чергової сесії

Більшість підтримала ці ініціативи, вважають їх нормальними, доцільними та справедливими.

✓ Аргументи “ЗА”:

- боротьба з кнопкодавством дозволяє підвищити якість прийнятих законів;

“20 человек порешали, повставляли карточки и приняли закон” (Дніпро)

- підвищення ефективності роботи Парламенту, підвищення персональної відповідальності за прийняті закони;
- підвищення відвідуваності сесій Парламенту депутатами, загальної дисципліни, забезпечення більш серйозного ставлення депутатів до їх обов’язків.

Висловлювань “проти” чи коментарів про можливі негативні наслідки для країни в результаті прийняття такого закону не було.

У різних групах зауважили, що доцільно було б запровадити систему сенсорної кнопки для голосування.

Надання народу права законодавчої ініціативи

Значна частина не розуміли, про що саме йдеться, і, головне, який механізм розробки та внесення законодавчої ініціативи, що для цього необхідно. Чим, наприклад, це відрізняється від петиції.

Деякі спробували спрогнозувати можливі позитивні і негативні наслідки від схвалення такої ініціативи.

✓ Аргументи “ЗА”:

- зворотній зв’язок держави з громадянами дозволить швидше приймати необхідні населенню закони;

“Можно принимать законы более нужные простым людям, а не олигархам” (Дніпро)

- більш ефективна, безпосередня участь громадян у законотворчості.

✓ **Аргументи “ПРОТИ”:**

- можливість фальсифікацій;
- важко обробити всі ініціативи, врахувати всі думки, навряд чи хтось цими народними ініціативами буде ретельно займатися і враховувати у законотворчій діяльності.

Виведення Національної гвардії з системи Міністерства внутрішніх справ і перепідпорядкування її безпосередньо Президенту України

Ця законодавча ініціатива не є актуальною та пріоритетною для більшості респондентів.

Значна частина зовсім не розуміють змісту та доцільності цієї ініціативи.

“Я вообщє не понимаю, что это такое. Можете еще раз прочитать?” (Дніпро)

Лише незначна частина респондентів змогли сформулювати своє ставлення до цього.

✓ **Аргументи “ЗА”:**

- баланс влади, система стримувань і противаг, зменшення повноважень МВС.

“Авакову столько полномочий не нужно” (Дніпро)

✓ **Аргументи “ПРОТИ”:**

- узурпація влади Президентом, наслідування практики Росії та інших тоталітарних країн.

“Таке враження, що молодший Володя наслідує старшого Володю” (Львів)

Ухвалення закону про детінізацію та легалізацію грального бізнесу до 1 грудня 2019р.

Підтримується більшістю у кожній групі. Але озвучили певні застереження, пропозиції:

- легалізувати казино, але заборонити гральні автомати. Тоді як казино сприймається як розвага для багатіїв, гральні автомати – це грабунок пересічних небагатих українців, окрім того викликає залежність у підлітків;
- розмістити гральні комплекси за межами великих міст і скупчень людей за прикладом американського Лас-Вегасу.

“В казино грають багаті. Чому з казино не мати зиск нам? А гральні автомати – це біда!” (Львів)

“Человек небогатый, с последними копейками не поедет играть за город и деньги у него останутся” (Львів)

✓ **Аргументи “ЗА”:**

- справедливий закон дозволяє цивілізовано контролювати проблему, передбачає відповідальність

учасників грального ринку, можливість відібрати ліцензію, якщо будуть порушення;

- дозволяє збирати податки, наповнювати бюджет.

“Все равно игровой бизнес есть, пусть он платит налоги, а не кормит полицию и СБУ” (Київ)

✓ **Аргументи “ПРОТИ”:**

- закон не є нагальним, є більш актуальні проблеми;

“Этот закон – скорее пиар для политиков, я бы его поставил сотым по приоритетности” (Київ)

- легалізація грального бізнесу може спричинити його розвиток, появу більшої кількості гральних закладів;
- деякі респонденти дещо емоційно зазначили, що гральний бізнес – це порок, викликає залежність, наголосили, що ігроманія – це психічний розлад. Заробляти гроші на хворих людях на державному рівні неприпустимо.

“Ці люди, які грають, вони хворі, вони залежні, мені їх жалко!” (Львів)

“Моральная сторона, когда человек проигрывает то, что заработал...Есть семьи, в которых из-за игры бизнесмены стали бомжами” (Дніпро)

Ухвалення закону про детінізацію та легалізацію видобутку бурштину до 1 грудня 2019р.

Підтримується респондентами усіх груп.

✓ **Аргументи “ЗА”:**

- закон є актуальним, тому що в Україні є великі родовища промислового бурштину, який наразі активно незаконно видобувається та контрабандою вивозиться закордон у великих обсягах;

“Янтарь – это национальное богатство, и добыча его должна быть государственная, а не так, что эти деньги идут частным мафиям” (Київ)

- джерело додаткових надходжень до бюджету;

“Янтарь – это экспорт, это валюта в страну” (Дніпро)

- дозволить створити нові робочі місця;
- забезпечить контроль за видобутком бурштину, знизить контрабанду бурштину за кордон.

✓ **Аргументи “ПРОТИ”:**

- не зрозумілий механізм, яким чином будуть зруйновані тіньові схеми продажу; правила та умови, на яких підприємці можуть брати участь у цьому бізнесі;

“Должна быть понятная и легальная схема, чтобы этим делом любой человек мог заниматься. Открыть, например, янтарную биржу и скупать у населения янтарь” (Київ)

“Купит лицензию, и так же будет воровать, как и раньше” (Київ)

- вважають, що проблема незаконного видобутку бурштину існує, закон нагальний, але не вірять, що нова влада зможе цей закон впровадити, і він буде виконуватися.

“Да что вы говорите, это такие бабки, что мафия как рулила, так и будет рулить!” (Київ)

“Невозможно вирішити цю проблему в умовах, що створені!” (Львів)

Пропозиція зобов'язати операторів надавати послуги мобільного зв'язку лише на основі укладання договору за паспортом та з наданням абонентом особистих даних

Значна частина респондентів не підтримують таку пропозицію. Частина ставляться нейтрально, байдуже. Частина підтримують, наголошуючи на позитивних наслідках такої ініціативи на прикладі інших країн, де такі правила вже існують.

✓ Аргументи “ЗА”:

- закон, що діє в багатьох країнах Європи;
- полегшує процес пошуку зниклих людей;

“Представьте себе, что ваш ребёнок пропал, вы приходите в полицию и они за 5 минут определяют его местонахождение” (Київ)

- утруднить шахрайські схеми телефонних злочинців, дозволить швидше розкривати правопорушення;

“Давно пора. Уменьшится количество мошенников и быстрее будут раскрываться преступления” (Київ)

“Многих кидают на деньги. Перерегистрируют карточку и от твоего имени берут кредиты” (Київ)

- дозволяє зберігати номер за абонентом у разі крадіжки/втрати телефону;
- дозволяє батькам контролювати переміщення дітей.

✓ Аргументи “ПРОТИ”:

- може обмежувати громадянську свободу населення, це вигідно спецслужбам, може використовуватися для стеження або політичних переслідувань. Деякі респонденти з різних груп зазначили, що цей закон скопійовано з російського законодавства;

“Этот закон написан под копирку с российского закона. И это уже нехорошая тенденция. Потому что там зажимают гражданское общество” (Київ)

“Це тотальний контроль над населенням” (Львів)

- великі сумніви, що не буде витоку персональних даних, що оператори гарантуватимуть конфіденційність;
- закон не буде перепорою для шахраїв і злочинців, його буде легко обійти.

“Вы же можете оформить карточку на божу и использовать ее в своих целях” (Київ)

9. КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЛАДИ

Практичним свідченням того, що нова влада виконує свої обіцянки, працює в інтересах громадян, на думку значної частини опитаних, можуть бути **конкретні реалізовані проекти, позитивні зміни, що їх можуть відчутти на собі окремі верстви населення.**

Перша реакція на це питання була типовою у різних групах, на кшталт: *“Якщо у мене в гаманці буде більше грошей”, “якщо я на собі відчую, що щось змінилося”, “життя стане краще, зростуть доходи та соціальні плати”* тощо.

Кроки, проекти, які можуть свідчити про ефективність влади:

- виконують обіцянки, озвучені як до виборів, так і після;

“Сказал – сделал: сказал уберет с должности – убрал. Сказал посадит – посадил!” (Дніпро)

- реальна боротьба з корупцією, доведення до суду з винесенням вироку у корупційних справах. Повернення до бюджету вкрадених коштів, повернення у власність держави вкраденого майна;
- стабільна національна валюта відносно курсу долара, що дозволить зупинити зростання цін на товари першої необхідності, зокрема продукти харчування;
- відновлення будівництва об'єктів соціальної інфраструктури, шкіл, дитсадків, спорткомплексів, лікарень, поліклінік, музеїв, виставкових центрів;
- доступність дешевих кредитів, у т.ч. на житло;
- детінізація економіки, для працюючих – офіційне працевлаштування та медична страховка за рахунок роботодавця;

“Когда мне, наконец, перестанут платить в конверте, и я начну себе на пенсию зарабатывать” (Київ)

- успішна міжнародна політика, особливо в контексті розв'язання серйозних проблем у відносинах з РФ: повернення решти політ'язнів і військово-полонених, незгода з окупантами на відновлення постачання води в Крим, користування акваторією Азовського моря;
- проведення необхідних для населення реформ, прийняття і виконання відповідних законів, покращення показників соціального захисту населення;
- відкриття нових підприємств, поява нових робочих місць у регіоні проживання респондентів;
- збереження позитивних результатів реформування поліції і ЗСУ, контрактна професійна армія;

“Полный переход армии на контрактную основу” (Київ)

- впровадження реформ у медицині та освіті, реформування судової гілки влади, адміністративна реформа;
- підвищення рівня та якості життя до рівня сусідніх європейських країн;

“Больше денег у меня в кошельке” (Київ)
“Достижение жителями уровня базовых потребностей человека” (Київ)

“Для меня – это прежде всего цифры роста дохода людей” (Дніпро)

- збільшення іноземних інвестицій в Україну;
- ріст ВВП, збалансований річний бюджет країни;

“Бездефицитный бюджет и стабильный курс гривны. Это говорит о том, что в каждой семье станет больше денег” (Дніпро)

- просте, доступне адміністрування, легке і зручне отримання адмінпослуг;
- відсутність корупції;
- збільшення населення, зростання народжуваності, повернення трудових мігрантів додому;

“Люди снова захотят заводить детей” (Київ)

“Если украинцы захотят возвращаться в Украину” (Київ)

- поява нових брендів, ноу-хау, наукових досягнень, прогресивних технологічних розробок, які рекламуватимуть Україну за кордоном, підвищуватимуть її авторитет.

Час, необхідний для оцінки ефективності влади

У середньому потрібний один рік, щоб зрозуміти ефективна влада чи ні, чи захищає вона інтереси своїх громадян.

“100 дней мало, полгода – непонятно. За год можно увидеть первый результат, и понять, выбрано ли правильное направление” (Київ)

Для деяких опитаних достатньо 100 днів, півроку.

Більшість вважають, що за перші 100 днів можна сформулювати ідеї, стратегію розвитку держави, прийняти необхідні законопроекти і розпочати реформи, але перших результатів слід очікувати не раніше, ніж через рік - два.

“Через полгода не видно результатов, но видно, что-то делается, или не делается” (Дніпро)

Окремі учасники зауважили, що протягом усієї каденції важливою є довіра до діючої влади.

“Мне важно доверие, и мне приятно, что теперь новая власть, это люди с человеческими лицами, такие же люди как ты, ты им веришь, и так рождается надежда. Когда есть надежда, ты начал зарабатывать деньги и пошел размножаться!” (Київ)

10. ОЦІНКИ ПІДХОДІВ ДО ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ

Значна частина опитаних не мають чіткого розуміння позиції Президента щодо війни на Донбасі. Не пам'ятають, щоб Президент робив конкретні заяви з цього приводу або озвучував стратегію/план дій для розв'язання конфлікту, припинення війни.

Частина вказали на:

- заяви Президента під час передвиборчої кампанії про намір швидко врегулювати конфлікт. На цей час подробиці і деталі плану Президента щодо врегулювання конфлікту новою владою не афішуються;
- перші кроки перед врегулюванням: телефонні розмови з Президентом РФ, обмін військово-полоненими;
- активізація підготовки зустрічі в “Нормандському форматі”.

“Во время обмена военнопленными он говорил о трех этапах решения конфликта. Что это за этапы мы не знаем” (Київ)

Частина респондентів вважають, що діючий Президент зацікавлений, намагається і робить усі можливі спроби владнати конфлікт на Донбасі. На відміну від попередньої влади, яка обмежувала свої зусилля деклараціями про наміри, новий Президент змінив команду перемовників, виступає з ініціативами, шукає компроміси, веде переговори, виходячи з доступних на цей момент політичних і військових ресурсів. Тому він вдається до неквапливих, поступових кроків.

“Поймите, что возможности у Президента ограничены. Если бы он был Президентом США, он бы с РФ иначе разговаривал” (Дніпро)

Значна частина учасників ще раз наголосили, що не розуміють планів і стратегії Президента щодо врегулювання конфлікту на Донбасі і не уявляють поступки та компроміси, на які готова піти нова влада.

Деякі респонденти вважають Президента недовідченим або слабким перемовником/парламентером. Інші вважають, що Президент сам вдаватиметься до заходів ведення “гібридної” війни і завдаватиме асиметричних ударів у відповідь.

“Невідомо, про які умови йдеться на переговорах, наш Президент не розповідає нічого. Про досягнуті результати, наприклад, про запланований обмін полоненими, ми чуємо від Путіна” (Львів)

Певне число респондентів у різних групах вважають кроки Президента з урегулювання конфлікту на Сході країни капітуляцією і здачею інтересів України, побоюються, що дії нового Президента призведуть до розвалу антипутінської коаліції, втрати Україною міжнародної підтримки і скасування міжнародних санкцій з Росії за агресію проти України.

“Питання в тому, що вперше в історії України з якоюсь там року є міжнародна коаліція проти Орди. І зараз, якщо Володимир Зеленський розвалить цю коаліцію, ми матимемо непередбачувані наслідки через декілька років” (Львів)

Позитивні кроки нової влади:

- звільнення політичних в'язнів і військовополонених, при тому деякі висловили здивування, чому під час обміну за своїх бранців були віддані громадяни України.

Негативні кроки нової влади, озвучені незначною частиною опитаних:

- таємничі переговори між президентами України і РФ;

“Таке враження, що йде поступка територіями” (Львів)
“Вони про щось домовляються, але всі дивіденди збирає Кремль” (Львів)

- навмисна здача інтересів України, невміння або нездатність Президента вести політичні перемовини і вирішувати конфлікти, наприклад, обмін українських моряків у ситуації, коли РФ мала їх повернути за рішенням міжнародних судів;

“Обміняти моряків за 2 дні до того, як по рішенню міжнародних судів їх повинні були відпустити!” (Львів)

- здача військових позицій на лінії розмежування з бойовиками, поступки терористам.

“Вчора були зняті державні прапори на лінії розмежування, на мості в станиці Луганській” (Львів)

11. БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ

Учасники фокус-груп вважають, що найближче майбутнє певною мірою залежить від кроків Президента та його позиції: народної або олігархічної, проукраїнської або антиукраїнської.

Зазначили, що **найближчі два роки** будуть важкими, але сповненими цікавих подій, напевно, пов'язаними з проведенням реформ, при цьому у значного числа респондентів присутній оптимізм і надія, очікування на “економічне диво”, сподівання на позитивні зміни у країні.

Багато хто в найближчому майбутньому передбачає економічну кризу та підвищення цін на комунальні послуги.

У **найближчі п'ять років** очікують закінчення війни, збереження території країни, подальшої інтеграції з Заходом, розвитку інфраструктури, розвитку аграрного сектору, наближення оплати праці, стандартів життя і безпеки до європейських.

Очікують реалізації пенсійної та медичної реформи.

На дещо провокаційне питання: “Що ви будете робити, якщо нова влада ігноруватиме ваші інтереси, здійснюватиме політику в інтересах олігархів, вдасться до корупції?”, реакція учасників фокус-груп була наступною:

- еміграція. На високу ймовірність еміграції вказала частина респондентів у всіх групах:

“Просто прийдеться тікати, тому що знову жити в совку я не буду” (Львів)

- пасивне очікування наступних виборів для переобрання неефективної влади.

“Буду платити податки і ждати наступної влади” (Київ)

Рідше вказували:

- приєднання до лав опозиції, вимога дострокових виборів, участь у мирних протестах;
- рішучі дії, спрямовані на повалення діючої влади, новий Майдан (ця ідея здобула підтримку незначного числа респондентів).

“Буду боротися збройним чином. Ніякий імпичмент не допоможе! А що ви будете робити, як ваші права ігноруватимуть?” (Львів)

Більшості було складно дати прогноз на наступні **10 років**. Сподіваються на економічний підйом, повернення Криму, викорінення корупції та на вхід до ЄС і НАТО. Сподіваються мати можливість подорожувати світом, при цьому жити та самореалізовуватися в Україні. Деякі мріють про започаткування власного бізнесу.

“В будущем Украины я вижу реформы. Главное, чтобы они были действенными!” (Дніпро)

“Страна [в будущем] передовая и конкурентоспособная, использует современные технологии” (Київ)

“Через 10 лет Крым и другие территории непременно вернутся в Украину! Почему? Потому что у нас все хорошо и безвиз с США!” (Дніпро)

ПЕРЕДВИБОРЧІ ПРОГРАМИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ - ПЕРЕМОЖНИЦЬ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ-2019: МОЖЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ І ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ¹

Закон “Про вибори народних депутатів України” вимагає від партій - учасників виборчого процесу подавати передвиборчі програми разом із пакетом документів, необхідних для реєстрації партійного виборчого списку. При цьому, регламентований лише обсяг таких програм: не більше 7 800 друкованих знаків. З огляду на обмеження за обсягом, такий документ не може бути вичерпним переліком політичних позицій партії, що претендує на роль парламентської сили. Разом з тим, у виборчому законодавстві не згадується програма політичної партії – документ, обов’язковий під час створення партії. Згідно з Законом “Про політичні партії в Україні”, програма політичної партії є викладом цілей та завдань цієї партії, а також шляхів їх досягнення.

Відтак, маємо два окремі “жанри”. *Перший* – це власне партійні програми, які є необхідними для реєстрації партій, однак не згадуються у виборчому законодавстві. Використовувати їх у якості базового агітаційного нарративу чи ні – залишається на розсуд самих партій. Як наслідок, часто партійні програми виявляються застарілими і не завжди відповідають дійсній передвиборчій риторичній риториці самих партій. *Другий* жанр – це передвиборчі програми партій, публікація і оприлюднення яких на виборчих дільницях регламентовані законодавством.

Таке розділення контрастує з європейськими політичними традиціями, де ключовим візійним документом партії (в т.ч. й під час виборів) є її програма – об’ємний і змістовний документ, що зображує комплексне бачення всіх сфер суспільного життя. Задовго до виборів журналістам, аналітикам та простим громадянам відомі ключові позиції тих чи інших партій (адже вони “кодифіковані” у партійних програмах). В Україні ж більш-менш змістовне обговорення позицій партій стає можливе лише під час самої виборчої кампанії (зокрема, після оприлюднення передвиборчих програм на сайті ЦВК). Здебільшого, саме передвиборчі програми партій стають предметом публічного обговорення та аналізу². З початком виборчої кампанії “великі” партії, як правило, оновлюють і свої партійні програми (по суті, створюючи розширену версію передвиборчої програми).

З метою прогнозування ситуації у новобраному Парламенті можливих тенденцій змін законодавства в різних сферах, експертами Центру Разумкова були проаналізовані передвиборчі програми партій-переможниць. В українських реаліях ми вважаємо виправданим акцент саме на передвиборчих програмах партій, оскільки їх написання, зазвичай, приділяють значно більше уваги, ці документи мають характер своєрідного “зобов’язання” перед виборцями та задокументовані на сайті ЦВК. Водночас, до уваги взяті й окремі дослідження, в яких аналізувалися не лише передвиборчі, але й партійні програми та публічні заяви чільних представників партій³.

I. ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПРОГРАМ

“Слуга Народу”. Програма написана у вигляді стислих тезових пропозицій з різних питань. Це робить її фрагментарною і еkleктичною. Слід зазначити, що деякі з цих пропозицій доволі конкретні й змістовні (“Переведемо всі соціальні пільги у грошову форму”; “скасуємо корупційний механізм повторної сертифікації ліків”), деякі – суто декларативні й позбавлені будь-якої конкретики (“Позбавимо власників медіа можливості впливати на те, що говорять чи пишуть журналісти”), окремі – складні для розуміння

¹ Йдеться про партії, що подолали виборчий бар’єр за партійними списками.

² Див., наприклад: Суха Н., Заболотний Н. Імпічмент та ще більше виборів: як партії змінюватимуть систему влади. – Вибори, 5 липня 2019р., <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/07/5/7150027>; Сеперяк М., Рогачук Д. Тарифний геноцид та партії. Що пишуть про енергетику та екологію у передвиборчих програмах? – Там само, 11 липня 2019р., <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/07/11/7150031>.

³ Аналіз програм політичних партій. – Школа політичної аналітики, <https://spa.ukma.edu.ua/programs-economics>.

(“Запровадимо електронне маркування дерев для протидії незаконній вирубці лісів”). Про якусь цілісну концепцію у програмі не йдеться.

“ОПЗЖ”. У передвиборчій програмі партія декларує намір сприяти консолідації суспільства, “ввести мораторій на створення та розвиток проблем, що розколюють країну” – і одразу ж заявляє про необхідність скасування законів про мову, освіту, декомунізацію тощо (тобто виступає з ідеями, здатними посилити соціокультурне розмежування в суспільстві). Також партія обстоює надання Донбасу автономного статусу та прийняття “закону про амністію”, що нині є дуже суперечливою темою. Доволі популістською виглядає пропозиція підвищити прожитковий мінімум, мінімальну заробітну плату та мінімальну пенсію до 7 000 грн., за одночасного зниження податкових ставок і запровадження податкових канікул для суб’єктів малого і середнього бізнесу.

“Батьківщина”. Програма присвячена переважно соціально-економічним питанням і містить чимало соціальних зобов’язань.

При цьому, деякі пропозиції очевидно виглядають як прояви соціального популізму. Зокрема, у програмі партії пропонується замінити єдиний соціальний внесок персоналізованою (накопичувальною) пенсійною системою; при цьому не вказано, за рахунок чого будуть виплачуватися пенсії людям, які вже на пенсії, або скоро досягнуть пенсійного віку. Натомість є зобов’язання навіть підвищити мінімальну пенсію. Подібною є ситуація і з охороною здоров’я: програма містить зобов’язання “забезпечити кожного громадянина безоплатними медичними послугами всіх рівнів найвищої якості, безоплатними медикаментами, які пропише лікар, та профілактикою захворювань” – завдяки запровадженню “обов’язкового медичного страхування за рахунок коштів роботодавців з одночасним зменшенням удвічі податкового навантаження на їх підприємства”. Однак поза увагою залишається та обставина, що працюючими є лише 56,8% населення⁴; не працюючим (зокрема, пенсіонерам і дітям) медичні послуги доведеться гарантувати в інший спосіб, і про це у програмі нічого не сказано. Водночас, партія декларує намір скасувати низку податків і за п’ять років досягти рівня середньої заробітної плати Польщі (у 3,5 рази вищого, ніж зараз в Україні).

“Європейська Солідарність”. Насамперед програма присвячена темам європейської та євроатлантичної інтеграції. Також значна увага надається протидії російській агресії та соціокультурним питанням (підтримка української мови, політика деколонізації, національно-патріотичне виховання тощо). Щодо соціально-економічної проблематики – програма містить загальні декларації

ліберальних принципів і робить акцент на стимулюванні розвитку бізнесу та заохоченні зовнішніх інвестицій. Зростання соціальних видатків представляє як похідну від збільшення надходжень до бюджету. Також містить лапідарні згадки про завершення низки реформ (судової, медичної та адміністративної).

“Голос”. Програма містить досить чітку позицію щодо конфлікту з Росією, питань Донбасу і Криму. Доволі зваженою є позиція з соціально-економічних питань: підкреслюється необхідність стабільності державних фінансів та формування соціальної політики, виходячи з реальних потреб і можливостей бюджету. Також висвітлені наміри продовжувати медичну реформу, боротися з монополізмом і впливом олігархічних груп на ЗМІ. Водночас, багато положень сформульовані дуже розмито та неконкретно, містять констатації проблем, але обмаль конкретики щодо їх вирішення (особливо це помітно в питаннях правосуддя, освіти і культури).

II. ГОЛОВНІ ТЕМИ ПРОГРАМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Росія, Донбас і Крим

Майже всі партії, що пройшли до Парламенту, декларують намір відстоювати **територіальну цілісність** України. Виняток – “ОПЗЖ”, яка пропонує російський сценарій вирішення конфлікту на Донбасі (прямі переговори з проросійськими бойовиками, амністію для них, надання Донбасу автономії тощо) і зовсім не згадує про Крим. Дещо розмиті є позиція і “Слуги народу”, що обіцяє лише “супровід ініціатив Президента, спрямованих на відновлення територіальної цілісності та державного суверенітету України”.

Слід відзначити, що “Батьківщина”, “Європейська Солідарність” і “Голос” окремо згадують у своїх програмах проблему **повернення Криму**.

Так, “Батьківщина”, крім декларації відновлення територіальної цілісності та суверенітету України як свого головного пріоритету, наполягає також на розгляді питань окупованого Донбасу та анексованого Криму в єдиному пакеті.

“Європейська Солідарність” декларує намір привертати увагу світу до Криму і Донбасу, зберігати єдність міжнародної коаліції проти Росії, сприяти посиленню санкційного тиску і притягненню Росії до відповідальності за злочини. Також у програмі згадується введення миротворців ООН на всю територію окупованого Росією Донбасу.

Досить детально розкриває свою позицію щодо конфлікту з Росією “Голос”: категорична відмова від будь-яких планів, що передбачатимуть перебування в органах влади чи місцевого самоврядування представників терористичних груп, керованих Кремлем, непоступливість у питаннях суверенітету і державної

⁴ Україна 2018-2019: обережний оптимізм напередодні виборів (аналітичні оцінки). – Центр Разумкова, 2019р., http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Pidsumky_2018.pdf.

належності Криму. Кінцевою метою в “Голосі” вважають “повернення наших територій та перемогу у війні за право України на самовизначення”.

Безпека і оборона

Серед парламентських партій “Голос” і “Європейська Солідарність” обіцяють покращити рівень **соціального забезпечення українських військових**; “Слуга Народу” і “Голос” – удосконалити **систему їх підготовки**.

“Європейська Солідарність” особливу увагу у програмі приділяє **оснащенню армії** сучасною військовою технікою за рахунок розвитку військово-промислового комплексу; “Слуга Народу” декларує намір встановити видатки на оборону в розмірі не менше 5% ВВП. Реформування війська відповідно до вимог і **стандартів НАТО** згадується у програмах “Слуги народу” та “Європейської Солідарності”. Також “Слуга Народу” пропонує запровадити більш суворі покарання за **корупцію в оборонній сфері**, децентралізувати та демонополізувати оборонні держзакупівлі.

Міжнародні відносини

Переважає більшість парламентських партій декларують **курс на ЄС і НАТО**, щоправда, в дещо різній тональності.

Прямо та безумовно про намір досягти членства України в ЄС і НАТО заявляють у своїх програмах “Голос”, “Батьківщина” та “Європейська Солідарність” (з особливою категоричністю). “Слуга Народу” декларує **розширення співпраці з ЄС і НАТО**. Крім того, “Слуга Народу” і “Батьківщина” окремо декларують у своїх програмах намір виконувати **Угоду про асоціацію між Україною та ЄС**.

Натомість “ОПЗЖ” гарантує виборцям повернення до політики багатовекторності, забезпечення активного нейтралітету України у військово-політичній сфері, неучасть у будь-яких військово-політичних союзах. Також “ОПЗЖ” декларує намір **припинити політику обопільних санкцій** та відновити взаємовигідні **торговельно-економічні зв'язки з Росією** та країнами СНД, перегляду умови участі України у Світовій організації торгівлі та зоні вільної торгівлі з Європейським Союзом”.

“Голос” виступає за зменшення впливу Росії на український експорт, спрощення торгівлі та посилення економічних зв'язків з Європою.

“Слуга Народу” пропонує розробити державні програми системних контактів з **українськими діаспорами**, а “Європейська Солідарність” – надавати українській діаспорі підтримку та розвивати культурну дипломатію. Оригінальні пропозиції “Слуги народу” – **перезавантаження відносин з найближчими сусідами України на Заході** та програма “комерційної дипломатії” для просування українських товарів на глобальні ринки.

Зміни в системі влади

У рубриці “зміни в системі влади” досить популярними виявилися скасування недоторканності високопосадовців та децентралізація. Так, скасувати

депутатську недоторканність пропонує “Слуга Народу”, а “ОПЗЖ” – позбавити недоторканності не лише народних депутатів, але й суддів, а також Президента України.

Продовжувати/розширювати/завершувати **децентралізацію** у своїх програмах пропонують “Слуга Народу”, “ОПЗЖ” та “Європейська Солідарність”. Спільним знаменником цих пропозицій є передача більших повноважень органам місцевого самоврядування (громадам, місцевим радам, їх виконавчим комітетам). При цьому “Слуга Народу” пропонує орієнтуватися на європейські норми, зокрема перерозподілити державні адміністрації на “префектури європейського типу”, а “ОПЗЖ” – пропонує доповнити децентралізацію створенням муніципальної поліції з прямою виборністю її керівників.

“Слуга Народу” та “ОПЗЖ” пропонують запровадити деякі елементи **прямого народовладдя**. Так, “Слуга Народу” пропонує не лише уможливити вплив громадян на рішення влади через референдуми, але й запровадити механізми для відкликання депутатів, які “втратили довіру виборців”, а також накладання “народного вето” на щойно ухвалені закони. “ОПЗЖ” пропонує передбачити в законодавстві всеукраїнський та місцеві референдуми за народною ініціативою, на яких громадяни зможуть висловлювати недовіру Президенту, Уряду та Верховній Раді і таким чином відправляти їх у відставку, приймати рішення про відставку керівників місцевих органів влади.

Намір перейти до **пропорційної виборчої системи з відкритими списками** декларують “ОПЗЖ” та “Слуга Народу” (остання також пропонує запровадити електронне голосування).

Крім того, “ОПЗЖ” пропонує перейти до парламентської республіки та ухвалити закон про **тимчасові слідчі комісії** у Верховній Раді.

Судова система і правоохоронні органи

Досить поширеною є теза про **перезавантаження судів**. Так, “Слуга Народу” пропонує перезавантажити Вищу раду правосуддя і Вищу кваліфікаційну комісію суддів.

“Голос” – обіцяє не допустити недостойних людей в систему правосуддя, і закликає почати зміни з “суддів над суддями”.

“Європейська Солідарність” пропонує завершити судову реформу перезавантаженням усіх судів.

“ОПЗЖ” виступає лише за “забезпечення незалежності судової гілки влади”.

У програмах “Слуги народу” та “Європейської солідарності” містяться пропозиції щодо **позбавлення силових структур функцій контролю за економічними процесами**. “Європейська Солідарність” також пропонує передати ці функції спеціальному органу фінансової безпеки.

У програмі “Слуги народу” міститься також низка інших пропозицій, зокрема: посилення можливості громадського контролю за судовою системою, запровадження доброчесності і професіоналізму як головних критеріїв відбору суддів, зменшення розміру

судового збору, запровадження інститутів мирових суддів та суду присяжних, удосконалення механізму захисту свідків, скорочення переліку фінансових і господарських злочинів, за які настає кримінальна відповідальність, а також – “радикальне” перезавантаження прокуратури.

Боротьба з корупцією

“Слуга Народу” пропонує повернути відповідальність чиновників за незаконне збагачення, впровадити обов’язкову конфіскацію майна корупціонерів, а також систему грошової винагороди для громадян за виявлення корупції. Посилення відповідальності за скоєння корупційних злочинів посадовцями підтримує і “ОПЗЖ”.

“Слуга Народу” обіцяє забезпечити реальну незалежність **антикорупційних органів**, неефективні чи скомпрометовані органи – перезапустити.

У програмі “Голосу” зазначається, що антикорупційні структури мають доповнювати одна одну і висловлюється сподівання на початок роботи Антикорупційного суду, натомість керівництво САП і НАЗК піддається критиці за неефективність та підірвання корупціонером.

“Європейська Солідарність” просто констатує створення спеціальних інституцій для боротьби з корупцією як доконаний факт (і свою заслугу).

Як спосіб боротьби з корупцією пропонується переведення максимальної кількості державних послуг онлайн (“Слуга Народу” та “Європейська Солідарність”), зведення до мінімуму та спрощення адміністративних процедур (“Європейська Солідарність”).

Боротьба з олігархією та монополізмом

У програмах більшості парламентських партій присутня тема **ліквідації олігархічного впливу** (економічного, інформаційного тощо) та **монополій**. “Слуга Народу” пропонує провести демонополізацію ключових галузей, зробити Антимонопольний комітет незалежним і ефективним; крім того пропонується позбавляти власників медіа можливості впливати на те, що говорять чи пишуть журналісти.

“Голос” пропонує перекрити для олігархів можливість монополізувати економічні галузі, призначати своїх людей на державні посади та контролювати ЗМІ через антимонопольне законодавство, жорсткі вимоги до редакційної незалежності медіа та кадрові зміни у ключових державних регуляторах.

“Європейська Солідарність” закликає до імплементації “Плану протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування” для боротьби з офшорами.

“ОПЗЖ” також декларує намір боротися з монополізмом.

Рішення для розвитку економіки

Одразу чотири парламентські партії (“Слуга Народу”, “Батьківщина”, “ОПЗЖ” та “Європейська Солідарність”) виступають за запровадження **податку на виведений капітал** (замість податку на прибуток).

Також “Слуга Народу” пропонує поступове зменшення єдиного соціального внеску, а “Батьківщина” – його заміну персоніфікованою пенсійною системою. Крім того “Батьківщина” пропонує замінити ПДВ мінімальним податком на реалізацію, а також скасувати ще 37 податків і зборів, зокрема податок на спадок, держмити та судовий збір (“Слуга Народу” пропонує зменшення судового збору).

“ОПЗЖ” виступає за зниження податкових ставок та запровадження податкових канікул для суб’єктів малого і середнього бізнесу, а “Європейська Солідарність” наполягає на збереженні єдиного податку (тобто спрощеної системи оподаткування для підприємців).

Досить популярною є ідея **прозорих правил гри для бізнесу** та боротьби з рейдерством. “Слуга Народу” і “ОПЗЖ” декларують намір боротися з рейдерством і тиском на бізнес, а “Європейська Солідарність” наголошує на принципах економічної свободи, рівних, конкурентних правилах для всіх.

Деякі парламентські партії висловлюють наміри **зробити кредити більш доступними** для бізнесу. “Батьківщина” виступає за відновлення макро- і мікrokредитування бізнесу на європейських умовах, “Європейська Солідарність” – за розширення можливостей кредитування.

Окремі парламентські партії декларують досить консервативні позиції щодо **земельного питання**. Так, “Батьківщина” виступає за подовження мораторію на продаж с/г земель, однак допускає викуп землі для малих і середніх сільгоспвиробників, які “живуть і працюють на землі”, а також викуп паїв державою за “ринковою вартістю”. “ОПЗЖ” допускає відкриття ринку с/г земель винятково за результатами загальнонаціонального референдуму.

У програмах деяких партій згадуються **інвестиції**. “Слуга Народу” пропонує запровадити режим найбільшого сприяння для іноземних інвесторів українського походження, “ОПЗЖ” закликає до формування сприятливого інвестиційного клімату та “запровадження особливого режиму інвестиційної діяльності”, “Європейська Солідарність” відводить важливу роль інвестиціям з ЄС.

Крім того, “Слуга Народу”, “ОПЗЖ” та “Європейська Солідарність” на різні лади закликають до стимулювання **інноваційних галузей** в економіці.

До оригінальних пропозицій від “Слуги народу” можна віднести одноразову легалізацію капіталів некримінального походження за пільговою ставкою та інтеграцію цифрових валют у правове поле України.

“Батьківщина” пропонує змінити “неефективну” політику НБУ, підтримати створення та розвиток українських банків, “відновити справедливість” для тих людей, які втратили свої банківські вклади та власність під час стрімкого падіння курсу гривні, а також – надавати мікrokредити для молодих підприємців та податкові пільги для роботодавців, що беруть на роботу випускників вузів у рамках молодіжної політики.

“Європейська Солідарність” першочерговими завданнями називає інтеграцію України до енергетичного та цифрового ринку ЄС, наближення до стандартів Шенгенської зони та поглиблення митного співробітництва.

Публічне адміністрування та послуги

Спільною для “Слуги народу”, “Голосу” та “Європейської Солідарності” є орієнтація на **скорочення функцій державного апарату**, а також підтримка переведення адміністративних послуг і процедур **онлайн**.

Зокрема, “Слуга Народу” пропонує позбавити Державну фіскальну службу правоохоронної функції, залишивши тільки сервіс, скоротити кількість процедур у будівництві та відведенні землі, на законодавчому рівні гарантувати незмінність діючих умов оподаткування для суб’єктів малого підприємництва – фізичних осіб, забезпечити захист міноритарних акціонерів і корпоративну прозорість.

Інфраструктура

“Слуга Народу” пропонує впровадити незалежний контроль якості будівництва та ремонту автомобільних доріг та створити законодавчі умови для будівництва бетонних доріг; демонополізувати галузі пасажирських і вантажних перевезень на залізничному транспорті; запровадити програму забезпечення покриття 100% території країни широкопasmовим інтернетом.

“Європейська Солідарність” згадує розвиток інфраструктури як невід’ємний фактор комфортного життя громадян.

Енергетика й тарифоутворення

Одразу кілька партій закликають у своїх програмах до **змін у тарифоутворенні**.

Так, “Батьківщина” пропонує знизити тарифи за рахунок зменшення ціни на газ для населення у 2 рази. Також пропонує збільшити обсяг внутрішнього газовидобування і спрямувати отриманий газ винятково на потреби населення, стрімко розвивати вітчизняну вугільну галузь, стимулювати енергозбереження. Водночас, пропонується демонополізувати імпорт газу та забезпечити в Україні біржову торгівлю всіма енергоресурсами.

“ОПЗЖ” пропонує знизити тарифи на газ для населення за рахунок прямих поставок газу з РФ та використання для потреб населення газу українського видобутку, а також списати заборгованість за житлово-комунальні послуги, встановити “справедливі” субсидії. Специфічна пропозиція “ОПЗЖ” у сфері енергетики – створення Тристороннього газотранспортного консорціуму (Україна-ЄС-Росія).

“Слуга Народу” пропонує *оптимізувати* житлово-комунальні тарифи за рахунок усунення корупційної складової в їх утворенні, демонополізації енергетичних ринків та збільшення власного видобутку енергоресурсів.

“Голос” у питаннях енергетики обмежується декларуванням наміру зміцнювати енергетичну незалежність України.

“Слуга Народу” та “Батьківщина” висловлюють намір створити умови для **відновленої, “зеленої” енергетики**.

Захист довкілля

Для боротьби з незаконною вирубкою лісів “Слуга Народу” пропонує запровадити кримінальну відповідальність за такі дії, а також запровадити електронне маркування дерев.

“Батьківщина” пропонує вирішити **сміттєву проблему**, а “Слуга Народу” – створити законодавчі стимули для будівництва сміттєпереробних заводів.

Соціальна політика

Деякі партії декларують намір підвищити рівень мінімальної **пенсії**: просто підвищити (“Європейська Солідарність”), підвищити до 3 094 грн. (“Батьківщина”), до 7 000 грн. (“ОПЗЖ”).

Крім того, “Батьківщина” пропонує запровадити **персоніфіковану пенсійну систему**, із державним гарантуванням та щорічним індексуванням особистих пенсійних заощаджень, а також дозволити отримувати пенсії працюючим пенсіонерам. “Слуга Народу” також пропонує впровадити другий рівень пенсійного забезпечення.

“Слуга Народу” пропонує провести всеукраїнський перепис населення та аудит системи соціального забезпечення, а всі **пільги** – перевести у грошову форму.

“Голос” пропонує планувати соціальну політику, виходячи з реальних потреб і можливостей бюджету, а процедури отримання допомоги зробити “прозорими і зручними”.

Програма “ОПЗЖ” передбачає “відновлення пільг”, запровадження прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб та встановлення неоподаткованого доходу фізичних осіб на рівні мінімальної заробітної плати, а також підвищення мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму.

“Батьківщина” пропонує видавати населенню іпотечні кредити під 3% річних на строк від 10 до 30 років, зі страхуванням від державного фонду.

“Слуга Народу” пропонує запровадити “економічний паспорт українця”, за яким усі діти отримають частку від експлуатації природних ресурсів на індивідуальні рахунки.

“ОПЗЖ” закликає до підвищення виплат при народженні дитини.

У “Батьківщини” є аналогічна теза про підвищення виплат, а також пропозиції надавати податкові пільги кожному роботодавцю, який візьме на першу роботу випускників вузів, започаткувати програму довгострокового банківського мікрокредитування для молодих підприємців під 3% річних.

“Європейська Солідарність” пропонує створити для молоді можливості для освіти, працевлаштування і розвитку за рахунок державних програм.

Освіта і наука

У програмах багатьох політичних партій помітна інтенція до **підвищення конкурентності** в системі освіти та стимулювання **приватної освіти**. Так, “Слуга Народу” пропонує оптимізувати мережу закладів вищої освіти та запровадити рівноправність державних і приватних закладів освіти.

“Батьківщина” пропонує, щоб “гроші йшли за дитиною” незалежно від того, куди дитина піде вчитися, у приватний заклад чи державний (при цьому пропонує законодавчо гарантувати безоплатну освіту, від початкової до вищої).

“ОПЗЖ” виступає за стимулювання приватних навчальних закладів.

“Голос” виступає за збільшення свободи для університетів та очікує, що вони конкуруватимуть між собою за якістю освіти і науковими результатами.

“Слуга Народу” та “Батьківщина” декларують намір **збільшити виплати педагогам** до рівня 3 мінімальних зарплат.

“Голос” закликає до “підвищення престижності” **професійної освіти** серед молоді, а “ОПЗЖ” – до державного фінансування закладів професійно-технічної освіти і поступового переходу до обов’язкової профільної спеціалізації в середній школі.

Крім того, “ОПЗЖ” закликає скасувати чинний закон про освіту і дати можливість навчатися рідною мовою.

Охорона здоров’я

Одразу три партії – “Слуга Народу”, “Батьківщина” та “ОПЗЖ” – пропонують запровадити систему (обов’язкового) **медичного страхування**. Причому “Батьківщина” і “ОПЗЖ” пропонують зробити це за рахунок зменшення податкового навантаження на роботодавців. Програма “Батьківщини” передбачає, що така система страхування дозволить забезпечити кожного громадянина безоплатними медичними послугами всіх рівнів найвищої якості, безоплатними медикаментами та профілактикою захворювань, а також – підвищити зарплати медикам до європейського рівня (найближчими роками).

У програмі “Слуги народу” механізм медичного страхування не уточнюється, але він має покривати “чіткий і зрозумілий гарантований пакет медичних послуг”. Також партія обіцяє **знищити фармакологічну мафію**, скасувавши корупційний механізм повторної сертифікації ліків⁵, перевести всю медичну документацію в електронну форму та створити умови для розвитку профілактичної медицини.

З програми “Голосу” випливає, що медицина має фінансуватися державою за принципом **“гроші ходять за пацієнтом”**, забезпечивши всіма “необхідними” медичними послугами пацієнтів на всіх

рівнях (від сімейного лікаря до спеціалізованих лікарень) та надавши лікарям можливість отримувати “гідну” винагороду за якісну роботу.

“Європейська Солідарність” обіцяє реалізацію медичної реформи (без конкретики).

Національна ідентичність і громадянська злагода

Практично в усіх програмах метою культурної політики визначається **об’єднання країни**, однак шляхи до нього вимальовуються дещо різні. “Слуга Народу” пропонує створити систему **підтримки української мови та культури** за допомогою фіскальних стимулів і пріоритетного державного фінансування.

“Батьківщина” обіцяє зберегти тенденцію до збільшення видатків на фінансування культури і продовжити практику виділення достатніх коштів на фінансування українського кіно, книги, контенту на радіо і телебаченні (а також прийняти закон про меценатство).

“Європейська Солідарність” пропонує об’єднувати українців шляхом національно-патріотичного виховання та протидії загрозам в інформаційній сфері, утверджувати українську *самобутність* за рахунок підтримки української мови та політики деколонізації.

Кардинально відмінний погляд на культурну політику демонструє “ОПЗЖ”: партія обіцяє виборцям скасування законів про мову та про декомунізацію, а також “повернення права говорити, спілкуватися, навчатися російською та мовами національних меншин, не допустити втручання держави у справи церкви”, скасувати закон про “перейменування церкви”.

Прагнення до **рівності прав і можливостей чоловіків і жінок** окремо декларується у програмах “Слуги народу” і “Європейської Солідарності”.

Також “Європейська Солідарність” пропонує посилення громадянської освіти (навчання громадян захисту їх прав, недопущення маніпуляції їх думкою) та підтримку інститутів громадянського суспільства шляхом розширення повноважень і надання місцевого та державного фінансування.

III. ПАРЛАМЕНТСЬКІ ПАРТІЇ: СФЕРИ МОЖЛИВОЇ СПІВПРАЦІ І ЛІНІЇ ПОДІЛУ (ПРОГНОЗ)

Аналіз передвиборчих програм парламентських партій уможливує здійснення прогнозу стосовно імовірних напрямів співпраці і, навпаки, сфер і питань, де співпраця чи навіть компроміс є неможливими⁵. Водночас, для оцінки розстановки політичних сил у Верховній Раді IX скликання, крім передвиборчих

⁵ Такий прогноз має обмежений характер, з огляду на можливість відхилення партій від положень своїх передвиборчих програм, а також на дію непередбачуваних чинників, що можуть вплинути на партійні позиції з певних питань (наприклад, початку масштабної збройної агресії проти України).

програм партій, слід враховувати ширший суспільно-політичний контекст.

Програми партій “Слуга Народу” та “Європейська Солідарність” формально залишають їм місце для співпраці (євроінтеграційний та євроатлантичний курс, впровадження стандартів НАТО у Збройних Силах, продовження децентралізації, спрощення адміністративних послуг та переведення їх онлайн, запровадження податку на виведений капітал тощо). **Однак історія антагонізму між цими політичними силами робить подібну співпрацю ризикованою в іміджевому плані.** “Слуга Народу” навряд чи потребуватиме підтримки “токсичних” для її електорату представників попередньої влади, а “Європейська Солідарність” намагатиметься закріпитись у опозиційній ніші. При цьому, основний акцент у опозиційній риторичі буде зроблений на геополітичних і соціокультурних питаннях (жорстка позиція щодо Росії, захист української мови та ідентичності)

Партія “Голос” досить чітко окреслила “червоні лінії” (наприклад, категорична відмова від будь-яких планів, що передбачатимуть перебування в органах влади чи місцевого самоврядування представників терористичних груп, керованих Кремлем). Особливості електоральної бази ускладнюють для “Голосу” маневрування в соціокультурних і геополітичних питаннях. **Однак ця партія все ж може стати союзником “Слуги народу” у справі ліберальних реформ** (політика дерегуляції, збалансування доходів і витрат, “діджиталізація” державних сервісів і процесів адміністрування). Оскільки питання посилення антикорупційних заходів та інститутів, боротьба з економічними та медійними монополіями посідають важливе місце в передвиборчій програмі “Голосу”, політична співпраця між нею та партією влади може розвиватися також навколо антикорупційної політики, захисту конкуренції в економічній сфері та медійній галузі.

Дещо інакше виглядає ситуація щодо партії “Батьківщина”. Незмінний лідер “Батьківщини” Ю.Тимошенко може дозволити собі значно більше свободи маневру в соціокультурних питаннях, ніж П.Порошенко чи С.Вакарчук, не втративши при цьому підтримки електорату. Тому деякі “миротворчі” ініціативи “Слуги народу” щодо війни на Донбасі за певних обставин можуть бути підтримані “Батьківщиною”. Передвиборча програма “Батьківщини” має чимало спільного з програмою “Слуги народу” в питаннях фіскальної політики, енергетики, екології, освіти, охорони здоров’я. Водночас, запровадження ліберальних економічних реформ (наприклад, ринку землі) або скорочення соціальних видатків і програм ідуть у розріз із передвиборчою програмою “Батьківщини” і можуть стати каталізатором для переходу цієї партії в опозицію. Крім того можна очікувати, що до наступного електорального циклу “Батьківщина” та її лідер розпочнуть підготовку для самостійного походу на вибори, а це неодмінно передбачає опозиційну риторичу та протиставлення себе партії влади.

“ОПЗЖ” може надати ситуативну підтримку партії влади насамперед у випадку, якщо та відмовиться від задекларованих у своїй програмі зовнішньополітичних і безпекових пріоритетів і піде на значні поступки в конфлікті з Росією. **Відкрита співпраця з “ОПЗЖ” нині виглядає вкрай проблематичною для “Слуги народу” і несе більше ризиків, ніж переваг.** Відносини між партією влади та “проросійською опозицією” визначатимуться, насамперед, боротьбою за виборців східного та південного регіонів, у якій “ОПЗЖ” робитиме ставку на посилення старого соціокультурного розмежування між Сходом і Заходом, а от “Слугі народу” доведеться проявляти гнучкість і шукати нові, нестандартні підходи.

Таким чином, **поряд із партією влади (“Слуга Народу”), яка займає центральну позицію на політичному ландшафті, у Верховній Раді IX скликання існуватимуть два фланги: “патріотична опозиція” (“Європейська Солідарність”) та “проросійська опозиція” (“ОПЗЖ”).** Уже з передвиборчих програм можна зробити висновок про наявність між ними низки протиріч, які є “маркерами” соціокультурного розмежування. Найбільш гострим і принциповим із них є питання конфлікту з Росією і подальшої політики щодо Донбасу і Криму. Будь-які “компромісні” рішення, запропоновані “Слугою народу”, що передбачатимуть поступки Росії (наприклад, у питанні статусу окупованих територій Донбасу або Криму) будуть критикуватися “патріотичною опозицією”. Відсутність же прогресу в мирному процесі використовуватиме “ОПЗЖ” для зменшення підтримки партії виборцями Сходу і Півдня України.

Іншими питаннями, в яких партія влади буде змушена балансувати між двома флангами опозиції, будуть питання вступу до ЄС і НАТО, а також питання гуманітарної політики. “Європейська Солідарність” може критикувати “Слугу народу” в разі відсутності прогресу у процесі європейської та євроатлантичної інтеграції або “згорання реформ”, тоді як “ОПЗЖ” – звинувачуватиме в небажанні скасувати внесені в 2019р. зміни до Конституції з цього питання. У мовній та культурній політиці попередня влада багато зробила для українізації мовнокультурного простору (закони “Про забезпечення функціонування української мови як державної” та “Про освіту”, мовні квоти для телебачення та радіо, державна підтримка розвитку українського кінематографу). Будь-який перегляд цього курсу наштовхнеться на жорстку критику з боку “Європейської Солідарності”, а збереження мовно-культурної політики в незмінному стані, знову ж таки, буде піддано критиці з боку “ОПЗЖ”.

Партії “Голос” та “Батьківщина” цілком можуть співпрацювати з партією влади, однак для такої співпраці існують “червоні лінії” (серйозні поступки під тиском Росії в першому випадку, запровадження ринку землі та скорочення соціальних видатків – у другому).

Витяги з передвиборчих програм політичних

	“Слуга Народу”	“Голос”
Росія, Донбас і Крим	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечимо законодавчий супровід ініціатив Президента, спрямованих на відновлення територіальної цілісності та державного суверенітету України. • Створимо систему інформаційної реінтеграції мешканців окупованих територій в Україну. 	<p>Наша кінцева мета – повернення наших територій та перемога у війні за право України на самовизначення.</p> <p>Ми категорично проти будь-яких планів, що передбачатимуть перебування в органах влади чи місцевого самоврядування представників терористичних груп, керованих Кремлем. Мир, куплений ціною бодай часткової втрати суверенітету на користь російського агресора, ніколи не буде сталим, він здатний призвести до ще більшої війни на території України.</p> <p>Ми зробимо все необхідне для безкровної деокупації загарбаних територій і безпечної реінтеграції людей, яких Росія зробила заручниками. Ми не торгуємо Кримом. Крим – це Україна. Внутрішньо переміщені особи – це наші люди, наш потенціал розвитку країни та повернення захоплених територій. Внутрішньо переміщеним особам і громадянам України, що вимушені проживати на окупованих територіях, буде приділено належну увагу.</p>
Безпека і оборона	<ul style="list-style-type: none"> • Встановимо видатки на оборону в розмірі не менше 5% ВВП. • Відновимо реформування Збройних Сил за стандартами НАТО. • Зупинимо вплив цінних кадрів з армії, запровадимо систему навчання та перенавчання солдатів та офіцерів. • Запровадимо найжорсткіші покарання за корупцію та розкрадання у Збройних Силах і Міноборони. • Децентралізуємо та демонополізуємо оборонні держзакупівлі. 	<p>Фундамент Збройних Сил України – це люди, віддані своїй справі професіонали. Ми створимо умови для якісного забезпечення, підвищення навичок, армійського і професійного зростання, комфорту власного побуту та побуту родин військових.</p>
Міжнародні відносини	<ul style="list-style-type: none"> • Ухвалимо закони, необхідні для виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і розширення співпраці з Євросоюзом і НАТО. • Підтримаємо ініціативи Президента щодо перезавантаження відносин із найближчими сусідами України на заході. • Запустимо програму “комерційної дипломатії” для просування українських товарів на глобальні ринки. • Розробимо державні програми системних контактів з українськими діаспорами. 	<p>Основою зовнішньої політики України буде курс на набуття членства в ЄС та посилення безпеки України за рахунок приєднання до НАТО. Будемо зменшувати вплив Росії на український експорт, спрощувати процедури торгівлі та посилювати економічні зв'язки з Європою.</p>

партій - переможниць на парламентських виборах 2019р.

“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”
<p>Ми вважаємо відновлення територіальної цілісності та суверенітету України головним пріоритетом.</p> <p>Шлях до миру має розпочатися з безумовного звільнення Росією всіх в'язнів сумління, полонених і заручників.</p> <p>Окрім Мінського процесу і Нормандського формату, ми пропонуємо започаткувати переговори за формулою Будапешт+, залучивши до процесу врегулювання такі держави як США та Велику Британію.</p> <p>Ми наполягаємо на розгляді питань окупованого Донбасу і анексованого Криму в єдиному пакеті.</p>	<p>Шляхом діалогу та компромісів припинимо бойові дії, забезпечимо політичне врегулювання конфлікту та повернемо людей Донбасу через їхню свідомість, забезпечивши гарантії безпеки.</p> <p>Першочергові кроки: забезпечення прямих перемовин у чотирикутнику Київ-Донецьк-Луганськ-Москва; припинення економічної блокади Донбасу; надання автономного статусу Донбасу як невід'ємній складовій частині України шляхом внесення змін до Конституції та законів України; прийняття закону про амністію, закону про вибори та закону про вільну економічну зону на Донбасі.</p>	<p>Ми створили потужну міжнародну коаліцію, яка застосувала проти російського агресора широкий спектр санкцій. Ця єдність має бути збережена, а санкційний тиск – посилений.</p> <p>Працюватимемо, щоб увага світу була звернена до Криму та Донбасу, а Росія несла відповідальність за свої злочини. Введення миротворців ООН на всю територію окупованого Росією Донбасу.</p>
		<p>Побудова потужних Збройних Сил була і є найвищим нашим пріоритетом. Модернізація, структурні реформи та новий рівень забезпечення, зокрема грошового і соціального, – основа побудови війська у відповідності до вимог НАТО. Захисники України – учасники бойових дій мають отримувати гідну підтримку. Слід сприяти розвитку ракетних технологій, протиповітряного щита України, авіації і флоту, забезпечення війська усім необхідним для сучасного бою. Основа для цього – розвиток нашого оборонно-промислового комплексу.</p>
<p>Ми ефективно втілюватимемо Угоду про асоціацію Україна з ЄС. Наше майбутнє – в ЄС. Ми послідовно працюватимемо над наданням Україні Плану дій для членства в НАТО.</p> <p>Наша безпека – в НАТО.</p>	<p>Гарантуємо повернення до політики багатовекторності, забезпечення активного нейтралітету України у військово-політичній сфері та участь у будь-яких військово-політичних союзах. Припинення політики обопільних санкцій та відновлення взаємовигідних торговельно-економічних зв'язків з Росією та країнами СНД; перегляд умов участі України у Світовій організації торгівлі та зони вільної торгівлі з Європейським Союзом.</p>	<p>Європейський цивілізаційний вибір. Ми йдемо до Парламенту, щоб захистити європейське майбутнє України. Майбутнє України – тільки у НАТО і ЄС.</p> <p>Наша мета: на основі зробленого, сприяти досягненню політичних, економічних, безпекових та правових критеріїв, необхідних для подання заявки на вступ до ЄС і отримання Плану дій членства у НАТО вже у 2023р.</p> <p>Потрібно відкрити Україну світові, що стане комплексним національним проектом.</p> <p>Мають бути задіяні і дипломатичний корпус, і можливості культурної дипломатії, і активність українських експортерів, і підтримка української діаспори.</p>

Витяги з передвиборчих програм політичних

	“Слуга Народу”	“Голос”
<p>Зміни в системі влади. Скасування недоторканності високопосадовців, Перерозподіл повноважень між Президентом і Парламентом. Пряме народовладдя, реформа виборчого законодавства, децентралізація</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Скасуємо недоторканність народних депутатів. • Запровадимо механізм відкликання депутатів, які втратили довіру виборців. • Створимо механізм народного вето на щойно ухвалені закони. • Запровадимо механізми впливу громадян на рішення влади через референдуми. • Запровадимо вибори за пропорційною системою з відкритими списками та електронне голосування. • Проведемо децентралізацію влади відповідно до європейських норм: передамо максимум можливих повноважень виконкомам місцевих рад, перетворимо державні адміністрації на префектури європейського типу. 	
<p>Судова система і правоохоронні органи</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Перезавантажимо Вищу раду правосуддя і Вищу кваліфікаційну комісію суддів. • Посилимо можливості громадського контролю за судовою системою. • Запровадимо добросесність і професіоналізм як головні критерії відбору суддів. • Зменшимо розміри судового збору. • Запустимо повноцінні інститути мирових суддів і суду присяжних – значно скоротимо перелік фінансових і господарських злочинів, за які настає кримінальна відповідальність. • Запровадимо механізм надійного захисту свідків. • Здійснимо радикальне очищення та перезавантаження прокуратури. • Позбавимо СБУ, ГПУ та Нацполіцію непридатних їм функцій ущемлення бізнесу. • Впровадимо невідворотність покарання для працівників поліції, прокуратури та СБУ за перевищення службових повноважень. 	<p>Ми не допустимо, щоб недостойні люди за хабар ставали суддями й прокурорами і вершили правосуддя іменем України. Ми знаємо, як це змінити. І почнемо з “суддів над суддями”.</p>

партій - переможниць на парламентських виборах 2019р.

“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”
	<p>Прийняття Закону “Про все-український та місцеві референдуми за народною ініціативою”. Всеукраїнські та місцеві референдуми змусять чиновників і політиків працювати в інтересах народу. На референдумах народ зможе висловлювати недовіру Президенту, Кабміну і Верховній Раді і таким чином відправляти їх у відставку; приймати рішення про відставку керівників місцевих органів влади. Зняття недоторканності із Президента України, народних депутатів, суддів, ухвалення закону про тимчасові слідчі комісії ВР. Проведення реформи політичної системи, забезпечення переходу до парламентської республіки та розширення повноважень місцевого самоврядування. Обласні та районні ради отримають можливість створювати виконавчі комітети, а люди – право на прямих виборах обрати керівників регіональної влади; створення муніципальної поліції з прямою виборністю її керівників.</p> <p>Перехід від корупційної змішаної виборчої системи до пропорційної системи з відкритими списками.</p>	<p>Завершення децентралізації і подальше проведення адміністративної реформи наділить громади більшими повноваженнями і коштами для їх реалізації.</p>
	<p>Забезпечення незалежності судової гілки влади; реформа правоохоронної системи, створення муніципальної поліції з прямою виборністю її керівників.</p>	<p>Перезавантаження усіх судів має завершити реформу судової системи. Правоохоронні органи і органи безпеки мають бути позбавлені повноважень втручання у господарську діяльність. Натомість має постати єдиний орган фінансової безпеки, налаштований на діалог з платниками податків. Відповідний законопроект наша команда вже підготувала.</p>

Витяги з передвиборчих програм політичних

	“Слуга Народу”	“Голос”
Боротьба з корупцією	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечимо реальну незалежність антикорупційних органів, неефективні чи скомпрометовані органи – перезапустимо. • Повернемо відповідальність чиновників за незаконне збагачення. • Впровадимо обов’язкову конфіскацію майна корупціонерів. • Запровадимо систему грошової винагороди для громадян за виявлення корупції. 	<p>Вже створені антикорупційні структури, які мають доповнювати одна одну. Антикорупційний суд скоро розпочне розглядати справи й виносити вироки топ-корупціонерам. Проте зараз ці структури не працюють злагоджено, а керівництво САП та НАЗК не виконують своєї роботи та підіграють корупціонерам.</p>
Боротьба з олігархією і монополізмом	<ul style="list-style-type: none"> • Проведемо демонополізацію ключових галузей, зробимо Антимонопольний комітет незалежним і ефективним. • Позбавимо власників медіа можливості впливати на те, що говорять чи пишуть журналісти. 	<p>Ми перекриємо для олігархів можливість монополізувати економічні галузі, призначати своїх людей на державні посади та контролювати ЗМІ. Ми завдамо удару одночасно по всіх джерелах впливу олігархів: економічних монополіях, контролю над медіа та політикою. Для цього ми застосуємо антимонопольне законодавство, призначимо готових до боротьби з олігархами професіоналів у ключові державні регулятори, запровадимо жорсткі вимоги до редакційної незалежності медіа.</p>
Рішення для розвитку економіки	<ul style="list-style-type: none"> • Проведемо національний економічний аудит країни із залученням вітчизняних і міжнародних компаній. • Створимо Національну економічну стратегію з ключовою метою – досягти вищого за середньоевропейський рівня доходів та якості життя українців. • Звільнимо бізнес від свавілля чиновників і рейдерів. • Створимо можливість одноразової легалізації капіталів некримінального походження за пільговою ставкою. • Запровадимо режим найбільшого сприяння для іноземних інвесторів українського походження. • Запровадимо податок на виведений капітал, щойно для цього виникнуть необхідні економічні умови. • Ухвалимо стратегію поступового зменшення єдиного соціального внеску. • Впровадимо державну програму підтримки інновацій, цільову прозору підтримку галузей, що здатні стати локомотивом розвитку економіки. • Створимо умови для інтеграції цифрових валют у правове поле України. 	<p>Ми перекриємо для олігархів можливість монополізувати економічні галузі...</p>

партій - переможниць на парламентських виборах 2019р.

“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”
	<p>Посилення кримінальної відповідальності за скоєння корупційних злочинів посадовцями.</p>	<p>Ми створили, разом із громадянським суспільством, спеціальні інституції для боротьби з корупцією. Зосередимося на ліквідації причин, що корупцію провокують. У першу чергу – спрощення адмінпроцедур, більше послуг онлайн.</p>
	<p>Боротьба з монополізмом.</p>	<p>Для боротьби з офшорами, ми наполягатимемо на прийнятті змін до податкового законодавства щодо імплементації Плану протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування.</p>
<p>Ми відновимо довіру до банківської сфери та змінимо неефективну політику НБУ у сфері монетарного, валютного і банківського регулювання.</p> <p>Підтримаємо створення та розвиток українських банків.</p> <p>Ми відновимо справедливість для тих людей, які втратили свої банківські вклади та власність під час стрімкого падіння курсу гривні. Буде скасовано 37 податків і зборів, зокрема податок на спадок, держмити та судовий збір.</p> <p>ПДВ буде скасовано та замінено мінімальним податком на реалізацію. Замість обтяжливого податку на прибуток буде запроваджений податок на виведений капітал.</p> <p>А замість єдиного соціального внеску, який тримає в тіні 50% заробітної плати, буде введено персоналізовану пенсійну систему. Для стрімкого економічного розвитку буде відновлене макро- та мікрокредитування бізнесу на європейських умовах.</p> <p>[Також “Батьківщина” пропонує надавати мікрокредити для молодих підприємців та податкові пільги для роботодавців, що беруть на роботу випускників вузів у рамках молодіжної політики.] Для молодих підприємців ми розпочнемо програму довгострокового банківського мікрокредитування для всіх типів бізнесу. Такі мікрокредити будуть надаватися у обсязі до \$100 тис., без застави – на основі обов’язкового страхування ризиків та під 3% річних.</p>	<p>Боротьба з рейдерством та нечесною конкуренцією; формування сприятливого інвестиційного клімату та запровадження особливого режиму інвестиційної діяльності.</p> <p>Введення податку на виведений капітал та скасування податку на прибуток.</p> <p>Зниження податкових ставок, введення податкових канікул для суб’єктів малого і середнього бізнесу.</p> <p>Зупинення деіндустріалізації, деградації та деінтелектуалізації країни.</p> <p>Метою партії у сфері економічної політики є відродження України як сучасної індустріальної держави з високим рівнем науково-технологічного розвитку, конкурентною промисловістю, високими соціальними стандартами і високим рівнем життя громадян.</p>	<p>“Європейська Солідарність” – об’єднання відповідальних громадян довкола принципів економічної свободи. Ефективна держава гарантує соціальні ліфти для найбільш професійних, відповідальних та патріотичних громадян. Наша мета – розширення середнього класу: заможних людей, ініціативних громадян, які покладаються на власні сили та готові брати відповідальність за власне життя та майбутнє країни. Податок на прибуток підприємств вже найближчим часом має бути замінений на податок на виведений капітал. Наполягаємо на збереженні єдиного податку. Розвиток малого і середнього бізнесу підтримуватимемо спрощенням регуляторних процедур, впровадженням однакових правил для всіх, розширенням можливостей кредитування, розвитку, знаходження партнерів. Двигун економічного зростання – інновації. Наука і технології – інтелектуальна інвестиція в ключові галузі. (Інвестиції з ЄС) допоможуть створити високооплачувані робочі місця – у агросекторі, ІТ, енергетиці, машинобудуванні, наукоємних галузях промисловості. Досягнення високих європейських стандартів життя потребує ефективної та системної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Першочерговими завданнями є інтеграція України до енергетичного та цифрового ринку ЄС, наближення до стандартів Шенгенської зони та поглиблення митного співробітництва.</p>

Витяги з передвиборчих програм політичних		
	“Слуга Народу”	“Голос”
Земельне питання		
Публічне адміністрування та послуги	<ul style="list-style-type: none"> • Проведемо аудит державних функцій і, відповідно, скорочення держорганів. • Скоротимо кількість процедур у будівництві та відведенні землі. • Позбавимо Державну фіскальну службу правоохоронної функції, залишивши тільки сервіс. • Повністю переведемо податкові та митні процедури у цифровий формат. • Переведемо максимально можливу кількість державних послуг в онлайн. Запровадимо просту процедуру електронного відкриття та закриття бізнесу. • На законодавчому рівні гарантуємо незмінність чинних умов оподаткування для суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб, забезпечення захисту міноритарних акціонерів і корпоративної прозорості. 	<p>Ми зробимо державний апарат компактним і ефективним, а також скоротимо непотрібну частину його функцій. Наша ціль – громадянин не стикається з чиновником, а держава через сучасні електронні інструменти надає якісні державні послуги людям і бізнесу.</p>
Інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> • Впровадимо незалежний контроль якості будівництва та ремонту автомобільних доріг. • Створимо законодавчі умови для будівництва бетонних доріг. • Демонізуємо галузі пасажирських і вантажних перевезень на залізничному транспорті. • Запровадимо програму забезпечення покриття 100% території країни широкопasmовим інтернетом. 	
Енергетика й тарифоутворення	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадимо державну стратегію оптимізації житлово-комунальних тарифів за рахунок усунення корупційної складової в тарифоутворенні, (скасуємо всі формульні ціноутворення на кшталт “Роттердам+”), демінімізації енергетичних ринків, збільшення власного видобутку енергоресурсів. • Створимо умови для розвитку “зеленої” енергетики з одночасним запобіганням ризикам монополізації галузі. 	<p>Будемо зміцнювати енергетичну незалежність України</p>

партій - переможниць на парламентських виборах 2019р.

“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”
<p>Мораторій на продаж сільгоспземлі буде продовжено. Але фермери, малі та середні сільгоспвиробники, які живуть і працюють на землі, зможуть викупити свою землю без аукціонів за рахунок пільгових кредитів. У людей, які захочуть продати свої паї, держава розпочне їх викуповувати за ринковою вартістю.</p>	<p>Збереження землі у власності українських селян. Відкриття ринку с/г землі – виключно за результатами загальнонаціонального референдуму!</p>	
		<p>Зведення до мінімуму і спрощення адміністративних процедур, зокрема, через впровадження цифрових технологій, можливість вирішити щонайбільше питань онлайн.</p>
		<p>Розвиток інфраструктури і захист довкілля – невід’ємні фактори для комфортного життя громадян.</p>
<p>Ціну на газ для населення буде знижено в 2 рази. Це дозволить вдвічі зменшити тарифи на тепло й гарячу воду, адже газ – це головна складова у їх вартості. Ми повністю демонополізуємо імпорт газу та забезпечимо в Україні біржову торгівлю всіма енергоресурсами, що дозволить формувати прозорі ціни та знизить вартість енергоносіїв.</p> <p>Ми спрямуємо газ українського видобутку виключно на потреби населення, збільшимо обсяг внутрішнього газовидобування. Держава стрімко розвиватиме власну вугільну галузь замість імпортування дорогого закордонного вугілля. Стимулюватимемо енергозбереження.</p> <p>Ми створимо умови для розвитку відновлюваної енергетики: сонячної, вітрової, геотермальної та інших.</p>	<p>Зниження тарифів на газ для населення України до 3 800-4 000 грн. за 1 000 м³ за рахунок, у т.ч. прямих поставок газу із РФ, використання для потреб населення газу українського видобутку.</p> <p>Списання заборгованості населення за житлово-комунальні послуги та встановлення справедливих субсидій.</p> <p>Збереження транзитного потенціалу країни, створення Тристороннього газотранспортного консорціуму.</p>	

Витяги з передвиборчих програм політичних

	“Слуга Народу”	“Голос”
Захист довкілля	<ul style="list-style-type: none"> • Створимо законодавчі стимули для будівництва сміттєпереробних заводів. • Запровадимо електронне маркування дерев для протидії незаконній вирубці лісів. • Запровадимо кримінальну відповідальність за незаконну вирубку лісів і грубі порушення правил поводження з відходами. 	
Соціальна політика	<ul style="list-style-type: none"> • Проведемо всеукраїнський перепис населення та аудит системи соціального забезпечення. • Впровадимо другий рівень державного пенсійного забезпечення. • Переведемо всі соціальні пільги у грошову форму. 	Соціальна політика буде формуватись, виходячи з реальних потреб і можливостей бюджету, а процедури отримання допомоги нарешті стануть прозорими і зручними.
Сім'я, діти і молодь	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадимо “економічний паспорт українця”, за яким всі діти отримають частку від експлуатації природних ресурсів на індивідуальні рахунки. 	

партій - переможниць на парламентських виборах 2019р.

“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”
<p>Ми вирішимо сміттєву проблему, зменшимо забруднення довкілля.</p>		<p>Розвиток інфраструктури і захист довкілля – невід’ємні фактори для комфортного життя громадян.</p>
<p>Ми запровадимо персоналізовану пенсійну систему. Мінімальну пенсію буде піднято до рівня 3 094 грн. Пенсійні внески відкладатимуться на особовий рахунок кожної людини у державному банку протягом усього періоду роботи.</p> <p>Пенсійні збереження будуть щорічно індексуватись, на них будуть нараховуватися депозитні відсотки.</p> <p>Держава гарантуватиме збереження приватних пенсійних рахунків усіма своїми ресурсами.</p> <p>Якщо людина не встигне використати гроші на своєму пенсійному рахунку за життя, суму, яка залишиться, будуть успадковувати члени її родини.</p> <p>Буде скасовано порядок, який позбавляє пенсій працюючих пенсіонерів. Іпотечні кредити із страхуванням від державного фонду зроблять можливим придбання житла без першого внеску і без застави, під спеціальне страхування ризиків.</p> <p>Ставка за такими кредитами буде становити не більше 3% річних. Іпотечний кредит буде видаватися на строк від 10 до 30 років.</p>	<p>Підвищення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії – до 7 000 гривень.</p> <p>Запровадження прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб; встановлення неоподаткованого доходу фізичних осіб на рівні мінімальної заробітної плати.</p> <p>Ми подолаємо бідність, відновимо пільги та забезпечимо гідну державну допомогу всім соціально вразливим категоріям населення.</p>	<p>Зростання надходжень до бюджету дозволить підвищувати пенсії та допомогу малозабезпеченим.</p>
<p>Ми повернемо виплати на народження дитини, які були раніше: 50 тис. грн. – при народженні першої дитини, 100 тис. грн. – при народженні другої дитини, 150 тис. грн. – при народженні третьої дитини та всіх наступних дітей. Ми надамо суттєві податкові пільги кожному роботодавцю, який візьме на першу роботу випускників вузів. Це забезпечить впевненим стартом робочої кар’єри тисячі хлопців та дівчат, які щойно закінчили навчальний заклад. Для молодих підприємців ми розпочнемо програму довгострокового банківського мікрокредитування для всіх типів бізнесу. Такі мікрокредити будуть надаватися у обсязі до \$100 тис., без застави – на основі обов’язкового страхування ризиків та під 3% річних.)</p>	<p>Підвищення виплат при народженні дитини: за першу дитину – 100 тис. грн., за другу – 200 тис. грн., за третю та наступних – 400 тис. грн.</p>	<p>Українська молодь має отримати можливості для освіти, працевлаштування і розвитку за підтримки прозорих державних програм.</p>

Витяги з передвиборчих програм політичних

	“Слуга Народу”	“Голос”
Освіта і наука	<ul style="list-style-type: none"> • Оновимо освітню та наукову інфраструктуру. • Запровадимо базове матеріальне забезпечення педагогів на рівні трьох мінімальних зарплат. • Оптимізуємо мережу закладів вищої освіти. • Запровадимо рівноправність державних і приватних закладів освіти. 	<p>Ми підвищимо престижність професійної освіти серед молоді. Профосвіта зможе стати першим кроком на шляху до гідної кар’єри. Університети перетворяться на осередки вільної думки, що конкурують між собою якістю освіти і наукових результатів.</p>
Охорона здоров’я	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадимо систему обов’язкового медичного страхування. • Знищимо фармакологічну мафію, скасувавши корупційний механізм повторної сертифікації ліків. • Переведемо всю медичну документацію в електронну форму. • Створимо чіткий і зрозумілий гарантований пакет медичних послуг. • Підвищимо рівень матеріально-технічного забезпечення лікарень. • Створимо умови для розвитку профілактичної медицини. 	<p>Ми завершимо реформу охорони здоров’я за принципом “гроші ходять за пацієнтом” і досягнемо того, щоби держава справедливо платила за необхідні медичні послуги для пацієнтів на всіх рівнях допомоги – як у сімейного лікаря, так і у спеціалізованих лікарнях (на стаціонарі). Нелюдські умови у медичних закладах відійдуть у минуле. Лікар зможе отримувати гідну винагороду за якісні медичні послуги, а не шукати додатковий заробіток в Україні або за її межами.</p>
Національна ідентичність і громадянська злагода	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадимо гуманітарну політику, яка сприятиме культурному, громадянському та духовному об’єднанню громадян України. • Створимо систему підтримки української мови та культури за допомогою фіскальних стимулів і пріоритетного державного фінансування. • Розробимо державні програми системних контактів з українськими діаспорами. • Захистимо права людини та основоположні свободи; забезпечимо рівні права та можливості чоловіків і жінок в українському суспільстві. 	<p>В Україні мають постати й зміцніти нові, сучасні культурні традиції, що остаточно об’єднують українську націю, цементуючи її ідентичність.</p>

партій - переможниць на парламентських виборах 2019р.

“Батьківщина”	“ОПЗЖ”	“Європейська Солідарність”
<p>Незалежно від того, куди дитина піде вчитися, у приватний заклад чи державний, гроші будуть іти за нею. Завдяки цьому, закон гарантуватиме безоплатну освіту, від початкової до вищої. Доступ дітей та молоді до освіти не залежатиме від заможності їхніх батьків.</p> <p>Забезпечимо виконання закону, за яким базова зарплата освітян не може бути нижча за 3 мінімальні.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Можливість навчатися рідною мовою; • поступовий перехід до обов’язкової профільної спеціалізації в середній школі; • фінансування закладів професійно-технічної освіти з держбюджету; • стимулювання приватних навчальних закладів. 	<p>Для переходу від стабілізації до зростання і заможності держава має інвестувати у реформування і розвиток освіти, сприяти тіснішій її взаємодії з економікою.</p>
<p>Буде запроваджено обов’язкове медичне страхування за рахунок коштів роботодавців з одночасним зменшенням удвічі податкового навантаження на їх підприємства.</p> <p>Це повністю забезпечить кожного громадянина безоплатними медичними послугами всіх рівнів найвищої якості, безоплатними медикаментами, які пропише лікар, та профілактикою захворювань.</p> <p>Обов’язкове медичне страхування протягом найближчих років дозволить підвищити заробітну плату медиків до європейського рівня.</p> <p>Ми повернемо людям право викликати лікаря додому.</p> <p>У селах буде забезпечене повноцінне функціонування фельдшерсько-акушерського пункту (ФАПу) за рахунок залучення довгострокового кредитування строком не менше ніж на 20 років і за кредитною ставкою не більше 3% річних.</p>	<p>Поступовий перехід до страхової медицини за рахунок зменшення податкового навантаження на роботодавців;</p> <ul style="list-style-type: none"> • відновлення доступної медичної допомоги за принципом “від села до столиці”; • забезпечення невідкладної медичної допомоги. <p>Лікувати мають лікарі, а не пара-медики. Держава повинна розвивати не “телемедицину”, а систему охорони здоров’я.</p>	<p>Реалізація медичної реформи має забезпечити зростання тривалості і якості життя.</p>
<p>Буде збережено позитивні тенденції збільшення видатків на фінансування культури і продовжено практику виділення достатніх коштів на фінансування українського кіно, книги, контенту на радіо і телебаченні.</p> <p>Прийнявши закон про меценатство, ми зменшимо навантаження на державний бюджет і зробимо систему фінансування культури гнучкішою.</p>	<p>Політика мовних заборон та утисків, втручання влади у справи релігійних громад розколювали українське суспільство, принижували честь та гідність людей.</p> <p>“Опозиційна платформа – За життя” припинить політику дискримінації, ксенофобії та радикалізму.</p> <p>Першочергові кроки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • введення мораторію на створення та розвиток проблем, що розколюють країну; • застосування Формули національного успіху, де пріоритетними є питання, які об’єднують людей – підвищення рівня життя, доходів, спільне управління країною, що дозволить консолідувати суспільство; • політика примирення та згоди, яка дозволить об’єднати українців від Заходу до Сходу та від Півночі до Півдня, “зшити” країну. Повернемо громадянам України право говорити, спілкуватися, навчатися російською та мовами національних меншин. <p>Не допустимо подальшого втручання держави у справи церкви. скасування антиконституційних, дискримінаційних законів про мову, освіту, перейменування церкви; про декомунізацію, люстрацію, тощо; звільнення усіх політичних в’язнів попереднього режиму.</p>	<p>Ми досягли історичних проривів у справі зміцнення незалежності України. Підтримка української мови (при забезпеченні прав меншин), отримання Томосу про автокефалію Української Церкви, політика деколонізації – кроки, які стверджують нашу самобутність.</p> <p>Інтеграція українського суспільства, національно-патріотичне виховання, протидія загрозам у інформаційній і кібер-сферах – наша відповідь на спроби агресора посягати хаос і роз’єднати українців.</p> <p>Реальна рівність можливостей для чоловіків і жінок. Підтримка громадських ініціатив і діяльності інститутів громадянського суспільства має бути посилена шляхом розширення повноважень і надання місцевого та державного фінансування. Має бути посилено громадянську освіту – навчання громадян захисту своїх прав, недопущення маніпуляції їхньою думкою.</p>

ПОЛІТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ (КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР)

Петро СТЕЦЮК,
науковий
консультант з
правових питань
Центру Разумкова,
суддя
Конституційного
Суду України у
відставці

Після не очікуваних для значної частини українського суспільства результатів парламентських виборів 2019р., черговою несподіванкою стала небачена до сих пір активність новообраної Верховної Ради України. Адже, тільки за дев'ять перших пленарних засідань (з 30 серпня по 20 вересня ц.р.), Верховною Радою України IX скликання було ухвалено 21 закон та десятки проектів законів було прийнято в першому читанні. Серед них – закон і сім проектів законів про внесення змін до Конституції. Крім того, в ці дні Парламентом приймалися сотні інших актів, а також формувався новий склад Кабінету Міністрів, звільнялися попередні та призначалися нові голова Служби безпеки і Генеральний прокурор України, достроково припинялися повноваження всього складу Центральної виборчої комісії та ін. Прикметним у цій ситуації є і те, що за короткий відрізок часу у Верховній Раді було проведено 548 голосувань, що майже в 5 разів більше, ніж в аналогічний період роботи Парламенту VIII скликання.

З формальної точки зору, ухвалені протягом цих кількох днів закони можна віднести до таких, що загалом відповідають політиці нового глави держави, пріоритетом якої попередньо було визначено “економічний розвиток та інвестиції”¹. Однак, системний аналіз усіх без винятку законодавчих пропозицій нової української влади (як уже реалізованих Парламентом, так і тих, які ще перебувають на його розгляді) свідчить про явну перевагу серед них саме ініціатив політичного характеру, ядром яких стали пропозиції щодо зміни Основного Закону держави. Ідеться про законопроекти, подані главою держави, а саме “Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)”, “Про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань)”, “Про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу),

“Про внесення змін до статей 85 та 101 Конституції України (щодо уповноважених Верховної Ради України)”, “Про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи)”, “Про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України)” та “Про внесення зміни до статті 85 Конституції України (щодо консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів Верховної Ради України)”.

За змістом, усі ці ініціативи Президента можна розділити на кілька умовних груп, а саме: (а) пропозиції, які стосуються зміни статусу народного депутата України; (б) компетенції Парламенту та порядку формування його складу; (в) розширення повноважень глави держави; (г) організації діяльності адвокатури в Україні. Більшість з цих конституційних ініціатив глави держави майже відразу отримали свого роду паралельний “супровід” у вигляді численних

¹ Докладно див.: Голуб А. Парламентський тайм-аут. – Український тиждень, №39 (619), 2019р., с.8.

законодавчих пропозицій народних депутатів від провладної фракції “Слуга Народу”. Вони, очевидно, мали б забезпечити деталізацію майбутніх конституційних положень на законодавчому рівні, створити механізм їх практичної реалізації, подолати “провали” в урегулюванні відповідних суспільних відносин. Комплексний аналіз як конституційних пропозицій глави держави, так і “супроводжуваних” їх відповідних законодавчих ініціатив народних депутатів України, може, як видається, певним чином прояснити характер та головні напрями політичних ініціатив нової української влади загалом.

Перша група конституційних ініціатив глави держави (щодо статусу народного депутата України) зосереджена, насамперед, у проекті закону “Про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України)” та, частково, у двох інших проектах – “Про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи)” та “Про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу).

Варто зазначити, що саме цим конституційним ініціативам глави держави “гармонійно” передує вже прийнятий (3 вересня 2019р.) Закон “Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)”. Ст.80 Конституції було викладено в наступній редакції “Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп”. При цьому, наявні перед тим інші положення (“народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність. Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані”) – вилучалися із конституційного тексту. Як наслідок таких дій, з 1 січня 2020р. (набуття чинності Закону) в Україні може утворитися нова політико-правова реальність, за якої народні депутати України будуть фактично позбавлені депутатського імунітету як такого.

Відсутність депутатського імунітету не є характерною для сучасних демократичних держав. Така ситуація несе в собі реальні загрози для парламентаризму та розвитку демократії загалом. У таких умовах, запровадження нових (додаткових) підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України, особливо з огляду на їх зміст, також викликають певне занепокоєння. Зокрема, останнє можна віднести до таких пропозицій, як “встановлення судом факту неособистого голосування народним депутатом України у Верховній Раді України, тобто голосування народним депутатом України замість іншого

народного депутата України або надання народним депутатом України можливості проголосувати замість нього іншому народному депутату України” або “відсутності його без поважних причин на третині пленарних засідань Верховної Ради України та/або засідань комітету Верховної Ради України, членом якого він є, протягом однієї чергової сесії”.

Виходом із ситуації, що скалася, могло б стати невідкладне уконституювання інституту депутатського імунітету як такого². У цьому плані, як видається, заслуговує на увагу підхід до вирішення подібної проблеми в чинній Конституції Польської Республіки (1997р.). Так, положеннями ст.105 Конституції Польщі, зокрема, передбачено, що “за період дії його мандата [мандата депутата польського парламенту] і після цього періоду депутат не може бути притягнутий до відповідальності за свою діяльність у здійсненні депутатського мандата. За таку діяльність депутат відповідає винятково перед Сеймом, а у випадку порушення прав третіх осіб може бути притягнутий до відповідальності перед судом тільки за згодою Сейму. З дня оприлюднення результатів виборів і до закінчення періоду дії мандата депутат без згоди Сейму не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Депутат не може бути затриманий або арештований без згоди Сейму, за винятком затримання на місці злочину і якщо його затримання необхідне для забезпечення належного провадження. Про затримання депутата невідкладно повідомляється Маршалок [спікер] Сейму, який може розпорядитися щодо негайного звільнення затриманого”³. При цьому, вирішуючи це питання, у Конституції України не варто використовувати слова “депутатська недоторканність”, які мали місце первинно в ч.1 ст.80 Основного Закону держави. Адже, сама така словесна форма (“депутатська недоторканність”) з одного боку, так і не змогла повноцінно замінити термін іноземного походження “депутатський імунітет”, а з іншого – через слово “недоторканність” набула в суспільстві негативного сприйняття.

Окремо варто зазначити, що група конституційних пропозицій щодо запровадження додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України “супроводжується” цілою низкою паралельних законодавчих ініціатив, обсяг і зміст яких очевидно буде розширюватися. Однак, уже сьогодні, наприклад, не можна не звертати уваги на проект Закону “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України щодо протидії зловживанням прав народних депутатів у ході законодавчої процедури” (реєстр. №1043), внесеного групою народних депутатів України від депутатської фракції “Слуга Народу”, яким суттєво може бути ускладнено участь народного депутата України в законодавчому процесі. Це ж саме можна сказати і про проект Закону “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення

² Шаповал В.М. Конституційні контури парламенту: Посібник для народних депутатів України. – Друкарський дім Олега Федорова, 2019р., с.58.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1997, №78, poz.483.

відкритості та прозорості діяльності Верховної Ради України” (реєстр. №1036). У випадку ж їх прийняття, народний депутат України фактично буде суттєво обмежений у реалізації права індивідуальної законодавчої ініціативи, зокрема щодо можливості самостійно вносити законопроекти, пропозиції чи поправки до них.

Проектом Закону “Про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи)” передбачається зменшення складу Верховної Ради з 450 до 300 народних депутатів України, уточнюються вимоги до них у частині “цензу осілості” та запроваджується вимога володіння державною мовою. Якщо дві останні пропозиції є такими, що не викликають якихось серйозних заперечень, то перша ініціатива щодо зменшення складу Верховної Ради потребує серйозного експертного обговорення. Адже, з огляду на такі загально відомі фактори (від яких може залежати визначеність щодо кількісного складу парламенту, як то – чисельність населення країни, величина та склад її території, стан нормативно-правової системи, форми парламентського контролю, особливості парламентських традицій), затвердження у 1996р. конституційного складу Верховної Ради України числом “чотирьох п’ятдесят народних депутатів України” (ст.76 Конституції) було не лише логічним, але й цілком зрозумілим для українського суспільства. Прикметним у цій ситуації є і те, що в “Пояснювальній записці до проекту Закону України “Про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи)” обґрунтування необхідності зменшення конституційного складу Верховної Ради України з 450 до 300 народних депутатів України фактично немає.

Цим проектом також пропонується внести зміни до ст.77 Конституції, доповнивши її положенням, за яким “Верховна Рада України обирається за пропорційною виборчою системою”. Сучасна конституційна практика знає різні підходи щодо закріплення того чи іншого виду національної виборчої системи. Наприклад, у згаданій вже Конституції Польщі, чітко зазначено, що “вибори до Сейму – загальні, рівні, прямі та **пропорційні** і відбуваються шляхом таємного голосування”⁴. Загалом сам перехід до пропорційної виборчої системи на загальнонаціональних парламентських виборах вважається таким, що відповідає сучасним тенденціям демократичного розвитку. Однак, у випадку України, конституційному закріпленню “пропорційної виборчої системи” на парламентських виборах мала б передувати (або робитися паралельно) також і значна організаційно-правова робота з перетворення існуючих політичних партій в організації з реальним

“всеукраїнським статусом”. З цією метою варто, очевидно, суттєво переглянути ряд положень Закону “Про політичні партії в Україні” (2001р.). При цьому окремі зміни та доповнення можна було б запозичити із вітчизняних нормативних приписів початку 1990-х років, якими власне і регулювався порядок створення та функціонування політичних партій як організацій загальнонаціонального масштабу⁵.

Явно невизначеною, з юридичної точки зору, виглядає пропозиція глави держави щодо надання права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України “народу” (проект закону “Про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу)”. Адже, конституційними положеннями встановлено, що “Український народ – це громадяни України всіх національностей”. За таких обставин, навіть запропоноване положення про те, що право законодавчої ініціативи може бути реалізоване “народом у випадках і порядку, визначених Конституцією України і законами України” – не змінює самої природи юридичної невизначеності цієї пропозиції.

Певний подив викликають також і пропозиції запровадження в Україні “Уповноважених Верховної Ради України за додержанням Конституції України і законів в окремих сферах” (проект закону “Про внесення змін до статей 85 та 101 Конституції України (щодо уповноважених Верховної Ради України)”, так само, як і пропозиції щодо “створення у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів Верховної Ради України” (проект закону “Про внесення змін до статті 85 Конституції України”). Можна погодитись із висловленими в експертному середовищі думками щодо надмірної декларативності та відсутності належного обґрунтування запровадження саме цих конституційних новел⁶.

У Пояснювальній записці до проекту Закону “Про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань)” пропонувані зміни обґрунтовуються тим, що “згідно зі статтею 102 Конституції України Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Зазначене положення є принципом конституційно-правового статусу глави держави і потребує закріплення у Конституції України реальних повноважень, якими буде наділятися глава

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1997, №78, poz.483. Виділення автора статті.

⁵ Закон України “Про об’єднання громадян”.

⁶ Аналітичний огляд Центру політико-правових реформ конституційних ініціатив у Верховній Раді України IX скликання, <http://pravo.org.ua/ua/news/20873929-analitchniy-oglyad-novih-konstitutsiynih-initsiativ-vid-tsentru-politiko-pravovih-reform>.

держави для реалізації цього принципу”. Саме тому, на думку глави держави, блок його конституційних повноважень треба розширити, надавши йому право “утворювати відповідно до закону Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад у порядку, визначеному законами України, Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань; утворювати незалежні регуляторні органи, що здійснюють державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб’єктів господарювання в окремих сферах, призначати на посади та звільняти з посад їх членів у порядку, визначеному законами України”.

Очевидно, що запропоновані конституційні новели явно мало стосуються питання державного суверенітету та територіальної цілісності України як таких. Що стосується реалізації конституційного припису ст.102 Основного Закону держави, за яким “Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина”, то у глави держави сьогодні є більш ніж достатньо різного роду інструментів та відповідних заходів впливу. Натомість, надання права главі держави “утворювати незалежні регуляторні органи, що здійснюють державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб’єктів господарювання в окремих сферах” може призвести до надмірного втручання з боку держави в господарську діяльність різних суб’єктів господарювання, перебрання главою держави невластивих йому функцій господарсько-управлінського характеру.

Попри не зовсім вдалу, як видається, назву проекту закону “Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)”, останній фактично покликаний виправити одне з помилкових рішень судово-правової реформи 2016р. Тому, проектом пропонується на конституційному рівні закріпити тільки “виключне право адвоката” на “здійснення захисту особи від кримінального обвинувачення”. Такий підхід загалом відповідатиме сучасному стану розвитку адвокатури в Україні та буде направлений на явне покращення можливостей реалізації громадянами свого конституційного права на судовий захист.

Отже, підсумовуючи викладене, можна говорити про початок чергової спроби “перекроювання” владних повноважень в умовному трикутнику “глава держави – уряд – парламент”. При цьому, явним є бажання нової української влади значно розширити повноваження Президента України та “повернути” нашу державу до моделі президентської республіки. Усе це відбувається в режимі, наближеному до “зловживання правом”⁷, коли сформованою в цілком легальний спосіб т.зв. парламентською “монобільшістю” не завжди толерується добросовісне дотримання конституційних приписів та регламентних

положень законодавчого процесу, а також явне порушення загально визначених у демократичному світі прав і законних інтересів парламентської меншості.

Нова політико-правова реальність, яка вперше проявилася в Україні на підставі реалізації конституційного припису ч.10 ст.83 Конституції, за яким “депутатська фракція у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, має права коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України” – потребує всебічного осмислення та, можливо, удосконалення конституційно-правового регулювання саме цього сегменту суспільних відносин. Принциповим тут, як видається, має стати розуміння того, що “парламентська більшість”, як і будь-яка інша правова категорія, має не лише легально отримані права, але й певні конституційні обмеження щодо своєї діяльності⁸. Останнє впливає із цілої низки конституційних приписів і принципів та покладає персональну відповідальність на парламентську більшість перед конституцієдавцем за належне дотримання та неухильну реалізацію базових конституційних цінностей у діяльності Парламенту.

Велика відповідальність за практичну реалізацію політичних ініціатив нової української влади покладається на Конституційний Суд України. Саме він, як єдиний орган конституційної юрисдикції, зобов’язаний в кожному конкретному випадку дати висновок щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Основного Закону держави. При цьому, обов’язковою має бути його відповідь що того, чи запропоновані конституційні зміни не передбачають скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина, чи вони не спрямовані на ліквідацію незалежності або на порушення територіальної цілісності України. Видається, що саме в частині можливого “обмеження прав і свобод людини і громадянина” Конституційному Суду варто особливо уважно проаналізувати конституційні ініціативи нової української влади. ■

⁷ Стецюк Н.В. Зловживання правом у сфері конституційно-правових відносин. – Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід: матеріали учасників Першої науково-практичної конференції, Львів, 30 квітня 2015р. – “Львівська політехніка”, 2015р., с.129-133.

⁸ Старосольський В. Принцип більшості (переклад з німецької мови К.Поліщука; вступна стаття Ст. Стемпеня; автор проекту і упорядник М. Петрів). – Видавництво “Літопис”, 2018р., с.221-227.

